

Under the liberal patronage of
His Highness Maharaja
SAYAJI RAO GAEKWAR
Sena Khāskhel Samsher Bahadur
Baroda.

PRACHIN KAVYA MALA.

or

Old Gujarati Poetical Series,
PART VIII.

POET WEERJI'S
KAMAVATI-KATHA &c.

Published with annotations

By

Hargovjnd Dwāṁkadas Kāntāvalā
and
Nathashankar Pujashankar Shastri.

A. D. 1889-90.

• Price Re 1-0-0

પ્રસ્તાવના.

મથાર્થ રાજ્યધર્મ જાણનાર વિવેકી રાજ્યકર્તા પોતાની પ્રજાનું અનેક પ્રકારે કલ્યાણ કરવું એજ ધર્મરૂપાથી પોતાને પ્રાપ્ત થયેલા સર્વોપરિ પદનું સાર્થક થવું માને છે. તે કલ્યાણ કરવાના વિવિધ પ્રકાર છે. વર્મુધરા (પૃથિ-વી) નો જે પ્રદેશ પોતાનો છે તેમાં અન્નરૂળાદિ ઉત્પન્ન કરવાની શક્તિ છે તેનો, તથા તેમાં ધારણ થયેલ વસુ (ખનિજ ધન રત્નાદિ) ને બહિર્ કદાવી તેનો, પેશની પ્રજાની સુખવૃદ્ધિને અર્થે, ઉપયોગ કરે છે, પ્રજાની સુખશાન્તિ-માં ભગ ન થતાં તેનો વધારો થવા અનેક પ્રકારની યેજ્ઞના કરે છે; નિર્મળ જળાશય, સુગમ માર્ગ, આયધાલય આદિથી શરીરની સુખાકારીનું સાધન નિર્માણ કરેછે; તથા વિદ્યાલય, પુસ્તકાલય, ગ્રંથવૃદ્ધિ, આદિ મનની સુખ શાન્તિના સાધન આપે છે. ન્યાયથી, નીતિથી, પ્રીતિથી સમભાવથી, ઉદારતા-થી, પ્રજાને સ્વપ્રજા તુલ્ય ગણી પિતાવત્ સર્વનું પાલન તથા હિત કરવું એજ ધર્મ તથા સ્વાર્થ માની અન્વય જે રાજ્ય પ્રજાનું રંજન કરવા પ્રવર્તે છે, તેની પ્રજા સુખી થાય છે, તથા તેના મનોરય સફળ થઇ, તે અક્ષય કીર્તિને પામે છે. એ આદિ અનુભવસિદ્ધ થયેલા પ્રમાણિક સિદ્ધાન્તો છે.

શ્રીવડોદરા રાજ્યના વિદ્વાન્, શક્તિમાન્ અને પરમ પવિત્ર મહારાજ-ધિરાજ શ્રીમન્ત સયાશ્રાય ગાયકવાડ સેનાપ્તાસખેલ મમગેર બાદશુર એમ-ના પૂર્વોક્ત ઉદાર વિચારો અને સિદ્ધાન્તો પર બહુ ભાવ, તથા તેવા ઉત્તમ વિચારોને આચારમાં આણી પ્રજાનું કલ્યાણ કરવાનો તેમનો મહાન્ પ્રયત્ન, એ સાપ્રતકાળમાં સર્વ સ્થળે પ્રશંસનીય ગણુતાં દૃષ્ટતરૂપ થઈ પડ્યા છે.

શ્રીમત મહારાજધિરાજના એ ઉદાર ભાવથી ઉત્તેજાઇ તા. ૮ મે સન ૧૮૮૯ ની એક અમરણી તેઓ નામદારની સેવામાં રજુ કરવામાં આવી હતી. તેનો આશય એ હતો કે વડોદરા રાજ્યમાં થઈ ગયેલા સુર્જર કવિઓ-ના અપ્રસિદ્ધ ગ્રંથો પ્રસિદ્ધિમાં આવે તેની યોગ્યતા રાજ્ય આશ્રયથી થાય તે સારું.

પ્રાચીનકાવ્યસમૃદ્ધ એ નામનાં ગુજરાતી કવિતાનાં પુસ્તક વડોદરા રાજ્યના ગાંધીકંટર ઑફ વર્નાક્યુલર ઇન્સ્ટ્રક્શન રાજસાહેબ દરબોવિદ્યાસ હારકાદાસ તથા વડોદરાનિવાસી શાસ્ત્રી નાથાશકર પૂજશકર એમની તરફથી પ્રસિદ્ધ થયેલો આરબ ચંદ્ર ચૂંટ્યો હતો, અને તે આર ઘણા સ્તુતિપાત્ર પ્રયત્નથી હસ્તાક્ષિત થયેલો સારો સમૃદ્ધ તેમણે ક્યો હતો. વડોદરા રાજ્યનું દેશી કેળવણીખાતુ મારી દેખરેખ નીચે સુપરત થયા પછી આ સમૃદ્ધ બાબતમાં મે તપાસ કરી તે ઉપરથી જોવામાં આવ્યું કે રત્નાદિ ધનના બહાર દટાઈ રહ્યા હોય છે તેમ અનેક વિષયો પર રચેલી કવિતાના બહાર દટાઈ પડી રહ્યા હતા, અને તે બહારને પ્રજાના ઉપયોગસાથે બાજુ લાવી તે હારા સહુવિચારને પ્રુદ્ધિ આપવી એ લાભકારક થને એમ લાગ્યું આ કવિએ- મા પ્રેમાનંદ, રત્નેશ્વર, વલ્લભ, બાનણ, દયારામ, હરિમટ બોન્નેમકત, ધીરા- ભકત, ગિરિધર આદિ બહુ પ્રસિદ્ધ અને લોકપ્રિય કવિઓ આની નામ છે રાધાબાઈ તથા દીવાળીબાઈ નામની જે સ્ત્રી કવિઓની મરિતા પણ મળી આવી છે અને બાપુમાહેન ગાયકવાડ એ નામના પ્રસિદ્ધ યથેના ઇશ્વરમકત ની કવિતાનો પણ સામે સમૃદ્ધ છે આ સર્વ મરિતા સોધી અને નીકા માથે છપાવના તથા નર નામને એમ અજમાયગ થઈ છે. એ કામ પૂર્ણ કરવા શ્રીમત સંગાર મહારાજ સયાજીરામ ગાયકવાડ એમણે રૂ ૧૨,૦૦૦ બાર હજારની રૂ. મંજૂર કરી નીમતી આજ્ય બાપો છે અને તેથીજ આ પુસ્તક પ્રસિદ્ધિમાં આવી શકે એ ઉદાર અનુગ્રાથી ગુજરાત પ્રજા અને સર્વ ગુજરાતી ઉપર ઉપકાર થયો છે એમ સર્વ સમય જનોને લાગ્યા વિના રહેશે નહિ

કવિતા વિશે એક દરેક વિલે છે કે —

Poetry is itself a thing of God
He made His prophets poets, and the more
We feel of poetry do we become
Like God in love and power

BALLET

કવિતા સ્વતઃ ઇશ્વરની એક વસ્તુ છે. ઇશ્વરે કવિઓનેજ પોતાના અવિધ્યદાદી કર્યા છે અને કવિતાને જેમ આપણે અધિક અનુભવીએ છીએ તેમ આપણે સ્નેહમાં અને શક્તિમાં ઇશ્વર પેઠે યજ્ઞએ છીએ.

કવિ વિશે વર્ણવ્યું કહે છે કે:—

Blessings be with them, and eternal praise,
who gave us nobler loves, and nobler cares,
The Poets, who on earth have made us heirs,
Of truth and pure delight by heavenly lays

WORDSWORTH.

જેઓએ આપણને શ્રેષ્ઠતર પ્રેમ તથા શ્રેષ્ઠતર ઉત્કંઠા આપ્યાં છે તે કવિઓ ઉપર આશિર્વાદ તથા અનંત પ્રશંસા હો; જેમણે દિવ્ય કાવ્યવડે આ જગત્ ઉપર આપણને સલામ અને સ્વચ્છ આનંદના ઉત્તરાધિકારી કર્યા છે.

આપણા દેશમાં તો કવિને સ્વિ સમ ગણી તેની બહુ પ્રકારે પ્રશંસા કરવામાં આવે છે.

સ્નદેશમાના કોઠ, રાજમહાલય, ધર્મશાળાઓ, દેવાલય, જળાશય, વિશ્રામસ્થાન, આદિ કીર્તિસ્તંભ પૂર્વના રાજા કે ધર્માત્મા ગૃહસ્થો કરાવી ગયા હોય છે, તેનો હિલોદ્ધાર કરવો એ ગદ્યાપુણ્યનું કાર્ય છે, એમ ધર્મશાસ્ત્રમાં કહ્યું છે, અને સારા રાજાઓ તેમ કરાવે છે પણ ખરા અને તેથી સર્વ પ્રજાના સુખભોગમાં વૃદ્ધિ થઈ તેમનો આશિર્વાદ મેળવે છે

કવિના દ્રવતા અનંત કરણમાં ઉત્પન્ન થઈ સહૃદયજનોના અંત કરણમાં પ્રવેશી ત્યાં વસી સુખાનંદ દેનાર કવિતા તેનો હિલોદ્ધાર પણ પ્રશમનીય અને પુણ્યપ્રદ છે બાળકથી જુદા-રૂઠી શ્રીમાન્ સુધી સર્વને હું ખમા વિશ્રામસ્થાન અને સુખને અધિક કરનાર કવિતા એ પણ સાધન છે એવા એક સુખપ્રદ

સાધનનો છૂર્છૂંદાર પ્રજના કલ્યાણસાર શ્રીમત મહારાજાધિરાજ કરાવે છે એ તેમના પ્રજરજન કરવાના ઉચ્ચ ભાવમાનુ એક સુચિન્દ છે

વડોદરા રાજ્યમા થઈ ગયેના કવિઓની અપ્રસિદ્ધ પ્રાચીન કવિતા સંભાળથી પ્રમિદ્ધિમા લાવવાના દેવુથી નીચે પ્રમાણે કમિટિ નીમનામા આવી છે

પ્રમુખ.

દિવાન બાહાદુર મણિભાઈ જશભાઈ

મેમ્બરો.

રાવમાહાદુર અંબાલાલ સાકરસાલ એમ એ એન એચ બી
ખાનબાહાદુર જમશેદજી આરદેશર દતાન એમ એ એન એન બી.
રાવસાહેબ પીતાબરભાઈ જોશાભાઈ
રાવમાહેબ હરગોવિંદદાસ દારસદાસ

દરેક મેમ્બરી બનતા સુધી અનેક પ્રતો મેળવી તેને શોધી અને ટીકા શબ્દાર્થ આપી વિગેષ ઉપયોગી કરવી વગેરે સર્વ કામ રાવસાહેબ હરગોવિંદદાસની સંભાળ નીચે શાસ્ત્રી નાથાસકર પૂજનશકર તથા કવિ છોટાભાલ નરભેરામ આદિ લાચક માણસનાથી ચલાવવામા આવ્યું છે પુસ્તકે સળધી સર્વ વ્યવસ્થા અને જવાબદારી આ કમિટિ તરફ છે કમિટિમાયા કાંઈતુ ખાનગી હિત કે સ્વર્થ આ સળધમા ન હતા માત્ર લોકહિતાર્થ મમ જાણી કમિટિએ આ કામ માથે લીધું છે

વડોદરા રાજ્ય નિવાસી કવિઓની કવિતા ઉપરાંત ગુજરાતના બીજા પ્રસિદ્ધ કવિઓની અપ્રસિદ્ધ કવિતાનો લ્લો જયો રાવસાહેબ હરગોવિંદદાસ તથા શાસ્ત્રી નાથાસકરની પ્રયત્નસનીય શોધથી એ હેતુ થયેના છે, અને વધારે જયો એકઠો કરના પ્રયત્ન કમિટિ તરફથી જાગી રાખ્યો એમ ધારણા છે આ સર્વ કવિતા પણ પ્રમિદ્ધિમા લાવવા યોજના તૈયાર થાય છે, અને તે ઉપર મ મુદ્દળ થવા ઉપર પાસે પ્રાર્થા છે

આશા છે કે આ પ્રાચીન ગુર્જર કવિઓની મુંદર તથા બોધક કવિતા-થી વાંચનારનું જ્ઞાન તથા સદ્ગુણ, રસગતા, રચિ, રસિકતા, સહૃદયતાદિ ઉચ્ચ પ્રકારનાં ધર્મ વૃદ્ધિ પામશે, અને ગુર્જરવાસી અન્ય સર્વ કવિઓની કવિતાની પણ તીવ્ર ચાચના ધર્મ પ્રકટ થશે.

આ પ્રાચીન કાવ્યમાળાને, કુચ્છ, કાઠિયાવાડ અને ગૂજરાતના નિઋય-કુર્નાઓ તરફથી તથા બીજાં ઘણાં સદ્ગૃહસ્થો તરફથી ઉદાર આશ્રય મળ્યો છે, તેમાટે તેમનો અંતઃકરણપૂર્વક આભાર માનવામાં આવે છે.

વડોદરા,
સંવત ૧૯૪૬ ના વૈશાખ
સુદી ૧, તા. ૨૦ એપ્રિલ સન
૧૯૯૦, રવિવાર.

}

મણિભાઈ જશભાઈ.

વીરજીનું ચરિત્ર.

મહાકવિ પ્રેમાનંદના ધણા શિષ્યોમાંનો એક શિષ્ય વીરજી નામે કવિ હતો. તાપી નદીના કાંઠ ઉપરના જરહાનપુરામાં એનો જન્મ થયો હતો. એ જાતે ચાતુરવેદી મોટા હતો. આરાધના સંકાના આરંભમાં કે મત્તરમાં નૈકાની આબેગીએ તેનો જન્મ થયો હોય એમ જણાય છે. કેમકે સવત્ ૧૭૨૦ ની પેઠેલા તે પોતાના બ પત્ની સાથે વડોદરે આવ્યેમ હતો તથા ત્યાં પ્રેમાનંદની કીર્તિ સાંભળીને તેમની પાસે શ્રીમદ્ભાગવત અને કાવ્યગ્રંથો શીખ્યા તે રહ્યો હતો. ડાનિના સહવાસથી વીગજીને જણાયું કે તેમને ગૂજરાતી કવિતા ઉપર ધણો આદર છે તથા જે કોઈ ગૂજરાતી કવિતા કરે તે તેમને ધણો પ્રિય લાગે છે, ત્યારે પોતે પણ ગૂજરાતી કવિતા કરવા માડી. એ અભ્યાસી દશામાં એકાદ બેનાર છૂટક કવિનાઓ કરીને પ્રેમાનંદને તેણે ખતાની હતી જે જોઈને યત્ના કવિને ઉત્તેજન આપના દાખલ તેણે વખાણી પણ હશે આ ઉપરથી વીરજી કવિ-કવિતા કરવાને ઉત્તેજાયો અને કવિત વાર્તાના ગ્રંથો લખવા માડ્યા.

વડોદરામાં તે જુરાનપુરા છલ્યામાં રહેતો હતો. ત્યાં તેણે ધર રાખ્યું હતું. ધણા દિવસના સહવાસથી તેને વડોદર છોડી જવું ગમતું નહોતું તેથી કાર્ય પ્રસંગે તે પોતાને નતન જતો પણ ધણોખરો તે વડોદરામાં રહેતો. જરહાનપુરામાં કવિ નહિ તેથી નીરજી બ્યારે ત્યાં જતો ત્યારે તેના અમાધારણ વખાણ થતા. અને તેથી તે પોતાના કરેલા કાવ્યોની જરહાનપુરામાં કથા કરતો. પ્રેમાનંદની અને તેના શિષ્યમંડળની વાત કોઈ કોઈ ધરડા વ્યામંત્રો કહે છે તેમાં કોઈક અતિરાયોક્તિ અને કોઈક કથાતર થયેલું જણાય છે તથાપિ મૂળ મુદ્દે તજનીજ કરતા વાત સત્ય હોય છે તેજ લોકો વીરજી માટે કહે છે કે એ કવિ ખરો પતરાજી ખોર, ફૂલજીજી, દક્ષી અને માની હતો તે કોંઈ પણ હતો. એના એવા મુલો વિશે માનવા લાયક પુરાવો બીજી રીતે મળી શકતો નથી તથાપિ એ પોતાને મહાકવિ અથવા રમાય-ગર વર્ણવવામાં નિષ્ણાત માનતો હશે એમ તેના ગ્રંથો ઉપરથી જણાય છે. પોતાના ગ્રંથોમાં તે લખે છે કે “અમે શૃંગાર, વીગ, કરણા, આદિક રસ

વર્ણવીશું, નવે રસ વર્ણવીશું, ઈન્ ” પણ અંધમાં તેટલું બધું હોતું નથી. આ ઉપરથી એમ પણ અનુમાન થઈ શકે કે કદાચ તે કવિ રસાદિકનાં નામ અને લક્ષણ બંનેને રસને ઝોળખનારો રસજ્ઞ હશે તથાપિ અયોગ્ય તેની યોગ્યતા કેમ કરવી તેમાં તે ભૂલ ખાતો હશે.

ત્રેમાનદે બ્યારે ગુજરાતી સાહિત્ય વધારવાની યોજના કરી પોતાના શિષ્યોને જુદા જુદા પ્રકારની કવિતા કરવાની આજ્ઞા કરી ત્યારે વીરજીએ પોતે સામજના જેવી કવિતા કરી તેને છંદક આરવાતું માથે રાખ્યું હતું, પણ ત્રેમાનંદે પુત્ર વલ્લભ કવિ કહેડે તેમ તેમાં તે પોતેજ સજ્જડ છંદક ખાઈ ગયો હતો. સામજ જેવી કવિતા વીરજીની બની નહિ અથવા વલ્લભ વગેરે તેના સહવાસી કવિઓની સમાજે તેને પાસ કરી નહિ તેથી વીરજી લજવાયો અને પોતાની કવિતાની તુલના મહાકવિ ત્રેમાનંદે ગુરૂ પાસે કરાવવાનો નિશ્ચય કર્યો. ત્રેમાનંદે પણ તેને વખાણી નહિ ત્યારે તેણે કામાવતીની વાર્તા લખી. પણ વલ્લભ વગેરેએ તેને પસંદ કરી નહિ, જેથી તેણે તે ચલ છોડી દીધો.

કહે છે કે વીરજીનો રાગ પણો સારો હતો તેથી ત્રેમાનંદે પોતાની કરેલી કવિતાઓ પ્રસંગોપાત વાચવાને વીરજીને સાથે રાખતા. એવા અભ્યાસ થીજ વીરજીએ કવિત્વ મેળવ્યું હશે એમ લાગે છે કેમકે. કવિઓના સહવાસથી અને તેના મંથો વાચવાથી કવિતાની રચિ હૃતપત્ર થઈ અભ્યાસ વધે છે અને કવિતા રચવાનો પણ શોખ થાય છે. વીરજી કવિ કોઈકે કે રાગ ગાના બેસે અને ગાય તેમાં જો કોઈ તેનાં વખાણ કરે તો તે પ્રેરણાદિત થતો અને વધારે ઉત્સાહથી ગાતો; કદાચ પછતો રાગ ન બેસે તો પણ તે બેસાડવાનો ચલ કરતો અને જો તે પ્રસંગે ત્રેમાનંદે પાસે હોય તો તેની કટલીક મજાક કરી પછી તેને શીખામણ દેતા વીરજી તાત્કાલિક લાગણીવાળા હોનાથી કોઈ શીખામણ દે તેથી તેને લાગતું તો થયું, પણ જૂનકણે હોનાથી ખાટો થઈ પછી જૂની જતો.

વીરજીએ ત્રેમાનંદેનો સમાગમ થયા પછી થણા મેથ કર્યા છે. અમને જે મળી આવ્યા છે તેના નામ આ પ્રમાણે છે

કામાવતીની કથા.

બલિરાજનું આખ્યાન.

કાકુરાજ કથા.

સુરેખાદરણ.

દસ અવતાર.

વ્યામકથા.

વીરજી પોતાના ગામમાં જમીનદાર હતો તેથી તેને પૈસા કમાવાની બહુ દરકાર નહોતી, પરંતુ વડોદરામાં તે ભાગ્યતાદિની કૃપા કરીને નિર્વાહ કરતો. અને કોઈ વાર મિજલસમાં પોતાની બનાવેલી કવિતા વાંચી પ્રશંસા સાંભળીનેજ ખુશી થતો હતો. પ્રેમાનંદના મરણ પછી તે એ વડોદરામાં હતો.

વીરજી સખધી જે હકીકત મળી શકી છે તે આ છે. એના અંગે ઉપરથી કે બીજી રીતથી એના જન્મમરણની સાલ કે એના માતાપિતાનાં નામ પણ મળી શકતાં નથી. એણે પોતે બાલ્યવય કેવી રીતે કાઢ્યું, અભ્યાસ કેવી રીતે કર્યો, પાછલી છેલ્લી કેમ ગુજરી તેને સંતાન શાં હતાં, કેવી સ્થિતિમાં હતો, 'વજ્રે ચરિત્રને લગતી હકીકતની કાંઈ નોંધ ન હોવાથી અથવા તેના સગાવાહાણામાંથી પણ અહીં કોઈ ન હોવાથી કર્ણાટકી પુરાણા વ્યાસજીઓએ સાંભળેલી વાતોમાંથી જે સંભવિત જાગી તે અહીં દાખલ કરી છે.

ગ્રંથવિવેચન.

આ પુસ્તકમાં વીરજી કવિના ત્રણ પુસ્તકોનો સમાવેશ કર્યો છે, જેમાંના છેલ્લા બે નાના આખ્યાન છે અને પેટ્ટેતો એક વાતાનો ગ્રંથ છે. ધણી પ્રવિઞ્ઞા કવિતાના વિષય તરિક્ષિતિદામ કે કલ્પિત વાર્તા લેખને ગ્રંથ રચે છે. મોડવિદ્વાન કહે છે કે, "નર્ત્તવં દુર્લભ લોકે મિથા તથા મુદુર્લભા । વર્તિત દુર્લભ તત્ર" જગતમાં મનુષ્યપણુ દુર્લભ છે અને મનુષ્યપણુમાં પણ મિથા પ્રાપ્ત થવી અતિ દુર્લભ છે, તેમાં પણ કવિ ધણુ તો વળી દુર્લભજ છે ' એ રીતે કવિનુ દુર્લભ પદ પ્રાપ્ત થયા પછી પણ છૂટક મિત્રાઓ પ્રવી અથવા ઝડપુ વર્ણનાદિ અડકામ લખના એવી કવિની કવિત્વ શક્તિની આગે તેનુ અચરચના સબધી આતુર્ય માનમ પડતુ નથી જો કાંઈ કવિ જન્મ પર્યંત છૂટક સાહિત્યના પદ રચ્યા કરે અને પરસ્પર સબધવાનુ કાવ્ય, આખ્યાન, નાટક, કે વાર્તા જેવુ કાંઈ ન લખે તો તેટલા ઉપરથી તેની કાવ્ય ગ્રંથ રચવાની શક્તિની તુનના થઈ શકતી નથી એમદ વિચય મનને ભાવતો હોય, તેનો અતિ પરિચય હોય, તે વિશે ધણુ જ્ઞેયુ, જાણુ હોય, અને બીજાએ કરેની તે વિષયની કવિતા જોઈ હોય તો કાંઈ અભ્યાસી કવિ પણ વખતે શ્રોતાના મનને ચકિત કરે એવા એક બે પદ રચી શકે, પણ તેને જ્યારે અદ્દશ અશ્રુત નવી વાર્તાજ રચવાની બનામ ણુ કરવામાં આવે ત્યારે તેમાં તે કેવો સફળ થઈ શકે છે તે તો અનુભવથી જણાય.

ગદ્યવાર્તાઓ રચવા જેટલી ચતુરાઈ પદ્યમય વાર્તાઓ રચવામાં જરૂર ની છે વાર્તા રચનામાં જો તે અસમવાદિ હોય કરે તો તે રચના શ્રોતાને શીકા લાગે છે અને કવિતા ગમે તેવી સારી હોય તથાપિ તેથી શ્રોતાની મનોવૃત્તિ મોળી પડી જાય છે વાર્તા રચનામાં અધટિત ઘટના સચુકિત ન હોય તો તે કાવ્ય નીરસ લાગે છે અને શ્રોતાના મનમાંથી કવિના મહિમાનુ પાણી એકદમ ઉતારી જાય છે સરકૃત બાપામાં ગદ્યમય વાર્તાના ગ્રંથો *કથાસરિસાગર, દશકુમાર

*આ પુસ્તક મૂળ પદ્યમય હતુ તે દમણા ગદ્યમય થયુ છે

ચરિત, કાદમ્યરી, વગેરે છે અને અગ્રેજ વગેરે બીજી ભાષાઓમાં પણ અનેક વાર્તાઓ છે જેનાથી ધણાખરા વિદ્વાન નાણીતા છે. તે પ્રમાણે ગૂર્જરાતનાં જૂના અંધકારોએ કોઈ વાર્તાઓ ગદ્યમાં લખ્યો નજરમાં નથી પણ સામ-ભક્તે અનેક વાર્તાના ઓળખિતામાં લખીને નામ મેળવ્યું છે. સામજના વાર્તાઓમાં ઉપક્રમ અને ઉપસંહાર ભિન્ન પડતા નથી કે અસંબંધિત ઘટના જેવામાં આવતી નથી. જ્યાં અસંબંધ જેવું વર્ણન છે ત્યાં મંત્રાદિ પ્રભાવને આગળ કરીને તેનો એવો ટાંકપિછોડો કર્યો છે કે તે સ્વયં જાણના વેદ-જ્ઞાનમાં તથા શ્રોતાઓને સુધટિત લાગે છે, અને તેથી તેના વાર્નારચનને દોષ મળતો નથી.

જો સારો કવિ હોય તો સ્વતંત્રથી કાઢેલી વાર્તામાં કવચિત્ત જ ભૂલે છે, પણ જ્યારે વાર્તાની કલ્પના ખીજ કોઈની ઉછીની લેવી પડે ત્યારે અથવા પોતે કલ્પિત તો કાંઈ નજર કરવું પણ પુરાતન કવિઓ જે કરી ગયા છે તેમાંથી જ વિષય લેઈને પુસ્તક રચવું, એવો જો સંકલ્પ હોય તેને જ્યારે જૂદા જૂદા વાર્તાઓનો સમ્બન્ધ મેળવવો હોય ત્યારે કદાચ તેમાં તે સંબંધિત થાય. કામાવતીની વાર્તા એમજ રચાય છે. એટલે કવિ કહે છે કે તે પદ્ય-પુરાણમાંથી, અને દશકુમારચરિતમાંથી લીધી છે. પણ તેમાં આશ્ચર્ય જેવું એ લાગે છે કે એ જૂદા જૂદા ઓળખી વાર્તાઓનો સમ્બન્ધ કવિએ એવી સારી રીતે મેળવ્યો છે કે તે જૂદા જૂદા વાર્તાઓ મેળવેલી છે એમ કોઈ બાંધેજ પારી શકે. વીરજી કવિને આ કામ માટે સાબાશી આપવી પડે છે. એમ છતાં તેમાં એક પ્રકારનો દોષ કોઈક જગ્યાએ જોવામાં આવે છે. તે એ કે તેમાં યોજેલાં પાત્રની યોજના કોઈક કોઈક દામે જળવાઈ નથી. જેમ કામાવતીને પરજીનાર વણિક પાંચ લાખની આદર વેચવા બજારમાં ઉત્તો રહે છે, ઘેર આવીને તે પાડોશીઓને પૂછીને કામાવતીને ગમેલી નજી વગર તપાસ કર્યો થયો પડે જાય છે અને સારંગી લેઈ તેજ ગામમાં જીત્યો માગે છે, અગુર કામાવતી ઝીરની સાથે રાત્રે ઘોડા પર બેસીને જતાં છતાં અને તેની સાથે વાતચિત કરતાં છતાં પણ સંલોહ થયા વિના તેને “ચોતાનો દરામી નથી” એમ ઝાગળી શકતી નથી, રાત્રીસુખ ભોગવતાં છતાં પણ કામાવતીના પતિને ચોતાનો ગાળાવ સાંજરતાં નથી પણ એક વખત કામાવતી જ્યારે તેને જાણના સમ દે છે ત્યારેજ તે સાંભરે છે, સાંભર્યા પછી પણ તેમની જરાજરતન-

વીજ કરતો નથી પણ મનમા ને મનમાં અમુકાયા કરે છે અને છેવટે કામાવ-
તીના પૂજવાથી તે કહે છે ત્યારે કામાવતીજ યુક્તિથી તેના માતપિતાને મેળ
વી આપે છે, વગેરે એમ છતાં પણ જો કામાવતીના પતિને ઓછી સમજનો
પણ દૃઢ પ્રેમી ગણીએ, તો કેટલેક અંશે આ પાનપર્ણના ઘટે પણ છે સર
ત વાર્તામાં યોમા પૂર્વજન્મની અને પરજન્મની ઘણી વાતો છે અને તેનું અ-
નુકરણ ગૂંજરાતીમાં થયું છે, જો કે હમણાના વિચાર પ્રમાણે એનું વાર્તારચ-
ન હીક લાગતું નથી કવિ જે વખતમાં થયો છે તે વખતના લોકોની ધર્મશ્રદ્ધા
અને પૂર્વજન્મની સ્મૃતિ દોષી સુભરી શકે છે એવું જે જણતા હરોતેમને તો
આ વાર્તારચનમાં કાંઈ અસ્વાભાવિક લાગશે નહિ

વાર્તાનો વિષય તો અથ વાચવાથી જણાય એમ છે એટલે તેનું પિંધપે-
વણું કરતાં નથી અથમાં મુખ્ય નાયિકા ક્ષત્રિયપુત્રી કામાવતી છે, જે એક
જન્મે મુશીન અને ભક્તિમાન રાજપુત્રી હતી, બીજે જન્મે પોપગી અને
ત્રીજે જન્મે કામાવતી નામે પ્રથમ ઉચ્ચ સ્વભાવની નરદત્યારી અને પછી
પતિ પ્રતિ પ્રેમવાળી, ચતુર, બાહાદુર અને ધીરજવાળી સાધ્વી હતી કામાવતીને
તેનો ઇન્દ્રિયત પતિ મળવામાં કવિ પ્રથમ અમલકારિક વિધા નાખે છે અને પછી
તેનો પરિહાર પણ અમલકારિક રીતેજ કરે છે એમાં કવિનું ઉત્તમ ચાતુર્ય છે
કામાવતીના પેટના બનમાં જ્યારે તે, અમુક આજણ પોતાનો બાઈ થાય એવી
ઇચ્છાથી દેહોત્સર્ગ કરે છે ત્યારે તે આજણ તેને પત્ની કરવાની ઇચ્છાથી દેહ
ત્યાગ કરે છે અનેના મનોરથ કેમ ફળશે એ વિષે શ્રોતાને મોટો સંશય
ઉપજે છે પણ તેમની તાત્કાલીક વચ્ચે કવિ પ્રકટ કરે છે તે તિર્યક જાતિમાં
પોપટ પોપગી જન્મ્યા એ પક્ષી ભાષ્યમેળ અને સ્ત્રીપુરુષ પણ હતા ત્રીજે
જન્મે કામાવતી નર માત્રને મારનારી થાય છે અને તેનો સ્વામી કોઈ વાણી-
આને ત્યાં જન્મે છે કામાવતી પોતાના પતિને કેમ પ્રાપ્ત થશે એનો કાંઈ
સંભવ દેખાતો નથી અને પછી જ્યારે બીજે કોઈ રાજા પ્રધાન મારફતે તેને
લગ્ન કરવાને તોડાવે છે અને કામાવતી જાય છે ત્યારે તો શ્રોતાને એમના
લાગે કે કે હવે તેનો પૂર્વ પતિ કામાવતીને નહિજ મળે પણ અહીં કવિ
એકમ પડદો ખસેડી લે છે અને રાજા કામાવતીનો વગર પ-પ્રેમ ત્યાગ કરે
છે તથા એક મોટા વેપારી શેક તેને ખરીદી લે છે આ મોટું તે તેનો પૂર્વનો
પતિ છે । પતિ સાથે રહેતા કામાવતીને તેનાથી વિયોગ થાય છે તથા જુદી
જુદી મુશ્કેલીઓમાંથી જતીને છેવટે રાજા પામે છે, પતિને નામે શ્રીશ્રી

પરો છે અને આમીને સન્નમનીએ બેસાડે છે, એ વર્ણન બહુધા સાધારણ છે. એકંદરે વાર્તા આનંદ આપે એવી છે

વાર્તા જોતાં આપણને જણાય છે કે કવિએ જોડ્યો શ્રમ વાર્તામાં વિસ્મય ઉપજાવવા તરફ ક્યાં છે તેટલો શ્રમ પ્રધાન અને ગૌણ રસોનું યોગ્ય કરવા તરફ ક્યાં હોત તો આ વાર્તા આવી પણ વર્ણને ચિનાદેક થઈ હોત, પણ આ વાર્તાની કેમ ઉત્પત્તિ થઈ તે સામગ્રીથી એ સ્પષ્ટ દર્શક અને દ્રશ્ય છે. કવિના શરૂ પ્રેમાનંદના વખતમા શામળ અને પ્રેમાનંદના સિન્ધો વચ્ચે કરિના બાળતની હરિશ્ચંદ્રના વાદ આવેલા હતા. વીરુએ પ્રતિજ્ઞા કરી હતી કે મારે શામળના જોડે વાર્તાયંત્ર લખવો. આ કાગળથી લોકને આશ્ચર્ય ઉપજાવે એવી વાર્તા માત્ર તેણે લખી છે અને બીજી ત્રીજી બાળતની દરકાર ગળી જાયતી નથી, એમ હતા પણ રમણ વાચનારને જણાવે કે આ અંતમા અદ્ભુત રમ પ્રધાન છે તથા રાદરસ, દેવવિષયા રતિ, યવજ્ઞ પૂરિતમ વિષયબગૃંહાગ, વાસ્તવ વગેરે રસો ગ્રાહ્ય છે. માત્ર અદ્ભુત મનોરંજક અદ્ભુત ઉત્પત્તિ ક્યાં છે પણ તેનું પરિપોષણ ક્યું નથી તેથી તે રસ ન પૂરુંપણે જાહેરો જણાવે નથી. જો કવિએ ધાર્યું હોત તો આ અંતમા તે વિષય બ અને સંભોગ ગૃંહાગ, દરશ, વાસ્તવ, રાદ, બીજાસ, વગેરે રસ વાગી શકત, કેમકે તેના તેવા પ્રસંગ અહીં સ્થિતિયા છે—રૂપરેખાઓ દોરી છે, રંગ જોડે તેવા પૂર્ણ નથી.

બીજો અંત અવિગતનું આખ્યાન છે. પુત્રલોભાવી આ વિષય કીમો છે એ તો સ્પષ્ટ છે. પ્રથમ અવિગતની ઉત્પત્તિ, તેના પિતાની ન્યાય ક્ષુદ્ધિ દર્શાવ, અને પછી બાલિકા યજ્ઞોનું વિધાન વર્ણવે છે બાલિકા સો અશ્વમેધ યજ્ઞ કરે તો દંદ્ર ધાય એ બધી દંદ્રે તે પૂરા ન થવા દેવાને ચિન્હુની પ્રાર્થના કરવા ઉપરથી વિષ્ણુએ કસ્તુર મુનિને ત્યાં અવતાર લેઈ વામન અઘ્યારીરૂપે બાલિકા યજ્ઞમા જઈ તેની પાસે દાનમંત્ર્ય જગતી બળથી તેનું જણે લોકનું રાજ્ય હતી કીધું અને તેને પાળાળમા મોકલ્યો. આ વગેરે કથા વર્ણવી છે. દાનવીર વર્ણનાનો આ વિષય છે અને કવિએ તે વર્ણવવાને બનતો થ ન ક્યાં છે. બલિશક્તિના ઉમાદ સ્થાપિતમાને દંદ્રપદ પ્રાપ્તિ વગેરે આખ્યાન અને વાચનાની મર્યાદાના અર્થ ઉદ્ભવની દાનવીર રૂપે પ્રેમાનંદ અનુભવમાં આવેલો છે.

“ દરશવતાર ” એ ત્રીજું આખ્યાન આ અંતમા છે. બાલ્ય, દંદ્ર,

વારાહ, વૃસિંહ, વામન, પરશુરામ, રામ, કૃષ્ણ, બુદ્ધ અને કલ્કી, એ દશાવતાર સઘળે પ્રસિદ્ધ છે. પરંતુ ભાગવતમાં કપિલ, ઋષભ, દત્તાત્રેય, વ્યાસ, વગેરે બીજા અવતાર ઉમેરીને ચોવીસ અવતાર વર્ણ્યા છે. કવિએ પ્રથમ બતાવેલામાંથી મત્સ્ય, કચ્છ, વામન, બુદ્ધ અને કલ્કી એ પાંચ બાદ કરી તેને દામે કપિલ, ઋષભ, મોહની, દત્તાત્રેય અને વ્યાસ એ અવતાર લખીને દશ અવતાર વર્ણ્યા છે. ભાગવતાદિ પુરાણોમાં વર્ણવેલા અવતારોમાંથી કયા મુખ્ય ગણવા એ જ્ઞે કવિની ઈચ્છા ઉપર છે તો પછી કવિ ગમે તે દશાવતાર વર્ણવી શકે. દશાવતારમાં વિષ્ણુનાં જૂદાં જૂદાં પરાક્રમ સારી રીતે વર્ણ્યા છે. દેવ-વિષયારતિ નામનો ભાવ એ સઘળામાં મુખ્યપણે વર્ણાયો છે.

એ રીતે કામાવતીની કથા, બલિરામનું આખ્યાન અને દશાવતાર એ ત્રણ વિષયો કવિએ કવિતામાં વર્ણ્યા છે. પેહેના મંથમાં દેશીઓની સાથે કોઈ કોઈ ઠેકાણે ઠોહરા, ચોપાઇ પણ લખ્યા છે. આ જૂના કવિના એ મંથની પ્રતો એક પછી એક એમ ધણા હાથે ઉતરી હશે એમ જણાય છે, કેમકે કવિતાના માપમાં કોઈ કોઈ જગાએ માનાઓ વધી જાય છે અને પદ સંખ્યા મળતી નથી આવતી. કવિએ કડવાને અંતે કડીઓની સંખ્યા ધણીક જગાએ આપી છે, પણ લેખકોએ એક કડવાની કડીઓ બીજા કડવામાં લેધ લીધી હશે કે કેમ ? તેથી કેટલીક જગાએ તે મળતી નથી; જ્ઞે કે વાર્તાનો સબધ વૃદ્ધતો નથી તેથી વચમાંથી કાંઈ ગયું નથી એમ જણાય છે તથા ભાવા-શૈલીમાં ફેર પડતો નથી અને જોઈએ તે કરતાં વધારે નથી માટે કોઈએ ઉમેરો કરેલો પણ માલમ પડતો નથી. બીજા બે આખ્યાનો તો દેશી-બદ્ધ રચેલાં છે. ભાવા પ્રેમાનંદના વખતની હોવાથી કાનને અપરિચિત લાગતી નથી.

॥ श्रीजगदीश्वरायनमः ॥

वीरजीकृत

कामावतीनी कथा.

६६७ १ ६७.

राग उद्याप.

- जय जय जय पारवती नंदन, वदन सुर तेजीश;
એક દંત ઉજવડ મુખ જેને, (તેને) મથમ નામું શીશ. ૧
- હસ્તકમળની માંહે દૂરશી, ભુલ આર ત્યાં શો'ય;
લક્ષ લાભનો સ્વામી દીઠે, વિશ્વતાણુ મન મો'ય. ૨
- સિંદૂરે શોભિતા રંગ શતા, ઉર સેવંત્રાં હાર;
અરણ્યકમલ આલંતાં વાળે, ધૂધરીનો ધમકાર. ૩
- ગજવદન મોદકે અતિ વલ્લભ, મૂષકતાણુ વાહન;
તેજીશજોડ સદા ધર્યે છે, જેહતાણુ દરશન. ૪

૨ લક્ષ ઈન્-લક્ષ અને લાભ એ જે ગણપતિના પુત્ર કહેવાય છે. અહીં ગણપતિને તેનો સ્વામી લખ્યો છે, તેનો અર્થ એમ મનજીવો કે લક્ષ લાભનો નિયંતા. ૩ જે રંગ-મેઘન મોપારી

રોહિણી પદ્મકન્થ વદી, માણ અનિચળ વાણી,	
સેવકને મુખ સૂઘે અક્ષર, આપે તુ બ્રહ્માણી	૫
તે જુગ જાયો વિશ્વ નિપાવે, ભાગ્યણુ ઘડણા પ્રમિદ,	
તારી કૃપા હોય જેહ ઉપર, તે પામે નવનિધ	૬
તેમાટે તુ આજકે જાણી, કરજે અબા સાગ,	
નિમ્ન પીરજી ચગણે લાગ્યો, શ્રીકૃષ્ણનું નમરકાર	૭
બેઠ કર જોડી કરે વિનતિ, મન્તક મૂઝે પાણિ,	
ન્યા ન્યા જેવો અર્થ ધરે ત્યા અક્ષર જડતો આણી	૮
કામાવતીની કથા અનુપમ કહેવા છે મુજ મૈન,	
પ્રેમ ધરીને સાબજે તે શ્રોતા થાય પ્રમન્ન	૯
સાબજતા મુખ ઉપરે, ને થાય મન ઉ નાસ,	
જેમ વાડીમા ભાતભ તનો પશ્ચિમલ ખૂન પ્રમાણ	૧૦
જેમ વાયુ મુગ રનો, દેખતા અટકે નેન,	
તેવો કયાતણે રસ પોષુ, મુણજો શ્રોતા જન	૧૧

૫ બ્રહ્માણી—સગ્ગાની સરસ્વતીને માર્છે બ્રહ્માની પુત્રી પ્રેરે અને પત્ની હે છે અહીં પત્ની માનીને કવિએ લખ્યું છે

૬ તે ઇન્—તે જુગ (જગતમા) જાયો (ઉત્પન્ન રેવો) બ્રહ્મા નિધો નિપાવે છે અને તેનું પ્રમાણ (ભાગ્યુ—જગતનો પ્રત્ય) અને ઘડણ (ધ તુ જગતની ઉત્પત્તિ) એ પ્રમિદ (અર્થ ૧ અથવા આય વિનતી એ મુતિ છે) નવનિધ નવ પ્રમ નાપદ્ય વગેરે નિધિ

૭ સાર ૧૬૧૧ શ્રીકૃષ્ણ—નામિરેરગદિત ૮૮ ૫ શ્લુ— તાપ જડતો— અર્થ પ્રેમનો ૧૦ પશ્ચિમલ સુગંધ પ્રમાણ ૧૧ (ધારણ) ૧૧ સુગંધો સુગંધ ધુમ્મ તેનું ૧૧૧૧ ૧૨ ૧૨૨ જગતુ

- તેમાટે મુજ કરાણા આગ્રી, થાઓ ગાત કૃપાળી;
સેવકને મન શુદ્ધ વાણી, આપો પરમ રસાળ. ૧૨
- હૃદય શોક વિયોગ વર્ણવું, અર્થ આગળ સંજોગ;
વીરરસ વૈરાગ્ય વર્ણવું, નાના વિધના બોગ ૧૩
- ૩૫ રાગ શાશુગાર વર્ણવું, કલા કાંતિ ગુણ નેહ;
વિધ વિધ ભાતે કહી શ્રોતાને, ભાણું સર્વ સંદેહ. ૧૪
- વર્ણન ત્યાં વાર થાશે ગુણ, વર્ણુ ત્યાં કહેવાશે,
એક મને સાંભળતાં આગળ, મનનો સંદે' જાશે. ૧૫
- નામ ઠામ ગુણ વર્ણવું, યા વર્ણવું દશ વિદેશ;
અવનીચક મધ્યે અવતરી, એ મોટા જૂપ નરેશ. ૧૬
- તેમાટે સહુકો સાંભળો, થઈ શ્રોતાજન સાવધાન;
ભક્તી ભાતે સંભળાવું સહુને, કામાવતી આખ્યાન. ૧૭
- કર જોડી કરૂં નિનતિ, વૈષ્ણવ ને કવિજન;
એકવાર હરિહર કહો, સમરથ જુગજયન. ૧૮
- સિધુ દરાનો રાજા મોટો, અદ્રશેન તે નેહ;
એક સગે સભામધ્યે ખેડો, અતિ આનંદ તેહ. ૧૯

૧૨ મુજ-મુજ ઉપર. મન ઇ-મનમાં શુદ્ધ વિચાર અને મુખે શુદ્ધ વાણી.

૧૩ આ અથવા કથા રસ અને ભાવનું પોષણ ક્યું છે તેની પ્રતિમા કરનાં કવિ કહે છે. હૃદય ઇ-હૃદય (એ નામનો વ્યભિચારી ભાવ), શોક (એ નામના સ્વાધિભાવથી ઉપજેલો કરણારસ), જેમાં આગળ સંજોગનો અર્થ આવે એવો વિયોગ વર્ણવું. અર્થાત્ વિપ્રલંબ અને સંજોગ જૂગાર વર્ણવું. વૈરાગ્ય-અર્થાત્ શાત રસ. ૧૫ ત્યાં-અથમાં. વાર-ગુદર.

૧૬ યા-અથવા. અવનીચક-ગૃધ્રીનું મંડળ. ૧૮ કર ઇ-કોહારો છે.

- તેણે સમે ત્યાં વ્યાસ પધારી, આવ્યા ચૂત મુનિ જન;
સભા સહિત રાજા થયો બેઠો, કરવા તે દરશન. ૨૦
- અર્ધ આસન આપી, ઋષિજીને શ્રુપતિ લાગે પાપ;
કર જોડીને કરે વિનતિ, કૃપા કરો ઋષિરાય. ૨૧
- પ્રબહાર આરોધ્યા કંઠે, માંડ્યું દિવ્ય આસન;
કર જોડીને કરે વિનતિ, ચંદ્રસેન રાજન. ૨૨
- પુસ્તકકેરી પૂજા કીધી, ગ્રેમ ધરી તેણી વાર;
સ્વામીજી મુજને સંભળાવો, કથાતણો વિસ્તાર. ૨૩
- રાજકેરું વચન સાંભળી, બોલ્યા તવ ઋષિરાય;
કામાવતીની કથા સંભળાવો, (અનુપમ) સાંભળતાં સુખ થાય. ૨૪
- ત્રણ અવતાર ધરી અબળાએ, કીધાં મહા પ્રાક્રમ;
જેમ જેમ વિપત્તિ પડી પોતાને, તોય ના મેલ્યો ધર્મ. ૨૫
- કળા કાંતિ અધિક થયામા, ન શૂરવીર મહાધીર;
જેમ જેમ પડી અવસ્થા તેને, તેમ તેમ સહી શરીર. ૨૬
- જાતિસ્મૃતિ હુતી તે નારી, ગત જન્માંતર જેહ;
પુરૂષકેરી કો એક રાખે, હામમાં રતિ તેહ. ૨૭
- ચતુષ્પદ અથવા દ્વિપદનાં, શ્વાન વૃધાભ તોખાર;
દષ્ટિ પડ્યો કેમે ના મૂકે, તત્કાણે મારે હાર. ૨૮

૨૦ સત-મૂત પૌરાણિક. બેઠો થયો-બેસે થયો.

૨૫ જેમ જેમ છં-સામળ બટ પણ પોતાની એક કવિનામાં લખે છે કે, “કયાં ચંદન કયાં મલયાગરી, કયાં સાગર ક્યાં નીર; જેમ જેમ પડે વિપત્તિ, તેમ તેમ ગહે શરીર.” છત્રીશમી કડીના છેલ્લા ચરણમાં એમ બોલે છે.

૨૭ જાતિસ્મૃતિ-જાતિસ્મર-ધર્મના જન્મનું સ્મરનું રાજવાતી શક્તિ-વાળી. ગતજન્માંતર-ગયેલો (પાછલો) જન્મ. પુરૂષ છં-ધણા પુરુષોમાં-થી કોઈ એક જ હામમાં તે રતિ રાખે-રાખતી હતી.

૨૮ ચતુષ્પદ-ચાર પદવાળાં દ્વિપદ-બે પદવાળાં. •

એવાં વચન સુણી મહામુનિનાં, રાજ વિસ્મય થાય;	
શામાટે તે પુરૂષ ઉપર, વૈર ધરે મન માંય.	૨૯
કોણ દેશમાં કોની પુત્રી, ક્યાં વસવાનો ઠાર;	
સ્વામીજી મુજને સંભળાવો, માંડી સર્વ પ્રકાર.	૩૦
કોણ માત તાત કોણ ભ્રાત, કોણ નગર કોણ ગામ;	
ચંદ્રસેન રાજ એમ પૂછે, સંભળાવો મુજને સ્વામ.	૩૧
પરણી કે નવ પરણી અખળા, રહી કુંવારી તેહ;	
એ કથા સંભળાવો મુજને, ભાંજે મન સ દેહ.	૩૨
એવાં વચન સુણી રાજનાં, મુખથી બોલ્યા વ્યાસ;	
સાવધાન થઈ સુણુજે શ્રોતા, આન દે ઇતિહાસ.	૩૩
પ્રથમ અધ્યાય એટલેથી શ્રોતા, શ્લોક થયા ચોત્રીશ;	
એકવાર હરિહર કહો સર્વથા, સમર્થ શ્રીજગદીશ.	૩૪

કડવું ૨ જી.

રાગ રામગ્રી.

એણી પેરે બોલ્યા સુતમુનિ જન છ,	
શ્રોતા સુણુજે પરમ વચન છ.	૧

ઢાળ.

વચન તમે એક સાભળો, અભિનવો ઇતિહાસ;	
રાય ચંદ્રસેન સુણો કથા, કહે સુતપુરાણી વ્યાસ.	૨
ગગાને ઉપકાઠે છે, એક નગર શોભામાન;	
મહાસત્યવાદી રહે સદા, એક કર્મધ્વજ રાજન.	૩
તેને પુત્રી એકજ અંગિકા, મહારૂપનો ભંડાર;	

તાતને તે ઘણું પા'લી, પરમ બાળકુમાર.	૪
તે સુરજનની સેવા કરે, અંગિકા નિશ્ચ દિન;	
ધ્યાન ધરતી સુંદરી, દૃઢ પ્રીત રાખતી મેન.	૫
તેના પિતા છે ધર્મી ત્યહાં, સદાવ્રતતણા અંગાર;	
ધર્મકેરી ધ્વજ બાંધી, જરા થયો સંસાર.	૬
કામ કામથી આવે ઘણા, બહુ વિષ જાયક જન;	
જે કો આવી પ્રાર્થે તેને, રાય આપે અજ.	૭
એમ પૂર્ણ પ્રભાવ ચાલ્યો, સદા દેશ મોઝાર;	
અંગિકા બેડી માળિયે, ત્યાં સજ્યા સોજ શાશુગાર.	૮
એકવારને સમે શુ થયું, સાંભળો શ્રોતાજન;	
વિષ એક સમે આવિયો, જ્યાં કર્મધ્વજ રાજન.	૯
આવી આશિવાદ દીધો, આપીએ મુજ આહાર;	
દાન આડે લીધું વળી, તું અંનનો દાતાર.	૧૦
અથ જન રય કેનકેરાચા, હેમકેરું દાન;	
અવર દાન બીજાં કરે, પણ નહિ અંન સમાન.	૧૧
એમ કહી ઉઘો રહ્યો, તમે સાંભળોની રાય;	
મને કુખ પીડે પાપિણી, હું કરું કોશુ ઉપાય.	૧૨
અનકેરો આહાર પામું, બોલ્યો વિષ વચન;	
એવે અંગિકા દૃષ્ટે પડી ને, થયું વિદ્વજ મેન	૧૩
તે રખીની રવાંગના, રૂપનો ના'વે પાર;	
ત્યારે વિષ ત્યાં મોહ્યો ઘણું, તવ રખી રાજકુમાર.	૧૪
તેનાં નેત્ર કમળ સમાન છે, મુંદર ભીનેવાન;	
અંગિકાને નીરખતાં, વિષને લાગ્યું ધ્યાન.	૧૫

મુખ કાન્તિ કમળ સમાન જેની, કનકવરાણી કાય;	
ભૂખ નિદ્રા વીસરીને, વિપ્ર ઘેરો યાય.	૧૬
જ્ઞેધ મુખ શ્યામાતણું, દિજ થયો ત્યાં ચિત્રામ;	
નિરખવા લાગ્યો નારને, પાણું નૂરેહો મનકું કામ.	૧૭
રાજકુંવરી રત્નગર્ભા, ગર્વ ન ધરે મન;	
વિપ્રની કરે વિનતિ, ઉચ્ચરી મધુર વચન.	૧૮
અંખિકા મુખે ઉચ્ચરી, કેમ આવિયા ભૂદય;	
વડી વાર તમને થઈ, મેં ના થઈ તમારી સેવ.	૧૯
એવાં વચન કોમળ સાંભળીને, વિપ્ર થયો રણિયાત;	
માનસર સરખી સુંદરીશુ, કરવા લાગ્યો વાત.	૨૦
હાથ જોડી રહ્યો ઊભો, વધો વિપ્ર વચન;	
તારે મંદિર આવિયો, હું જાણવાને અંન.	૨૧
૩૫ દીકું તુજતાણું, ઉપન્યો મેં ન વિચાર;	
નાર એવી નવ મળે તો, ધિક પડ્યો સંસાર.	૨૨
વૈરાગ્ય આવ્યો મન વિષે, જવ થયું તુજ દર્શન;	
હવે આજથી રે અંખિકા, મેં તજ્યું કૃણ ભોજન.	૨૩
તુજ સમી નહિ સુદરી, ત્રૈલોક્યમાંહો દોય;	
નારી એવી તો મળે, જો પુણ્ય કરિયાં હોય.	૨૪
વચન દિજનાં સાંભળીને, વદી રાજકુમાર;	
ફાગટ પાપે ભરાવું, જે નિરખવી પરનાર.	૨૫
જે નાર નિરખી પુરુષને, મન ગણે મારો પીર;	
અવર મન આણે નહિ, જો તજે પ્રાણ સરીર.	૨૬

૧૭ ચિત્રામ-ચિત્રમ્-ચિત્રામણુ જેવો સ્થિર.

૨૦ જાનસર—જાનસરોતર ૨૬ પુરુષને—પરપુરુષને. પીર—ભાઈ.

પુરુષ નિરખે નારને, મન ગણે માત સમાન;	
ઉદાર અતે તેહનો, કરે શ્રીભગવાન	૨૭
ત્યારે વિમ મુખથી ખોલિયો, પરમ મધુર વચન;	
* * * *	૨૮
મુજ રાંકે દીન અનાથને, કરે દયા શ્રીજગદીશ,	
એ નારમાટે ખપ કરી, જઈ ધર કરવત રીશ	૨૯
આગવે ભવ એકઠાં થઈ, અવતર નર નાર,	
આશા મારી પૂરજે, તુ ધન્ય વિશ્વાધાર.	૩૦
એવું કહીને વચ્ચે પ્રાણાણ, ઊજમ ધરતો અગ,	
વાણારસીમાં આવિયો, મનન કીધુ અગ	૩૧
વિશ્વનાથ તુ જો હરિ આ, ધર કરવત રીશ,	
કર્મવળની મુતા છે, તે નાર પાત્ર ઈશ	૩૨
એ કથા રહી એટલેથી, સાલજો શ્રોતાનન,	
વિમકેરી વાત જોજે, શુ વિચાર્યું મન	૩૩
અ બિડા મન વિમાસે, એ શુ થયું ઉત્પાત,	
મુજમાટે મુખે વાડવ, કરી આત્મઘાત	૩૪
પરબ્રહ્મને જાણુ નહિ, મારા જન્મપર્યંત,	
પુણ્ય કરતા પાપ લાગ્યુ, કેમ કરે ભગવત	૩૫
શ્રીકૃષ્ણ ગોપીનાથ વણભ, દારકાના રાય,	
બ્રહ્મહત્યા છૂટિયે કેમ, કરે કોણ ઉપાય	૩૬
ભક્તવત્સલ ભૂધરા, ત્રિવેંકકેરા નાથ,	
હુ ખસમુદ્રમા ખૂડતા, તુ ધરે સ્વામી હાથ	૩૭

૨૮ આ કડીમાં ઉત્તરાર્ધ નથી, ત્યાં આગળ આ રીતે હેતુ રહે—
 “ હે ગજ કન્યા આજથી મે, ત તુ છે કુળ અન ” ૩૧ મનન જ્ઞાન

જનકીજીવન રામજી, સમર્થ શ્રીરઘુનાથ;	
દુઃખસમુદ્રમાં બૂડતાં, તું ધરે સ્વામી હાય.	૩૮
ચંદ્ર સૂરજ ને ઇશ ખ્રિષ્ણ, સર્વના તું નાથ;	
દુઃખસમુદ્રમાં બૂડતાં, તું ધરે સ્વામી હાય.	૩૯
અંબિકા મન દુઃખ ધરે, ધન્ય ધન્ય વૈકુંઠનાથ;	
દુઃખસમુદ્રમાં બૂડતાં, તું ધરે સ્વામી હાય.	૪૦
વસુદેવનંદન જગતવંદન, ચૈદ ભુવનિકનાથ;	
દુઃખસમુદ્રમાં બૂડતાં, તું ધરે સ્વામી હાય.	૪૧
સૂર્યની સ્તુતિ કરે શ્યામા, ઝરે આંસુપાત;	
દુઃખસમુદ્રમાં બૂડતાં, તું ધરે સ્વામી હાય.	૪૨
સહસ્રકિરણ તને ઘણું, વિનવું ઉગમતે ભાણ;	
આશા પૂરે માહરી, મુજ દાસ સેવક જાણ.	૪૩
એણું કહીને કળકળે, વૈરાગ્ય આણી નાર;	
હવે હું તો કયાં જઈ, ને કરું દોણ મકાર.	૪૪
વિમ્બની ગતિ જો નવ ધરું, તો ધ્રિંક એહ શરીર;	
ભૈરવ અંપાવી મરે, થઈ અવતરે મુજ વીર.	૪૫
દારકામાં જઈકરી, અંપાવિયુ તે નાર;	
એક ઉદર ભ્રાત ભગિની, માગિયા અવતાર.	૪૬
ચંદ્રસેન ત્યાં સાંભળી, એમ વ્યાસજીની વાણ;	
મુને સંદેહ ઉપન્યો, ઉચ્ચર્યો ચતુર મુજાણ.	૪૭

૩૮ જનકીજીવન-સીતાના પતિ. ૪૧ ભુવનિકનાથ-ભુવનૈકનાથ—
ભુવનનો એક નાથ. ૪૩ ઉગમતે—ઉગતે. ૪૫ વીર ઇ—તે બ્રાહ્મણ
મારો વીર (ભાઈ) થઈને અવતરે.

ગતકથા એ પ્રભુ બોલ્યા, મા ધરશે મન રીસ;	
તે નાર પામ્યો કહ્યો વાહવ, ધર્યું કરવત સીસ.	૪૮
એણીએ એણું કહીને, કયું મંપાપાત;	
એક ઉદર અવતરું, અમો ઘઈ ભગિની પ્રાત.	૪૯
વાણુરરીમાં વિમકેરી, આસા પૂરે ઈશ;	
કે દારકામાં અંબિકાને, આપશે જગદીશ.	૫૦
ત્યાં રૂદ્રને લજ્જા હવી, અહીં દારકાપતિ કા'ન;	
શું રૂદ્ર લજ્જા રાખશે કે, માપશે ભગવાન.	૫૧
કે બેડ દવ લડી મરીને, થાશે મૌઠું વેર;	
મુને સંભવતું નથી, રી થાશે સ્વામી પેર.	૫૨
સતપુરાણી બોલિયા, મુણુ રાય મતુરમુળાણ;	
ઈશ ને જગદીશ મધ્યે, એક્યતાની વાણ.	૫૩
બ્રહ્મા વિધણુ ને રૂદ્ર, ત્રેણે જુગવા નહિ કોય;	
સેમત્રાત્ર કૃષ્ણ વિના નથી, તું વિચારી મન જોય.	૫૪
કીડી કુંજર આદિ દેધને, પૂરે આસા અન્ન;	
છમ્પા પૂરે વિશ્વની, સમર્થ શ્રી ભગવન.	૫૫

૪૮ ગતકથા છ૦—તમો પ્રભુ (વ્યાસ) એ ગતકથા બોલ્યા, તેમાં મને સદેહ થયો તેથી રીસ ધરતો નહિ. બ્રાહ્મણની છમ્પા એમ હતી કે અમો સ્ત્રી પુરુષ થઈએ, અને સ્ત્રીની છમ્પા એમ હતી કે અમે ભાઈ બેન થઈએ, ત્યારે એમાંથી કોની છમ્પા પૂર્ણ થઈ ?

૫૨ ત્યાં—કાલીમાં. રૂદ્રને છ૦—શિવના ઉપર વિશ્વાસ રાખીને કાલીમાં બ્રાહ્મણ મરી ગયો માટે તેનું કાર્ય કરવાની લાજ શિવને છે; અને દારકામાં સ્ત્રી મરી ગઈ માટે તેનું કાર્ય કરવાની લાજ કા'ન-કૃષ્ણને છે.

૫૪ સેત્રમાત્ર-તીર્થસેત્ર માત્ર અથવા સેત્ર (દેહ) માત્ર. ૫૫ કીડી છ૦ કીડીકુંજર આદિને અન્ન દેધને આસા પૂરે, એ અન્નવધ.

તેભાટે મન સ્વસ્થ થઈ, સુણ કથા રાણારાય;
 મન્ન તારાતણો ઉત્તર, હમાણા નહિ દેવાય. ૫૬
 તે કથા આગળ થશે તે, કેમ અવતરે નર નાર;
 એનો સ્વામી કૃષ્ણજી ન, પેલાનો ત્રિપુરાર. ૫૭
 સર્વ વિસ્મય થઈ રહ્યાં, સાંભળો શ્રોતાજન;
 નરનારને સૂઝે નહિ, અતિ વ્યગ્ર છે રાજન. ૫૮
 અધ્યાય બીજો કહ્યો માંડી, અળિયા વિસ્તાર;
 હવે તે કથા ચાલશે, આગળ ધર્યો અવતાર. ૫૯
 સાઠ પદ પૂરાણ થયાં, ઇતિહાસ નાના છદ;
 નર નાર ગાય ને સાંભળો, મન ઉપજે આનંદ ૬૦

વસણ.

આનંદ આણી અતિ ઘણો, સાંભળો શ્રોતા ચિત્તધરી;
 કવિજન વાણી આચરે, એક વાર બોલો શ્રીહરિ. ૬૧

કડવું ૩ જી.

રાગ ગોડી.

સૂતપુરાણિક વધા વચેન, સુણ ચદ્રસેન રાજન;
 તારા મનનો સદેહ ટળે, જો તે નર નારી કેમ મળે. ૧
 પદ્મપુરાણતાણી કથા, શ્રોતાજન સુણજો સર્વથા;
 એક મન થઈ હરિ ભજો, મન મમતા માયાને તજો. ૨
 હરિ ઉપર રાખો વિશ્વાસ, નિશ્ચે અણજો નહિ ઝીવિનાશ;

૫૬ રાણારાય—રાણાઓના ગણ. ૫૭ તે ઈ—તે નરનાર કેમ
 અવતરે છે તે કથા આગળ થશે—કહેવાશે. ૫૮ અતિ વ્યગ્ર—સંશયનિર્મત્તન
 નહિ થવાથી.

- અતુર્ભુજનું ચિંતવન કરો, તો ભવ દુસ્તર સહેજે તરો. ૩
- દામોદર નૃસિંહ નારાયણ, બૃધર ભૂપતિ શારંગપાણી;
તારી લગ્ન તુજને શ્રીહરિ, પછી નાર તે કેમ અવતરી. ૪
- બિંદે પાણકું સેવકતાણું, સ્વામીને શું કહીએ ધણું;
મંત્રતણે ઉત્તર દેવાય, શ્રીતા સહુને સદે' થાય. ૫
- છે સાંભળવા સરખી વાત, કર જોડી કહે પૃથ્વીનાથ;
ચંદ્રસેન બોલ્યો રાજન, કહીએ વ્યાસ કથા પાવન. ૬
- સાંભળવા સરખી છે તેહ, શ્રીતાનો ભાંજે સંદેહ;
તે સાંભળાવો ભાવે કરી, એક વાર બોલો શ્રીહરિ. ૭
- વદે સુતપુત્રણિક વ્યાસ, સાંભળજો આણી વિશ્વાસ;
ત્યાં તે પ્રાણણ ને રાજકુમાર, ચડલાકુળમાં પામ્યાં અવતાર. ૮
- એક ઉદર અવતરિયાં તેહ, શ્રીતાનો ભાગ્યે સંદેહ;
પંખી બેહુ ત્યાંહી અવતર્યા, પ્રાત બેન સ્વામી સ્ત્રી ખરાં. ૯
- બેહુતાણું ત્યાં બિંદે રહ્યું, ચંદ્રસેનને વ્યાસે કહ્યું;
નર નારી બેહુ કીડા કરે, વન ઉપવનમાં સથળે ફરે. ૧૦
- એમ કરતાં પામ્યાં બહુ દિન, વદે વ્યાસ સાંભળ રાજન;
ગર્ભવતી શુકનારી થઈ, સ્વામીને વિનવિયો જઈ. ૧૧
- મારા ઉદર માંહી આ ગર્ભહવો, કહ્યો આશ્રમ શોધો અવનવો;
ઉપકુળાળતણે છે દિન, ઘણે તપે છે કસ્યપતન. ૧૨
- વૃક્ષ પત્ર મકાયાં તદા, શુકનારી પામી આપદા;
છાયા ન મળે વન મોઝાર, ક્યાં રહીયું શો કરે' પ્રકાર. ૧૩

૩ અજગે—દૂર. ૪ તારી છ—તારી લાગતને છે. અર્થાત્ રાજ-
કુમારીનું કાંઈ કરવાની લાગ તને છે. ૮ શુકલાકુળમાં—પોપટના કુળમાં. ૧૨
કસ્યપતન—સૂર્ય.

- વિનતાકેરાં સુણી વચન, સૂડે વાત વિચારી મન; ૧૪
 ક્યાં વસવા યોલો શે ઠાર, ગર્ભવતી છે સૂડી નાર.
 સૂડે મુખ વાણી ઉચ્ચરી, એક ઠાર દીઠો સુંદરી; ૧૫
 અતિ છાયા મહારીતલ વન, જો માને તારૂં મન.
 મુખ પામીશ તેણે કામ, ચાલ જઈ કીજે વિશ્રામ; ૧૬
 નારીને લેધ નિસર્યો, પરમ આનંદ પૂરણ ભર્યો.
 આવ્યો ઉદ્ધત વન મોઝાર, વાંસજળ હુતી તે ઠાર; ૧૭
 આ વનમાં વસિયે સુદરી, સમીપ સરિતા નીરે ભરી.
 તુજને પ્રસવકાળનો સમે, તારા મનને આંહાં ગમે; ૧૮
 સૂડાકેરાં સુણીને વચન, અતિ વ્યગ્ર અબળાનું મન.
 વાંસજળ જવ દ્રષ્ટે પડી, નિર્ધર્તાં નારી હડબડી; ૧૯
 કાં વિનતા મન ધરે વિચાર, એણે શીતલ રહીએ નરનાર.
 મુખ સમધે જશે દિન, શીતળ છાયા યોહોણ વન; ૨૦
 વ્યાકુળતાને પામી ઘણુ, સ્વામી વચન મુણો મમતાણું.
 અગ્નિતણો ભય અમારે મન, કદાચિત્ દવ લાગે વન; ૨૧
 લેધ બાળકને કેમ નિસરૂં, તેનું દુઃખ દખીને મરૂં.
 તેમાટે આધિક વિચાર, કેમ રહેવાય આણે ઠાર; ૨૨
 વિનતાતણી જે વાણી સુણી, કહે સૂડો સાંભળ પખિણી.
 મુજ તુ વલ્લભ છે નાર, મુજ સરખો તુજ શિર ભરતાર; ૨૩
 તો શી ચિંતા મનમાં ધરે, વૈશ્વાનર આવી શુ કરે.
 જો દવ લાગે મુણુ સુદરી, નદી એક છે નીરે ભરી; ૨૪
 હોલવતાં ન લાગે વાર, શીતલ થાયે અંગાર.
 અગ્નિ હોલવી નાણુ તદા, ફેગટ કાં પામે આપદા; ૨૫
 તેમાટે નિર્ભય થઈ નાર, મુખે રહીએ આણે ઠાર.

સૂડાકેરાં મુણી વચન, મુખ પામ્યું અગળાનુ મન;	
વાંસજનનમાં માળો કર્યો, ઘાસ કોમળ ત્યાં પાથર્યો.	૨૬
તેતણે વસિયાં નર નાર, સૂતપુરાણિક કહે વિસ્તાર;	
એમ કરતાં વામ્યા બહુ દિન, સાંભળ ચંદ્રસેન રાજન.	૨૭
પૂરણ માસ થયા નિરધાર, એટલે ઈંડાં મસવ્યાં ચાર;	
પાંખ પાથરી સેવા કરે, બાળક ઉપર પ્રેમજ ધરે.	૨૮
બહુ દિવસે ઈંડાં થઈ ચૂર, પાંખનાણા ફૂટ્યા અંકુર;	
રક્તચય પાસટી એ વાન, નીલપાંખમહા શોભામાન.	૨૯
વર વ્યાસ સાંભળજો મહી, એ કથા એટલેથી રહી;	
ત્રીજો અધ્યાય પૂરણ થયો, ચંદ્રસેનને વ્યાસે કહ્યો.	૩૦
ચોપાછ પૂરણ બત્રીસ, સાંભળતાં ત્રુકે શ્રીજગદીશ.	૩૧

કડવું ૪ થું.

રાગ સામેરી.

મૂતપુરાણિક ઉચરે, સાંભળ બૂપતિ વાણ;	
ચોથો અધ્યાય વર્ણવું, એ કથા પદ્મપુરાણ.	૧
તે વન વિષે નરનાર રહે, પખીનો અવતાર;	
પોપટને સાચવે બહુ, મીતે શ્રી ભરતાર.	૨
વમતઋતુમાં ઉબણકાળે, તપે સખજો મૂર;	
અગ્નિના અભાર શો, મહાપવન આવે ફૂર.	૩
હાદશ સ્વરૂપ તપે આદિત્ય, તેજતણો નહિ પાર;	
તપ તપે આખી મેદિની, વરશી રહેા અંગાર	૪
જવાળ નવ જાચે સહી, એમ તપે કશ્યપતન;	
વાંસે વાંસ ઘસાઇને, દવ લાગિયો તે વન.	૫

- અગ્નિના બહકા થાજે, ચોપાસ લાગ્યાં તાણુ;
તેણુ-સમે તે વન વિષે, નાસતાં હોંડે હરણુ. ૬
- ઝટપટ લાગી જવાળને, શુકનાર વ્યાકુળ થાય;
તે જંતુકેરું જલન કરતી, મહામન અટવાય. ૭
- પવન પૂરે સખજો વ્યાધ્યો, વન વિષે હુતાશ;
તમે ના કહ્યું કર્યું મારું, હવે તે આવ્યો નાશ. ૮
- કહ્યાંત કરતી કામિની, કંથને કરતી રીસ;
મહાજવાળ માંહી બાળક મરે, તે પાપ તારે શીશ. ૯
- અગ્નિજવાળા વાંસ ફાટે, શબ્દ સખજો થાય;
તે જંતુકેરું જલન કરવા, મડે ઉપર માય. ૧૦
- જવાળે જળાઈ ગયું, શુકતાણુ સર્વ શરીર;
બળભેર ઉડિયો ત્યાં, સટકી વૃક્ષ બેઠો કીર. ૧૧
- વાયુવેગે ઉત્પત્યો, નિકળિયો દન બહાર;
વૃક્ષડાળે કીર બેઠો, કરે મન પિચાર. ૧૨
- પોપટી પરિવાર પૂઠે, પૂરી પાડે રીર;
શુભ પ્રવ્રને જવાળ આવે, તણુ ઓહ શરીર. ૧૩
- આંખા જાંબુ આંમલીનાં, વૃક્ષ હુતાં બેહ;
બીલી બિન્નેરી બોર બકલ, રાયણ મહુડાં દબ્ધ હુઆં તેહ. ૧૪
- આસોપાલવ અરીઠો, સાગ સીશમ સાર;
દવ બળે પરજળે, વનસ્પતિ ભાર અઠાર. ૧૫
- બીજાં પંખી વનતાણાં, તે થાય ભમ્મીજૂત;
નિસરવાને ઠારૂ નહિ. વન લાગિયું અદ્ભૂત. ૧૬
- હંચ મોર ચકોર ચાતક, બોલે બોહોળા નાગ;

અરિષ્ટ એવું પેળીએ, જેમ જનમેજયનો ભગ.	૧૭
વેગજો બેઠો સૂડો, તે ધરે હજી દંત;	
નાર મુખથી ઉચરે, તું ધયો આજ નિશ્ચિંત.	૧૮
પુરુષકેરી મીત જોઈ, હવ વહાલો નેત;	
આ સમે જઈ ક્યમ શકું, ક્યમ તણ પિયાઈ પેટ.	૧૯
તું સદા મુખથી ભાખતો, મુજ ઘણું વદતલ નાર;	
તે બોલ ક્યમ ગયો વિસરી, ધિઃક પડેજ સંસાર.	૨૦
પુત્ર મૂક્યા પરકેરી, તને દયા ન આવી કુદ;	
ક્યમ હવ તે વહાલો ક્યો, ફટ ફટ મહાપાપીષ્ટ.	૨૧
એમ કહણ વાયક સાંભળીને, નારકેરાં કીર;	
સમીપ સરિતા સાંભરી, સાંચર્યો લેવા નીર.	૨૨
અતિ મલયકારી તાપ વન, આગે અગ્નિકેરી જ્વાળ;	
ખજાંડ લાગ્યું ડોલવા, ઝૂલવ્યા દશ દિગ્પાળ.	૨૩
વ્યાકુળતા પામી ઘણું, આકળી અગળા હોય;	
દશે દિશા નિરખવા લાગી, ન ફીકું ત્યાં કોય.	૨૪
સૂડાને દીઠો નહિ, શું ગયો નાચી તેહ;	
નિઃશ્વાસ મૂકી નાર કહે, ધિઃક પુરુષકેરી સ્નેહ.	૨૫
મલયકાળતણે સમે, જો ગયો નાખી કથ;	
મહાઅગ્નિમાં મુજ દખતાં, બળી મરશે જંત.	૨૬

૧૭ અરિષ્ટ—દુશ્મિન્દ. જેમ ૪૦—જેમ જનમેજયના ભગ (જન) માં અનેક ખાતની વનસ્પતિ અને સર્પ નારા પામતા હતા તેમ અહીં ‘વલુ’ અનેક વનસ્પતિ અને જાતુઓ બળતાં દર્શાવે.

૧૮ હજીદંત—જમ ઉપર દંત ધરે (જમ કરીને ચરવાને). ૧૯ પેટ—પેટનાં બચ્ચાં. ૨૦ વદતલ—વાહાલી. ૨૧ નાખી—દુઃખમાં પડતી નાખીને. જંત—જીવ—માણં બચ્ચાં.

- ત્યાં દુખી દુખ થાયે ઘણું, હું કરે આતમઘાત;
એ બાળ બળતાં હું પ્રથમ, જઈ કરે જપાપાત. ૨૭
- એવું કહીને કળકળે, મન કર્યો એક વિચાર;
સૂરજને સાખી કરીને, ભળ્યા જગદાધાર. ૨૮
- કુબજ ગોપીનાથ વલ્લભ, દારકાના ઈશ;
મુજ દારીકેરી વિનતિ, સાંભળો શ્રીજગદીશ. ૨૯
- એકવાર મુજને આપીએ, સસારમા અવતાર;
મનુષ્ય થઈ અવતરું ને, પછે હણુ પુરુષ કાય. ૩૦
- જાતિસ્મૃતિનું જ્ઞાન માણુ, વીસરે નહિ વેર;
હું રાજપુત્રી અવતરૂં, કોઈ ચયકેરે ઘેર. ૩૧
- એવું કહીને પખ બાધી, પડી અગ્નિ મોઝાર;
રાજપુત્રી અવતરો ને, પુરુષ મારૂં હાર. ૩૨
- સૂતપુરાણિક ઉચરે, મુણ રાજ ચતુર સુબાણ;
અગ્નિમાં અબળા પડી, ને તજ્યા તતકાણુ માણુ. ૩૩
- એ કથા ગૂઢી એટલે, સાંભળો શ્રોતાજન;
પછે સૂઢે શુ કરું, એમ વધા વ્યામ વચન. ૩૪
- સ્વસ્થ ચિત્તે સાંભળો, ત્યાં આનિયો છે કીર;
ચંચ માહે ઉદક છે, દવ છાટિયુ તે નીર. ૩૫
- પડી દીડી પ ખિણી, તે થઈ ભસ્મીભૂત;
હવે છરી શુ કડ, દુખ પાનિયો અનંત ૩૬
- એવી નારી કયા મળે, મુજ પ્રાણુત્તમ જેહ;
તેમાટે એ અગ્નિમાં, હું ગમું મુજ જેહ. ૩૭

તે પખ ખાંડી ખાગિયો, મ માગ્યા અવતાર,	
મનુષ્યરૂપે અવતરીને, એક પાત્ર ના	૩૮
એક કહીને પડ્યો પખી, અગ્નિજ્વાળા માય,	
પખીકેશ પીઠ બળિયા, ભસ્મ દુઝો ત્યાય	૩૯
સૂતપુગણિકે ઈચ્છ્યા, આબજો સારોહાર,	
કાઈ દેશ માહી વહેનાનિયાને, પેટ થયો અવતાર	૪૦
એ કયા રહી એટરે, આબજો શ્રીતાનન,	
પચને અધ્યાને કહેવાજો, કમલ નાર થઈ ઉત્પન્ન	૪૧
આગીન પદ પૂગણ થયા, શુભ રૂપે ઉપગ ચાર,	
કામસેનતાહી મુતા થઈ, અસતની નિરધાર	૪૨

કહ્યું થ મુ.

રાગ આગાવરી

ભૂપતિ વાણી ઉચ્ચરે, પ્રસણિકના મુત ફી,	
કયા અસતની મૂકી, તે સભાવજો	૧

હાળ.

મભગાવિયે આમી મને યા જઈ યયો અવતાર,	
મનુષ્ય થઈ, અવતરી, કેણુ દેશ નગર મોહાર	૨
એ વચન ગયનાણુ, કટે સુણુ પૃથ્વીનાથ,	
સૂતપુગણિકે ઓચરે, પ્રસ્ત કીડુ હાથ	૩
પ્રતકાસનીનો રાય મોઝો, કામમેન પહેરાય,	
તેની મુતા થઈ અવતરી, તુ સત્ય માજે ગય	૪
અવતાર ત્યા પહેલો હતી, ત સાવડી અભિરાન,	

- બીજે જન્મે પખિણી, મર્ધ શોભામાન. ૫
- અવતાર ત્રીજે તારણી, કામાવતી કહેવાય;
- તેના રૂપનો ત્યાં પાર ન આવે, સત્ય માનજે રે રાય. ૬
- દખીતી દેવાંગના, અવતરી રાજકુમાર;
- મહામુનિવર મોહે ઘણુ, તે દખીને નિરધાર. ૭
- મુખ મધુરાં વચન ઓચરે, બોલનાં વરસે કૂલ;
- હાસ્ય કરતાં ખરે સુકતા, મહાતેજ અમૂલ્ય. ૮
- ગુણ કાંતિ લક્ષણ ઉપમા, એ કયમ થાય વખાણ;
- ભાતઃકાળે આભધી, જેમ ઉદય પામે ભાણ. ૯
- મેનકા દેવાંગના કે, અપ્સરા અવતાર;
- ચંદ્રમા સરખી કાંતિ જેની, તેજનો અંગાર. ૧૦
- કે સરસ્વતી. રોહિણી, રમા કે, દંદ્રાણીનું રૂપ;
- કે શું ઉભયા શિવતણી, પરમસુદર સ્વરૂપ. ૧૧
- કામાવતીની કાંતિ જોઈને, થયા મન ઉલ્લાસ;
- જાણે શશિવર ઉત્પા હેઠાં તજીને આકાશ. ૧૨
- કામસેનતણી સુતા છે. તાતકેરે ઘેર,
- તેને પુરૂષાકાર કોઈ ના ગમે, ધરે પૂર્યતું વેર. ૧૩
- જાતિસ્મૃતિ થઈ અવતરી, લહે ગતજન્મની વાત;
- તે નાર પુરૂષાકાર તેનો, કરે નિશ્ચય ઘાત. ૧૪
- કઈ કોટિ માર્યા છોકરા, શોધી મળે ના જાત;
- લોક કીધા વાંઝ્યા, હુઆ મહાઉત્પાત. ૧૫
- પગ પાણિ સાહી પછાડે, પૃથ્વી વિષે તે નાગ;

૫ અવતાર ઈન્દ્ર-પેદેલા અવતારમા હ સાવલી અભિધાન (નામ) હતું.

૮ ખરે સુકતા-મોતી ખરે. ૧૦ અંગાર-લગ્નો. ૧૧ રોહિણી-

ચંદ્રવર્ણી, રમા-લક્ષ્મી. ૧૨ શશિવર-ઉત્તમચંદ્ર. ૧૪ જાતિસ્મૃતિ-

જાતજન્મના સ્મરણવાળી ગતજન્મ-પ્રાણીનો જન્મ

કનકાવતીમાં ત્રાસ પડિયો, ચયો હાહાકાર	૧૬
બોકડા બકગ દેડકા, ગાઝાર શ્વાન અનેક,	
મોકડાં મરકટ મરઘડા, સહુ કર્યું તે વતેક	૧૭
નગર માહે ત્રાસ પડિયો, બાહાર ન આવે કોય,	
કનકાવતીના લોક સઘળા, પગ્મ દુખિયા ાય.	૧૮
બેહુ પાણે ખડગ ધરી, જોખન બાળે વે,	
કામાવતીના પિડ માહે, કાળે કર્યો પ્રવેશ	૧૯
જૂખ નિદ્રા વીસરી, નીસરી નગર મોઝાર,	
મહાકોધી કામિની, તે હણે પુરુષાકાર	૨૦
પુરુષકેરી જાત જોતા, ચઢે સખગી રીસ,	
નગર માહે ત્રાસ પડિયો, (ત્રાહ્ય) ત્રાહ્ય શ્રીજગદીશ	૨૧
લોક સઘળા કુખી થઈને, મળ્યા વશણ અઢાર,	
મહાકુષ્ટ થઈને અવતરી, પાપિણી રાજકુમાર	૨૨
એ નગર દોડી સર્વથા, જઈ વસે સઘળા વન,	
મળને પીડા થઈ, એમ સાબગ્યુ રાજન	૨૩
કામાવતી કલ્પાત કરતી, ફરે ડારો ડાર,	
બેહુ હાથે ખડગ સાહી, હણે પુરુષાકાર	૨૪
મધ્યાન જે પોતાતણા, તેને પૂઠે એમ,	
નગર સહુ ઉદવન્ત થયુ, આપણે કરવુ કેમ.	૨૫
વચન એવુ સાબગીને, મધ્યાન કરે છે વાત,	
મુને એવુ મન ઉપજે, સાબગો પૃથ્વીનાથ	૨૬
કારાગ્રહમા કામાવતીને, રાખરે। જો રાય,	

૧૬ પાણિ-હાય ૧૭ વતેક (વર્તારિત)—વિનાયુ. ૧૮ પિડ
 -શરીર ૨૪ કલ્પાત-મનના અતમગ જોતુ-પ્રત્ય ૨૫ ઉદવન્ત-ઉત્તર
 ૨૬ મન ઉપજે-મનમા વિચાર થાય છે

ત્યાર પૂઠે નગરકેરા, લોક સુખિયા થાય.	૨૭
મોકળી હાંડે માનિની, મારતી પ્રજાકાર;	
આજથી એવું કરો, જેમ નિસરે નહિ બા'ર.	૨૮
વચન એવું સાંભળીને, તેડાવી તત્કાળ;	
કામાવતી શું કોધ આણી, બોલિયા ભૂપાળ.	૨૯
અરે દુષ્ટ દુરાત્મજીવ, ધિક પડો તુજ અવતાર;	
કયમ પાપ છૂટીશ પાપણિ, જે હણ્યા પ્રજાકાર.	૩૦
શું કામ તુજને નગર માંહે, નીસર્યાનું એહ;	
હત્યા શામાટે કરે, વૃતાંત બાણું તેહ.	૩૧
આજ પૂઠે નગર માંહે, જવાનું નહિ કામ;	
પશુ પંખી મનુષ્યકેરું, ના લેશો તે નામ.	૩૨
વચન એવું સાંભળીને, વહી રાજકુમાર;	
કાળિકાને પૂજવાને, નિત્યે જાજ એકવાર.	૩૩
પ્રજાકારે મળે સામો, પશુ પંખી જેહ;	
મનુષ્ય અથવા અશ્વને. હું હણું નિશ્ચે તેહ.	૩૪
જે કો આડો ઊતરે, હું કરે નિશ્ચે ઘાત;	
ગતજન્મનું વેર છે, તું સત્ય માને તાત.	૩૫
વચન એવું સાંભળીને, વધા રાજ રાય;	
તને એવો નીમ શો, જે નિત્યે દરે જાય.	૩૬
દરે જાતુ આજથી, આઠમે દિવસે એકવાર;	
દરશન કરવા જશે વે'લી, કાલિકાને દાર.	૩૭
નગર માંહે નિત્યે જાતાં, તુજથી થાય અનીત;	

કામ મારે મજ સાથે, નથી રહેવી પ્રીત.	૩૮
એ કથા રહી એટલે, સાંભળો શ્રીતાલન;	
કામાવતી આઠમે દહાડે, દરે જઈ દરશન.	૩૯
ચંદ્રસેને સાંભળી એમ, વ્યાસકેરી વાણ;	
અંથ માંહે કહ્યું માંડી, પ્રથમ પદપુરાણ.	૪૦
પૂરાણ અધ્યાય પંચ પાવન, સાંભળો કુખ યાય;	
ત્યાર પૂઠે આઠમે દિવસે, દરશન કરવા જાય.	૪૧

કંઠુ ૧ કું.

રાગ કેદારો.

તેણે સમે ત્યાં એણીપેર યોડ્યા, મૂતપુરાણિક મુન્ય;	
દિવસ આઠમે ચાલી અમળા, કરવાને દરશન	૧
મગ્ન એકની ઇચ્છા મુજને, યોડ્યા પૃથ્વીનાથ;	
કથે મકારે રહે જાતી, તે સભળાવો વાત.	૨
કે પોતે એકલી જાતી, કે સહીઅરનો મગ;	
સ્વામીજી મુજને માંભળાવો, કથાતણે પ્રમંગ.	૩
કહેવાં આભરાણ અંજે પકેરતી, કહેતાં અંબર ધરતી;	
કેટલી મહી સંધાને અમળા, કેમ બહાર નીમરતી.	૪
ચંદ્રસેનનું વચન સાંભળી, યોડ્યા વ્યામ વચન;	
પેહેલે દિન ત્યાં પડે ફરતે, નગર માંથે રાજન.	૫
વહાણે રાણી બટાર નીસરી, પૂજ કરવા જારો;	
પુરપકારે દૃષ્ટે પડે તે, નિશ્ચે માર્યો જાગે.	૬
ખાણી ખોવા મગુ છૂટે, શ્વાન વૃષભ તોખાર;	
પુરપકારે નર નામે જો, ના રહે એક જગાર.	૭

બીજે દિન અબળાએ મોડું, આદ્યું મન્નન;	
લવ્ય વસ્ત્ર ને ભણી ભાતનાં, આબૂપણુ ધરિયાં તન.	૮
કનકથાળ શ્રીકૃષ્ણશુ સમારી, સંગ સખી સહ ચાર;	
દિવસ આઠમે અતિ આદરશું, કીધો સહુ શાણુગાર.	૯
મહાકાળીનુ ચિંતવન કરતી, મનમાં આનંદ આણી;	.
મહામદમાતી નગર મધ્યેથી, ચાલી સહુ ઠકરાણી.	૧૦
હાથે ખડ્ગ ધર્યાં સહુકોને, વચમાં રાજકુમારી;	
ચિત્રપૂતળી સરખી દીસે, કોટિ કળા અવતારી.	૧૧
લટકંતી ચાલે લેહેકાશુ, ભરજેખન રંગ રાતી;	
કનકવર્ણી કાચ દીસે, જોતાં અ ગ ભરાતી.	૧૨.
તેનું વર્ણન કેઇ પેરે થાયે, કળા કાંતિ ગુણુ જેહ;	
ભણીભાત સમજવી શ્રોતા, ભાંજું મન સદહ.	૧૩
સાથ સર્વશુ ચાલી અબળા, સોજે આભરણુ સારી;	
કામાવતીની તોલે બીજ, નહિ કો જૂતળ નારી.	૧૪

દેશીકેર.

એવી નહિ કો જૂતળ નારી, મુખ જોતાં લીજે બલિહારી;	
તેને મરકલડે મન મો'ય, કર થાળ કનકમય સો'ય.	૧૫
તેને મસ્તક કાળી વોણુ, જાણે મહામણિધરની ફેણુ;	
કે શું નાગણુ કો નવલે વેષ, એમ અબરમાં ઝળકે કેશ.	૧૬
તેને ગળે અમકળી કશી, મુખકમળ અમળ રહ્યું હસી;	
અતિ ગૌર વર્ણુ ને કાળાદંત, ત્યાંહાં જડિત રેખા શોભાવંત.	૧૭
અતિ રાતો અધરતણા વાન, શીર માંગ પડી શોભામાન;	
કાળી ચોળી એક છે તાંગી, તાંબૂવે રાતું મુખ ભારી.	૧૮

૮ મન્નન—સ્નાન. ૧૨ જોતાં ઇ—જોતાંમાં મનમાં ભરાતી.
૧૮ વાન—વણું—રંગ. માંગ—સેથો એકતારી—સરખાગોતની.

- અતિ નૌતમ છે નીલ ચીર, ઠામ ભર્યું છે નવરંગ હીર;
અતિ ઉજ્જવળ મુકાહાર, ચોકીમાં નંગ જલિયાં ચાર. ૧૯
- ઉજ્જવલ ચાંદસો ઉગટ કરી, કુચ કડણ કંચુકી ભરતો ભરી;
છે પીળા પટતણા રે ચરણી, મખમલથી કોમળતા ઘણી. ૨૦
- પીળી આડ કેમરની કીધી, વચ્ચે બિંદુની બદની દીધી;
અતિ ગણઅથલ દીસે ભારી, જોઈકાદિ કળા નાખું વારી. ૨૧
- તેન કરણે કરણકૂલ જાણ, તે વિચિત્ર સ્પર્શ કરે ગાણ;
તેન ચરણકમળ નેપૂર વાજે, જેમ વીજ સંજોગે તબ ગાજે. ૨૨
- એમ લટકાણુ ચાલી જાય, ઉલટ ભર ઉર આનંદ થાય;
ત્યારે અંબાને આવી ધ્યાન, સહુ માથ સખી જોભામાન. ૨૩
- મંડપમાં આવી તત્ખેત્ર, ત્યાં મનીતણી માંડી સેવ;
કર જોડીને મસ્તક નાચું, આઈ કૃપાદટિ જોયું સામું. ૨૪
- લેઈપ્રબહાર શ્રીકૃષ્ણ સાર, અંબાને કીવો નમસ્કાર;
બહુ સ્તુતિ કરે અબજા બાળી, મનમુખ ઊભી આચન વાળી ૨૫
- ત્યાં શિર નામી માચું માન, પછે મવા પટોર ધગિયુ ધ્યાન;
એમ અંબાનું ચિંતવન કરી, પછી તત્ક્ષણ જાગી મુંદરી ૨૬
- એમ વ્યાસ વદે સાંભળ ગય, અહીં અધ્યાય પૂરણ થાય;
લેઈઆશિકા શીશ ઉપર ધરી, મહુ પૂછને પાછી ફરી. ૨૭

કડવું ૭ મું.

દેશી વધામણીની.

એમ ગણેગ માતા પૂછને પાઠં વસ્યા જે;

૨૦ ઉગટ-કુર્ચન-સરીરે ચેગસનો સુમધી પદાર્થ ચરણી-અર્જુન.
૨૧ બદની-અદગી. મવત્યન-ગાય કે દિ ૬૦-નેને જોઈને મદની દો-
ટિ કળાએને જોવારી નાખું છું.

૨૪ આઈ-માતા કૃપાદટિ-કૃપાદટિએ. ૨૭ આસિન-આસન

- ચરાણુ નમી સહુ સાથ, સૈયર સરશાં નિકળ્યાં રે. ૧
- કામાવતી ચાલી ઘેર, સાથે સખીઓ ઘણી રે;
જાય કરતી સર્વ કલોલ, ચાલ્યાં સહુ મંદિર ભણી રે. ૨
- મનમાં અતિ આનંદ, હરખે, વદન રથામાતણું રે;
જેમ તારા મધ્યે ચંદ્ર, તેજ તપે તેથી ઘણું રે. ૩
- આશ્વિન ઉજવળ માસ, ચામુડા ચાચર ભમે રે;
આગળ ખેતરપાળ, ચોસઠ જંગલિયો રમે રે. ૪
- તેમ એમ રાજકુમાર, દિવસ આઠમે નીસરી રે;
હરતી પુરુષાકાર, ઘુઝ શરીરની પીસરી રે. ૫
- પેહેર્યા નૌતમ ચીર, કંચુકી કસણુ કર્યાં બહુ રે;
કામળ અંગ શરીર, નગર ભણી ચાલે મહુ રે. ૬
- ચરણે નપૂર નાદ, વીંછિયા ઠમ ઠમ કરે રે;
ધરતી મન ઉલ્હાદ, સૈયર સરશી પરવરે રે. ૭
- કંઠે પુષ્પના હાર, કનક થાળ કરમાં ધરી રે;
હણતી પુરુષાકાર, મંદિર પોતી મુંદરી રે. ૮
- પહોતી મેહેલ મોઝાર, પોતાને સ્થાનક ગઈ રે;
વેદ વ્યાસ આચરે, એ કથા એટલેથી રહી રે. ૯
- મુણજે શ્રોતાજન ત્યાર પછે ત્યાં એણું હણું રે;
વામ્યા બહુ દિન, સાંભળજે કૌતક નવુ રે. ૧૦
- છે મુણવાની વાત, આણદીઠી આણસાંભળી રે;
સાંભળજે સહુ સાથ, જેમ પહોચે મનની રળી રે. ૧૧

કુરુ ૮ મું.

દોહરા.

સુતપુરાણિક ઓચર્યા, સાબજો મહુ સાય;	
દશકુમારે વર્ણુચુ, નાટક જગ વિખ્યાત	૧
કામાવતીતાણી કથા, અતિ અનુપમ સાગ,	
અધ્યાય સાત ઢગી કહ્યો, માંડો સહુ વિસ્તાર	૨
એ કથા રહી એટલે, સાબજો સહુ કોય,	
એના મુણુએ ચિત્ત ધરી, જેમ મન નિર્મળ હોય	૩
ત્રિજે જન્મે અવતરી, કનકાવતી મોઝાગ,	
કામસેનતાણી સુના, જાણે મહુ સંસાર	૪
ગતજન્મે મૂડી હતી, દગ્ધ હુતાગન,	
સ્વામી તેના અનતર્યો, વણિકકુળ ઉત્પજ	૫
કથા અનુપમ આપમે, નાનાવિધના ઇતિહાસ,	
સાબજતા સુખ ઉપજે, યાય મન ઉલ્લાસ	૬
દશકુમાર નાટકતાણી, એ કથા અનુપમ સાગ,	
શ્રોતાને મ ભણાવશુ, માંડી અર્વ પ્રકાર	૭

ગગ ધનાશ્રી.

એણીધરે ઓચરે વાણી, મૂત મુનિજન,	
અભિનવ રમને વર્ણુવુ, સાબજને રાજન	૧

દાખી

રાય ચ દ્રસેનની કથા સુણો, એમ વધા વ્યાસ વચન,

૧ દશકુમારે—દશકુમાર ચરિત્ર નામે સંસ્કૃત મથમા એને જા મથકાર નાટક કહે છે પણ તે નાટક ન જાણ્યામાંથી છે તેમાંથી હવે પછીનો વાર્તાનો મજાદ લીધો છે ૧ અભિનવ—નવીન

કવિજન વાણી ઝોથરે, સાંભળો શ્રોતાજન.	૨
એક ચિત્રાંગદ રાજા હવો, મણિપુર નગ્ર મોઝાર;	
તે મહામુકુટમણિ અવતર્યો, મૌઢો નામતણા નહિ પાર.	૩
ધવળ નેળ ચોધા બહુ, નિશાનનો નહિ પાર;	
કુખી નહિ કો નગરવાસી, વસે વરણ અઢાર.	૪
અમ્મ ગજ રથ પાલખી, કનકમય મેહેલ આવાસ;	
પઠરાણી દશ રાયને, તે ચંદ્ર કોટિ પ્રકાશ.	૫
જ્યા, વિજ્યા, વિમળનંદા, ચંદ્રબાલા જેહ;	
મુલોચના, સહુપે વડી, અતિ પરમ સુંદર તેહ.	૬
મેનકા, ચંદ્રાવલી, ચિત્રસેના, સૌય;	
લીલાવતી ને કમળાજી, સમતોલ ન આવે કોય.	૭
દશે રાણી પરમ સુંદર, રૂપના નહિ પાર;	
નાર જે વળી અવર છે, એટલે પૂરી બાર.	૮
સભા સુંદર રાયની, તે પરમ શોભામાન;	
મણિપુરદેશે રાજિયો, અતિ કરે આદરમાન.	૯
રાજમંડપ મધ્યે બેસે, રાજે વરાંગ અનત;	
રાય રાણા સકળ જોધા, શૂર શોભાવત.	૧૦
મધ્યાન જે પોતાતણા, મહાવિચક્ષણ જેહ;	
સભા મધ્યે રાય પાસે, નિત્ય બેસે તેહ.	૧૧
પુરાણિક ને જ્યોતિષી, પંડિત વાચાસાન;	
શાસ્ત્ર ગ્રંથ સટીકશુ, સાંભળે છે નિશદિન.	૧૨

૩ મહામુકુટમણિ—મુકુટમાંના મોટા મણિ જેવો. નામ—કાતિ.

૫ આવાસ—ઘર. ૬ સહુપે—સહુથી. ૧૦ રાજે—શામે. વરાંગ

—ઉત્તમ સારીર. ૧૨ વાચાસાન—વાણીની સમજણવાળા. સટીક—
પીકાવાળા.

ગુણી ગાંધર્વ ભાટ ચાગણ, વિપ્રકેગં વૃંદ;	
જયકજન આવે ઘણા, બોલતા નાના છદ.	૧૩
વાજિત વાજે વિવિધ પેરનાં, જન તાલ મૃદગ;	
સુરશ્રવ છદ સુરાંગના, સાધતી નૃત્ય શુદ્ધાંગ.	૧૪
ઝાણીપેઠે કંઠે લીલા, વિવિધ ભોગ વિજ્ઞામ;	
યૈભવ નાના ભોગવે, સુખ કમળ પ્રેમ પ્રકાશ.	૧૫
આનંદ ભેર બેઠો સહી, તે કામના અવતાર;	
અમર કરતી રાયને, અખમર હોખી ચાર.	૧૬
એમ દિવસ રજની રંગણ, નિર્ગમે રાણો રાય,	
સૂતપુરાણિકે ઉચ્ચર્યા, આનંદશુ દિન જાય.	૧૭
એકવારને સમે શું થયુ, સાબજો શ્રોતાજન,	
સુતોઅનાને મેહેલ આબ્યા, ચિત્રાંગદ ગજન.	૧૮
શરદતણી પૂર્ણિમાના, પેખિયો ત્યાં ચંદ્ર,	
નિશા અતિ સોહામણી, મન ઉપન્યો આનંદ;	૧૯
પહોરમાં ઘડી એક ઝાણી, જામની તે દિન;	
તોણીવેળા મેહેલ મધ્યે, આવિયો ગજન	૨૦
સુનેઅના મન્સુખ આવી, હોલી રહી તોણી વાગ;	
ઉતાવળી પિયુ પાસે આવી, મન સોગ ગાણુગાર	૨૧
હાવભાવ કઠાસિયુ, અતિ કંઠે આદરમાન,	
* * * *	૨૨
વચન પિયુગુ મંજીને, હરખ પાખી નાગ,	
પાટ દાઝ્યો કનકમય, પથરગી સોજે આગ.	૨૩

૧૩ નાના—જૂદી જૂદી જાનના ૧૪ સુરાંગના—દેરીએ શુદ્ધાંગ
—શુદ્ધ અગવાળી ૨૩ પાટ—પાયા રમવાનો સોજે ચાર—મોળ મોગડીએ
સુધા—(સાગી—મોગલી)

રાયને રાણીએ રંગે, ગ્રહા પાસા પાણુ;	
બેહુ સરખાં હતરે છે, પરમ ચતુર સુખાણુ.	૨૪
રમત રમતાં નિશા વીતી, રહી ઘટિકા ચાર;	
રમત રાખી તે સમે, જઈ ચોઢિયા નિરધાર.	૨૫
નિદ્રા આવી રાયને, નિરખિયું એક સ્વપ્ન; ।	
આગળ આવી ઊભી છે, કો નાર રૂપે રત્ન.	૨૬
કનક સરખી કાંતિ ઝળકે, દશન હીરા જ્યોત;	
કમળદળ મૃગલોચની, દીસતી પરમ ઉદ્યોત.	૨૭
સુઘડ ઘાટ સોહામણી, શિરવેણી વાસુકિ જાણુ;	
કો સુઘડ ઊભી સુંદરી, ખેલતી અમૃત વાણુ.	૨૮
વિવિધ અંબર ધર્યા અબળા, પરમ શોભામાન;	
એવી નારી સ્વપ્ન મધ્યે, નિરખતો રાજન.	૨૯
જાગિયો અતિ આપતો, હસ્ત કસણે હીર;	
કંચુકીમાં ઝળકે ધણું, અતિ જુગમ રત્ન જંખીર.	૩૦
અધર અંબુજ, નાસિકા શુક્રચંચ, દાઢમ દંત;	
એમ સ્વપ્ન માંહે નિરખતો, માનિની શોભાવત.	૩૧
સર્વાંગ સુંદર શોભિતી, કટિ ઝીણી ચિત્રાલંક;	
જાણે શશિચર શરદનો, પૂર્ણકલા નિઃકલંક.	૩૨
એમ સ્વપ્ન માંહે નારને, તે નિરખતો રાજન;	
ચતુર નર વીધો ધણુ, ઘડી ચાર ચઢિયો દિન.	૩૩

૨૫ દશન—દાંત. કમળ ઈં—કમળના પત્ર સરખાં અને મૃગના
ત્ર સરખાં નેત્રવાળા. ઉદ્યોત—અર્થાત્ તેજસ્વી. ૩૦ જાગિયો—જાગ સુધી
હેરવાતું વસ્ત્ર હરત ઇં—દાથના અલકારને હીરની કસો હતી. જુગમ ઈં—
નરૂપ બે જંખીર રૂળ. ૩૧ અંબુજ—સર્પ કમળ. ૩૨ ઝીણી—પાતળી.
ચિત્રાલંક—ચિત્રાવાધ જેવા લાંકવાળી. શશિચર—ચંદ્ર.

તેનું રૂપ યૌવન કળા, જોતાં તેજનો નહિ પાર; જોત જોતાં ઘણું અટકે, મન કારો કાર.	૩૪
શણગાર સોજે શોભતા, શોભતિ અળગા અંગ; ઝાલ કાને ઝળકતી, મધ્યે જડયાં નાનાં નંગ.	૩૫
બાંહે બાજુમધ્યે બેઠેરખા, જડિત બાજુમધ્યે; તખોળ રાતું વદન, કંઠે પુષ્પહાર સુગંધ.	૩૬
ચૂઆ અંદન અરગજ, સુખ વસ જીનાં પરમ; એવી નારી નિરખતાં, જૂપતિ પામ્યો ભ્રમ.	૩૭
સ્વપ્ન કેવું હોય, (જે) મત્યક્ષ દેખે રાય; સ્પષ્ટ દીડી સુંદરી, તન મન વ્યાકુળ થાય.	૩૮
જાગૃત અવસ્થા પામિયો તે, સ્વપ્નમાંહે જોય; એવી ના કો કામિની, ભામિની જૂતજ કોય.	૩૯
જાણે ઊડી શ્રદ્ધું અળગા, થયો મન હલ્લાસ; સમીપે બેઠી સુંદરી તે, સૂરજ કોટિ મકાસ.	૪૦
પરમ વચન સ્વપ્ન મધ્યે, બોલતો રાજનંદ; તું કોણ કામ આવી શકી, તે હર્ષ માત્ર મન.	૪૧
જૂપતિ કહે રે ભામિની, ધન્ય તુજ અવતાર; કામજ્વર વાપ્યો ઘણો, તું પરણીની દાતાર.	૪૨
કામિની કુચકળશ તારે, વમે હુતાશન; દરથી દામું ઘણો, કેમ થાયે ચીતલ તન.	૪૩
વચન એવું સાંભળીને, વદે વિનતા વાણ, મન સ્વસ્થ રાખો રાજ, તું ઘણો ચતુર સુજાણ.	૪૪
મુજ નામ છે કામાવની, કામના પૂરણ થાય; ત્રાતાજન સહુ સાંભજો, એમ સ્વપ્ન દીઠો રાય.	૪૫

તેવા મહિ આવિયો, તે રાયનો મધાન,	
દિવસ ઘણો ચઢી ગયો, જઈ જગાડ્યો રાજન	૪૬
નિદ્રામાથી જાગિયો, ન ન દષ્ટે તે નાર,	
મધાન ઉપર કોપ આણી, કર્યો મહાતિરસ્કાર	૪૭
ભમર ચક્ષુ ચઢાવીને, રાય ધૂણે શીશ,	
ચર્ણુ પહેથી આગળીની, જવાળા લાગી શીશ	૪૮
અરે પાપી શુ કર્યું, કા જગાડ્યો તે આજ,	
નિપન્યો રસ ઢળ્યો મારો, થયુ સર્વ અકાજ	૪૯
નોહે મિત્ર શત્રુ મારો, અવતર્યો તુ કોય,	
ગતજન્મનો વેરી છે, તે આજ મળિયો સોય	૫૦
સજ્જગદેરો સમય ટાળી, કર્યો કામ વિચોગ,	
હાથથી હીરો ગયો, ન રહ્યો અધવચ્ચ ભોગ	૫૧
એમ કહીને કળકળે, કટપાત કરનો રાય,	
હવે હું તો આ જઈને, કરે કોણ ઉપાય	૫૨
બુદ્ધિસાગર નામ તાડ, ધર્યું જણે હોય,	
મુસ્તક મૂકવા ઉતાડી, ધિ કાર પડજે સોય	૫૩
પાણીથી પાતળો કીધો, ક્રોધશુ મધાન,	
કામાવતી ના વીસરે, જે પરમ શોભામાન	૫૪
ક્રોધ આણી ખડ્ગ કાઢ્યું, ચઢી રાયને શીસ,	
મધાન ઉપર કોપિયો, છેદવા લાગ્યો શીશ	૫૫
ત્યારે મત્રી બોલિયો, મુખચક્રી કોમળ વાણ,	
બોધ કરવો નવ ઘટે, સુણ રાય ચતુર સુબાણ	૫૬
દિવસ ઉગ્યો અતિ ઘણો, બહુ ચઢ્યો કસ્યપતન,	

૪૮ નીપન્યો—નીપજેલો—તૈયાર થયેલો ૫૩ મુસ્તક છંદ—તે નામ પાડ

નારના મુસ્તક ઉતારી મૂક્યા બોધ

સભા સુની સર્વ દીસે, તુજ વિના રાજન.	૫૭
વચન એવાં સાંભળી, ક્રોધયુ કરડે દંત;	
મનધકી નવ વીસરે, માનિની શોભાવંત.	૫૮
મધાન ત્યાં મિછે નહિ, જે સ્વપ્નકેરી વાત;	.
રાયને તે મીછવે છે, રજો નેડી હાથ.	૫૯
મુતપુરાણિક આચર્યો, પુસ્તક લીધું હાથ;	
ચંદ્રસેન કથા સુણો, કથા એ કહું પદ્મપુરાણ.	૬૦
કવિ મુખ વાણી વદે, હવે સાંભળો સહુ કોય;	
એટલે અધ્યાય આઠમાનો, અર્થ પૂરણ હોય.	૬૧
મધાન મીછવશે ઘણું, પેર પેરના મનિષાધ;	
સ્વપ્ન ત્યાં અધવચ રહ્યું, મન રાયને છે ક્રોધ.	૬૨

કરણું ૯ મું.

રાગ રામગ્રી.

બુદ્ધિસાગર મધાન વદે, મુણ સ્વામી છ;	
રાય ના કીલે રીસ, કહું શિર નામી છ.	૧
સદા સેવક છું તુજતણો, મુણ સ્વામી છ;	
એમ કહી નામ્યું રીસ, કહું શિર નામી છ.	૨
આજ અમુર થયું ઘણું, મુણ સ્વામી છ;	
ચઢિયો કરયપતન, કહું રીર નામી છ.	૩
* * * *	
સભા સર્વ સુની દીઠી, મુણ સ્વામી છ;	
ત્યાં જીએ તમારી વાટ, કહું શિર નામી છ.	૪
પૃથ્વીપતિ જગૃત નહિ, મુણ સ્વામી છ;	
મ્મમ રહેશે રાજ્ય ને પાટ, કહું શિર નામી છ.	૫

સૂર ઉગે કેમ સુધિ રહીએ, સુણ સ્વામી છ,	
ન હોય રાજનો ધર્મ, કહું શિર નામી છ.	૬
રાજધર્મ ને ને કહ્યા, સુણ સ્વામી છ,	
તે સાલજ પૃથ્વીનાથ, કહું શિર નામી છ	૭
વેદ મહિમા મુખે વડું, સુણ સ્વામી છ,	
કહે ન્યાયશાસ્ત્ર જેમ વાત, કહું શિર નામી છ	૮
પરમાર્થ મળને પાળિયે, સુણ સ્વામી છ,	
એ રાજનો અધિકાર, કહું શિર નામી છ	૯
ગઉ બ્રાહ્મણ પર સ કટ પડે, સુણ સ્વામી છ,	
ત્યા સભાજે હથિયાર, કહું શિર નામી છ.	૧૦
ધૂત ફીડા મૃગયા રમતા, સુણ સ્વામી છ,	
આનંદ દિન જાય, કહું શિર નામી છ	૧૧
સાવધાન શુ સદા રહે, સુણ સ્વામી છ,	
તો વાધે બહુ મહિમાય, કહું શિર નામી છ	૧૨
સભા મધ્યે આવી ખેસો, સુણ સ્વામી છ,	
પ્રથમ પૃથ્વીનાથ, કહું શિર નામી છ	૧૩
નમાયાનો નિર્વાહ કરે, સુણ સ્વામી છ,	
મન ધરવો અધિક નિચાર, કહું શિર નામી છ	૧૪
સખજો નખજાને જો ગાજે, સુણ સ્વામી છ,	
તે ગજને શિર ભાર, કહું શિર નામી છ	૧૫
સુખ સચ્ચાએ પોઢિયા, સુણ સ્વામી છ,	
ઉગ્યો કચ્છપતન, કહું શિર નામી છ	૧૬

૮ ન્યાયશાસ્ત્ર—નીતિશાસ્ત્ર ૯ પરમાર્થ ૬૦—પ્રજાને ઇશ્વર પ્રીત્યર્થ
 પાળવી ૧૪ નમાયા—માનાપ વગરના—નિરાશ્રિત ૧૫ સખજો ૬૦—જો
 સખજો પુરુષ નખજાને ગાજે તો તેનો ભાર (પાપશી) રાજાને માથે ૬
 ૫

સળ પછોડનો સનય થયા, મુ । સ્વામી છ,	
એમ માનતે હે સનય, કહુ ગિર નામી છ	૧૦
રાજકદેવકે સ્વનગા, યાય, સુણ સ્વામી છ,	
તો ગિર જોગ ગાગ, કહુ ગિર નામી છ	૧૮
સુશમા આતી વિદ્ય પદે, સુણ સ્વામી છ,	
ત્યારે કો ! કરે મનગા, કહુ ગિર નામી છ	૧૯
તેમાટે ના મુજી નો, મુ ! સ્વામી છ,	
દા.ગે પોખનાગ, કહુ ગિર નામી છ	૨૦
મત્રીને મૂખ કહ, કહુ સ્વામી છ,	
રાસ્ય કો ! નાગ, કહુ ગિર નામી છ.	૨૧
માટે જે કહુ ધરે, કહુ સ્વામી છ,	
હવે તે મીજે મહાગા, કહુ ગિર નામી છ	૨૨
મુજને માગે મુ જોગ, સુણ સ્વામી છ,	
હણી ખડગને ધાય, કહુ ગિર નામી છ	૨૩
નનિ વિના મહિમા નવ રે, સુણ સ્વામી છ,	
જેન જળ મધ્યે ઝાઝ, કહુ ગિર નામી છ	૨૪
જેકનાર જેસે સદી, સુણ સ્વામી છ,	
એકે ના સંગે કાજ, કહુ ગિર નામી છ	૨૫
ગજને પ્રધાન વિના, સુણ સ્વામી છ,	
વહી એમ ના ચાને એમ કહુ ગિર નામી છ	૨૬
સાજ મનશુ એમ ગણે, સુણ સ્વામી છ,	
મારે નહિ કોએ વચે, કહુ ગિર નામી છ	૨૭
મત્રીશુ મન વાત કરે સુણ સ્વામી છ,	

૨૫ જે નાર ધ્રુ—વદાણ ચનાવનાર જે જેસે—નારા પામે તે।

૨૭ વચક વિના મારે પ્રધાન વિના જીજી કાઈ નથી

કામાવતીની કથા.

આપે મનનું હીર, કહું સિર નામી છ.	૨૮
સાગુ એક છવ જુગના નહિ, સુગુ ગ્યામી છ;	
એડુતાં એક સરીર, કહું સિર નામી છ.	૨૯
રાજ્ય કરી રાજા જાગે, સુગુ ગ્યામી છ;	
બુદ્ધિ આપે મધાન, કહું સિર નામી છ.	૩૦
તે ઉપર એક આડ કથા, મુગુ ગ્યામી છ;	
તે સભાગાતું રાજન, કહું સિર નામી છ.	૩૧
અદ્રમેન આગમ કહે, મુગુ ગ્યામી છ;	
ત્યાં સભાગાથે વ્યાગ, કહું સિર નામી છ.	૩૨
એતાને કવિના કહે, મુગુ ગ્યામી છ;	
આનાંદે ઇતિહાસ, કહું સિર નામી છ.	૩૩
નવ અધ્યાય પૂરા થયા, મુગુ ગ્યામી છ;	
દશમે આગમ થાય, કહું સિર નામી છ.	૩૪
બુદ્ધિસાગરના વચન મુગુ, મુગુ ગ્યામી છ;	
મુખ્ય નવ બોલે ગય, કહું સિર નામી છ.	૩૫

કલ્પ ૧૦ સુ.

રાગ ગોડી દેલીકેર.

અંદ્રમેન મન્યે એમ બોલ્યા, સુનપર શિક વ્યાસ;	
ચિત્રાંગદ આગમ કહે, મનિ આનાંદે ઇતિહાસ.	૧
શ્રીતા સુબુજે સાવધાન થઈ, આડકથા એક આવી;	
વિમ વીરછ પ્રાકૃત અર્થે, કહે મહુને અમજાવી.	૨
ત્રણે ઠામે એ કથા વાણી, મુગુતાં મન આહ્વાદ;	
બુદ્ધિસાગર ઉગે, રાજને ઉપન્યો નિખવાદ.	૩

ધરી કોધે ખડ્ગાણુ, રાજ મન મહિ આણી રીસ;	
મુખ નવ જોડ એ પાપીનું, નિશ્ચે છેડું રીશ.	૪
ત્યારે મત્રી એણીપેરે જોડ્યો, મુખથી મધુરું વચન,	
સ્વસ્થ થઈ સાંભળ મહારાજ, પૃથ્વીપતિ રાજન	૫
કર્ણકુળ એક નગર અનુપમ, ઉત્તરદેશ કહેવાય;	
જોનરહત છે તેનો રાજ, ઐના બહુ મહિમાય.	૬
મહામોઝે પરાક્રમી બળધારી, સત્ય પ્રતિષ્ઠા લાગુ;	
તે રાજની મહીમંડળમાં, સઘજે ફરતી આણુ	૭
હય ગજ હજી માતા મદ પ્રેતા, ચોધ અપરમપાર;	
આક કોગતી મખા જોસની, યદ્દ જોનન ચાર વિસ્તાર.	૮
હતા ચારમે' મત્રી તેન, મહામોઝ મધાન,	
રાજકાજ મહુ ચાલ્યાં જાયે, અનિ ગ્રોભામાન	૯
પુત્ર એક છે તે રાજને, મહાવિચ્છાણુ જોડ;	
હ સકેનુ ત્યાં નામ તેનુ, મંત્રીશુ બહુ મ્નેહ.	૧૦
એક સમે મૃગયા નિમરિયો, સામે ચોધ અનંત,	
તજો કે સુરવર શણગાર્યો, દીમે શોભાવત.	૧૧
અમુક્ક અશ્વ અનુપમ દીસે, પવન વેગે ઊભય;	
તેણે મમે તે નવ આવ્યો, મૃગયા રમવા તે ગય.	૧૨
હજણ ચિત્રા મ્યામ હરણુ, તે તો જુએ રાજકમાર,	
આકરાણાત લાણી (નિનુ) સોઢયા, પાણ ઘણા મોઝાર.	૧૩
ચારે પાસે સેન તરવર્યું, વન ઉપર વામ્યા જોડ;	
માવજને ઘેરીને ઘાતી, આગળ લાવે તેહ.	૧૪

૧૧ સુરવર-ઈંદ્ર ૧૨ મૃગયા—શિકાર મ્યામ હરણુ—કવિષાર ૧૩ પાન-
માળા ૧૪ વામ્યા—અશ્વ ધરી ગયા માવજ-જંગલી પશુ ઘાતી-પારધી.
આગળ-રાજની આગળ.

- રાજકુંવરજી મનમાં [ખીજ], તત્ક્ષણ આપ ચલાવ્યું;
તેણે સમે ત્યાં રાજા આગળ, હરાણે એક ત્યાં આવ્યું. ૧૫
- તે પૂઠે ઘોડો નંખાવ્યો, કરી ધનુષ્ સંધાણ;
પવનવેગે મૃગ ગયો નિસરી, નિષ્કળ થયાં તે જાણ. ૧૬
- તોએ કુંવર કેડ ના મૂકે, મૃગજો પંથ પળાય;
ળીજી રાર સાંધીને રાજા, સાવજ પૂઠે ધાય. ૧૭
- વાઘે ભરાણું ભરે ઘેકડા, હરાણે ઊડે આકારા;
અશ્વતથે ખુરને પડયાણે, હુઓ મનમાં ત્રાસ. ૧૮
- દૃષ્ટિ અગોચર ગયો નિસરી, નાકું દશ જોજન;
મહાઅરણ્ય ઉદવસ્તમાં, ગોહોત્યો એકાકી રાજન. ૧૯
- સેન વિહીનો પડ્યો એકજો, કોરા કડાણ ચાળીરા;
કુંવરને કાંઈ ધેરના સૂઝે, શું થાશે જગદીરા. ૨૦
- તુષારાંત હુઓ ત્યાં રાજા, શોધ્યું ના મળે નીર;
અતિ શ્રમે શિયિલ થયું, અતિ ક્રોમળ રારીર. ૨૧
- એવે સમે એક દૃષ્ટે પડિયું, દેવગ શોભામાન;
ત્યાં આવી અવિચળ લોકના, કીધી અતિ ઉત્તમ શિવસ્થાન. ૨૨
- અશ્વથકી હેડો ઉતરી, એમ મનમાં વાત વિમાસે;
ઘણો પંથ કમીને આવ્યો, ભૂપતિ પડિયો સાંસે. ૨૩
- અશ્વ અનુપમ આસનકેરો, બાંધ્યો ત્યાં તોખાર;
કાણે એક રાયન કહું એ સ્થાનક, કીધો મન વિચાર. ૨૪

૧૬ ધનુષ્ય સંધાણ—ધનુષ્યમાં જાણનું સંધાન. ૧૭ રાર—ખાખુ.
૧૮ ખુર—ખરી. ૧૯ દૃષ્ટિ અગોચર—નજરે દીઠામાં ન આવે તેમ.
ઉદવસ્ત—ઉજડ. એકાકી—એકજો.

૨૦ સેન વિહીનો—મેના વગરનો. ૨૨ અવિચળ ઈન્-રિયત્પણે
લોકના કીધી—દર્શન કર્યું. ૨૩ કમીને—ઉડીયો. ૨૪ આસનકેરો—બેસવાનો

- તત્ક્ષણ તું મુને મારીશ, અન્નગર વદિયો વાણ. ૩૬
- મારા મુખમાં વિષ નથી, નવ મળે એકે દંત;
- નિર્વિય હું છું નિરધાર, સાંભળ પ્રતિજ્ઞા વંત. ૩૭
- શાપથકી અન્નગર અવતર્યો, તે ભોગવું આપ;
- તેભાદે હું એ વનમાં, હુઆ કેકુ સાપ. ૩૮
- તે વૃતાંત કહ્યું તુજ આગળ, સાંભળ મારા સ્વામી;
- મત્રી પ્રત્યે અન્નગર બોલ્યા, મહામોદને પામી. ૩૯
- શિવશર્મા નામે એક પ્રાણી, રહેતો વન મોઝાર;
- મારે તેણે મૈત્રી હુતી, પ્રાણીગુણ અવતાર. ૪૦
- એક સમે તે ધ્યાન ધરીને, કરતો હતો ખટકર્ન;
- તેણે સમે મેં હાસ્ય કરી, જઈ ઉપજાવ્યો ભ્રમ. ૪૧
- ધરી દારડીને બીવરાવ્યો, સર્પ સર્પ કહી વાણ;
- નાશ નાશ ખાધો નિર્ધાર, હાસ્ય કર્યું નિર્વાણ. ૪૨
- ધ્યાનથકી ચૂર્યો શિવશર્મા, કોપ્યો દીધો શાપ;
- મહાઅરણ્યમાં અન્નગરરૂપે, થઈ રહેજે તુ સાપ. ૪૩
- મેં દારી રખાડીમાટે, નિર્વિય છું નિરધાર;
- વળતુ મેં પ્રાણીને પૂછ્યું, કેમ થાશે ઉદ્ધાર. ૪૪
- દયા ધરીને મુખથી બોલ્યો, સાંભળ મુઠ વચન;
- બોજદત્ત રાજનો કુંવર, આવે આણે વન. ૪૫
- તેના તન ગ્રમે જે વેળા, તે વેળા નિદ્રામાં રાજન;
- તેણે સમે આચિતો આવે, ઉગ્રસેન પ્રધાન. ૪૬
- તેહતણા સ્પર્શ માત્રથી, થાશે તુજ ઉદ્ધાર;
- સર્પ રહ્યું છૂટીશ નિર્ધાર, કહેજે સવ પ્રકાર. ૪૭
- એટલી વાત કહીને અન્નગર, હુઆ પ્રાણી રહ્યું;

वात सांभली छत्रसेननो, लाज्यो मन सँदेह.	४८
अे कथा रही ओछे, हुवे कुँवरनी वात;	
निद्रा व्यापक काँधनि जाले, पोढ्यो पृथ्वीनाथ.	४९
तले स्वप्नांतर ते देखे, सुतो राजकुमार;	
जाले को अेक अमला डली, रुपतले लंडार.	५०
पुष्पहार आरोप्यो कठे, कर माँडे डेहीपान;	
भीडीवाणी पदे सुंदरी, लीजे महाराजन.	५१
राजअे भीकुं लेवाने, तत्सालु धरियो पाए;	
कामनीअे कर ताली लीयो, मुजथी पोली वालु.	५२
हस्तकमल भीडी नव आपु, मुजमाँडे मे'लुं राय;	
भारे हाथे हुं भवडावुं तो, मुजने अति मुज थाय.	५३
तेले सभे त्यां हंसकेतु, जेतो अेवुं स्वप्न;	
अमलानो आदर देभीने, अति वाध्यो राजन.	५४
तेवा माँडे नर्धनगाड्यो, छत्रसेन भंधान;	
घाली वार सतां थछ स्वामी, डठो थछ सावधान.	५५
तत्सालु निद्रामांथी जग्यो, यमु जोगतो राय;	
भत्री उपर होच्यो राज, अतिशय क्रोध लराय.	५६
कोए कर्म कर्तु ते पापी, कीयो निद्रा लंग;	
आज पछी को ना करे, पापी निअे तारे संग.	५७
कोए काम जगाड्याडेर, तुजने हुतुं आन;	
रेने तुं आच्यो मुज पासे, वलुसाड्युं मुज कान.	५८
अेवां पयन सुलीने भत्री, पोढ्यो तोलीवाड;	

५० तले स्वप्नांतर—स्वप्नांतरतले सभये. ५१ डेहीपान—येवही पान. ५४ वाध्यो—दर्याही कुर्या.

- મુકટ માણિક મસ્તકે જડી તે, અળકે હીસે જ્યોત;
મુખકમળવદન રહ્યું હસી, દીસતો પરમ ઉચોત. ૪
- જડિત કુંડળ કનકમય, તે સળગો અળકે કાન;
રત્નહાર હીરે જડયો, ઓપી રહ્યાં આભરાણ. ૫
- દુગદુગી ચોકી ચિત્રમાં, ચાલતાં ચમક અપાર;
ગોમેદ નીલક લસુણીઆ, ને થઈ રહ્યો આતકાર. ૬
- કંઠ આભરાણ ઓપતાં, કામ કામ જડિત જવેર;
તે મધ્યે શોભે કનકમય, સાંકળી ત્રણે સેર. ૭
- કંકણ પહોંચી મુદ્રિકા, મધ્યે જડયાં નાનાં નંગ;
નવગ્રહી પંચ પોરોઝાનાં, હુ શું વખાણું રંગ. ૮
- સભા મધ્યે આવિયો, મણિપુર નગર નરેશ;
રાય રાણા જોધે ઉડી, નમ્યા નર રાંધે સેરશ. ૯
- સિંહાસન બેઠો જઈ, કેસરી સિંહ સમાન;

અતિ સુંદર અઘળા મે દીડી, રૂપતણો અવતાર;	
કામાવની છે નામ તેતુ, કોટિ કળા અવતાર.	૭૧
સ્વપ્નાતરમાં નયને નિરખી, તેમ જીવ્યો રમ,	
તેણી વેળા તે આવીને, કીધો નિદ્રા ભંગ.	૭૨
તેણી વેળા ક્રોધ ઉપન્યો, વ્યાપી મનમા રીમ;	
મારા ચિત્તમાં એવું આવ્યું, નિશ્ચે છેડું ગીચ	૭૩
તેવા માંહે તેં આડકથા કહી, જાણ્યો મન સંદેહ;	
મારા મનને નિશ્ચે આવ્યો, અતિ સુખ પામ્યો દેહ.	૭૪
જેમ તે વેળા ઉઘસેનનો, પિતૃ કયો રાજાન;	
તેમ અપરાધ મારો જાણી, કામા કેવે પ્રધાન	૭૫
એટલે દશમે અધ્યાય સોલ્યો, પદ છેતોર પાનન,	
આગળ કથા થશે વિસ્તારે, સુણજો શ્રાતાનન	૭૬

કલ્પ ૧૨ મું.

ગગ અ દોલ

સાબજો આમી એ, જોલ્યા છે મુનિ એ,	
અદ્રશેન ગય કથા મુણે એ	૧

દાગ.

રાય અદ્રશેન કથા મુણે, એમ વગા મુનમુનિન,	
પ્રવાન સધે આવિયો, તે મના ન મે મનન	૨
વિવિધ અજગ અગે પદેયો, પન્ન જોભામાન,	
ગુણ કાંતિ વસાગ ઉપમા, શોભે ગય રૂપ નિધાન	૩

૭૧ મોતો—મમાખ મગો

૩ અજગ—અજ ગુ ૬૦—ગુણે, ગુણિયે, વહુને અગે ઉપમાને તે ઉપનિધા ૧૫ ગોતે છે

મુકુટ માણેક મસ્તક જડી તે, અળકે હીરા ન્યોત;	
મુખકમળવદન રહ્યું હસી, હીસતો પરમ ઉવોત.	૪
જડિત કુંડળ કનકમય, તે સળજો અળકે કાન;	
રત્નહાર હીરે જડ્યો, ઓપી રહ્યાં આભરણ.	૫
દુગદુગી ચોકી ચિત્રમાં, ચાલતાં ચમક અપાર;	
ગોમેદ નીલક લમણીઆ, ને થઈ રહ્યો આતકાર.	૬
કુંડ આભરણ ઓપતાં, ડામ ડામ જડિત અવેર;	
તે મધ્યે શોભે કનકમય, સાંકળી ત્રણે સોર.	૭
કંકણ પહોંચી સુદ્રિકા, મધ્યે જડ્યાં નાનાં નંગ;	
નવમ્રહી પંચ પોરોઝાનાં, હું શું વખાણું રંગ.	૮
સભા મધ્યે આવિયો, મણિપુર નગર નરેશ;	
રાય રાણા જોધ ઉડી, નમ્યા નર સર્વ સૈંદા.	૯
સિંહાસન બેઠો જઈ, કેસરી સિંહ સમાન;	
દક્ષિણ દિશાએ નિકટ બેઠો, રાયનો પ્રધાન.	૧૦
ધ્વજ નેજા જોધ બહુ, નિશાનનો નહિ પાર;	
સભા સહુ સોહામણી, થઈ રહ્યો જય જયકાર	૧૧
વાગ્નિત વાજે વિવિધ પેરનાં, તાલ જત્ર મૃદંગ;	
નાટક નાચે અપ્સરા, નાયતી નૃત્ય શુદ્ધાંગ.	૧૨
ગુણી ગાંધર્વ ગાન કરતા, ઉપજે આનંદ;	
ભાટ ચારણ બદીજન, બોલતા નાના છંદ.	૧૩

૪ મુકુટ ૪૦—મસ્તકના મુકુટ ઉપર માણેક જડિત છે. ૫ આભરણ—અલંકાર. ૬ ગોમેદ, નીલક, લસણિયા એ નામનાં રત્ન છે. ૮ નવમ્રહી—નવેમ્રહનાં રત્નજડિત આભરણ. ૫ ચ ૪૦—પાંચ પ્રકારના પિરોઝા. ૧૨ શુદ્ધાંગ—શુદ્ધ અંગવાળી

રંગમંડપનાણી રચના, અતિ પરમ વિશાળ;	
ઝોણીપેરે લીલા કરે નિત્યે, ચિત્રાંગદ બૂપાળ.	૧૪
ઝેમ દિવસ રેણી બોગવે, સુખ વામિયા બહુ દિન;	
ઝોકજરને સમે શું થયું, ઝેમ વધા વ્યાસ વચન.	૧૫
સકળ અંગે ઝોબતો તે, સહુથકી સર્વન;	
ચિત્રાંગદ બેઠો હતો ને, શીશ ધરિયું છત્ર.	૧૬
ઝેવા માંહે ભાટ આવે, વિદશી દો ત્યાંય;	
વિવિધ વાળાં સાંભળીને, રંગમંડપ માંય.	૧૭
આવીને ઉભો રહો, સુખ બેઠતો ઉચ્ચાર;	
મણિપુરકેરો રાજિયો, ધન્ય ધન્ય તુજ અવતાર.	૧૮
ધન્ય નગરી ધન્ય તું, ધન્ય નગરવાસી જન;	
ઝે સખા ધન્ય વખાણીએ, જ્યાં તુજ સમે રાજન.	૧૯
ધન્ય શબ્દ તુજતાણું, ધન્ય ધન્ય તું પ્રધાન;	
* * * * *	૨૦
દર્શન દીકું તુજતાણું, મન થયો અતિ રજિયાત;	
ભાટ આશિષ આથરે, ધન્ય ધન્ય પૃથ્વીનાથ.	૨૧
કલક દગ પાસે બહુ, મોટતાનો નહિ પાર;	
મખા આવી ના દીડી, હું ભમ્યો મકળ સસાર.	૨૨
કનકાવતીથી આવિયો, ખટ માસનો છે પંથ;	
તે નગરનો મહિમા કહું, મુણ રાય શોભાવંત.	૨૩
કામરોન રાજા ત્યાં વસે, હું રહેતો નગર મોજાર;	
કામાવતી એક સુતા તેને, રૂપનો અવતાર.	૨૪
તે રખોતી દેવાંગના, અતિ મુઘડ મુજાણ;	

૧૫ રેણી-રત્ની. સુખ છન્—ઝેવી રીને સુખમાં થયા દિવસ વામિ-
૧૭ વિદેશી—પરદેશી.

અતિ રૂપ સુંદર સુંદરી, અવતરી ચતુર મુખાણ.	૨૫
કનકવરણી કાંતિ દીસે, નિરખતાં મુખ થાય;	
ઝેવી છે તે કામિની, તુજ સંગ શોભે રાય.	૨૬
માનિની મૃગસોચની, શિર વેણા વાસુકી બાણ;	
વદન નિહાળે પ્રેમદા, તે ધરી દર્પણ પાણ.	૨૭
મેં રૂપ દીકું વુજતાણું, સંભારી તે નાર;	
શણગાર સોળે સજે અખળા, થઈ રહ્યો ઝાતકાર.	૨૮
મુખકમળ નયની સુંદરી, દીરાતી પ્રેમ ઉદ્યાત;	
તારે સંગે શોભીએ, ચંદ્રમા સરખી જ્યોત.	૨૯
વાત ઝેવી સાંભળી, મન હરખિયો રાજન;	
ચિત્રાંગદ મન વિભાસે, એ નિરખી નાર સ્વપ્ન.	૩૦
નામ છે કામાવતી, ને કામનો અવતાર;	
સ્વપ્ન માંહે મુજને કહ્યું, તે લહ્યો સર્વ પ્રકાર.	૩૧
વાત ઝેવી સાંભળી, મન હરખિયો રાય;	
સરપાવ આપ્યો લાટને, ધન અથ્થ કનક કભાય.	૩૨
મધાન પ્રત્યે બોલિયો, તેણે સમે રાજન;	
સુતાં બેઠાં સાંભરે તે, નાર મારે મન.	૩૩
તેમણે વહેલા જઈને, કરો તેહ પ્રકાર;	
ઉતાવળ અદકી કરો, જેમ હાથ આવે નાર.	૩૪
બુદ્ધિસાગર નામ તાર, બુદ્ધિનો બહાર;	
એવું કર ઉતાવળો, જેમ હાથ આવે નાર.	૩૫
સધારો ને સિદ્ધ કરો, વેગે મ લાવો વાર;	

૨૮ મુખ ૪૦—કમળ સમાન મુખ અને નયનવાળી અથવા મુખ
 ૨૯ કમળ સમાન નયનવાળી. પ્રેમઉદ્યાગ—પ્રેમના પ્રદર્શવાળી.
 ૩૨ કભાય—મનો.

મપ ચ એવો તુ કરે, જેમ હાથ આવે નાર	૩૬
કામાવતી વિના ન રહેવાયે, ઘડી એક લગાડ,	
હવ જોનાને તવપે છે, કેમ હાથ આવે નાર	૩૭
તેમાટે તુજને કહું, ફરી ફરી વાર હજાર,	
તેમ કરો પ્રધાનજી, જેમ હાથ આવે નાર	૩૮
મુખકમળ દેખુ કામિની, કામાવતી નિરધાર,	
દઈ સૂરજ વધામણુ, જેમ હાથ આવે નાર	૩૯
વિખને બહુ દાન આપુ, અન્ધ ગજ ભડાર,	
દવદીવા ચણાવુ, જેમ હાથ આવે નાર	૪૦
ગણેશને લોક કર, સિદ્ધિ બુદ્ધિના દાતા,	
ભેરવગણને હું નમુ, જેમ હાથ આવે નાર	૪૧
રાય કહે પ્રધાનજી, મુજ કરો એક ઉપકાર,	
ગુણ ક્યમે નહિ વીસર, જેમ હાથ આવે નાર	૪૨
વિદ્યબકેરો નથી અવસર, વીર થા અસ્વાર,	
કહ્યું કર કોડામણા, જેમ હાથ આવે નાર	૪૩
વચન એવું સાબળી, મુખ બોલિયો પ્રધાન,	
કામ કરજો કૃપમુજી, સમર્થ શ્રીભગવાન	૪૪
એવું કહીને ખડગ માગ્યુ, રાયકેરો જે,	
વચન એવું માલગી, તત્કાળ સોખ્યુ તે	૪૫
આયુધજ પોતાતરુ છે, મકાન શોભામાન,	
રાયને ચરણે નમી, અસ્વાર થયો પ્રધાન	૪૬
પ્રતિપત્નીથી આવિયો, તે સગ લીધો ભા,	
પથ છે ખા માસના (તો)રખાડો તે વાટ	૪૭

આજ્ઞા ભાગી નિસર્યો, ને ધર્યો ઉત્તર પંથ;	
પુદ્ધિસાગર નામ જોનું, ખરો પ્રજ્ઞાવંત.	૪૮
માસ છઠે આવિયો, કનકાવતીની પાસ;	
કોશ યેથી નગર દીકું, સૂર્ય કોટિ પ્રકાશ.	૪૯
એ કથા રહી એટલે, એમ વધા સૂતમુનિજન;	
પ્રધાનના આલ્યા પછી, ત્યાં શું કરે રાજન.	૫૦
કામાવતીને કારણે, કનકમય ગ્રેહલ આણાય;	
નવા મોહોલ નિપાપિયા, અતિ ઘણી રચના થાય.	૫૧
ભૂખ નિદ્રા વિસરી, કામાવતીનું ધ્યાન;	
દશે નારી પરહરી, મુખ ન યોલે રાજન.	૫૨
દિવસ જાયે દોહલા, ને ગણે દિન રાજન;	
અપ્પન મુજ સાચું ફળે, જો કૃપા કરે જગજીવન.	૫૩
વિમાસણ મન અતિ ઘણી, કરે યેઠો રાજ;	
હવે ત્યાંની કથા તે, સાંભળો મહિમાય.	૫૪
કનકાવતીનો રાજિયો, કામાવતીનો તાત;	
તેના નગર મધ્યે માલાણ વસે, તે કહું માંડી વાત.	૫૫
તેને વાડી ઠે ખરી, નગરથી અર્ધ જોજન;	
સૂકી છે કંઈ કાળની, જાવા ન થાયે મન.	૫૬
કૃવો સૂકો વૃક્ષ સૂકાં, થયો ઉદ્વેગ કામ;	
ફળ પુષ્પ પત્ર મળે નહિ, કો ના લે કહીએ નામ.	૫૭
એકવારને સમે કેમ થયું, સાંભળો શ્રોતાજન;	
કાષ્ટ જઈને લાવીએ, માલણ વિમાસે મન.	૫૮

મધ્ય એવો તું કરે, જેમ હાથ આવે નાર.	૩૬
કામાવતી વિના ન રહેવાયે, ઘડી એક લગાર;	
હવે જોવાને તણપે છે, કેમ હાથ આવે નાર.	૩૭
તેમણે તુલને કહું, ફરી ફરી વાર હંજર;	
તેમ કરો પ્રધાનજી, જેમ હાથ આવે નાર.	૩૮
મુખકમળ દણું કામિની, કામાવતી નિરધાર;	
દહ સરજ વધામણું, જેમ હાથ આવે નાર.	૩૯
વિમને બહુ દાન આપું, અથ ગજ ભંડાર;	
દેવદીવા ચણાવું, જેમ હાથ આવે નાર.	૪૦
ગણેશને લાકું કરું, સિદ્ધિ પ્રુદિના દાતાર;	
ભૈરવગણને હુ નમું, જેમ હાથ આવે નાર.	૪૧
રાય કહે પ્રધાનજી, મુજ કરો એહ ઉપકાર;	
ગુણ ક્યમે નહિ વીસર, જેમ હાથ આવે નાર.	૪૨
વિશંબકેરો નથી અવમર, વીર થા અસ્વાર;	
કહું કર કોડામણા, જેમ હાથ આવે નાર.	૪૩
વચન એવું સાંભળી, મુખ ખોલિયો પ્રધાન;	
કામ કરગે કૃપમુજી, સમર્થ શ્રીભગવાન.	૪૪
એતું કહીને ખડગ માગ્યું, ચપકેરું જેહ;	
વચન એવું સાંભળી, તત્કાળ સોંપ્યું તેહ.	૪૫
આયુધજી પોતાતાણું છે, મકળ શોભામાન;	
રાયને ચરણે નખી, અસ્વાર થયો પ્રધાન.	૪૬
કનકાવતીથી આપિયો, તે સગ લીધો બાદ;	
પંથ છે ખરૂં માતનો(તિ)દખાડગે તે વાદ.	૪૭

આજ્ઞા માગી નિસર્યો, ને ધર્યો ઉત્તર પંથ;	
બુદ્ધિસાગર નામ જેનું, ખરો પ્રજાવંત.	૪૮
માસ છઠે આવિયો, કનકાવતીની પાસ;	
કોરા બેથી નગર દીકું, સૂર્ય કોટિ પ્રકાશ.	૪૯
એ કથા રહી એટલે, એમ વધા સૂતમુનિજન;	
પ્રધાનના આજ્ઞા પછી, ત્યાં શું કરે રાજન.	૫૦
કામાવતીને કારણે, કનકમય મેહેલ ચાણાય;	
નવા મોહોલ નિપાવિયા, અતિ ઘણી રચના થાય.	૫૧
જૂખ નિદ્રા વિસરી, કામાવતીનું ધ્યાન;	
દશે નારી પરહરી, મુખ ન બેલે રાજન.	૫૨
દિવસ જાએ દાહલા, ને ગણે દિન રાજન;	
સ્વપ્ન મુગ સાચું ફળે, જો કૃપા કરે જગજીવન.	૫૩
વિમાસણ મન અતિ ઘણી, કરે બેઠો રાજ;	
હવે ત્યાંની કથા તે, સાંભળો મહિમાય.	૫૪
કનકાવતીના રાજિયો, કામાવતીના તાત;	
તેના નગર મધ્યે માલણ વસે, તે કહું માંડી વાત.	૫૫
તેને વાડી છે ખરી, નગરથી અર્ધ જોજન;	
સૂકી છે કંઈ કાળની, જાવા ન થાયે મન.	૫૬
કુવો સૂકો વૃક્ષ ગૂકાં, થયો ઉદ્દસ્ત કામ;	
ફળ પુષ્પ પત્ર મળે નહિ, કો ના લે કહીએ નામ	૫૭
એકવારને સમે કેમ થયું, સાંભળો શ્રોતાજન;	
કાષ્ટ જઈને લાવીએ, માલણ વિમાસે મન.	૫૮

વાડી ભણી તે નિસરી, ને શુકન સળજા ઘાય;	
કુલીફાલી દેખરો, પ્રધાન ચરણુ પસાય	૫૯
એવામા જઈ ઉતર્યો, પ્રધાન તેણે કાર,	
વૃક્ષ નિ પલ્લવ થયા, વનસ્પતિ ભાગ અઠાર	૬૦
દૂપ આખો ભરાયો, ઉઝળી ચાલુ નીર,	
કામ કામ લાગ્યા બોલવા, કોઈવા સૂડા કીર	૬૧
પાણીનો મસાહ ચાલ્યો, પાટ કારો કાર,	
ખડ કદલાના મધ્યમા, ઉછળે જળધાગ	૬૨
કામ કામ નિ પ વન થયુ, ને ફરે હસ ચકોર,	
વાડી સહુ ફૂલી રહી, અતિ મધુર બોલે મોર	૬૩
વૃક્ષ મોર્યા વનતણા, ફળ પ્રુષ્પ ભાર અનત,	
વાડીની વેળા વળી, જાણે ચાલ્યો માસ વસત	૬૪
આમા જાંબુ ખજુરી ને, નત અખોડ બદામ,	
ફળ ભારથો વૃક્ષતાણી, કાળો નમે નામો કામ	૬૫
સાકરવીંછુ સદાફળ, દાઢમી દ્રાક્ષ અજગ,	
અખોડ અજર બદામ ખાગેક, (મર્વ) શ્રીફળ મધ્યે ભરિયુ નાર	૬૬
જાંબુ જાંબુને મોચરો, માવતાનો મકરદ,	
કરોણુ જમ્બુ કેરડો, કેતકીકેરા વૃદ્ધ	૬૭
માલણ મનમા વિમાસો, ધૂણના લાગી શીશ,	

૫૯ પરિ કહે છે કે તે વાડી માનણુ કુલીફાલી દેખરો પ્રધાન ચરણુ
પસાય—પ્રધાન ચરણુની દૃષ્ટીથી

૬૦ નિ પ વન—અર્થાત્ પાલનસાળા ૬૧ પાટ—પાણીના પાટ ખડ ૬૨—
કદની (કોનો)ના ખડમા ની ૧૫૧ ભાગમા દુસેનના જળી ધાગ ઉછળે છે
૬૪ મોર્યા—મોરના થયા ૬૫ નત—ગમનુ કાડ ૬૭ માવતી—

વાડી દીકી ફળ ફળી, ધન્ય શ્રીજગદીશ.	૬૮
કંઈ કાળની સૂકી હતી, રહી ગયાં તે સાલ;	
મુજ દિન ઉપર દયા આણી, ધન્ય શ્રીગોપાળ.	૬૯
વાડી માંહે પરવરી, ન વિભાસે તે મન;	
અરવાર દીકો ઉતર્યો, કંઈ ભાગ્ય માર ધન્ય.	૭૦
ફૂલ વીણી હાર ગુથ્યો, ધરી મન ઉલ્લાસ;	
બહુ પુષ્પ આણી મૂકિયા, પ્રધાનકેરી પાસ.	૭૧
બુદ્ધિસાગર બુદ્ધિવંત છે, મહાબુદ્ધિનો ભંડાર;	
માલણને એક મહોર આપી, રહ્યો તેણે ડાર.	૭૨
કવિજન શ્રોતાને કહે પેરે, સૂતપુરાણિક વ્યાસ;	
એ કથા કોમળ સાંભળે, તેની પહોચે આશ.	૭૩
એટલે અધ્યાય થયા પૂરણ, એકાદશ પાવન;	
ત્યાર પૂરે શું થયું, સાભળ અંદ્રસેન રાજન.	૭૪

કંડલું ૧૨ મુ.

રાગ ધવલધનાશ્રી.

અંદ્રસેન પ્રત્યે એમ બોલ્યા, મૂતપુરાણિક મુન્ય છ;	
મંત્રિની સ્તુતિ કરવા લાગી, માલણ તેણે દિન છ.	૧
કરસ પુટ કરે વિનતિ, મહામોદને પામી છ;	
મારી વાડી ફળી ફૂલી, તુજ અરણ પ્રતાપે સ્વામી છ.	૨
વિનયવચનશુ વિનતા બોલી, આણી મન ઉલ્લાસ છ;	
કર્મ સંચોગે પ્રભુ પધાર્યા, પહોચી મનની આશ છ.	૩
વાડી નિઃપલ્લવ તો કીધી, આપ્યું છવતદાન છ;	
તેમાટે તમને તો રાખો, ચિરંજીવી ભગવાન છ.	૪

વાડી લાણી તે નિમરી, ને શુકન સળજા ધાય;	
કુલીકાલી દેખરો, પ્રધાન ચરણ પસાય	૫૯
એવામા જઈ ઉતર્યો, પ્રાંતાન તેણે ડાગ;	
વૃક્ષ નિ પલ્લવ થયા, વનસ્પતિ ભાર અહાર	૬૦
ફૂપ આખો લગયો, ઉઝળી ચાલ્યુ નીર,	
હામ હામ લાગ્યા બોલના, કોકિલા સૂડા કીર	૬૧
પાણીનો મસાહ ચાલ્યો, પાટ ડારો ડાર,	
ખડ કદલાના મધ્યમા, ઉઠજો જળધાગ	૬૨
હામ હામ નિ પલ્લવ થયુ, ને ફરે હસ ચક્રોર;	
વાડી સહુ ફૂલો રહી, અતિ મલુર બોલે મોર	૬૩
વૃક્ષ મોર્યા વનપણા, ફળ પુષ્પ ભાર અનત,	
વાડીની વેળા વળી, જાણે ચાલ્યો માસ વમત	૬૪
આખા જાંજુ ખજુરી ને, નત અખોડ બદામ,	
ફળ ભારથો વૃક્ષતણી, હાજો નમે ગમો ગમ	૬૫
સાકરલીણુ સદાફળ, દાદમી દ્રાક્ષ અહર,	
અખોડ અહર બદામ ખારેક, (મર્ય)ગ્રીફી મલ્યેલરિયુ નાર	૬૬
જાઈ જુઈને મોચરો, માલતીનો મકરદ,	
કરોણુ જાસુ કેવડો, કેતકીકેરા વૃદ્ધ	૬૭
માવાણુ મનમા નિમાસા, ધૂળુવા લાગી શીરા,	

૫/ મરિ કહે છે કે ને વા.નિ માનણુ કુલીકાલી દેખરો. પ્રધાન ચરણ પમાવ-પ્રધાના ચરણ ૧૧ પાઠી

૬૦ ૧૧ પા.૧૪-અર્થાત્ પાદપાનાગા ૬૨ પાટ-પાણીના પાટ ખં. ૬૦-કદલી (કેળા)ના ખડમા જુડા જુડા ભાગમા કુસનના જળ ૧૧ ધાગ ઉઠો છે ૬૪ મોર્યા-મોરનાગા થયા ૬૫ નવ-ગાગડ ઝાડ ૬૭ માનતી-મોચરો દાદમી-દાદમ

- દિવસ આઠમે બહાર નિસરે, સગ સખી સો ચાર છ;
પહેલે દિવસે ત્યાં પડો ફરવે, રાજ નગ્ર મોઝાર છ. ૧૭
- ત્યાર પછી તે અબળા આવે, અબળાને સ્વસ્થાન છ;
અતિ જોખન મદમાતી હીસે, સુદર રૂપ નિધાન છ. ૧૮
- વાત સાંભળી વાડી માંહે, મત્રી વાત વિમાસે છ;
દિવસ આઠમે દેરે આવશે, કારણ અમારું થાશે છ. ૧૯
- બેઠા મત્ર વિચારે મત્રી, સિદ્ધ પામે કામ છ;
નગર મધ્યે જઈ હરો કીધા, માલાણુ ઘર વિશ્રામ છ. ૨૦
- તેણે સમે પૂછે અબળાને, બુદ્ધિસાગર પ્રધાન છ;
તારે મંદિર અમે આવશુ, જો આપો સ્વસ્થાન છ. ૨૧
- એવા વચન સુણી અબળા મત્ર, મહાઆનંદ પામી છ,
એક કર્મ કયાથી અમારું, તમે પધારો સ્વામી છ. ૨૨
- નગર તમારું બુવન તમારું, હું છું દાસી તમારી છ;
શેવક થઈને વનો કરૂં, તુજ ચરણકમલ બલિહારી છ. ૨૩
- એક વચન સુણી મત્રી, ત્યાથી થયો અરવાર છ,
ઘડી એકમા પથ નિર્ગમ્યો, પોહોચ્યો નગર મોઝાર છ. ૨૪
- માલાણુને ઘેર જઈ ઉતરિયો, બુદ્ધિસાગર પ્રધાન છ;
તેણે સમે કો નગરવાસી, ન લહે કોને કોણુ છ. ૨૫
- એ કથા રહી કોટવે, સાભળજો સહુ કોય છ,
ચિત્રાગદ રાજનો મત્રી, બેઠા કૌતક જોય છ. ૨૬
- ખટ દિવસ પરિપૂરાણુ વીત્યા, થયો સાતમે દિન છ;
તેણે મમે પડો ફરવે, નગર મધ્યે રાજન છ. ૨૭

૨૦—બેઠા ઈ—મત્રી બેઠા બેરો મત્ર (સુખ વાન) વિચારે છે,
જો કામ સિદ્ધિ પામે કયારે ? જો નગરમા જઈને માળણુને ઘેર વિશ્રામ કર્યો
હોય તો ૨૩ (૧) થતો—વિનય

- વહાણે રાણી દરિ જાશે, કરવાને દરશન છ;
 પુરુષાકારે બહાર ન આવે, પ્રાણાણુ કાષિ મુનિજન છ. ૨૮
 પાણી પીવા પયુ ના છૂટે, કાણુમાં અનર્થ થાશે છ;
 પુરુષાકારે દષ્ટે પડે તો, કાણુમાં માર્યો જાશે છ. ૨૯
 પછે સાંભળી વિશ્વમય હુજો, એ મોટો ઉત્પાત છ;
 મહાકોપ કરી ચઢે કામિની, મન વિમાસે વાત છ. ૩૦
 ત્યાં ચિત્રાંગદ કરે ઉત્તવળ, કળકળે તે કલ્પાંત છ;
 અહીં તો એની વાત સાંભળી, થઈએ મૂર્છાવંત છ. ૩૧
 - ત્યાં તેમ અહીં એમ છે, કેઈ પેરે કારજ થાશે છ;
 કશો ઉપાય કરેથી હાવે, બેઠો વાત વિમાસે છ. ૩૨
 મન વિચારી પહેલે દહાડે, પોતે આવ્યો ત્યાંય છ;
 ચંડીના મંડપમાં આવી, પેઠો દેરા માંય છ. ૩૩
 રાત પાછલી તેણી વેગા, રહી જામની એક છ;
 તેણે સમે કાળીને સ્થાનક, નહિ કો તે વત્રેક છ. ૩૪
 સ્નાન કરીને પૂજા કીધી, અંખાની તેણીવાર છ;
 માંહીથી સાંકળ ચઢાવી, બન્ને ભીર્યાં બાર છ. ૩૫
 સતીતણી મૃતિ કરવા લાગ્યો, મા આપો વરદાન છ;
 એ અબજા મુજ હાથ ચઢે તો, જઈ સોપું રાજન છ. ૩૬
 એવો જાપ જપે ત્યાં મત્રી, હવે માનકાળ છ;
 પ્રતિમાની પૂઠે બેઠો, કરે માત પ્રતિપાળ છ. ૩૭
 એ કથા રહી એટલે મુણજો શ્રોતાજન છ;
 ચંદ્રસેનને વ્યાસ કહે, ત્યાં સૂતપુરણિક મુનિજન છ. ૩૮
 કામાવતી કેમ હરે આવી, તે કથા સંભળાવું છ;

કેવી વાત થશે અંબાશુ, લલીલાત સમજાવી છ.' ૩૯
 ૫૬ આળીશ થયાં પરિપૂરણ, અધ્યાય દ્વાદશ પૂરણ છ;
 આગળ સક્ષેપે ગુણ બોલું, ચોપાઈએ વિસ્તાર છ. ૪૦

કંઠુ ૧૩ મું.

રાગ ગોડીની ચોપાઈ.

સૂતપુરાણિક કહે કથા, રંગ રાતી હો;	
નગરથકી ત્યાં નિસરી, રંગ રાતી હો.	૧
સ ગે સો ચાર નાર, નાર મદમાતી હો;	
કનકથાળ કરમાં ધરી, રંગ રાતી હો.	૨
શ્રીફળ ફાફળ પાન, શ્યામા ગુણ ગાતી હો;	
ચાલી અંબા પૂજવાકાજ, રંગ રાતી હો.	૩
ધરી હૃદયામાં ધ્યાન, શ્યામા ગુણ ગાતી હો;	
આબ્રણ પેહેર્યાં આપતાં, રંગ રાતી હો.	૪
પહેર્યાં નૌતમ ચીર, શ્યામા ગુણ ગાતી હો;	
કનકથાળ કરમાં ધરી, રંગ રાતી હો.	૫
હીરા માણેક ને લાલ, શ્યામા ગુણ ગાતી હો;	
નાલિકેર બીજેરડાં, રંગ રાતી હો.	૬
સાપે અબીલ ગુલાલ, શ્યામા ગુણ ગાતી હો;	
મૃગમદ કેસર અરગજ, રંગ રાતી હો.	૭
પુષ્પતણે નહિ પાર, શ્યામા ગુણ ગાતી હો;	
નગરથકી તે નિસરી, રંગ રાતી હો.	૮
સંગ સખી સો ચાર, શ્યામા ગુણ ગાતી હો;	

દર્શન કરવા ત્યાંહે નાર-રંગ રાતી હો.	૯
ચાલી સહિયર સાથ, સ્યામા ગુણુ ગાતી હો;	
અદો અદો મુખ બોલતી, રંગ રાતી હો.	૧૦
ખડ્ગ ખર્ચો છે હાથ, સ્યામા ગુણુ ગાતી હો;	
દવળ પો'તી પદ્મની, રંગ રાતી હો.	૧૧
ભીડ્યાં રખી કમાડ, સ્યામા ગુણુ ગાતી હો;	
દાર કેમે ના ઉઘડે, રંગ રાતી હો.	૧૨
મનશુ ધરે ઉચ્ચાટ, સ્યામા ગુણુ ગાતી હો;	
કામાવતી કરે વિનતિ, રંગ રાતી હો.	૧૩
દર્શન દીજે માત, સ્યામા ગુણુ ગાતી હો;	
સ્તુતિ કરે અંબાતણી, બલિહારી હો.	૧૪
નેહીને બેહુ હાથ, હું દાસી તારી હો;	
દર્શન દીજે દાસીને, બલિહારી હો.	૧૫
વેગે મ લાવો વાર, હું દાસી તમારી હો;	
સદા સેવક હું તમતણી, બલિહારી હો.	૧૬
શીઘ્ર ઉઘાડો દાર, હું દાસી તમારી હો;	
પૂજા કરવા મેમશુ, બલિહારી હો.	૧૭
આવું આડમે દિન, હું દાસી તમારી હો;	
રાત દિવસ તુજને ભજું, બલિહારી હો.	૧૮
બગ્ગત સૂતાં ધ્યાન, હું દાસી તમારી હો;	
અપ્રસાદુ નામ ના વિસરે, બલિહારી હો.	૧૯
નહિ કો તુજ સમાન, હું દાસી તમારી હો;	
તું કાળી ક્યાં કાલિકા, બલિહારી હો.	૨૦

- હિંગાજાજ ને હર્ષદા, છુ દાસી તમારી હો; ૨૧
વિશ્વ આજે વ્યાપી રહી, બલિહારી હો.
નવખંડમાં નામ પ્રસિદ્ધ, છું દાસી તમારી હો; ૨૨
છોડને છેહ ના દીલિયે, બલિહારી હો.
કડણ ના કીજે મન, છું દાસી તમારી હો; ૨૩
દયા કરો મુજ દાસને, બલિહારી હો.
દીજે માત દર્શન, છુ દાસી તમારી હો; ૨૪
પૂછને પાછી ફર, બલિહારી હો.
વિલબ ન કીજે માય, છુ દાસી તમારી હો; ૨૫
માટે દાર ઉઘાડિયે, બલિહારી હો.
દર્શન મુજને થાય, છું દાસી તમારી હો; ૨૬
મુજ અપરાધ ક્ષમા કરો, બલિહારી હો.
મૂકો મનની રીસ, છુ દાસી તમારી હો; ૨૭
કામાવતી વિનતિ કરે, બલિહારી હો.
ચરણે નામુ શીશ, છું દાસી તમારી હો; ૨૮
મુજને દર્શન દીજે માત, બલિહારી હો.

કંઠુ ૧૪ મું.

રાગ ચૌપાઈ.

- મૂતપુરાણિક વધા વચન, સાંભળ ચ દ્રોણ રાજન;
ઘણું વક્તવ્યે રાજકુમાર, અ જાને મન રોપ અપાર. ૧
કામાવતી મન વિમાસો ખર, પૂજ્યા વિના કેમ પાછી ફર;
અ જા પ્રત્યે જોડી સાણુ, કેધે વછને કરણા આણુ. ૨
ભવાની તુ ભાવે ભજની, કડણા કર અમૃત લોચની;
દાર ઉઘાડે દર્શન થાય, મુજ અપરાધ ક્ષમા કર માય. ૩

- નણ પહોર વિત્યા ત્યા ખગ, પ્રતિઉત્તર હુઆ આકરા,
 એટલે અળા બોલી વાણ, સાબગ મૂખ મૂઠ અન્નાણ ૪
- કહે બુદ્ધિસાગર સુણ પાપણી, નરહત્યા તે કીધી ઘણી,
 કંઈ કોટિકનો કૈયો સ હાર, તેમાટે ઉઘાડુ નહિ દાર ૫
- તાર મુખ જોઈ નહિ કેદા, કોકેટ પામે કા આપદા,
 તેમાટે અહીંથી જાઓ આજ, ઘણા દિવસ મે ગળી લાજ. ૬
- થયુ પાપ એકદુ અત્યંત, કોધવચન કહી કરડે દત,
 તાળી પાડે ને ઉજો, પગ્ગદા પેડી સાભજો ૭
- નરહત્યારી નિશ્ચે થઈ, મારે સ્થાનક રાને ગહી,
 આજ પડી ના આવીશ નાર, તાડ કામ નહિ દરખાર ૮
- જો આવીશ તો કોપીશ ઘણુ, તુ કીયુ પામીશ આપણુ,
 તેમાટે તુજને આ કાર, આજ નહિ ઉઘાડુ બાર. ૯
- કામસેનની તુ દીકરી, હુબ રૂપ થઈ તુ અનગી,
 કોપે કાળી પદ વચન, તુજને નહિ આપુ દરોન ૧૦
- તારા પાપતણી નહિ પાર, નામ સુગ્રી નાસે સ સાર,
 તેમાટે જ સ્થાનક તણ, ઘણી લાજ રાખુ છુ હણ ૧૧
- સૂતપુરાણી કહે વારતા, શ્રોતાજન સુણજો સાંચા,
 વચન સભગી શુદ્ધિ વિસરી, થરથરાટ ધુજો સુગી ૧૨
- સખી સર્વ ત્યા વિમ્મય થઈ, શુક્ર સહુ તન મનની ગજ,
 ખડ્ગ હાયથી હેઠા પડયા, બચ પામીને સહુ દડગચા ૧૩
- કામાવતીને સહુ કોય વિનતા મન નિચારી જોય,
 તુજ ઉપર છે અળા કોપ અપાર, અળા રીસાળા નિરનાર ૧૪
- તેમાટે વિનય કરો સુદરી, દશે આગળી મુખમા ધરી,
 માતા મનશુ આણે દયા, મીઠ ઉતારી આણે ગયા ૧૫

- વળતી બોલી કામાવતી, કરન્નેડી કીધી વિનતિ; -
- મુજ અપરાધ ક્ષમા કરો માય, આજ્ઞયકી ના કરું અન્યાય. ૧૬
- નાકતણી ત્યાં લીટી કરી, કહુ છું દાતે દારડી ધરી;
- છોડ કછોડ હોયે માત, બાળકનો નવ મેલે હાય. ૧૭
- તેમાટે મન મૂકી રીસ, અંબા પાણુ ધરો મુજ શીશ;
- કામાવતી એમ બોલી વાણુ, તારી લગ્નજી તુજને જાણુ. ૧૮
- બહુ અપરાધ ઘણા મે કર્યા, તુજ આગળ બોળા પાથર્યા;
- આજ્ઞયકી નવ અન્યાયિ કરું, વચન વદા તે મુસ્તક ધરું. ૧૯
- વળતું અંડી બોલી વાણુ, સાંભળ મૂરખ મૂઢ અજાણુ;
- પુરૂષ તેટલા છે શિવરૂપ, નારી ઉભયાતણુ સ્વરૂપ. ૨૦
- તેની તુ તો ઘાતજ કરે, પાપ કર્મ નિત્યે આચરે;
- આજ લગી છે બાળકુમાર, ધિ ક પડ્યો તારો સસાર. ૨૧
- પૂર્વજ નરક પડ્યા તુજયકી, સપ્ત કુળ કીધાં પાતકી;
- તે કેમ છૂટીશ રે પાપણી, અંતકાળ થાઈશ સાપણી. ૨૨
- માટે તું માને નિરધાર, શિવસ્વરૂપ છે પુરૂષાકાર;
- પુરૂષતણી ને સેવા થાય, ભવના પાપ સમજા જાય. ૨૩
- તેમાટે શીખામણુ કહુ, જૂત ભવિષ્યનુ કારણુ લહુ,
- મણિપુર ચિત્રાગદ રાજાન, તેહતણો આબ્યો મધાન. ૨૪
- ખાહુગ રાજાનુ મધ્યે ધરી, તેને તુ પરણે મુદરી;
- તેની સાથે જાયે નાગ, તે વેળા આવે દરગાર. ૨૫
- મારું મન યાશે પ્રસન્ન, ત્યારે હુ આપીશ દર્શન;
- આજ નહિ ઉઘાડુ બાર, સત્ય વચન માને નિરધાર. ૨૬
- સત્ય વચન મન મહિ ધરે, પરણીને જાજે સાસરે,
- તે વેળા આવે મુજ પામ, મારું મન યાશે ઉલ્લાસ ૨૭

- જગદંબા મુખથી જોયરી, સત્ય વચન માને સુંદરી;
પૂજનો મારે ખપ નથી, તારા મનમાં જો તું કથી. ૨૮
- એવાં વચન સુણીને નાર, ચરણ નમી કીધો નમસ્કાર;
શામાટે મન આણો રીસ, માતા ! વચન ચઢાવું રીસા. ૨૯
- કહ્યું તમારું જઈને કરું, બીજુ હવે વાત ન આદરું;
એવું કહીને ચાલી નાર, ના રહી ઉભી એક લગાર. ૩૦
- સાથ સરવશુ પાછી ફરી, અજગા નગર ભણી પરવરી;
આવી કનકાવતી મોઝાર, રાજ મોહોલ પોહોચી નિરધાર. ૩૧
- માત પિતાની પાસે ગઈ, કર જોડીને ઉભી રહી;
મુખથી બોલો કામાવતી, સાંભળજે મારી વિનંતિ. ૩૨
- આજ લગી મેં કીધાં પાપ, અકૃત્યે ઉપજાવ્યો સતાપ;
તે પાતક મારું ઉતરે, પરાણીને જાજ સાસરે. ૩૩
- પુરુષાણી ત્યાં સેવા કરું, વચન વદે તે મુન્તકે ધરું;
ત્યાં થાય મારો ઉદ્ધાર, મનશુ એવો કર્યો વિચાર. ૩૪
- માતપિતા ત્યાં વિસ્મય થાય, અરે દૈવ એ શું કહેવાય;
પુરુષ જાત ઉપર છે વેર, આજ સાંભળી અવગી પેર. ૩૫
- દષ્ટે ન ગમે પુરુષાકાર, નર નામે કરતી સંહાર;
મારી નર ને ન ધુએ હાથ, આજ સાંભળી વિસ્મય વાત. ૩૬
- તે એના મુખથી નિસર્થું, કેઇ પેરે માનીએ ખરું;
નર નામે તો કરે નાશ, કેઇ પેરે આવે વિશ્વાસ. ૩૭
- કામસેન મન વિસ્મય થાય, અવગી ગંગા કેમ વહી જાય;
હવે પુત્રી કહે માગું પરદાન, કો સોંસે પડિયા રાજન. ૩૮
- મુજને પરણાવો નિરધાર, મનશુ ન ધરશો અન્ય વિચાર;
વચન સાંભળી હરખ્યો રાય, અતિ આનંદે ઉગ્ર થાય. ૩૯

- મલ્લો ભલ્લો તું શ્રીભગવંત, ઘટ વ્યાપક પ્રણાવંત;
તારી માયા કો નવ કળે, ગુણી ગાંધર્વ ઈંદ્રાદિક ચળે. ૪૦
- તો તારા મનમાં ઉપજે, અંતર્યામી થઈને ભળે;
સૂતપુરાણિક વધા વચન, સાંભળ ચંદ્રસેન રાજન. ૪૧
- રાજા મનશુ હરખ્યો સહી, એ કથા એટલેથી રહી;
એટલે અધ્યાય દશ ને ચાર, ચંડીનો સાંત્યો વિસ્તાર. ૪૨
- કર જોડી કવિજન કહે કથા, એકવાર હરિહર કહો સર્વથા;
હરિ કહો આણી વિશ્વાસ, ચંદ્રસેનને કહે છે વ્યાસ. ૪૩

કડવું ૧૫ મું.

રાગ રામઝી.

- એણી પરિ જોલ્યા સૂત મુનિજન છ;
સાંભળ રાજા પ્રેમવચન છ. ૧

ઢાળ.

- વચન ઉત્તમ સાંભળી, રાય ચંદ્રસેન સુખાણુ;
સૂતપુરાણિક જોચર્યા, પુસ્તક લીધું પાણુ. ૨
- પુત્રીતાણી વચન સુણતાં, હરખ પામ્યો રાય;
વિશ્વાસ મન આવે નહિ, અતિ પરમ વિસ્મય યાય. ૩
- કામાવતીની સખી પ્રત્યે, પ્રજ્ઞતો રાજન;
તમો કંઈ લાડેતાં હશે, અસત્ય સત્ય વચન. ૪
- સાચું કે વા જૂઠું જોલે, કહોની મુજને પેર;
પુરુષકેરી જાત ઉપર, ધરતી નિશ્ચે વેર. ૫
- આજ જોડી મુખથી, મુજ કરો પાણિગ્રહણુ;
પુરુષને ક્યમ ઇચ્છી, જે પમાડ્યા બહુ મરણુ. ૬

૪૨ ચંડીનો—દેવીનો. સાંત્યો—સમાપ્ત થયો.

- ધુલ્હિસાગર છે નામ જેનું, મહા મનાવંત. ૧૯
- સભા સહિત બેઠા થયો, સનમુખ આવે રાય;
બેઠવા પ્રધાનને તે, તેજનો મહિમાય. ૨૦
- અન્યો અન્યે બેઠ્યા, ને દીધાં આલિંગન;
સભા મધ્યે નિકટ આસન, આપિયું રાજન. ૨૧
- કામસેને કરી વિનતિ, કેમ પધાર્યા મહારાજ;
ધણા દિવસે સંભાર્યા, કેમ કૃપા કીધી આજ. ૨૨
- વેગજેથી આવવું, કહો ક્યમ થયુ સ્વામિન;
સહોદર છો આપણા, કઈ ચિતા મ રાખો મન. ૨૩
- વચન રાયનાં સાંભળીને, બોલિયો પ્રધાન;
મણિપુર મધ્યે મહામુગટમણિ, ચિત્રાંગદ રાજન. ૨૪
- તે સત્યવાદી છે ભલો, કહેવાયે રાણો રાય;
પૂર્વ પશ્ચિમ ઉત્તર દક્ષિણ, વાધિયો મહિમાય. ૨૫
- તે શક્તિની સેવા કરે, વામિયા એક બહુ દિન;
ભવાનીએ રાયને, આપિયું એક સ્વપ્ન. ૨૬
- કનકાવતીના રાજિયાની, સુતા સુદર બેઠ;
નામ છે કામાવતી, તું પરાણ જઈને તેહ. ૨૭
- એવું જાણિ આવિયો, ખટ માસનો છે પંથ;
સ્વામી કારજે નિસર્યો, સુણ રાય શોભાવત. ૨૮
- વિલખ કરતાં વાર લાગે, બુઝે રાજ વાઠ;
ખોટી ના થાવું ઘડી, ધરે મન ઉચ્ચાટ. ૨૯
- એવામાં કામાવતીને, કર્યું કોએ જાણ;
શીઘ્ર આવી સભા મધ્યે, ઓચરી મુખ વાણ. ૩૦
- ઉતાવળ અદકી કરો, વેગે મ લાવો વાર;
ગાંધર્વ વિવાહ કરી આપો, વદી મુખ ઉચ્ચાર. ૩૧

તતખેવ લગ્ન વિચારિયાં, ચોરી ગ્ધી તે ઠાર,	
કન્યાદાન કીધું સહી, વાંતથો જ્ય જ્યકાર	૩૨
રાયકેર ખડું વચમા, ધયું જોભામાન,	
ચિત્રાંગદના અર્ધમાટે, વયો ત્યા પ્રદાન	૩૩
અપ્પ ગજ રય કનક બૂધણ, આપિયા ભડાર;	
પહેગમણી કીધી ઘણી, ખહુ વચના અળાર.	૩૪
કન્યા આપી મૃતિ કરે, કામાવતીનો તાત,	
એટલે આવી કર્યા મોટા, ગદ્યા જોડી હાથ.	૩૫
ચિત્રાંગદને ચરણે લાગી, નમે વારેવાર;	
મણામ કહેજે અમાગે, વિનતિ વાર હંજર	૩૬
કામાવતી મન આચરી, કામના પૂરણ થાય,	
કાગિકા પૂજ્યા વિના, સાસરે કેમ જવાય.	૩૭
સામગ્રી પૂજનાણી, સહુ મગ્યો સહીઅર સાથ,	
પછે ખોલાવાને નિમર્યા, તે સમે પૃથ્વીનાથ.	૩૮
દરિ અ વવુ સર્વકો, થઈ રહેા, જ્ય જ્યકાર;	
સનમુખ ખેડા છે કાગિકા, છે હિઠાડા ખેહુ દાર	૩૯
કામાવતી જઈ ચરણે લાગી, નમી ખેહુ કર જોડ;	
પૂજ કીધી માતની, પોત્યુ મનનુ કોડ.	૪૦
પૂજ અર્ચા નિસર્ધા, તે પરમ જોભામાન,	
ખોલાવીને વજ્યા પાછાં, નમ્ર મંદિ રાજાન	૪૧
એ કથા રહી એટલે, અધ્યાય હવા દરાપ ચ,	
કરણ કામાવતીને, આલ્યો સુવો મચ	૪૨

૩૫ એટલે ઇન્-ગ્રુનિ કરીને તેમને મોટા કર્યા એટલે પૂજ્ય માન્યા આપવા, આટલે સુધી આવીને (તસલીલધને) તમે અમને જોગ મર્ધા-માન આપ્યું.

૪૨ કરણ ઇન્-કામાવતીનો પૂર્વજન્મનો સ્વામી જે વાણિયો થઈ ૬/

સતપુરાણિક ઓઝાર્યા, સાંભળો રાયાં રાય;

ચિત્રાંગદ ચિંતા કરે, મનશુ ઘણું ઝાટવાય.

૪૩

દિવસ બહુ વિતી ગયા, મનશુ ધરે ઉઝ્યાટ;

બુદ્ધિવંત છે બુદ્ધિસાગર, (ગયો) તે ન આવ્યો શામાટ. ૪૪

કડવું ૧૬ મું.

રાગ મા૩.

ચિત્રાંગદ જતો વાટ રે, મધાન ગયો આણે ઘાટ રે;

તે ના આવ્યો શામાટ રે, મનશુ ધરતો ઉઝ્યાટ રે. ચિત્રાં ૧

ખટમાસતણે છે પથ રે, બુદ્ધિસાગર મજાવત રે;

રાય એમ વિમાસે ચંત રે, ક્યારે દખીશું ભગવંત રે. " ૨

એમ ચિંતા ધરે રાજન રે, કેમ વામ્યા બહુએ દિન રે;

ને નિરખી નાર સ્વપન રે, ક્યારે પામીશ દર્શન રે. " ૩

અતિ આકુળ વ્યાકુળ રાય રે, તેને દિવસ દાહલે જાય રે;

મદિરમાં કાણુ એક ન ચોહાય રે, તેને ઘડી વરસાંશી થાય રે. " ૪

તબ્યાં વચ્ચાબુખાણુ હાર રે, રાય કરતો મન વિચાર રે;

શે લાગી બહુ દિન વાર રે, ક્યારે નયને નિરખીશ નાર રે. " ૫

બુદ્ધિસાગર શોભામાન રે, કાંઈ હવુ હાએ વિધન રે;

મન વિમાસે રાજન રે, હવે શુ થારો ભગવાન રે. " ૬

કે શુ નાર ન આવી હાથ રે, કે શું યુદ્ધ થયું કો સાથ રે;

કે શું રૂઝ્યો પૃથ્વીનાથ રે, એમ વિમાસે મન વાત રે. " ૭

કે શું નવ પહોચ્યા તેણે કામ રે, કહી વાટે કર્યો વિશ્રામ રે;

કે શું જોળી કાઢ્યું ન ગામ રે, તો ક્યાંથી સરે માઈ કામ રે. " ૮

એ હતો તેનું નામ કરણુ હતુ, તેનો અને કામાવતીનો હવે સ્થો સંચ
નીચો-સારો જોગ ખેડો (અર્થાત્ જોગ એસશે)

કે શું નાર ના આવી સગ રે, તેણે મંત્રી થયો મન ભગ રે,
 પછે આળસ આવ્યુ અગ રે, કઈ એવો ઘાડો મસગ રે " ૯
 કોઈ એવી વધામણી ખાય રે, તુજ મંત્રી આવે ગય રે,
 તો આપુ અધિક પસાય રે, જો ચિતવ્યુ માડ થાય રે " ૧૦
 એમ શોચ કરે રાજાન રે, થાય દક્ષણ અગે ચેન રે,
 તુજ ફરકી થાય શુકન રે, મન હરખ્યો તન રાજાન રે " ૧૧
 એવે ભાટ નગરમા આવે રે, તે એવી વધામણી લાવે રે,
 તપ રાયતણે મન ભાવ્યો રે, થયુ કાન સ દેશો કાવ્યો રે " ૧૨
 લાવ્યો કામાવતી મધાન રે, અતિ સુદર રૂપ નિધાન રે,
 દીસતી શોભાવાન રે, સુણી રૂપ્યો મન રાજાન રે " ૧૩
 એમ સાભળ્યુ રાયે કાન રે, થયુ નવન કોમળવાન રે,
 આખ્યા કનકભૂતણુબહુ દાન રે, અતિ દીધો આદરમાન રે " ૧૪
 એમ બોલ્યા સૂત મુનિરાય રે, સુણી ચિત્રાગદ સુખી થાય રે,
 તેને ઉચટઅગ ન માય રે સુણી આનંદ પામ્યો રાય રે " ૧૫
 કર જોડી કહે કવિજન રે, અતિ નાદ કરોસ પાવન રે,
 દય આગળ નાદ જતન રે, જાણે અધ્યાય શ્રોતાન રે " ૧૬

કલ્પ ૧૭ મુ

રાગ રામચીની ચોપાઈ

શ્રીસૂતપુરાણિકે વધા વચન, સાભળ ચ દ્રસન રાજાન,
 પ્રુદ્ધિસાગર આવ્યો સાભળ્યો, જોડા મોડ નગરનો મજા " ૧
 સામા આ યા જોડ અપાર, ચિત્રાગદકેરા અસાર,
 કટકતણે ત્યા પાર ન લહુ, સાભળ તુજને શોભા મહુ " ૨

૧૯ પાવન એવો અતિ નાદ (ગજના) કરી મારી મારી કયા
 કરીસ દય-બેની આગળ ચાલ રત્ન સમા અધ્યાન મળી મન મોગનો
 આ અધ્યાય પૂરો થોત ૧ મોડ-મોક મરદાન

- ગજ રથ અશ્વ ભલા તોખાર, શોભિતા સળળ અનોપમ સાર;
આગળ શુંઢાળા સજ કર્યા, મળવા તે સામા સાંચર્યા. ૩
- ઢોલ દદામાં તાલ મૃદગ, જત્ર નેપુરી ને મોર ચગ;
ઝાંઝતણો હોયે ઝમકાર, સર્વમડળ વીણા અતિ સાર. ૪
- અતિ આનંદ દળ નિસર્થ, નગર તણ મારગ પરવર્થ;
દ્વય જોજનતણું અનુમાન, જ્યાં ઉતરિયો છે પ્રધાન. ૫
- બુદ્ધિસાગરને બેઠયા જઈ, કુશળ વારતા સઘળી લહી,
બહુ દિન વિત્યા કીધુ કામ, નગર મધ્યે જાયે રાજન ૬
- કામાવતી ચઢી સુખપાલ, મોતીઝાલ ને હોરા લાલ;
બુદ્ધિસાગર હુઓ અમ્વાર, સાથે કંઠકતણો નહિ પાર. ૭
- પચ શબ્દ વાળે નિશાણ, આગળ ચારણુ ભાટ વખાણ;
ઝિણી પેરે ત્યાં આલ્યા રાય, જામકને બહુ દાન અપાય. ૮
- મણિપુર નગર સમીપે ગયા, સમાચાર રાજને કહ્યા;
નગરમધ્યે આવ્યો પ્રધાન, લાગ્યો નારી રૂપ નિધાન. ૯
- એવાં વચન સુણીને રાય, બુદ્ધિસાગરને મળવા લાય,
મત્રીએ કીધો પ્રણામ, સકળ મનોરથ પૂરાણ કામ ૧૦
- અતિ આનંદ આદરમાન, મત્રીશુ બેઠ્યો રાજન;
બુદ્ધિસાગરને પચ પસાય, અતિ આદરશુ આપે રાય. ૧૧
- કંઠકતણો મુક્તાકૃળનો હાર, મત્રીને આપ્યો તેણીવાર;
બાળુબંધ ને બેહેરખા વગી, પોચી ને વીઠી સાંકળી. ૧૨
- ગજ રથ કનક ને પાવણી, (તથા) પચ અશ્વ આપ્યા સર્વથી;

૩ તોખાર—થોડો. ૪ નેપુરી—જે નતનુ વાજુ. સર્વમડળ—એ
તની વીણા, અથવા સર્વમડળ વીણા વગાડે છે

૮ પચ શબ્દ ઇન્—જેમા પાય પ્રસારના શબ્દ વાળે એવા નિશાણ
પા—ડોકો. ૧૧ પચ પસાય—પાગ પ્રસારે (પ્રસાર) સિંખાવ

- પચ કરોડ ટકા જહુ ધન, પચ ગામ આપ્યાં રાજન, ૧૩
- મત્રીએ કીધી વિનતિ, કયા ઉતારે કામાવતી;
- કરો આજ્ઞા પૃથ્વીનાથ, વડીવારનો ભિમો સાથ ૧૪
- કહે રાજા ઉતારો તમો, નવા મહેલ નિપાવ્યા અમો,
- કામાવતીકરે કારણે, રચના કીધી આદર ઘણે. ૧૫
- શુભ મદિર ઉઘા નવ ખડ, ગોખ જાગ્યા છન્ન મયડ;
- ચોકવટીને પેહેલવાન, નવા મહેલ છે શાભામાન ૧૬
- ચદરવે મોતી ઝૂમણા, ઠામ ઠામ દીસે છે ઘણાં;
- કામાવતી જઈ ઉતરી, નવે મહેલ પો'થી સુદરી. ૧૭
- રાજા મન રજિયાતજ થયો, શોક મારા મનનો ગયો,
- દૈવગતિ ના જાયે લહી, એ કયા અટયેથી રહી. ૧૮
- મૂતપુરાણિક વધા વચન, સાભળ ચ્હસેન રાજન,
- ચિત્રામદની પહેલી નાર, મળી એકઠી કરે વિચાર ૧૯
- એ તો વાત નીપજી એમ, હવે આપણે કરવું દેમ,
- એને સ્વમાતર સાચુ ફળ્યું, દહે દીકું એ સાભળ્યું. ૨૦
- ભાટતાણા મુખ મુણ્યા વચન, તેનું નહિ આપણું ઉપર મન,
- બુદ્ધિસાગર ખોલાવાને ગયો, તહીંથી રાજા ઘે'લો થ'યો. ૨૧
- સૂતા ખેડા કામાવતી, મુખથી નામ ના મે'લે એકે રતિ,
- આખો દહાડો લાગી લહે, બૂખ તરસની વાત ના કહે. ૨૨
- ચૌદમાસ ઉપર થયા દિન, મેહે વિગ્રહ થયો રાજન,
- બુદ્ધિસાગર લેઈ આવ્યો નાર, (આપણને) આવી આપણકરનાર ૨૩
- નવા મહેલમા જઈ ઉતરી, કનેં ચોકસ એ કયા અવતરી,
- તેને મેહેને જાગે મહારાજ, આપણુદેર વડ્યુ કાજ ૨૪

- દૃષ્ટે પડશે કામાવતી, મેહેલ બા'ર નિસરવો નથી;
તેમાટે શું કરવું ઘટે, વાત કરતાં મન આવડે. ૨૫
- સુલોચનાને સહુ કો ભજે, તારા મનને શું ઉંપજે;
તું પટરાણી સહુમાં વડી, તુજથી-કો અલગું નહિ ઘડી. ૨૬
- તેમાટે કહેશે તે કરું, શિખામણ દા તે આદરું;
સુલોચનાએ એવી વાણી ભણી, આપણ સહીઅરબારે જાણી. ૨૭
- બાર વરસ ભોળવિયે રાય, જેમ તેનું દર્શન નવ થાય;
એક એક અ ક્રેકી જાણી, અર્જના કીજે પિયુતણી. ૨૮
- બાર વરસ સે'જે વહી જશે, ત્યાર પછી થનારું થશે;
એ વિચાર રખે વિસરો, બોલ બંધ કીધો આકરો. ૨૯
- સૂતપુરાણિક વધા વચન, સાંભળ ચંદ્રસેન રાજન;
માણસનું કીધું નવ હોય, દૈવગતિને ના કળે કોય. ૩૦
- કરતા હરતા છે શ્રીહરિ, સચરાચર માયા વિસ્તરી;
જેમ પાવડી ઉડે આકાશ, પાણુ દારી ધણીની પાસ. ૩૧
- સ્વધ્વિષ્ણએ વિચારે નાય, દૈવસૂત્ર છે હરિને હાથ;
વિશ્વરૂપમાં વ્યાપિક રમે, કરે કારજ જે મન ગમે. ૩૨
- તેની માયા કો નવ કળે, શિવબ્રહ્માદિક મુનિવર ચળે;
તેમાટે સહુ હરિને ભજે, મન મમતા માયાને તજે. ૩૩
- હરિ ઉપર રખો વિશ્વાસ, નહિ નહિ અલગો અવિનાશ;
પુત્ર કલત્ર ધર ધન વેપાર, સ્વર્ગાન્તર છે એ સંસાર. ૩૪
- સ્વર્ગમાં થઈએ ધનપતિ, બગ્યા પછી ન દીસે રતિ;
તેમાટે મમતા પરહરી, વારે વારે વદા શ્રીહરિ. ૩૫
- કમળ વૃક્ષ જેમ જાજમાં વસે, ઉદકથી ઉચેરું ખસે;

જીવ્યા સ્વાદ અનેકજ લહે, લિપ્ત કરાણું તે ના રહે.	૩૬
તેમ શાસાણું કીજે કામ, વિસરણું નહિ હરિનું નામ;	
જેમ જળઘટ સંપૂર્ણ ભરી, બેઠું લે માથે મુંદરી.	૩૭
તેની લક્ષ બેઠા માંહે ખરી, તેમ ચિત્તમાં રાખો નરહરિ;	
રાત્ર દિવસ માયામાં ફરે, ધંધેથી હરિ નવ સાંભરે.	૩૮
જેમ કરોળિયો બાંધે જાળ, વળતો નિસરવા નહિ કાર;	
તેમ અજ્ઞાને પ્રાણી અંધ, નિકટ મરણનો હોય સંબંધ.	૩૯
પણ માને નહિ મૂર્ખ લોક, મિથ્યા નાહે પાવન શ્લોક;	
જેનાં હૃદ વજૂ પાપાણુ, વ્યાસ વદે તે જૂઠી વાણુ.	૪૦
તુગરાને મન નહિ વિશ્વાસ, કર્મબંધને પડિયા ત્રાસ;	
રાત્ર દિવસ ધંધામાં ફરે, કુડ કપટ મનશું આચરે.	૪૧
સ્વપ્ને નહિ હરિનું નામ, અંતકાળે અજગો શ્રીરામ;	
માણું તાણું કરતો ફરે, પાપ આચરી પેટજ ભરે.	૪૨
પોણે સર્વ કુટુંબ પરિવાર, મૂર્ખ ના લહે મસ્તક ભાર;	
છળબેદ જૂઠા સમ ખાય, સાચાની વાટે અવર ન જાય.	૪૩
મુજબકી શાણો નહિ કોય, એણું મન વિચારી જાય;	
કેણું કારજ એ આ કર્યું, થયું કામ પરાક્રમ આદ્યું.	૪૪
આપ વિખાણુ કરે નર જોહ, મહાપાપી ત્યાં કહીએ તોહ;	
કરતા હરતા છે પરબ્રહ્મ, મિથ્યા કંઈ ના કીજે અમ.	૪૫
એ રચના ગોવિન્દ કરી, તેને તેની ચિંતા ખરી;	

૩૬ લિપ્ત ઈ०—જેમ જીવ અનેક સ્વાદ લે છે. પણ તે કરાણી સાથે લિપ્ત રહેતી નથી. ૩૯ નિકટ—પાસે. ૪૦ મિથ્યા ઈ०—પણ પાવન શ્લોક—પવિત્ર કરનારી જેની કીર્તિ છે એવા હરિ કાંઈ મિથ્યા નથી. જેનાં ઇ०—જેનાં હૃદય વજૂ અને પાપાણુ જેવાં હોય તેજ વ્યાસ વદે ને જૂઠી વાણુ છે એમ કહે છે. ૪૧ તુગરા—તુર વિનાનો.

- યનારું આશ્વિએ થાય, ભવિષ્ય પદાર્થ ટળ્યું ન જાય. ૪૬
- કર્મધ્વજકેરી દીકરી, અંગિકા નામે સુંદરી;
- મુખ જોઈ તે રથામાતણું, વિમ જોહ પામ્યો અતિ ઘણું. ૪૭
- જઈને કરવત લીધું સીસ, એહ નાર આપીશ મુજ ધરી;
- ચેલી વાત વિમાંસે અંત, વિમે કીધી આતમઘાત. ૪૮
- જઈ અંપલાવ્યું દારામતી, શ્રીહરિની કીધી વિનતિ;
- એક ઉદર માગ્યો અવતાર, એહ વીર પામું સંસાર. ૪૯
- રથું બીરદ બેઠજતાણું, સ્વામી મન ડાલ્યો છે ઘણું;
- સૂકશા કુળમાં પામ્યાં અવતાર, વનમાં જઈ વસિયાં નરનાર. ૫૦
- બાળકનું દુઃખ દેખી કરી, દવમાં અંપલાવ્યું સુંદરી;
- સૂડે આવી જોઈું સહી, બળી ભસ્મ ત્યાં વિનતા થઈ. ૫૧
- તે ઉપર ત્યાં પડિયો કીર, દબ્ધ થયું શુકતાણું રારીર;
- સ્રી સતી પુરૂષશું થાય, એ તો જગતીકેરો ન્યાય. ૫૨
- આ સ્રીમાટે પુરૂષજ પડ્યો, ભવિષ્ય પદાર્થ એવો ઘડ્યો;
- ગતજન્મનો એહ સંબંધ, ન ટળે ટાળ્યો મિથ્યા ધંધ. ૫૩
- ગતજન્મનો સ્વામી જોહ, વલ્લિકુલ અવતરિયો તોહ;
- તેહતાણી યાપણ એ નાર, ચિત્રાંગદના ગેહલ મોઝાર. ૫૪
- તે ઉપર રાજ મન ધરે, જવાતાણી સજઈ કરે;
- ઘણા દિવસનો વિરહે ભર્યો, નવા મેહલ ભણી નિસર્યો. ૫૫
- હરખ ધરી આલ્યો ભૂપતિ, જાણે બેઠું કામાવતી;
- પણ પ્રભુને લેખે વાત, સુકૃત પ્રકટિયાં આકસ્માત. ૫૬
- મમૂતાણી માયાએ કરી, નારી કો અદ્ભુત સુંદરી;

૪૬ એ-જગતરૂપી. ૪૭ પુનરાવર્તન કરે છે: કર્મધ્વજ ઇ૦-૨૫૮ છે.

૪૮ ચેલી-અંગિકાની. ૫૦ સ્વામી-હરિ.

મારગ પેખ્યો મણિપુરધણી, લેધન ઉત્પત્તી જક્ષણી.	૫૭
મહાઅરણ્યમાં મૂક્યો જઈ, બાર વરસ ત્યાં રાખી રહી;	
ત્યાં લગી નહિ યુદ્ધ ને સાન, જડીભૂત હુઓ રાજન.	૫૮
વરસ બાર વિત્યાં જેટલે, ફરી કામ મૂક્યો તેટલે;	
મુલોચનાનું મંદિર જ્યાંહાં, રાજને લેધ મૂક્યો ત્યાંહાં.	૫૯
તપ પટરાણી વદે વચન, ધન્ય ચિત્રાંગદ રાજન;	
સ્વામી તુજને એમ ના ઘટે, ચતુર માઈં તન આવટે.	૬૦
તેર વર્ષ થયાં નહિ દરેન, સ્વામી કહણ ન કીજે મન;	
ખાંડવનાથી અદકું થયું, રાજને રાણીએ કહ્યું.	૬૧
કામાવતીના મેહેલ મોઝાર, નવ વરસ રહિયાં નિરધાર;	
રાજકુંવરી સહુ સરખી જાણુ, મુલોચના બોલી મુખવાણુ.	૬૨
મુલોચનાનાં મુણી વચન, વિર્ણ થયું રાજનું મન;	
ફરી સંભારી કામાવતી, મૂર્છાંગત હુઓ ભૂપતિ.	૬૩
અરે દેવ તેં એ ધું કર્યું, કોણ પાપ મુજ આકું કર્યું;	
બાર વરસ વીત્યાં નિરધાર, દષ્ટે ન દીઠી રાજકુમાર.	૬૪
સેવકને શિખામણુ કહી, જાણુ કરો રાણીને જઈ;	
શીઘ્ર થજે તું કામાવતી, મંદિર આવે પૃથ્વીપતિ.	૬૫
રાયદણા જન આવ્યા ત્યાંય, કામાવતીના મંદિર માંય;	
મેહેલ પધારે મણિપુરધણી, વધામણી ત્યાં આપો ઘણી.	૬૬
પેલી રીસે રહી પરજળી, નેત્રયકી જ્વાળા ઉછળી;	
વિકટ નેત્ર પાવકની જ્વાળ, જાળી ભસ્મ કરે તે કાર.	૬૭
બાર વર્ષ કારાગૃહમાં રહી, રીસે મુખથી બોલે નહિ;	

૫૭ નારી ઇન્દ્ર-અદ્ભૂત સુંદરતાવાળી કેઈ નારીએ મણિપુરના ધણીને મારગમાં પેખ્યો. ઉત્પત્તી-બિડી. ૫૮ જડીભૂત—જડરૂપ. ૬૦ આવટે—અવગ્રાહ જાય. ૬૫ શીઘ્ર—ઉત્તાવળી.

- સેવક આવ્યો રાજા પાસ, મનમાં પામ્યો છે અતિ ત્રાસ. ૬૮
- તત્કાળ વિનવિચો રાય, સ્વામી તે શું વાત નવ થાય;
મહાક્રોધમાં છે સુંદરી, તે શું વાત ન થાયે ફરી. ૬૯
- ચિત્રાંગદ મન કરે વિચાર, અતિ દુઃખ પામી રાજકુમાર;
ઘણા વર્ષ ના થઇ સંભાળ, ક્રોધે નેત્ર કર્યાં વિક્રાળ. ૭૦
- ફરી સેવક મોકલિયા ત્યાંય, કામાવતીનું મંદિર ન્યાંય;
કરનેડી કરને વિનતિ, તુજ સરખી કોઇ વલ્લભ નથી. ૭૧
- શું કાંને કહ્યોથી અટકાવ, પણ તુજ ઉપર અદકો છે ભાવ;
ક્ષમા કરો ઉતારો રીસ, કરનેડી કહાવ્યું ભૂધરા. ૭૨
- પેલી ક્રોધ વ્યાપક તન ભરી, દુઃખ દાહ પ્રણુ સુંદરી;
સેવકને કીધો તિરસ્કાર, ચિત્રાંગદનો પ્રિઃક અવતાર. ૭૩
- કહાણુ વચન અળખાનાં સુણી, સેવક આવ્યા રાજા ભણી;
સ્વામી આંચ અમે ના ખમાય, તે સંગાથે વાત ન થાય. ૭૪
- મહાક્રોધે ઝાલી સુંદરી, જેમ કોયે નાગણુ વિષ ભરી;
સેવકને રાજા પ્રીછવે, કર નેડી ઉભો વિનવે. ૭૫
- વળી કહ્યું કરો અમતાણું, કામા રાણીને પ્રીછવો ઘણું;
ચિત્રાંગદ કરે પ્રણામ, વનો કરું થઇ સેવક કામ. ૭૬
- તણ ક્રોધ મન ઉલટ થાય, તો આવે ચિત્રાંગદ રાય;
ત્રીજ વાર આવીને કહ્યું, ચિત્રાંગદનું કારણ સહ્યું. ૭૭
- ક્રોધ તણને ઝાલી નાર, સેવકને દીધો આવકાર;
પાસે તેડી વઢી વચન, રીસે આતુર થયાં લોચન. ૭૮
- અહીં ફાણુ એક ઉભા નવ રહો, ચિત્રાંગદને જઇને કહો;

નેવો કામસેન મુજ પિતા, જઈ કહેજો સ્ત્રી વારતા	૭૨
તેવો ચિત્રસેન મુજ વીર, વચન ચળે તો તજી શરીર,	
માટે ભજિતણે અવાગ, જેમ ગાઘતાણુ મીઠું માસ	૮૦
જાઈ ખાઈ ન સકે દુર્ભેતિ, ક્રોધ વચન કહે કામાવતી,	
પેલા વચન સાલગી ગયા, કરઆગગી મુખ મેલી રહ્યા	૮૧
આવ્યા ન્યા ચિત્રાગદ રાય, હાવે રહ્યા સધજો ઉપાય,	
ફરી મા પૂછીશ મહારાજ, કરી વિનતિ કહું છું આજ	૮૨
ખાધી મૂઢી લાખજ લહે, ઉઘાટે મહિમા નવ રહે,	
તેમાટે મૈન્ય કરવું સહી, એ કથા એટલેથી રહી.	૮૩
સેવકકેશ મુણી વચન, અતિ વ્યગ્ર હુઆ રાજન,	
હું તો કંઈ અણમીછ્યો રતિ, શું કહાવ્યું છે કામાવતી	૮૪
મુજ આગગ કહો માડી વાત, એણી પેર પૂછે પૃથ્વીનાથ,	
રાજકેરા મુણી વચન, કહે સેવક સાલગ રાજન.	૮૫
અમો ત્યા જાવા નહિ ધર્મ, તુજને હોયે બાધ્યા કર્મ,	
કહણ વચન મનિજા કરી, સમખાઈ બેડી મુદરી	૮૬
વચન ચળે તો તજી શરીર, ચિત્રાગદ મુજકેરો વીર,	
મુણતા એવ કોયે ભૂપતિ, તાણ તાણ શ્રીકમળાપતિ	૮૭
જેમ ઉતરે રગ પતગ, તેમ ભૂપતિ હુઆ મન ભગ,	
મન મમતા મોહ ઉતયો, કહણ વચન રાજ ઉચયો	૮૮
તલ્લાળ તેડ્યા પ્રધાન, રીસેથી બોલ્યો રાજન,	
કામ નહિ મુજ કામાવતી, રખે વિલગ તું કરતો રતિ	૮૯

૮૦ માટે ઈ—જેમ જાણવું મીઠું માસ દુર્ભેતિ પુરૂષ ખાઈ નકે નહિ તેમ ભજિતા અવાગમા જાઈ સકે પણ નહિ

૮૨ રહ્યા—પતી રહ્યા ૮૬ તુજને ઈ—જામો ત્યા મોકલવાથી તને તમે બધાય છે ૮૭ ખેન—તત્તમેવ

- રખે વચન યોગે કો ફરી, લેઈ ચડે વેચો મુંદરી;
તણ નાર રાજ્યે સહી, સચરાચરમાં વાતજ થઈ. ૬૦
- વડા વણર ને રાજનાણા, વાત સાંભળી આવ્યા ઘણા;
તેને હાથ સોંપી તે નાર, વકો કરજે નગર મોઝાર. ૬૧
- પૂછ્યાતણી ન જોવી વાટ, એ નારીના નહિ ઉચ્ચાટ;
ફરાસ કોમસહિત હરખડા, નિશ્ચે ડેરા બહારજ પઢ્યા. ૬૨
- ચોક ચોટાં નગર મોઝાર, બહુ તંબુ તાણ્યા કારોઝાર;
ફરતી વાડ કરણાટજતણી, ચાર હાથથી ઢંચી ઘણી. ૬૩
- તે મધ્યે રાખી કામાવતી, કંઈએ કુઃખ નવ જાણે રતિ;
ચોપાસે રખવાળજ ફરે, રાત દિવસ તે રક્ષા કરે. ૬૪
- નગરમાંહે એમ ચાલી વાત, કો કહે આ મોટો ઉત્પાત;
આજ લગી સાંભળિયું નથી, બાધન વેચે પૃથ્વીપતિ. ૬૫
- સચરાચરમાં વાતજ થઈ, કામાવતી કુઃખ પામી રહી;
એમ કરતાં વિત્યા બહુ દિન, સાંભળ ચંદ્રસેન રાજન. ૬૬
- લોક સકળ મનમાં કુઃખ ધરે, ધ્રિઃક રાજને સહુ કરે;
આવી મુંદર કામાવતી, પાપી ત્યાગ કરી ક્રોમસતી. ૬૭
- કેટલાક કહે રાણી પાપણી, રાજ સાથે રીસજ ઘણી;
જન ને ગમે તે કહે, રાજ સહુના અપવાદ સહે. ૬૮
- કો આવી ઊભો નવ રહે, લે નાર એમ વદ ને કહે;
બાર માસ વિત્યા નેટલે, નવ જહાજ આવ્યાં તેટલે. ૬૯
- કર્ણરાય છે તેના ઘણી, આવ્યો મણિપુર નગરી ભણી;
થન અનંત સંખ્યા નહિ ચાય, આવ્યો શાહ તે નગરજ માંય. ૧૦૦

૬૧ વકો-વકરો—વેચાણુ. ૬૨ ફરાસ ઇ—ફરાસ મોકો કોમ સહિત
ફરખડી ઊઠવા. " ૬૩ કરણાટ—એ નામનું વાળુ.

બાર વર તે દરિયે ફરી, ઘણો માત્ર તે લાવ્યો ભરી;	
ભાનુચંદ્ર પિતાનુ નામ, કર્ણકુવર તેનુ અભિમાન	૧૦૧
નગર માહે તે જોવા જાયે, અતિ સુદર ગોમે તે રાયે,	
પૂઠે સેવક છે દરા વીરા, ચોટે આ ચો અદતો દિસ	૧૦૨
તણુ દુષ્ટે પડ્યા તેટલે, આવી પાસ ગયો એટલે,	
રસક આગળ પાછળ બહુ ફેરા કરના હોભા સહુ	૧૦૩
દોના હેરા પૂઠે વાત મહામૂય દીડા બહુ ભાત,	
નગર લોક એમ યોદ્ધા વાણુ, એમા રાણી પગમ સુજાણુ	૧૦૪
નામે કહેવાયે કામાવતી, તેને વેચે પૃથ્વીપતિ,	
વાત સાભળી આશ્ચર્યજ થયો, રાજતણો સેવક ત્યા ગયો	૧૦૫
શાયતણા સેવક ત્યા હતા, તેણુ જઈ માડી વાગતા,	
નગરમા એ શુ કહેનાય, અકળિત વાત કળી નવ જાય	૧૦૬
વહેવાગ્ધિના મુણી વચન, સેવક કહે સાભળ સ્વામિન,	
તમે વાત સત્ય સાભળી જેમ, એ કાશણુ નિશ્ચે છે તેમ	૧૦૭
ભાગ્યવત પ્રશ્ન દીસે ખરે, મૂલ આપી લેઈ નીસરે,	
સુશુતા ઝેવ હુઓ સાવધાન, કર્ણરાયના ઠણુધ્યા કાન	૧૦૮
એનુ મૂલ કોઈ તમો, જે માગો તે આપુ અમો,	
કહે સેવક તુ સાભળ રાય, સ્વામીથી ન મૂલ અમે થાય	૧૦૯
જઈ રાજને પૂછુ વાત, કરે આજ્ઞા પૃથ્વીનાથ,	
રાજ પાસે સેવક ગયા, સમાચાર સ્વામીને કહ્યા	૧૧૦
વહેવાગ્ધિયા રાજ સમણ ય, પ્રમાવતીનુ પૂછે મૂલ,	
કરો આજ્ઞા પૃથ્વીધરિ, સેવક વચન ચઢાવે શીશ	૧૧૧
વચન સુણી ચિત્રાગદ રાય, મનમોનો મનમાં અટવાય,	
મત્રી સાથે કરે વિચાર, કેમ વેચાયે વરની નાર	૧૧૨

- વિવિધ લોકનું ગુપ્ત ન જ્ઞાપ્ય, વિશ્વ માંહે અપકોતિ થાય;
તવ બુદ્ધિગાગર ખોલ્યો વાણ, માંભગ રાગા રાય સુખાણ. ૧૧૩
- મૂલ કોય આપી નવ રકે, વાત સાંભળીને મન ચકે;
સેવકને ગિખામાણ કહી, જા તું તેને કે'જે જઈ. ૧૧૪
- અષ્ટ હાથનો રૂપજ ખાણાવ, ચોરસ ચોરસ ગુપ્ત બંધાવ;
જ્યાર લગી પાણી નિમરે, વળતું સોતુ ગાળી ભરે. ૧૧૫
- તે સંપૂર્ણ આવે ભરી, તેને હાથે ચઢે મુંદરી;
રાજાની ગીખામાણ મુણી, સેવક ફરી આવ્યો તે તાણી. ૧૧૬
- જેહુ કા'વ્યુ રાજાએ દૃષ્ટાંત, સુણતાં જેવ મીઠ્યો વૃત્તાંત;
સેવક સરસ્થા ઉત્તર થાય, દીઠા વિના કપમ મૂલ અપાય. ૧૧૭
- કર્ણરાય ગુપ્ત ખોલ્યો ફરી, હુ દૃષ્ટે નિરખુ મુંદરી;
જે માગે તે આપુ અમો, જઈ રાજાને પૂછો તમો. ૧૧૮
- ગજ આગળ સેવક ગયો, સમાચાર માંડીને કહ્યો;
કહે રાજા દેખાડો નાર, મનશુ નવ કચ્છો વિચાર. ૧૧૯
- કરી આજ્ઞા પૃથ્વીપતિ, જઈ દેખાડો કામાવતી;
કર્ણરાયને નિશ્ચે કરી, મેમ વચન ખોલી મુદરી. ૧૨૦
- હું નારી ને તુ ભરતાર, રખે કંઈ તુ નકાર;
જે માગે તે આપો સ્થામ, વગી ઘણો મગશે દામ. ૧૨૧
- રખે પાત્રી પાછી કરો, સુણી મૂલ પાછા બોમરો;
ભારો તારો હશે સબધ, જગ જન્મભાતર વાચ્યા બધ. ૧૨૨
- તો તુ મુજને આપી મળ્યો, ભવિષ્ય પદાર્થ જો નવ ટપ્યો;
કરણરાયે વિમાસણ કરી, સદા સુઘડ દીસે મુદરી. ૧૨૩

૧૧૪ ચકે-ચકીત થાય ૧૨૨ જગ ઇ-જગતમા કોઈ જન્મભાતર (બીજા જન્મનો) તારો અને મારો સબધ વાચ્યાબધ (વાણીથી બંધાય-સે) હશે.

રાજાએ માખ્યું ને મૂલ, કરણરાય પાળ્યો તે બોલ;
 તત્સાણ દૂપ કરાવ્યો ત્યાંય, કનક બહુ નાખ્યું તે માંય. ૧૨૪
 નવ જાઝ ભર્યા હુતાં નેહ, દૂપ માંહે ધન નાખ્યું તેહ;
 મુખ ભરોભર ભરિયું માપ, ધન વિના પછે થયો છે આપ. ૧૨૫
 નવ જાઝ પછે વેચ્યાં જઈ, દૂપમાં ધન નાખ્યું તહીં;
 ત્યારે ચાર આંગળી અધૂરો હુઆ, પૂરાનવ ભરાયો કૂઆ. ૧૨૬
 જાઝું દુઃખ વસ્ર ત્રાંબડાં, નાનાં મોટાં એ પર વડાં;
 વેચી સાટીને મજે રૂઆ, એણી પર કીધો પૂરો કૂઆ. ૧૨૭
 કહે રાજા એ શું કહેવાય, એની વાત કરો નવ જાય;
 તવ કર્ણકંવર માગે મુંદરી, ભરો છવ ચત્રાવ્યો ધન ભરી. ૧૨૮
 તવ રાજાની આજ્ઞા થઇ, એ રાણીને આપો સહી;
 એવી આજ્ઞા આપે રાય, પછી કંવર પડદામાં જાય. ૧૨૯
 કામાવતી તવ લાગી પાય, આપી ધન પછે દોધી કાય;
 તેં મુજ અર્થે આખ્યું સર્વ, રાજાનો ઉતાર્યો ગર્વ. ૧૩૦
 એ જાણે ને કોઈ નથી, પણ માનભંગ કીધા મહીપતિ;
 મુજ વિના પ્રજા મારે નહિ કાય, તાત બ્રાત બીજા જન હૈય. ૧૩૧
 એવું સુણી કંવરે આણી ધીર, મતીતિ આણી ગંભીર;
 પછે વાત મન આણી ખરી, તવ કામાવતી હરખે ભરી. ૧૩૨
 કહે તમ વિના અજ ઉદક સર્વે તાજ, આખું પ્રાણ તમારેકાજ;
 એમ અન્યો અન્યે બેહુ જણ કહી, તે પરથી પછે ચાલ્યાં સહી. ૧૩૩
 મારગ મારે બેહુ જણ ચાલ્યાં જાય, તવ કર્ણરાયને ચિંતા થાય;
 જાતાં વાટે વિમાસણ કરે, સખજ વીર મન ચિંતા ધરે ૧૩૪

૧૨૭ ત્રાંબડાં-ત્રાંબડીતળનાં વાસણ ! નાનાં ૬૦-નાનાં મોટાં અને
 એથી પર ને વડાં દતાં તે પણ વેચીને સોતું આપણ. રૂઆ-રૂપય. ર સરખ
 પણ વેચી દીધું.

- એ રાજસુતા રાજની નાર, જોઈએ એને શુભ રાણગાર;
સકળ જોગ જોગ એ સુંદરી, તેકેમ રહેશે મુજને ચિત્ત ધરી. ૧૩૫
- મુજને ખરચ ન મળે લગાર, ધન વિના ક્યમ રહેશે એ નાર;
કાંઈ નથી જે જમીએ આજ, કુંવર સળળ મન આણે લાજ. ૧૩૬
- ક્યાંથી મેં દુઃખણી કરી, મુખે બેઠી હતી સુંદરી;
આજ ત્રણ દિવસ થયાં અજવિના દહ, કોમળ મુખ કરમાયું એક. ૧૩૭
- ધરણે હોંડે ને તડકો થાય, હસે હોંડતી કે મુખ બોલતી કાય;
કર્ણશયદુઃખ મનમાં ધરે ઘણું, રાણીએ મનજાણ્યું તેહતાણું. ૧૩૮
- રાખી કથને પૂછી વાત, કાં દુઃખ પામે મારા નાય;
સરોવર તટ બેઠાં બેઠું તેહ, મીત અભ્યંતર બેઠું ને દહ. ૧૩૯
- ઉત્સંગે પિયુને પોઠાડી ત્યાંય, અંગ સકળ ચાંપે બેઠું પાય;
ચરણ કુંવરનાં શિરપર ધરી, પગ તળિયાં ચાંપે સુંદરી. ૧૪૦
- હસી વચન તવ બોલી મુખ. ક્યાં સ્વામી તમે પામે દુઃખ;
મુજને ચિંતા તમારી થાય, રખે દુઃખ પામે તમે કાય. ૧૪૧
- ચાલો જઈએ એક નગર વિષે, જન વેહેવારિયા બહુ જ્યાં વસે;
રખે કશી મન ચિંતા કરો, નગર રૂકું હોય ત્યાં સાંચરો. ૧૪૨
- તમે મળુ જ્યાં રહેશે જઈ, નવેનિધિ ત્યાં મળશે સહી;
આસનાવાસના કીધી ઘણી, વળતી ચાલ્યા મારગ લાણી. ૧૪૩
- એમ કરતાં એક આવ્યો દશ, પાટણપુર નગરી નરેશ;
વીરસેન રાજનું નામ, બેઠું જણ આવ્યાં તેણે ગામ. ૧૪૪
- સાંજ સમે બેઠું જણ આવિયાં, કોષ માણસને ઘેર જઈ રહ્યાં;
ઉધારે અન્ન આણ્યું જઈ, કરી રસોઈને જમીઆં સહી. ૧૪૫
- દશમે દિવસે બેઠું (જણ) જમિયાં સહી, એ કથા એટલેથી રહી;
ગતજન્મે સેવ્યાં (હોય) શિવચરણ, સાંભળ ચંદ્રસેન રાજન. ૧૪૬
- શપ્તદશમે અધ્યાય થયો, અતિ મોટો વિસ્તારી કહ્યો;

ચોપાઈ એકસો ને પચીસ, સાંભળતાં ત્રૂંડે જગદીશ.

૧૪૭

કુલું ૧૮ મું.

રાગ રામત્રી.

એણીપેરે બોલ્યા સૂતમુનિજન છ,

વાસવદત્તે સુણુ રાજન છ.

૧

ઢાળ.

રાય ચંદ્રસેન મુણો કથા, કહે સૂતપુરાણિક વ્યાસ;

સાંભળતાં સુખ ઉપજે, આનંદશુ ઇતિહાસ.

૨

વેદરભા નગરી છે ભક્તી, અતિ પરમ શોભામાન;

ત્યાં ચક્રવર્તી છે સદા, એક વીરસેન રાજન.

૩

તેના દશમાં જઈ રહ્યાં, સ્થાનથકી સ્ત્રી ભરતાર;

આશ્રમે જઈને રહ્યાં, જઈ વિસમ્યાં નર નાર.

૪

ત્રાંબા મોહોર મળે નહિ, શું કાચે જગજીવન;

ઉચાટ વ્યાપો અતિ ઘણો, રાયકર્ણકેરે મન.

૫

ભરતારકેરે વદન જોઈ વદે સ્વામા વાણ;

કામાવતી એમ એવરી, સુણુ રાય ચતુર મુજાણ.

૬

તું કર્ણરાય શિરોમણિ છે, મુક્તિનો દાતાર;

હું સદા સેવક તાહરી, તું ઇશ્વરાવતાર.

૭

કપૂરકેરે દાખડે, જે સદેવ વાસ કપૂર;

તેમ ભગવંત સમીપ નરથી, ન રહે લક્ષ્મી દૂર.

૮

૧ વાસવદત્તે—વાસવદત્તા નામે આખ્યાયિકામાયી આ કથા લીધી છે.

૪ વિસમ્યાં—વિભ્રામ, પામ્યાં.

કરમી નરને ચાલતાં, હોય ઘણાં શોભામાન;	
પગથે પગલે ઉમટે, અતિ રત્ન પરમ નિધાન.	૯
તેમાટે તુજ દાસકેરી, વિનતિ અવિધાર;	
દ્રવ્યકેરી ચિતા ન થરશે, મન એક લગાર.	૧૦
મુજતણે કર મુદ્રિકા, નીલમણિ અકિત સાર;	
કો મૂલ્ય કરવા નહિ સમરથ, નવખંડ મોઝાર.	૧૧
મુજ પિતાકેરા ઘરતાણી છે, સદા થરતી જેહ;	
તમે લેઇ જાઓ કથણ, આ નગર મધ્યે તેહ.	૧૨
કો માણસને હાથ સોપો, કરે જેહ જતન;	
એ વસ્ત મૂકો ઘરેણે, રખે થાય વિધન.	૧૩
મુદ્રિકા મૂકો જઈ, પણ જોઈ રૂડો કામ;	
લક્ષટકા સવા લેજો, તેહ પાસે દામ.	૧૪
ઘરતાણુ ભાડું ચૂકાવી, આપજો વર પર્વત;	
શીખામણ દહ સહી, તે કરો મારા કથ.	૧૫
સામટાં કાણુ કાણુ ભરજો, તેહ ધૂત ત્યા સાર;	
વળી કહું તે સાભજો, તમે ચિત્ત થરી ભરતાર.	૧૬
કુજડો માળી ત બોળી, આદિ સર્વે જેહ;	
વરસ સુધી માગવા. કો ઘેર ન આવે તેહ.	૧૭
પાણીઆરી પાણી ભરે, ચૂકાવી આપો દામ;	
તે ઉપર વળી સુણો સ્વામી, એક કરજો કામ.	૧૮
અનુપમ એક અથ લાવો, જડિત સર્પ પલાણ;	
સેવક સાથે એક જોઈએ, એવું કર ચતુર સુજાણ.	૧૯

૯ હોય-(રત્ન) ઉમટે-ઉપસી નીકળે ૧૦ અવિધાર-નકી. ૧૬ કથ
—દાણા ૧૭ કુજડો-તાર કસમ અને અતરવાળા (?).

સૂતપુરાણિક ઓચરે, સુણ કથા રાણા રાય;	.
કામાવતીએ રીખ દીધી, કર્યો તેહ ઉપાય.	૨૦
કર્ણરાય મદિર ગયો, જ્યાં હતી ઘરની નાર;	
ને ને વિનતાએ કહ્યું, તે કર્યો સર્વ મકાર.	૨૧
વળતી રાણી ઓચરે, ને દામ વાધ્યા હોય;	
નગરમાં જઈ લાવજો, હું વન્ત માણું સોય.	૨૨
એક પટ ઉજવળ ઘણો, સમસૂત કરો નેહ;	
ગજ આડ ચોરસ, પોત કાગળ કથ લાવો તેહ.	૨૩
ચાર વીસ ને ચાર ઉપર, ભાતકેરું હીર;	
ચોરાસી ત્યાં રંગ રૂડા, ઉપજે ગંભીર.	૨૪
તે પણ આણી આપિયું, કામાવતીને હાય;	
જેતાં મન હરખે ઘણું, બહુ રંગ રેશમ જાત.	૨૫
એ કથા રહી એકઝે, સાંભજો શ્રોતાજન;	
કામાવતી કરે કરી દિન, કાઢતી ચુલ મન.	૨૬
સ્વામિતાણી સેવા કરે, કરે વિવિધ વિહાર;	
દિવસ એણીપેર જાયે, રંગમાં નર નાર.	૨૭
ઉજવળ આદર અદ્રણી, પટ સૂતકેરો સાર;	
ત્યાં કરીલો કાઢે ખરો, નિત્ય પ્રતિ ઘટિકા ચાર.	૨૮
પોતાના ત્યાં પિતાકેરી, રાજ્યધાની નેહ;	
સૂતપટમાં રહ્યાં લખે, અમળા કરીદાણું તેહ.	૨૯
કામસેન રાજતાણી ત્યાં, નગરીનું મંડાણ;	
કનકાવતી ને સેના જાણો, યરમ શોભામાન.	૩૦

૨૩ સમસૂત—સરખું સૂતર—સરખા પોતનો. ૨૪ ચારવીસ અને ચાર—ચોરાસી. ૨૫ કરે કરી—કરથી કરીદાણું બરત બરીને.

૨૮ કરીલો—રેશમનું બરત. ૨૯ કરીદાણું—કરીદાયી.

પટ વરમ એકે થયો પૂરાણ, થયા દાદગ માગ,	
નિર્જતાં આનંદ પામી, સૂરજ કોટિ પ્રકાશ	૩૧
કથ પ્રત્યે જોયરી, મુણ કુર્ણરાય સુખાર:	
પટતણા જઈ કરો વિક્રય, મુણા મૂલ પ્રમાણ.	૩૧
મનાતાખ ને સવાલસ, પટતણું કહેને મૂલ;	
અઢી લાખ ટકા લેઈને પટ, આપજો જનજન્ય	૩૩
સવાલાખ શાહતણા આપી, મુદ્રિકા લાવો ઘેરા	
બાકી એક જે ઉગરે તેની, કરો પેહેલી પેર.	૩૪
એવુ કહી સોખી સહી, પટ કથકેરે હાથ,	
ચડે જઈ ઊભા રહ્યા, ઘરતણા સેવક સાથ	૩૫
પટતણા પાસવ નિરખતા, જોવા મળ્યો સસાર;	
નગરવામી હરખિયા, ત્યાં થઈ રહ્યો આતંકાર	૩૬
અભિનવ કૌતુક નિર્ખિયુ, નિર્જતા જનમ પર્યત;	
ઉજળળ પટમા રગશુ રેયા, મહાગોભાવત.	૩૭
મૂલ મુણતા ના રહે ઊભો, જોવા મનકુ થાય,	
એક કહે ધન્ય કર્ણ, ધન્ય પેક કરાય	૩૮
કો કહે ધન્ય હાથ તેના, કો કહે બુદ્ધિ ધન્ય,	
કો કહે કવી હશે તે, નાર ૩૫ રતન	૩૯
કો કહે ધન્ય જનમ તેના, કો કહે ધન્ય અવતાર,	
કો કહે ધન્ય માત ઉદર, (કો કહે) ધન્ય સરજનહાર	૪૦
કો કહે મનુષ્ય નહિ, કો કહે દેવતાનો આશ,	
કો કહે સદા ભાવ એવા, યુગે મોતી હસ.	૪૧
કઈ લક્ષ મૂકો સાહસિકા, મુગ કળા માડે મોર.	

૩૩ જનજન્ય-ગોનાયમાન ૩૪ પેહેલી પેર-પેહેલા કબુ હતું તે પ્ર-
માણે ૪૧ કો કહે ૪૦-પટમા હમ મોતી યુગે છે, વગેરે ભાવ ચીનયા હતા.
૧૧

ભાવ એવા ઉપજે, જેમ ભમે હસ ચડોઝ	૪૨
કંઈ વૃક્ષ નાના ભાનકે-ન, દીસે ચોભાવત,	
કૂવ પત્ર પુષ્પ ગદ્યા હની, જેમ પોય માસ વસત	૪૩
ગજવેવ મુકતાદ્ગતણી, ચોપામ કગતી પાળ,	
ભાવ એવા ઉપજે, જેમ જડ્યા મોતી લાલ્ય	૪૪
ગઢ કોટકેરા મગરા, ત્યા નગગુ મહાણ,	
નવા મેહેવ કેવા નિપન્યા, ત્યા કડ કેમ વખાણ	૪૫
જરકરી ઝાનર ચદ્રવા, મણિ નીલમ અકિત સાર,	
રત્ન મેંગળે જુગમ, જુમળે ઠારો ઠાર	૪૬
સમેયા ગણગાન્યા, લસ્ટ કસણે હીર,	
બહુ ભાત તણુ તાણીઆ, જોતા રહે નહિ ધીર	૪૭
રાજમેલેની રચના સૂર્ય કાઠિ પ્રખરા,	
છમે મંદિર માળિયે, નવખડ બોમ અવાસ	૪૮
સભામડપ રાજમડપ, રગમડપ જોહ,	
કરીદામા રાજ્યધાની, વખી સધળાં તેહ	૪૯
ચિત્રંગી પૂતળી, દીસતી પરમ નિધાન,	
કો લક્ષ કાલી પદની, તે ઉપગ ગોલામાન	૫૦
મે અશ્વ ગય ને પાણખી માહે મોઢ છે માતગ,	
મહગઝિન માતા મહ ભર્યા ત્યા ભયા કાજો રગ	૫૧
તેવા માવત હાથ અકુરા પટકા ચુએ પરમ,	

૪૬ રત્ન ઈન્—મેહેગની મેહેગોને જુગમ (જે છે) ર નના જુગ
આ ઠારો ઠાર ચીતવા દતા

૪૭ સમેયા—વરો લેતા જનાગ લોકના ટે યા દસ્ટ કમલો દીર—દામે
દરેલા જીવના કમીત્યા (૧)

છે સાદું પણ સર્વ સાદૃશ્ય, ઉપજે મન ગ્રમ.	૫૨
પણ વર્ણન કરતાં વાર લાગે, ઘણું છે મંડાણ;	
કામાવતીથી અવર અગળા, નહિ ચતુર સુજાણ.	૫૩
સુપુરાણિક ઉચ્ચા, મુણ કયા રાયાં રાય;	
પટતાણી રચના અગિનવી, મેં વાર્જુનો કેમ જાય.	૫૪
દિવસ આખો વહી ગયો, જવ રહ્યો ઘટિકા ચાર;	
ઝાંઝે મંત્રી રાયકેરો, ચાલિયો દરબાર.	૫૫
નગર મધ્યે પરવર્યો, પટ નિર્મિયો જાગવચ્ચ;	
સસાર મર્વ જોવા મળ્યો, પણ ખરચે કોણ મૂલ્ય.	૫૬
અશ્વ રાખીને રહ્યો તે, રાયનો પ્રધાન;	
પટ જોયો સર્વ ઉદ્દેશી, તે પર શોભામાન.	૫૭
કામ કામે કરીદાણુ, હશે નૌતમ હીર;	
પોપટ શુક ને સારિકા, જાહુ રંગ કોઢિલા કીર.	૫૮
ઉજ્જળ પટમાં રંગ હંડા, શી વખાણુ ભાત;	
ચાર વીંગ ને ચાર ઉપર, રંગકેરી જાત.	૫૯
જોઈ મન વિસ્મય થયો, શુ લખ્યું છે ચિત્રામ;	
પ્રધાન લાગ્યો નિરખવા, પણ ન રહે મનકુ કામ.	૬૦
શુ આ પટ કે કોરો કાગળ, કે વણાવટ હોય;	
કે ચિત્રામાણુ કમીદો, એમ ન લહે કોય.	૬૧
જોઈ રચના પટતાણી, પ્રધાન ધૂણે શીશ;	
આશ્ચર્ય પામ્યો મન વિષે, તું ધન્ય શ્રીજગદીશ.	૬૨
પૂછતા લાગ્યો તેહને, એ પિછોડીનું મૂલ;	

૫૨ પટકા ઇ—હાથીના ઉપરના માવતના પટકા તે પરમ (રંગથી) ચૂએ છે—અતિ રંગનાળા છે. સર્વ સાદૃશ્ય—સમજી રીતે સરખાપણું જોઈ-ને-મન-હસે—ખીલે. ૬૦ ચિત્રામ—ચિત્રામણુ.

નિર્ખતામાં શીઝે ઘણું, ઘડુ રંગ રેશમ કૂલ.	૬૧
તે સમે વાયક ઊચ્યો, કામાવતીના કંથ;	
કર્ણરાયને શે ના જાણે, પરમ શોભાવંત.	૬૪
સવાલક્ષ ને સવાલક્ષ, ટકાતણી છે વાત;	
અઢીલાખનું ખરચ કરતાં, વસ્ત આવી હાથ.	૬૫
મૂલ આપી તેને પછે, લેઈ ગયો મધાન;	
રાજદારે ઓઢી ગયો, અતિ પરમ શોભામાન.	૬૬
રાજાની દબે પડ્યો, પટ મૂરજ કોટિ મકાશ;	
પૂછવા લાગ્યો તેહને, અતિ ધરી મન ઉલ્લાસ.	૬૭
એ પિછોડી કહો ક્યાંથી કાં, અલિનવી કાઠો આજ;	
કે વિશ્વકર્માએ રચી શું, ઓઢતો સુરરાજ.	૬૮
કે ખદ્મા હાથે નીપની, કે વિશ્વ કર્તા હોય;	
કે રંગ શ્રીરૂપે ભર્યો, એમ ન લાદે કારણ કોય.	૬૯
ગજ આઠ ચોરસ ઉકેલી, પાથરી ધરણ મોઝાર;	
ખલિહારી તારા હાથને, તું ધન્ય શ્રીકર્તાર.	૭૦
જોધને રચના નવી, પટતણી પૃથ્વીનાથ;	
તુજ હાથ આવી ક્યાંથી, તે કહો સાચી વાત.	૭૧
એ નાર પેદા કરો, પટતણી કાઠણહાર;	
મધાનજી સાચુ કહો, તો રહો રસ મોઝાર.	૭૨
વચન રાધનાં સાંભળી, ને પામિયો સંતાપ;	
મંત્રી મનશુ વિમાસે, પણ કોણ લાગ્યું પાપ.	૭૩
વિચારીને વળ્યો પાછો, આવ્યો નગર મોઝાર;	
પૂછવા લાગ્યો લોકને, પણ કો ન જાણે કાર.	૭૪
નામ કો જાણે નહિ તો, શોધ ક્યમ કહેવાય;	
મધાન મનશુ વિમાસે, ન કરે શો ઉપાય.	૭૫

- દિન મલ્યે ત્યાં જોતો કૂટે, દષ્ટે ન દેખે કોય;
રાજદ્વારે કેમ જાએ, પરમ વિચ્છેદ હોય. ૭૩
- પછી જોગ મેલી જોગ લીધો, રાધને પ્રધાન;
મનભગ થઈને વિમાસે, તું મન્ય શ્રીભગવાન. ૭૪
- એ કથા રહી એટલે, સાંભળો શ્રોતાજન;
કામાવતી ત્યાં કરીદા, પછી કાઢતી અનુદિન. ૭૫
- માસ બારે નિપજ્યો પટ, પૂગણુ વર્ષ પર્યંત;
કર્ણગયને હાથ રોપ્યો, મહારોભાવત. ૭૬
- લક્ષ પાચ ટકા મૂલ લેઈ, આપજો કંથ સુભાણુ;
કૂટી કરજો પેર પહેલી, ઉચરી મુખ વાણુ ૮૦
- બાર માસે આવિયો, પટ વેચવાને સાર;
ચોટો આવીને રહ્યો ઊભો, જોવા માર્યો સંસાર. ૮૧
- કોઈએ જઈને જાણુ કીધુ, જ્યાં હતો પ્રધાન;
પટ વેચવાને આવિયો, તે મહાપરમ નિધાન ૮૨
- વચન એવું સાંભળીને, આવિયો ઘર દ્વાર;
શરવાર થઈને ચાલિયો, પ્રધાન તેણીવાર. ૮૩
- તત્કાળ આવીને રહ્યો, પટ ગ્રહ્યો તેણે પાણુ;
મૂલ કહીએ તેતણુ, એમ ઊર્ચ્યો મુખ વાણુ. ૮૪
- વાત એની સાંભળીને કહે, કર્ણરાય વચન;
લક્ષ પાચ ટકા આપીએ, જો થાય મન પ્રસન્ન ૮૫
- પ્રધાન જોલ્યો મૂલ લ્યો જે, આવિયે મુજ સાથ;
પછે કર્ણરાયને લાવિયો, જ્યાં હતો પૃથ્વીનાથ. ૮૬
- પ્રધાન આવી રીશ નામી, કર્યો પ્રેમે પ્રણામ,
આ ધીણી છે પટકેરડો, સાનિધ્ય લાવ્યો સ્વામ. ૮૭

કર્ણરાયને નિર્ણતા, અતિ કર્યો આદરમાન,	
દત્તકઆસન આપી કંગી, મુખ યોનિયો રાજન	૮૮
ભને આવ્યા ક્યા વસો, કરો ગ્હો છો ગોણુ કામ,	
એ પિછોડી ક્યા નિપળે, કહો રાવ ગુણુ નામ	૮૯
વચન એવા સાભગી, મુખ ઊચ્ચેયો રાય કરણ,	
છત્રખાયા રાયની છુ, નગરમા તમ ગરણ	૯૦
મામ બારે નિપળે, પટ પૂર્ણ થાય થેગ,	
કપટ મનશુ ન જાણે, પણ મહી સધગી પેર	૯૧
પટ સર્વ જ્ઞેયો ઉકેની, ને થયો રય પ્રસન્ન,	
મનમા એવું નિચાઈ, એ નારને ધન્ય ધન્ય	૯૨
મુદ્રિત દબ્ધે પડી, રાય મ' ને રાય,	
નીલમણિ મહિ સખગી ગંગા, જુએ પૃથ્વીનાથ	૯૩
મુદ્રિત મુજ દાખવો, જોનાતણી એખાત,	
ઉતાદી આપી તદા, રનિકિરણ મરખી કાત	૯૪
મુદ્રિકા પેડેરી મેમશુ કર અગ્રુવી રાજાન,	
કામાવનીના દાયની છે, પરમ જોભામાન	૯૫
મુખયની રાજા ગિયવા, બે ઘડી બેસો સ્વામ,	
ખજાનેથી અપાવુ, એમપમ દમ દામ	૯૬
સેવકને કહે માઓ વહેવા, ઉધાગે ભગાર,	
એવું કહી પટ મુદ્રિત લેવ ગયો મહેલ મોઝાર	૯૭
પોતાકેરી મિકેરી છે, સાહેલી ત્યા જોહ,	

૮૯ રાવ ઈન્-ને ભ' એ ગુગુ (સત્તર) નુ નામ મ્હો-એ મ્પી ના
તનુ સત્તર છે' અથવા આ પિછોડીના કે કરીતના ગુણુ નામ કરો

૯૦ છત્રખાયા છન્-ગભના દવની દાયામા છુ

મેહેલ માંહે જઈ કરીને, શીઘ્ર તેડી તેહ.	૯૮
પાછલી વાટે પરવર્યો, લઈ સંચરે સુખપાલ;	
કામાવતી જેમ હાથ આવે, કયો એવો ખ્યાલ.	૯૯
કર્ણરાયે કહ્યું હતું, જે ઘરતાણું અંધાણ;	
ઉતાવળે અહીં આવજો, ત્યાં હશે ચતુર સુખાણ.	૧૦૦
સુખ વચન કહેજો ઓટકું, તુજ કંથ પાચ્યો માન;	
તેમાટે ત્યાં થયો નિશ્ચે, રાયનો મધાન.	૧૦૧
ચેલી ગઈ ઉતાવળી, અતિ હરખ ધરતી મન;	
કામાવતીની પાસ આવી, વદી પરમ વચન.	૧૦૨
ઉડ અખળા શીઘ્ર થા, જ્યાં સર્વો તારો કંથ;	
મધાન હુજો રાયનો, તે પરમ શોભાવંત.	૧૦૩
સુખપાલ જેણી સંચરે, ભરતારકેરે પાસ;	
વચન એવાં સાંભળી, મન ન આચ્યો વિશ્વાસ.	૧૦૪
કામસેનતાણી સુતા છે, પરમ ચતુર સુખાણ;	
મુજ કંથ તેડું મોકલ્યુ, તો દાખવે અંધાણ.	૧૦૫
ત્યારે ચેલી મુદ્રિકા લેઈ, દાખવી તોણીવાર;	
ભરતારકેરે હાથ હુતી, આળખી નિરધાર.	૧૦૬
મેમદા ખેરી મુદ્રિકા, ન શીઘ્ર ઉડી તેહ;	
સુખપાલ જેડી પદ્મની, મન ધરી અદકો નેહ.	૧૦૭
શીઘ્ર લેઈ સંચર્યો, લાવિયો મેહેલ મોઝાર;	
રાયને ત્યાં જાણુ કીધું, હાથ આવી નાર.	૧૦૮
કર્ણરાય વિદાય કીધો, ગાણી આખ્યા દામ;	
રાય આવી ઊચર્યો, તમો પધારો ત્યાં સ્વામ.	૧૦૯

૧૦૨ ચેલી-દાસી ૧૦૩ સર્વો-ગયો ૧૦૯ રાય ઈન્—રાજા મેહેલમાંથી પાછો આવીને બોલ્યો કે હે સ્વામ । (હે કર્ણરાય ।) તમો હવે પધારો-જાઓ.

ત્યાંથી મદિર આવિયો, કામાવતીના કંથ;	
અપમુકન ત્યાં પાટે હુઆ, શું થાયે લગવંત.	૧૧૦
દાર આવી રહ્યો ઊઘો, ઊઘ્યો મુખ પાણ;	
કામાવતી કહી સાદ કીવો, બોલ ચતુર મુનિણ.	૧૧૧
મદિર માંહે જઈ રહ્યો, ત્યાં ન દખે નાર;	
નવ ઉઘ પે ઊમરો, મન ધરે અધિક વિચાર.	૧૧૨
કામા કામા એમ કહીને, કર્યા સાદ અનેક;	
અવર નારે મળે ઘાગી, કામાવતી વચેક.	૧૧૩
પડોરાણ પારોતણી, આવી જાણી બે ચાર;	
મુખપાલ બેસી સચરી, તે કહ્યો સર્વ મકાર.	૧૧૪
વચન એવું સાંભળીને, થયો પૃથ્વીપાત;	
કામાવતી જો ના મળે, તો કરું આતમધાત.	૧૧૫
આગોટે અરની વિધે, કરે મહાકલ્પાત;	
શુદ્ધ ન ધરે દહની, ને થાય મૂર્છાવંત.	૧૧૬
વસ્ત્ર ફેડી દહનાં, ને ભમ્મ ચોળી અંગ;	
ઘરબાગ સહુ મેંલી કરીને, થઈ નિસર્યો લંગ.	૧૧૭
અશ્વ ધન ને વસ્ત્ર બીજા, મોંપી કોને હાથ;	
ઉદાસી થઈ નિસર્યો, મરે તણ ઘર મીરાંત.	૧૧૮
બોગ મેંલી જોગ લીધો, ફેરે નગર મોગાગ;	
જત્ર વાએ ગુણ ગાયે, વિમરે નહિ નાર.	૧૧૯
જત્રકેરા તાર માંહે, કરે પરમ વિખાણ;	
કામાવતી મુજ પ્રાણવલ્લભ, બોલ ચતુર મુનિણ.	૧૨૦
તુલનાણા ગુણ કેમ વિચરે, જ્યાં લગી ઘટમાં પ્રાણ;	

- કામાવતી તું ઘણી વલ્લભ, બોલ ચતુર સુબાણ. ૧૨૧
 કનકવરણી કામિની, સર્વાંગ કોમલવાન;
 કામાવતી સુજ ખાણુવલ્લભ, બોલ ચતુર સુબાણ. ૧૨૨
 તું સરસ્વતી રાણી રમા કે, હવી વિદ્યાતા નિર્ધાણ;
 કામાવતી સુજ ખાણુવલ્લભ, બોલ ચતુર સુબાણ. ૧૨૩
 ચિત્રકેરી પૂતળી, કે ચિત્રલેહા જાણ;
 કામાવતી કેમ વિસરે, તું બોલ ચતુર સુબાણ. ૧૨૪

ચોપાઈ.

- વિભૂતિ અંગ ચઢાવી સોય, ઘેલો ચઈ પુર સઘળું જોય;
 અન્નઉદક કૃષ્ણ કંઈ નવ આય, કામાવતીના ગુણુ બહુ ગાય. ૧૨૫
 વાયક નારી ગાયે ગીત, કામાવતી શું રાજળી મીત;
 રાત દિવસ એમ કરતો ફરે, કામાવતીનું ધ્યાનજ ધરે. ૧૨૬
 વાટે કો બોલાવે જહુ, તે શું વાત ન બોલે તેહ;
 સઘ પૂછે સહુકોને ત્યાંય, ઘેલો ચઈ ફરે પુર માંય. ૧૨૭
 ચકલે ચકલે ઊભો રહી, સ્ત્રીના ગુણુ ગાયે તે સહી;
 દહે દહે સુખન બહુ કરે, એમ કરતો પુર સઘળે ફરે. ૧૨૮

પૂર્વછાંયો.

- કામાવતી તું કામની, ચતુર શિરોમણિ નાર;
 તુજને એ ઘટે નહિ, પેહેલી મીતિ સંભાર. ૧૨૯
 રાજસુતા તુ સુખવતી, હું શાહાપુત્ર ગુમાર;
 વચન સંભારે આપણુ, સુજ તુજ મીત અપાર. ૧૩૦
 મેં ધન સર્વ પિતાતણું, તુજ હેતે આપ્યું રાય;

૧૨૯ વાયક ૬૦—નારી નામનું વાયક (વચન) બોલીને તે ગીત ગાતો હતો.

- ગુણ તારા શી પેરે કહ્યું, કહેતાં પાર ન થાય. ૧૩૧
- મુજ વિના જળ કૃળ ઉદક, મુખ ન ધરતી પાન,
તે ક્યમ રહેશે અળખા, મુજ તુજ પ્રીત સમાન. ૧૩૨
- શ્રીસૂરજ તું મત્યક્ષ સહી, સઘળે તારું તેજ;
કહ્યો મેળવ કામાવતી, મુજ શું જેને હેન. ૧૩૩
- જે સ્ત્રી અધક્ષણ મુજ વિના, પલક ન રહેતી ક્યાંય;
તે નારી ક્યમ છવશે, મુજ વિના અઘગી ત્યાંય. ૧૩૪
- હસી વચન મુખ યોગતી, નિત્ય નિત્ય નવલો બોગ;
તે નારીના દેવ તેં, કીધો આજ વિચોગ. ૧૩૫
- મેં પૂર્વે પ્રણય કર્યું કર્યું, જે પામ્યા એ તાર;
તેમાં હાણ કરી થઇ, (જે) કુખ પડ્યું સંસાર. ૧૩૬
- પ્રાતઃ સમે ઊડી સતી, મુજ મુખ જોતી મેમ;
સેનેથી પછે ઊડતી, એવો ધરતી નેમ. ૧૩૭
- તે સ્ત્રી કથી પેર છવશે, મુજ પાળે કાણમાન;
કાણ કાણ વર્ષ સો સો થશે, કોણું કરશે વાત. ૧૩૮

ચોપાઈ.

- કર્ણદાય એમ કરે વિલાપ, અંન જળ સર્વે તનિયું આપ;
ગેતો રોતો હોંડે તેહ, પૃથ્વી સાથ પછાડે દહ. ૧૩૯
- અકલે અકલે એ ગત કરે કામાવતીના ગુણ વિસ્તરે;
મારગ લોક જોવા સહુ મળે, લોક ગામના ટોળે વળે. ૧૪૦
- જેન જે ગમે તે કહે, કવરતણી કો વાત ન લહે;
કો નિદ કો વદ લોક, ચતુર હોય તે આણે શોક. ૧૪૧
- કો કહે એ નારીને કાજ, આવડુ કુખ કો ન આણે આજ;
ઘેલા સ્ત્રી કોની નવ હોય, તો કર્ણકુવર ચામાટે રોય. ૧૪૨

ભણું કર્યું ને પાતે ગણ, તુને છપતો ચક્રચો સહી;
 કુશળ હશે તો નારી ઘણી, લાજ ગમાવે ક્યાં આપણી. ૧૪૩
 બીજી નાર કરો વળી સોય, જેથી મહાસુખ તુજને હોય;
 તુ શાહાપુત્ર સકર્મી જશે, જાગી નહિ કો બોગી તશે. ૧૪૪
 ને શું મન માન્યું દિન રાત, તેને તે વિના મિથ્યા વાત;
 જો તું સ્ત્રીને વલ્લભ હોય, તો પતિ નરને ન તને કોય. ૧૪૫
 અવર પ્રપ્તશુ લાગ્યો નહ, તો હશે તુજને દીધો દેહ;
 સ્ત્રીશુ પ્રીત ન કીજે ઘણી, અબળા નવ હોયે આપણી. ૧૪૬
 તેમણે મુણુ કર્ણકુમાર, સ્ત્રી કોની નવ હોયે નિરધાર;
 ફેટલાએક બોલે વળી એમ, એને તેણુ છે અતિ પ્રેમ. ૧૪૭
 જેણુ મન માન્યુ દિન રાત, તેને તે વિના મિથ્યા વાત;
 જને જેણુ સખજો રનેહ, તેને મન પરમેશ્વર તેહ. ૧૪૮
 જો સ્ત્રીને પતિ વાંતો હશે, તો સ્ત્રી ફરી ઘેર આવશે;
 પ્રીત હશે તમે બેહુને જાણુ, તો તુજને મળશે નિર્ધાણુ. ૧૪૯
 એ ચિંતા મન નવ કીજે સોય, કર્મ લખ્યું નવ છૂટે કોય;
 ને સ્ત્રીશુ નર આણુ નહ, તે સ્ત્રી નરને આપે છેહ. ૧૫૦
 તો તે જન્મ જન્મ પાપણી, કથ વિનાની મરે આદુણી;
 તેને નરનુ સુખ નવ હોય, રાત દિવસ તે કુખણી રોય. ૧૫૧
 ફેટલાએક એમ બોલે વાણુ, કોની પ્રીત સખજી છે જાણુ;
 પ્રીત અલ્પતર બેહુને જેહ, અવર કોણુ મનજાણુ તેહ. ૧૫૨
 જને જેણુ પ્રીત બધાય, તેણુ તે વિના રહ્યું નવ જાય;
 જને જેણુ લાગ્યો મોહ, તેને તે વિના સુખ નવ હોય. ૧૫૩

ને તે નારી આપે છેહ, જન્મોજન્મ કુઃખ પામે તેહ;
 તે નાર લજ્જા કોની નવ ધરે, કોતું તે વારું નવ કરે. ૧૫૪
 માણુ અજ તજે જાય દહ, પણ તે પ્રથ તજે નહિ રનેહ;
 તેમાટે તમે સર્વે મળી, થે'લો ક્યાં કો'છો એને વળી. ૧૫૫
 કુટલાએક એમ કહેતા જાય, એનો રક્ષા કરજો માય;
 ચતુર પ્રથ કો હોયે જેહ, પાનશુ બીડી આપે તેહ. ૧૫૬
 કો જળ ફળ તેને આપતા, કુઃખ આણી શીશ ધૂણી જતા;
 ફટ ફટ રે તું નારી એહ, આવા પ્રથને ક્યાં દીધો છેહ. ૧૫૭
 ખાવાતું કો આપે જેહ, કર્ણકુંવર ના ખાય તેહ;
 કામાવતી વિના ભક્ષ કેમ કરે, તે નારી વિના ઉદર કેમ ભરે. ૧૫૮
 તેશુ અભ્યંતર લાગ્યો નેહ, હવાણાં સી નવ દખું તેહ;
 એમ રહ્યો તે કરે વિલાપ, અજ ઉદક તજ્યું તેણે આપ. ૧૫૯
 પૂર્નછાયો.

ને મુજ વિના ખાતી નહિ, અજ ઉદક ફળ પાન;
 તે નારી નિણુ ભક્ષ કેમ કરે, તે મુજને માંસ સમાન. ૧૬૦
 તે નારી જ્યાં રહી હશે, કપટથકી કો પાસ;
 જળ ભક્ષ તે નહિ કરે, કુઃખે થશે દહનો નારા. ૧૬૧
 તેમાટે તે નારને, મેળવજે જગદીશ;
 નહિ મળે તો પ્રાગમાં, કરવત મુકાવીશ શીશ. ૧૬૨
 અથવા જઈ કંદારમાં, કરીશું ભેરવ જાય;
 કામાવતી વિના જીવતો, નહિ મળું માય ને જાપ. ૧૬૩
 (પણ) પ્રાણ મારા નિક્ષે ખોડે, કહું છું નિર્ધાર;
 જન્મ જન્મ જેહુએ એકઠાં, અવતરીએ નર ને નાર. ૧૬૪
 એમ કરતો સઘળે ફરે સર્વે તજ્યું સુખ જાણ;

ત્રણ માસ એમ વહી ગયા, તે પુરમાં નિર્વાણુ.	૧૬૫
એમ ગુણુ સંભારે નારના, પડે ને બેઠા થાય;	
જન્ન વાગે તાર વૂટે, નારના ગુણુ ગાય.	૧૬૬
જન્નકેરં તુંમડાં ત્યાં, નિત્યે ભાગે તેહ;	
ભાવેથી હેઠા પડે, કુઃખ સખળ પામે દહ.	૧૬૭
દિવસ સ્થણી નિર્જામે, કામાવતીના ગુણુ ગાય;	
સતપુરણિક આચર્યા, સાંભળો રાણા રાય.	૧૬૮
એ કથા રહી એટલે, હાવે પેરની કહું વાત;	
કામાવતીની પાસ ચાલી, આપિચો પૃથ્વીનાથ.	૧૬૯
રાય કહે તું અનમની, કેમ થાય અતુર સુખણુ;	
મુજ સંજે શે નથી ખોલતી, તું પરમ કોમળ વાણુ.	૧૭૦
વેદર્ભા નગરી તાહરી, ગજ રાજ્ય શિલ્હિ ભંડાર;	
જે કરે તે થાય તું, પટરાણીને ઠાર.	૧૭૧
વચન એવું સાંભળીને, કરે મન વિચાર;	
મુજને લાગ્યો છે હરી, હવે કરે કાણુ મકાર.	૧૭૨
કપટ ત્યાં મેં નવ લહ્યું, મુદ્રિકા દીઠી પર્મે;	
મુજ કંથકેરે હાથ હુતી, ઉપન્યો નહિ ભર્મે.	૧૭૩
હવણાં એને શરણુ છું, જો કરું છું તિરસ્કાર;	
તો મુજ અખળાતણું, નવ ચાલે એક લગાર.	૧૭૪
સ્વામી મારો એક છે તે, કર્ણુરાય સુખણુ;	
તે જાણે મન માહરં કે, સાક્ષી ઉગતો ભાણુ.	૧૭૫
વિચાર મનશુ કરી અખળા, વદે તેણીવાર;	

૧૬૮ રચણી-રજની-સત. ૧૬૯ પેરની-કામાવતીની શી પેર થઈ તેની.

૧૭૦ અનમની-હંઆ મનનાળી.

ખટ માસ સુધી-રાયછ, તમે ચિત્ત રાખો કાર.	૧૭૬
મંગળતણી સેવા કરું, કેમ થાય વ્રતનો ભગ;	
ભૂમિ સર્વ તે શે ના જાણો, સૂક્યું છે સર્વોંગ.	૧૭૭
ખટ માસ વાણામાં જશે, હું છું તમારે શરણ;	
જેમ પારધીના પાસ મધ્યે, આવી પડતું હરણ.	૧૭૮
વચન એનાં સાંભળીને, રાય થયો રજિયાત;	
દયા મનમાં ઉપની, એ ખરી કહે છે વાત.	૧૭૯
પછી મેહેલ અણગો આપિયો, કામાવતીને ત્યાં;	
એ સાહેલી સંગ સોંપી, રહે મંદિર માંય.	૧૮૦
એ કથા રહી એટલે, સાંભળો શ્રીતાજન;	
નર નાર ગાય ને સાંભળે, તેને વ્રૂટે જગજીવન.	૧૮૧
મ્લોક પૂરણ થયા પાવન, એકસો ન ત્રીસ;	
અષ્ટાદશમે અધ્યાય સોંત્યો, શુરને નાચું શીશ.	૧૮૨

કકડું ૧૯ મું.

રાગ સામેરી.

સૂતપુરાણિક બોલિયા, સુણ રાય ચતુર સુજાણ;	
કામાવતી મન કુઃખ ધરે, વિનવું ઉગતા બાણ.	૧
મૂરજની સ્તુતિ કરે, રયામા ઝરે આંસુપાત;	
મુજ વિના કૃપણ ! તો હશે, કુઃખ પામિયો મુજ નાથ.	૨
વૈરાગ્ય આણી મન વિષે, ને તજ્યા સહુ શણગાર;	
અત્ર ઉઠક સર્વ તજિયું, ધરે કુઃખ અપાર.	૩
પરવરા પડી હું શું કરું, કેમ જાય દિન ને રાત;	
કારાગૃહમાં હું પડી, ક્યાં મળે મુજને નાથ.	૪

- જનકીજીવન ! રામજી, ત્રૈલોક્યકેશ નાથ;
કારાગૃહથી છોડિયે, જેમ મળે મારો નાથ. ૫
- શ્રીકૃષ્ણ ! ગોપીનાથ ! વલ્લભ ! યદુપતિ ! વિખ્યાત !
કારાગૃહથી છોડિયે, જેમ મળે મારો નાથ. ૬
- દેવકીનંદન ! વિશ્વવંદન ! જગતમાં વિખ્યાત;
કારાગૃહથી છોડિયે, જેમ મળે મારો નાથ. ૭
- રૂકિમણીનાયક ! સુકૃણદાયક ! કૃષ્ણ ! શ્રીભગવાન !
કર્ણુશય વિના અવર, નર તાત બંધુ સમાન. ૮
- વૈરાગ આણી કળકળે, દુઃખ ધરે અળળા મન;
ખટમાસ જાતી વહી જશે, શું થશે જગજીવન. ૯
- કામાવતી કલ્પાંત કરતી, ન રહે એક લગાર;
કંથકેરે વિચાગે એમ, માસ નિત્યા ચાર ! ૧૦
- મેહેલ ઉપર ચઢી શ્યામા, નિહાળે ચોપાસ;
કથ મારો દષ્ટિ દેખું, કૃષ્ણ પૂરે આસ. ૧૧
- એક વારને સમે શું થયું, કામાવતીનો કથ;
મેહેલ દહળ નદી છે, જે મહાશોભાવત. ૧૨
- ઉપકાંઠે તે નદીને, વૈરાગ આણી મન;
હાથ વીણા વળકે, ને કરે શોક રૂદન. ૧૩
- કામાવતીના ગુણ ગાયે, (ખેઠા) જંત્રનાદ અણકાર;
તેહ સમે તે મેહેલયકી, નિર્ખંતી રાજકુમાર. ૧૪
- કામાવતીએ આળખ્યો, મુજ કંથ નિશ્ચે હોય;
મુજ નામ મુખ ન વીસરે, ગુણ ગાયે ખેઠાં સોય. ૧૫

૭ દેવકીનંદન—દેવકીના પુત્ર. વિશ્વવંદન—વિશ્વ જેને વંદન કરે છે એવા.

૧૩ ઉપકાંઠે—કાંઠા ઉપર.

તે સમે શામાતણા મુખ પર ચઢ્યું સમજું વાન;	
જેમ સરદન્કતુનો ચંદ્રમા, તે કળા રૂપ નિધાન.	૧૬
એક ગુપ્ત કાગળ લખે અગ્રગા, કો ના જાણે મર્મ;	
કામાવતીએ બેદના, ત્યાં લખ્યા અક્ષર પર્મ.	૧૭
ચિરંજીવી હજો તુજને, કર્ણ કુશળ કલ્યાણ;	
કામાવતીની વિનતિ, હું સદા સેવક જાણ.	૧૮
વૈદર્ભા નગરી વિષે છે, રાચના મેહેલ મોઝાર;	
એ સમો નહિ દુષ્ટ પાપી, અવર કો સંસાર.	૧૯
એહ રાચે કપટ કીધું, કાં ધરો વિશ્વામ;	
તમ પાસથી મુદ્રિકા લેધને, મોકલી મારી પામ.	૨૦
એંધાણ મુજને દાખવ્યું, ત્યાં તેડે તાગે કથ;	
તેમ મુણતાં તમતણ, કામ રહ્યું પ્રસાવંત.	૨૧
ખટ મામકેશ વ્રતનુ, મેં નીમ ધરિયુ પર્મ;	
આજ મુખી કૃષ્ણજીએ, રાખિયો છે ધર્મ.	૨૨
મેં તો મારા મન વિષે, અતિ ચિંતવ્યું છે એહ;	
ખટ માસ માંહે ન મળે તો, તજ્યું માગે દેહ.	૨૩
એ પત્ર વાંચી સીધા યાજો, કંથ ચતુર મુજાણ;	
હીલ યાગે અધ ઘડી તો, તજ્યું મારા પ્રાણ.	૨૪
અશ્વ આણી કરજો હિમેશ, મેહેલ હેડળ નાથ;	
હું દાર બાંધી બિરૂં, જવ થાય અરધી રાત.	૨૫

૧૬ તે સમે ઈ—પોતાના સ્થાનીને પોતાના નામનો જપ કરતો.
નેઈ તે સ્ત્રીના મુખ ઉપર સમજું વાન (રંગ—લાલા) ચઢ્યું.

૨૧ તેમ ઈ—હે પ્રસાવંત (જુદિશાળી) ! તમારું તેમ (ગુપ્ત
માન) મુજતાં કામ (ધરકામ) એમને એમ રહ્યું—પંડ્યું મૂકીને હું ગઈ

લખી કાગળ ખીડિયો, પત્રિકા સાહી પાણુ;	
કામાવતી તવ જોયરી, નિજ સખી મત્થે વાણુ.	૨૬
એક કમંડળ લાવો તમે, શીઘ્રે જઈને આજ;	
પેલા જોગીને આપીએ, તે જતકેરે કાજ.	૨૭
સખી લાવી શીઘ્ર જઈ, કામાવતીની પાસ;	
પત્રિકા તે મધ્યે મૂકી, પૂર્વ પ્રેમ પ્રકાશ.	૨૮
દાર બાંધી કમંડળ, મે'લિયું નીર મોઝાર;	
વેઢેતું આલ્યું તેહ લણી, જ્યાં હુતો નિજ ભરતાર.	૨૯
પેલાની દષ્ટે પડ્યું, તવ થયો રણિયાત;	
જતકેરે અરથ આવે, હવી સૂઝી વાત.	૩૦
ઉપકાઠે તાણી લાવિયો, તે હતું નીર મોઝાર;	
ખંખેરતાં એક પત્ર દાઢે, પડ્યું તેણીવાર.	૩૧
હતા અક્ષર કામાવતીના, કર્યા અવચોકન;	
શોક મધજો વીસવો, ને થયું હસતું વદન.	૩૨
પ્રેમપૂર્વક દાઢે કાગળ, વાચિયો નિરમાર;	
કામાવતીએ જે લખ્યું, તે લલો સર્વ પ્રકાર.	૩૩
જત્ર મૂકી જ્ઞાન કીધું, ગયો મદિર તેહ;	
ધન વસ્ત્ર ભૂપાણુ હતા તે, ધર્યા અબર દેહ.	૩૪
જેહુ ગમ ભાથા ભરી બીડ્યા, સજ કર્યો તોખાર;	
મહાનિશાએ આલિયે, તે ગયો થઈ અમાર.	૩૫
મેહલ હોડળ અશ્વ સખી, ઊતર્યો ત્યા વીર;	
ઘોડાકેરી વાગ દાગે, હસ્ત કમણે હીર.	૩૬

૩૦ અબર—વસ્ત્ર • ૩૫ ભાથા—બાણુ બરવાની થેલીઓ. મહા નિશા—અર્ધરાત. ૩૬ વાગ—લગાગ હસ્ત ઈન્—તે વાગ (લગામ) દાગે હીરના કરીબથી બરેલી.

તે દારને હસ્તે ગૃહીને, હવે નિદ્રાવંત;	
તેહ સમે ત્યાં ઉતરે, ગાનિની શોભાવંત.	૩૭
એવા માંહે તમ્કર વાકી, રહ્યો હતો ક્રોધ;	
કર્ણરાયના હાથકેરી, દારી કાપી રોધ.	૩૮
અશ્વ રાખી રહ્યો ઊભો, વેગજો જઈ ચોર;	
અશ્વ ઉપર તે ચઢ્યો, જેમ કળા માંડે મોર.	૩૯
એવે રાણી ઉતરી ગઇ, અશ્વકેરે પાસ;	
મુજ કંથનુ દરશન થયું, તું ધન્ય ત્રીઅવિનાશ.	૪૦
પેગડે પગ મગી અગળા, રહી ઉભી ત્યાંય;	
તે સમે તરકડે ઓઢી, પોતાકેરી જાંય.	૪૧
કામાવતીને લેઇ નિસર્થો, તે પવન વેગે જાય;	
ખરી તળે કિતિ ચૂંલું ધાયે, અશ્વને પડધાય.	૪૨
કામાવતી મુખ ઝોત્યરી, મુલ્લુ કર્ણરાય વચન;	
ભગવંત આ જી કેમ કરે, જો છે તમારું પુણ્ય.	૪૩

હૃદા.

મથ.	ચાર પાખ ને ચક્ર કૃળ, તે કૃળ ખાધે મરી જત;	
	નારી વિના ચાલે નરિ, તે મુજ દાખવ કાંત.	૧

ઉ૦-તીર કમાન.

મથ.	ઝીક્ર કૃળ દા લોચણાં, અને તે મુખ મોઢા દત;	
	મસ્તક પે પૂછ વડુ, તે મુજ દાખવ કથ.	૨

ઉ૦-વાંસી.

૪૧ તે સમે ઈ૦—તે વખતે ચોરે પોતાનો હાથ આગળ ધર્યો છે.

૪૨ કિતિ—પૂરની.

૧ દુહા—ચોરને પોતાનો રવામી માનીને કામાવતી માર્ગમા વિનેદાર્ય તે નેસમનઃપ્રેમ થઈ હ અને ચોર નેના કનર દે છે ચાર ઈ૦—૨૫૪ છે.

કામાવતીની કથા.

પ્રથમ ચાર ચરણ દો લોચણાં, નિત્ય ઉવાડા દત્ત;
વોણવા એક ઝળહળે, તે મુજ દાખવ કંથ. ૩

ઉ૦—હાથી.

પ્ર૦ પાણી વિના નર નિપજે, ને પાણીથી મરી જાત;
દગ વિદશે તે ભગે, તે મુજ દાખવ કાંત. ૪

ઉ૦—કાગળ.

પ્ર૦ પછે ઉગી ચોટડી, પહેલા વાધ્યા દંત;
પાણીને મે બાંધિયુ, તે મુજ દાખવ કંથ. ૫

ઉ૦—શ્રીફળ.

પ્ર૦ નરથકી નર નિપજે, અને દિસે સોભાવંત;
તે નર વિણ ચાલે નહિ, તે મુજ દાખવ કંથ. ૬

ઉ૦—દીવો.

પ્ર૦ બાપે જનમી બેટડી, બેટડી બાપ જાણત;
ઘડી તેહેના પેટમાં, તે મુજ દાખવ કંથ. ૭

ઉ૦—આખો.

પ્ર૦ રતે દાદર ખોલિયો, મુખ વિના કરે પોકાર;
જળ ઉઠે જળ નિપને, મુજ દાખવ ભરનાર. ૮

ઉ૦—નરસાદ.

પ્ર૦ સરોવર પાણી સૂકી રહ્યું, પાણી બહુ દીસત;
બુઢે બાધ્યા કુમરા, તે મુજ દાખવ કંથ. ૯

ઉ૦—ઝાકળ.

પ્ર૦ સડે સરોવર વિમળ જળ, કમળતણે નહિ પાર;

૩ વેણુ ઇ૦—એક વેણુ ૪ વારા) ના (બીચો) ઝળહળે છે—શોભે છે.
૫ પેહેના વાધ્યા દત્ત—નાળિયેરની અંદરના ગોઠાનો અંકુર પ્રથમ થા

તે દારને હમ્તે ગૃહીને, હવે નિદ્રાવંત;	
તેહ સમે ત્યાં ઉતરે, માનિની શોભાવંત.	૩૭
એવા માંહે તરકરે તાકી, રહ્યો હતો કોય;	
કર્ણરાયના હાથકેરી, દારી કાપી સોય.	૩૮
અથ રાખી રહ્યો ઊભો, વેગજો નઈ ચોર;	
અથ ઉપર તે ચઢ્યો, જેમ કળા માંડે મોર.	૩૯
એવે રાણી ઉતરી ગદ્ય, અથકેરે પાસ;	
મુજ કંથનુ દરશન થયું, તું ધન્ય શ્રીઅવિનાશ.	૪૦
પે ગડે પગ ખરી અગળા, રહી ઉભી ત્યાંય;	
તે સમે તરકરે ઓઢી, પોતાકેરી આંય.	૪૧
કામાવતીને લેઇ નિસર્થો, તે પવન વેગે જાય;	
ખરી તજે કિતિ ચૂલું યાચે, અથને પડયાય.	૪૨
કામાવતી મુખ ચોતરી, મુલુ કર્ણરાય વચન;	
ભગવંત અ છ કેમ કરે, જો છે તમારું પ્રણય.	૪૩

દુહા.

મત્ર.	ચાર પાખ ને એક ફળ, તે ફળ ખાચે મરી જાત;	
	નારી વિના ચાલે નહિ, તે મુજ દાખવ કાંત.	૧

ઉ૦-તીર કમાન.

મત્ર.	એક ફળ દો લોપણા, અને તે મુખ મોટા દાંત;	
	મસ્તક પે પૂછ બહુ, તે મુજ દાખવ કંથ.	૨

ઉ૦-વાંસી.

૪૧ તે સમે ઈ—તે વખતે ચોરે પોતાનો હાથ આગળ ધર્યો છે.

૪૨ કિતિ—પૃથ્વી.

૧ દુહા—ચારને પોતાનો ચારમાં માનીને કામાવતી માર્ગમા વિનોદાયે
સ્ત્રીગણે; પછે છે અને ચાર નેના કનક દે છે. ચાર ઈ—૨૫૮ છે.

૫૦ નારીએ નારી ગળી, ન દીસે શોભાવતં;
 બે અક્ષર ત્યાં નામ છે, તે મુજ દાખવ કંથ. ૧૭
 ઉઠ-વોટી.

કામાવતી એમ મુખથી, જોયરે અમૃત વાણ;
 કાર્ણરાયને પૂછતી, બોલો કંથ સુન્નાણ. ૧૮

. ચોપાઈ.

એવે શુદ્ધ ઉદ થયો, રહી પાછલી રાત;
 પર પુરૂષ દષ્ટે પડે, જવ હુવો પરભાત. ૧
 કામાવતી (મન) વિસ્મય થઈ, કોણ પુરૂષ તું હોય;
 ક્યાં લઈ જઈશ મુજને, લહીએ કારણ રોય. ૨
 વચન મુણી કામાતણું, (અને) બોલ્યો તોણી વાર;
 સાચું માને સુંદરી, તું સી હું ભરતાર. ૩
 ને ને ઈચ્છા ઉપજે, દિવસે માગે જેહ;
 રાતે રાતે નિશ્ચે હું, આણી આપું તેહ. ૪
 કામસેનકેરી સુતા, મનશુ કરે વિચાર;
 તો ત્યાં એ તસ્કર ખરો, ચોરીના કરનાર. ૫
 અહોદૈવ અદૃષ્ટમાં, એવો મળિયા જંગ;
 છેહ ના આલ્યો કર્મના, હજી અધૂરો બોગ. ૬
 મન વિભાસી જોયરી, તું રાખ અથ એ કાર;
 હાથયકી હીરો જશે, મૂરખ મૂઢ ગમાર. ૭
 તુજને કો એક મારશે, ત્યારે સી મુજ પેર;
 પૃથ્વીપતિ મૂકે નહિ, કેમ લઈ જાશે ઘેર. ૮
 તું સરજો મુજને ક્યાં મળે, માન્યુ મારું મન;
 સંગ પામી હું તાહરો, જો કાંઈ પૂરવ પુણ્ય. ૯

- પુણ્ય પિતા ના પામિયે, તું નર ને હું નાર;
જો મન માને તાહરું, તો કહું એક વિચાર. ૧૦
- પ્રાતઃકાળ સમે થયો, એ ઉઝ્યો કચપતન;
તુજ હાથે રહેવું નથી, નારી રૂપ રતન. ૧૧
- મારે મન તું એક છે, મુજ સરીખું તું રાખ;
એમાં જૂકું જો કહું, તો સૂરજ શ્રીરાખ. ૧૨
- જે જેને મન માનિયે, તે તેને મન દેવ;
જટાધારી ઈશ્વરતાણી, કરે પાર્વતી સેવ. ૧૩
- હું તવ પૂછું ચતુર નર, મન વિચારી જોય;
નગર તમારું કેટલે, અહીંઆંધી રહ્યું જોય. ૧૪
- વચન સુણી અખળાતણું, તસ્કર વદો વચન;
બે કોશ નગરી રહી, અહીંથી અથ જોજન. ૧૫
- કામાવંતી એમ ઓચરે, ચિંતા રાખો રાય;
નગર તમારે એકલાં, સરસ્થાં કેમ જવાય. ૧૬
- રાજા દહે તુજને, મુજને મોટી હાણ;
તેમાટે સુણ સુઘડનર, તું મુજ છવનપ્રાણ. ૧૭
- મુજને અહીં મે'લી કરી, જાઓ નગર મોઝાર;
મગાં સંભાળીને જઈ કહેા, પરણી લાલ્યો નાર. ૧૮
- સ્વજન વર્ગ સહુ તમતાણું, નગર નિવાસી સોય;
વાળાં વજ્રહાવી પહેલા, જઈ લાવો સહુ કોય. ૧૯
- તસ્કર મનમાં હરખિયો, મુજને ગમ્યો વિચાર;
અથ નાર મે'લી કરી, ચાલ્યો નગરમેા ઝાર. ૨૦
- રીઘ્નપણે થઈ સાંચ્યો, જવ ચાલ્યો નર દુર;

- કામાવતી એમ જોયરે, ને એક થાય અસુર. ૨૧
- હું એકલડી ક્યમ રહું, ઉદવસ્ત એણે વન;
સાદ કરીને વાળિયો, સાંભળ એક વચન. ૨૨
- ત્રીશ રૂપિયા આપીઆ, તસ્કરકેરે હાથ;
આહીથી જાઓ ઉતાવળા, કહું તે કરજે વાત. ૨૩
- મારેકાને લાવજે, હંચાં વસ્ત્ર અપાર;
તેવાં તારે લાવજે, જઈને નગર મોઝાર. ૨૪
- અહીંથી જાઓ ઉતાવળા, વિલંબતાહું નહિ કામ;
વાટ નેજ આવીતાણી, યેડી એણે કામ. ૨૫
- વચન સુણી ત્યામાતાહું, કાણ ના ખાએ શ્વાસ;
મારગ વહે ઉતાવળો, મન આવ્યો વિશ્વાસ. ૨૬
- દહિટ અજોચર તે થયો. ત્યાંથી ઉડી નાર;
અશ્વતણે ચરણે નમી, તતકાણુ થઈ અસ્વાર. ૨૭
- સૂતપુરાણિક જોયરે, સાંભળો પૃથ્વીધરિ;
કામાવતી મન દુઃખ ધરે, કુહા કહ્યા આળીશ. ૨૮
- નવ દશ અધ્યાયે એટલે, સોંત્યા પુરાણે સાર;
પદ્મપુરાણે એ કથા, ચોપાધ્યય વિસ્તાર. ૨૯

કેડવું ૨૦ મું.

રાગ ગોડી દેરીફર.

ચદ્રસેન મત્યે એણી પેર બોલ્યા, સુણો સત મુનિજન;
અન્ન ચત્રાચ્યો ત્યાંથી અળળા, લીધું ઉદવસ્ત વન. ૧

૨૧ અસુર-મોહું. ને એને અહી પાછા આવતાં અસુર થાય તો મીક

૧ લીધું ઈન્—ઉદસ્ત (ઉજડ) વન લીધું—વનમાં મારગ જાણ્યો—

ચાલતી થઈ.

- તેણે સમે કો રાજકુંવર, એ સુંદર છે અમ્વાર,
મૃગયા રમવા તે નીસરિયા, આવ્યા વતે મોઝાર. ૨
- હંસ વચ્ચે ત્યાં નામ તેહનાં, મહાબળ પરાક્રમ ધારી;
તેણે સમે તે અમ્બ ઉપરે, દીડી સુંદર નારી. ૩
- બેહુ પાસા બે બાંધવ લાગ્યા, આવ્યા સામા પાસ;
કામાવતીને કર્મે લાગિયું, મૂઠે શ્વાસોરવામ. ૪
- આલ્ચો કહે એ મારી નારી, પેચો કહે મુજ નાગ;
તું અહીં થકી અળગો રહે પાપી, હું એનો ભરતાર. ૫
- વચ્ચે વરે હું વડો બાંધવ, છે નારી મુજ જોગ,
તુજને હું બીજી પરણાવીશ, કયા એ છે રોગ. ૬
- હંસ કહે હું સહુ સમજું છું, વાહ્યાનું નહિ કામ;
નાના બાંધવની નારીતુ, તેં નવ લેવું નામ. ૭
- જેઠાકા'વે જુલમ કરે, કઈ નવ પછાએ વાત;
અહીં થી અળગો રહે તું હવાણા, ઉપજે ઉત્પાત. ૮
- દેવે એ મુજ હાથ સોંપી, પરમ સુંદરી નેહ;
મુજમાટે તો એણે મારગ, ચાલી આવી તેહ. ૯
- તેણે સમે ત્યાં ઉત્તર આપે, વડો બાંધવ વરજરાજ;
નિએ જાણી નાનો માટે, રાખું તારી લાજ. ૧૦
- રહે શ્રરખ વેગજો પાપી, કમો ન જાણે મર્મ;
વડા બ્રાતની સ્ત્રીના સામુ, જેતે હોય અધર્મ. ૧૧
- કામાવતી ત્યાં રહી સાંભળે, મનશુ કરે સિચાર;
પેલા બેઠમાં વાદ ઉપચો, અચરજ પામી નાર. ૧૨

- ઐવા દુઃખમાં હાસ્ય ઉપજે, બેહુનાં સુણી વચન;
શું બાપે પરણાવી આપી, નારી વિમાસે મન. ૧૩
- હંસ વચ્ચે પ્રત્યે એમ બોલી, મુખથી કોમળ વાણ;
કામાવતીને શે નવ બાણો, અતિશે ચતુર મુખાણ. ૧૪
- કહ્યું કાન ને ધરણી મારું, સનમુખ આવો ભેદ;
સર્વતે મુખ ઉપજે, ઐવા દહ પ્રતિજ્ઞાધ. ૧૫
- તમ બેહુમાં વિખવાદ ઉપજ્યો, શાનેમાટે કરો વાદ;
હું કહું તે સાંભળો બેહુએ, જેમ રહે સંપસંપાદ. ૧૬
- કાઠી ઘોતા હોયે કાદવ, એમ ના કીજે કાળ;
સાંભળ હંચ કહું હું તુજને, વડ બાંધવ વચ્ચરાળ. ૧૭
- લઘુ બાંધવ તુજ હંસ કા'વે, કહ્યું અમરું માન;
રાજકંવર છે બન્ને બાંધવ, મારે બેહુ સમાન. ૧૮
- તેમાટે જેમ રાઠ ન થાયે, ને સમજે બેહુ વીર;
મારે હોયે હું નાખું છું, બેહુ દિશા બે તીર. ૧૯
- જે મુજને પહેલો આણી આપે, તેની થાઈ નાર;
બેહુએ બાંધવ વહેલા થાજે, ગમતો હોય વિચાર. ૨૦
- વાત સાંભળી હુઆ તત્પર, હંસ વચ્ચે બેહુ બ્રાત;
તેણે સમે અબજાએ લીધું, ધનુષ આપણે હાથ. ૨૧
- કામાવતી કરમાં શર લેઈ, કર્યું ધનુષ સંધાણ;
અંધ જોજનથી અળગું ચાલ્યું, હેમપુષ્પક બાણ. ૨૨
- બેહુ દિશાએ બાંધવ રોક્યા, મૂકે શ્વાસોશ્વાસ;
ઝાલ્યો કહે પહેલો હું બાંધી, છે મુજને વિશ્વાસ. ૨૩
- પેલો કહે એ પહેલો પહોંચું, કરતો બચ વિચાર;

૧૬ સંપસંપાદ—સંપત્તિ સંપાદન. ૨૨ અગળું—વેગળું. હેમપુષ્પક
—સૌનાના ફળવાળું.

તીર આણી અબજાને સોંપુ, ક્યાં જાય છે નાર.	૨૪
પછે પેહીએ સમેા આળખ્યો, વાત વિમારી મન;	
સાવધાન થઈ અમ્મ હકાર્યો, પહોચી દસ જોજન.	૨૫
મન વિચાર કયો અબાળએ, વળી મળે કો બુધ;	
વાટે જતાં વાવજ ઉપજે, દેખી નારી રૂપ.	૨૬
એક રથજમાં જઈ ઊતાર્યા, નારીના શણગાર;	
પુરૂષ વેષ સજ્જો તે વેળા, બાંધી બહુ દધિયાર.	૨૭
કનકકભાવ બેસતી અંગે, જરતારી કટિબધ;	
શીશ મુગટ મણિ, કુંડળ કાને, સજ્જો સર્વ સબંધ.	૨૮
કંઠે હાર મુક્તાકેરો, તેની કંતિ અપાર;	
બાણુબંધ બેરખા બાંધ્યા, પહેરી સહુ દધિયાર.	૨૯
જાણે કંવર સુવર્ણ શણગાર્યો, દીસે શોભાવાન;	
દબ્દે પડેથી સહુ કો જાણે, પૃથ્વીપતિ રાજાન.	૩૦
એવો વેષ પાણ્ટી અબજા, મારગ ચાલી જાય;	
ત્યાર પછી કહીએ મારગમાં, કો નવ આકું થાય.	૩૧
શ્રીરગપટ્ટણ ત્યાં સચરીને, કીધો નગર પ્રવેશ;	
તેહ નગરના લોક હતા તે, નમિયા સહુ સર્વેશ.	૩૨
તેજ નગરનો રાજા મોટો, ઉગ્રસેન કહેવાય;	
વૃદ્ધાવસ્થા છે જીવંતિને, મોઢો છે મહિમાય.	૩૩
અદ્રમતિ તનયા એક તેને, મુંદર રૂપ નિધાન;	
વર પામે તે રહી કુવારી, ન મળે કો રાજાન.	૩૪
તેહતાણા ધરકેરો મંત્રી, વિજયરાય મધાન;	
તેને પણ એક પુત્રી છે તે, મુંદર પરમ નિધાન	૩૫
મેમાવતી છે નામ તેહતું, નારી બરજોબન,	
તે અબજા ત્યાં વરને ઇચ્છે, મુંદર રૂપ રતન.	૩૬

તેણે સમે નગરીમાં આવ્યો, પેલો થઈ અસ્વાર;	
એવામાં ત્યાં જતો હતો, મંત્રી રાજદાર.	૩૭
રાજકુંવર દીઠો એકાકી, વ્યગ્ર થયો પ્રધાન;	
કળા કાંતિ ગુણ લક્ષણ સઘળાં, દીસે મહારાજન.	૩૮
પૂઠે સેન ના દીધું કોઈ, એકાકી અસ્વાર;	
જોઈ રૂપ રીઝ્યો મન મંત્રી, દીઠો રાજકુમાર.	૩૯
નામી શીશ ઊભો રહ્યો મંત્રી, કીધો છે પ્રણામ;	
કૃપાનાથજી ભણે પદાર્થો, ક્યાંથી આવો સ્વામ.	૪૦
એવુ કહીને સાથે તેડી, આવ્યો રાજદાર;	
રાજા આદિ સભા સર્વે કોઈ, ઊઠી કરે જીહાર.	૪૧
કનક આસન આપી રાજાએ, કીધું આદરમાન;	
એકાકી છે કેમ નીસરીઆ, પૂછે છે પ્રધાન.	૪૨
વચન સાંભળી મંત્રીકેરું, બોલ્યો રાજકુમાર;	
જે પૂછો તો અમો કહું છું, કનકાવતી મોઝાર.	૪૩
કામસેન ત્યાં તાત અમારો, કામકુવર મારું નામ;	
એક સમે હું પાતે નીસરિયો, મૃગયા રમવા સ્વામ.	૪૪
સેન વખૂટો પડ્યો એકલો, ઉઘસ્ત વન મોઝાર;	
તેમાટે હું ચાલી આવ્યો, કહ્યો સર્વ પ્રકાર.	૪૫
વાત સાંભળી હરખ્યો મંત્રી, હરખ્યો પૃથ્વીનાથ;	
તિલક કાઢિયું કામકુંવરને, શ્રીકૃણ આપ્યું હાથ.	૪૬
ઉગ્રસેન રાજાએ તેને, દીધું કન્યાદાન;	
બીજી કન્યા વળી સમરપી, વિજયરાજ પ્રધાન.	૪૭
વીસ અધ્યાય સોંત્યા નિરધાર, કથ્યું પદાપુરાણ;	
સંસ્કૃતના શ્લોક સાંભળીને, બોલ્યા મારૂંત વાણ.	૪૮

કંડકું ૨૧ મું.

રાગ રામગ્રી.

મુણો ચંદ્રસેન રાજન છ;

ઝાણીપેરે ઝાલ્યા સૂતમુનિજન છ.

૧

હાળી.

વચન તમે સાંભજો, ચંદ્રસેન મુજાણ;

સૂતપુરાણિક ઝાચર્યા, ને પુષ્પક લીધું પાણ.

૨

ગાંધર્વવિવાહ ત્યાં કર્યો, સહુ નમ્યાં નર ને નાર;

નગર સહુ આનંદિયું, ચંદ્રસેન જય જયકાર.

૩

ગજ અશ્વ ને ભંડાર સોંપ્યા, સમર્થ સહુ રાજ;

રાય જઈ ચરણે નમ્યો, હવે સર્વો સઘળાં દાજ.

૪

જમાવને રાજ સોંપી, રાય ચાલ્યો વન;

પછે રાજ્યપદ પામિયો, મુક્તિપુરી પાવન.

૫

તે નગરકેરું કામકુંવર, કરે બિઠો રાજ;

સભા સહુ આવી નમે, ને પરમ વાધી લાજ.

૬

પ્રેમાવતી ને ચંદ્રબાજા, બેહુ રાણી તેહ;

ઐકવારને સમે કામકુંવર, પાસે તેડી તેહ.

૭

સમીપથી શીખ દીધી, સાંભજો બેહુ નાર;

મારે બાધા આકરી, જાડ તે રાજદાર.

૮

૫ પછે ૬૦—પછી તે રાજ્ય પાતાના પુણ્યે કરીને ખાવન મુક્તિપુરીનું
રાજ્યપદ પામ્યો—મુક્તિપુરી.

૮ જાડ ૬૦—માટે હવે હું રાજદારમાં જાડ છું. (જાપાનું કારણ
કાંઈ કહ્યું નહિ).

- તેમાટે મન ઠાર રાખે, વરસ એક થયેત;
- તેડયા વિના ના આવશે, માનની શોભાવંત. ૯
- વચન પિયુનાં સાંભળી, ઊચરી કોમળ વાણ;
- કહ્યા પુઠી કંથકેરી, કેમ લોખંડાં આણ. ૧૦
- એ કથા રહી એટલે, એમ વધા સત્તુનિજન;
- રાજ્ય કરતાં કુંવરને, થઈ ગયા બહુ દિન. ૧૧
- એકવારને સમે શું થયું, મન વિચારે રાજન;
- સભા મધ્ય બોલિયા, એક વાત સુણ મધાન. ૧૨
- ચીતારા તેડાવિધે, આ નગરકેરા જેહ;
- કામ કંઈ એક સોંપશુ, મુજ પાસ લાવો તેહ. ૧૩
- વચન રાયનાં સાંભળીને, મોકલ્યા બહુ જન;
- નાના મોટા સર્વ ચાલ્યા, કામ છે રાજન. ૧૪
- બીજે દહાડે સર્વ મળિયા, ચીતારાનો સાથ;
- મધાન તેડી લાવિયા, જ્યાં હતો પૃથ્વીનાથ. ૧૫
- આવી આગળ કર્યા ઊભા, સર્વ નામે શીરા;
- સભા સુણતાં વચન મુખથી, વધો પૃથ્વીદશિ. ૧૬
- શિલ્પકારી મત્યે રાજ, વધો મુખ ઉચ્ચાર;
- તમ માંહીથી કો ચતુરનર, મુજ પાસ આવો ચાર. ૧૭
- બામ્રી નરને વિદાય દીધી, સભા સર્વ સહિત;
- ચાર જણાને નિકટ તેડયા, મેમપૂર્વક પ્રીત. ૧૮
- મુખથી વાચક આચર્યા, તત્સમે રાજન;
- એક નારકેરં ચિત્ર કરાવું, રૂપ મુજ સમાન. ૧૯
- મારે રૂપે નારકેરં, લખો એક સ્વરૂપ;
- તત્તમાનકેરો ફેર ના પડે, વધો પૃથ્વીભૂપ. ૨૦

- લગ્નવંતુ કામ કરજો, કનકકેરું જોહું; .
 અંગ અંગે ભાવ આવે, રંગ ભરજો તેહ. ૨૧
- કામાવતી ત્યાં નામ ધરજો, ઝાઝ હાથ પ્રમાણુ;
 પોડા દિનમાં લાવજો, જોડ કેવા અતુર મુલાણુ. ૨૨
- દ્રવ્ય જોઈએ જોહું, મોકલું બેડાં ઘેર;
 વિહંગ નવ થાઈ ઘડી, જઈ રચો રૂડી પેર. ૨૩
- શય પામે શીખ માગી, સંચર્યા મૃદુદાર;
 સામગ્રી સહુ મગાવીને, રચી સુંદર નાર. ૨૪
- માસ જોડે નિપની, પૂતળી પ્રેમ નિધાન;
 કામાવતી ત્યાં નામ પાડું, પરમ શોભામાન. ૨૫
- શય પામે લાવિયો, પદ્મિની નવ જોખન;
 પોતા સીથે દરપણુ મધ્યે, નિહાજું દસીન. ૨૬
- રૂપ નિરખી નારતું, સર્વોગ આપ સમાન;
 પ્રધાનને તેડી કરી, મુખથી વચ્ચે ચલાન. ૨૭
- દરવાજો દરબારને જઈ, ચોટજો નિરંધાર;
 કામાવતી ત્યાં નામ તેતું, પરમ મુંદર નાર. ૨૮
- ચિત્રકેરી પૂતળીને, લાવ્યા તેણે કામ;
 કામાવતીનું રૂપ જોવા, મગ્યું સઘળું ગામ. ૨૯
- કે સરસ્વતી શાળી રમા, કે રંનાદે અવતાર;
 કે શું ઉમયા ઇંદિની, જોવા મગ્યો સંમાર. ૩૦
- એમ વાન દસ દિશ પરવરી, તે ગઈ રશ વિદેશ;
 જોવા સરખી કરી છે, કરી નાર નવને વેશ. ૩૧
- કામ કામથી આવે ઘણા, માંભડી જોજો વાત;

- પ્રાત્માણુ કામી વૈશ્ય શૂદ્ર, જે વિમકરો સાથ. ૩૨
- આખો દહાડો જાતરા તે, ભરાણી ત્યાં ઠાક;
એક આવે એક જાએ, થઈ રહ્યો એ ઘાટ. ૩૩
- ચોખંડમાં વિસ્તર્યું, કામાવતીનું નામ;
શ્રીરંગપટ્ટણુ વિશે આવે, લોક ગામો ગામ. ૩૪
- અશ્વ ગજ રથ પાલખીના, નહિ તણ વા ઠાર;
પાયદળનો પાર ન આવે, મળ્યા લોક આપાર. ૩૫
- એ કથા રહી એટલે, સાંભળો શ્રોતાજન;
હવે પહેલેની કહું કથા, એમ વધા સૂતમુનિજન. ૩૬
- કામાવતીનો કંથ જાગ્યો, કર્ણરાય સુજાણુ;
અશ્વને દીઠો નહિ, જેનું કનકમય પલાણુ. ૩૭
- હવે હું તો શું કરું, ધિક્ક પડ્યો એ સંસાર;
કો છેતરીને ગયો પાખી, અશ્વ સાથે નાર. ૩૮
- વસ્ત્ર ફાડી ભસ્મ ચોળી, જંત્ર લીધો હાથ;
કામાવતીની કેડે નિશક્રિન, ઝરે આસુપાત. ૩૯
- વીરસેનના મન વિષે, ત્યાં હતી મોટી આરા;
ખટ માસ વાણામાં જશે, પણ થયો રાય નિસાર. ૪૦
- રાજ્ય મે'લી રાખ ચોળી, દહુ ધરિયા જાગ;
કામાવતી કામાવતી કરે, (નિશક્રિન) ભોગવે દુઃખ ભોગ. ૪૧
- પેલો તસ્કર આવિયો, તે ફરી તેણુ ઠાર;
વૃક્ષ હેઠળ ના રહે, નાર ને તોખાર. ૪૨
- હાથ માંહે ધરી માળા, કામાવતી કહે વાણુ;
નામ ના મે'લે ઘડી ને- (ફરે ફરા) મૂઠ અજાણુ. ૪૩
- હવે પેલા બેહુની કહું કથા, જે હંસ ને વચ્ચ રાજ;

તીર ખેડુએ લાવિયા પણ, પરમ આલ્યા વાળ.	૪૪
તે ડામ કો દષ્ટે નહિ, ધિક્ક પડ્યો એ સંસાર;	
હાથથી હોરો ગયો, એક અન્ધ બીજી નાર.	૪૫
વજ્ર ફેડી ભસ્મ ચોળી, ફેરે દશ વિદશ;	
કામાવતી કેમ વીસરે, તે નાર નવરે વેશ.	૪૬
હાથ માંહે ગ્રહી માળા, જપે એવો જપ;	
કામાવતીને વિચારો, પામિયા બહુ સંતાપ.	૪૭
કેટલે દહાડે એકઠા જણ, પંચે મળિયા સોધ;	
કામાવતી કામાવતી મુખ વદે, ને લોક કૌતુક જ્ઞેય.	૪૮
કો નગર મધ્યે જઈ રહ્યા, કાણુ પામિયા વિશ્રામ;	
કામાવતીને જાણે જ્ઞેય, લોક ડામો ડામ.	૪૯
સાંભળી પુઠે ગયા જણ, પંચ તેણીવાર;	
આપણુ તેને આજખું, જો દષ્ટે દખું નાર.	૫૦
નામ નવ મેલે ધડી. મારગ ચાલ્યા જાય;	
શ્રીરંગપદ્મણુ આવિયા, સહુ લોક જ્ઞેય ધાય.	૫૧
ભીડ બહુ મચી રહી, જ્ઞેય મળ્યો સંસાર;	
કામાવતીને નિરખતાં વીસરે ગૃહ વેપાર.	૫૨
એવા માંહે પાંચે આલ્યા, રહ્યા ઊભા ત્યાં;	
એક કહે તું નાર મારી, કોણુ લાલ્યું આંધ.	૫૩
વીરસેન મુખથી વદે, કો કરે આવી પેદ;	
ખટ માસ મુઠ્ઠી બોળવ્યો, શું હતું મુજ્જી વેર.	૫૪
વચ્ચ કહે ક્યાં વાળ આપણા, મુખ રક્ષાળી પર્મ;	
આ ડામ આવીને રહી, તે કોણુ કોણું કર્મ.	૫૫
ચોર કહે હે કામિની, ધન્ય તુજ અવતાર;	
મુજ સાથે આવે મુંદરી, તો જઈએ દશ મોઝાર.	૫૬

- કામાવતી મુખ કહે નિશદ્દિન, કણુંરાય સુખાણુ;
જન માંહે કામાવતીનું, કરે પરમ વિખાણુ. ૫૭
- માંહે માંહે વઢે પાંચે, એક કહે મુજ નાર;
કામાવતીને નિરખવા, જોવા મળ્યો સંસાર. ૫૮
- પાંચે જાણુને ધરી લાવ્યા, રંગમંડપ માંય;
રાય આગળ કર્યા ઊભા, ધરી રાખ્યા બાંય. ૫૯
- મહારાજ આ પાંચે વઢિયા, કહે મારી નાર;
એક કહે મુજ કામિની, આ કહે હું ભરતાર. ૬૦
- આ કહે અહીંથી ઊઠ અબળા, આ ધરે જઈ હાથ;
વચન સાંભળી એવાં ને, હરયા પૃથ્વીનાથ. ૬૧
- પાંચે જાણુને ઓળખ્યા ને, લલ્લો સર્પપ્રકાર;
વીરસેનને તેડી રાજ, વધો મુખ ઉચાર. ૬૨
- તારે એવો કામિની, ક્યાંધકી આવી હાથ;
તું કોણુ છે તું ક્યાં વસે, તે કહે સાચી વાત. ૬૩
- વચન રાયનાં સાંભળીને, ઓલિયો નિરધાર;
એ નાર રહેતી હતી મારા, વૈદર્ભ નગર મોઝાર. ૬૪
- હું રાજ કરતો એ નગરનું, ત્યાં વસે અબળા એહ;
પરપચે મુજ હાથ આવી, કહું કારણુ તેહ. ૬૫
- વચન એવાં સાંભળીને, ચઢી સળગી ખીજ;
જન્મ હુઓ તુજતણો, તવ પડી નહિ કાં વીજ. ૬૬
- છળ કરી તું છેતરીને, લાવીઓ પરનાર;
ધર્મ મૂક્યો રાજનો, ધિકાર તુજ અવતાર. ૬૭
- એક કહી શિરપાવ ઘોડો, આપિયો સરવેશ;
વિદાય કીધો વીરસેનને, જજો તારે દશ. ૬૮

ત-કરને તેડી કની, પૂજના લાગ્યો ગય,	
તુને એવી નાગ કોની, કેમ કરો અન્યાય	૬૮
તરકરે માડી મલ્લુ, વૃતાત્ત મલ્લુ લેલ,	
આ નરિન મલ્લુ નોગના, મન ગય મીલ્યો તે	૭૦
કામિકુ વર યોગિયો તે કૂકુ કીડુ કર્ન,	
તુરને તો મેયુ નરિ, જા ઘણી ગણુ(છ) રાન	૭૧
પાની મી જેઠ પરપયો, શુ કામ કીડુ દુષ્ટ	
તગ રૂપિયા આપીઆ, જા અરોયડી પાપિ	૭૨
તગ રૂપિયે રૂપિયુ, તે વધા કોમગ વાણ,	
અમે એકુ આવને, તુ ગજકુવ જાણ	૭૩
મૃગયા રમવા નિસર્યા, ને ગયા વન મોઝાર,	
અનતાણી દેષે પડી એ, પરમ મુદર નાર	૭૪
હસ યો રો હુ વર ને, વજુ માટ મન,	
વિનાદ કુતા નન રહુ, ત્યાગે વહી નાગ વચન	૭૫
તીગ માગે લાવમે, એકુમા વહેગે લેલ,	
કામાતી મુખ યોગરિ, ભનતાગ મારો તેલ	૭૬
અમે એકી રાડિયા, તે તીગ રેવાકાન,	
ઘણુ ગજી નુઆ સ્વામા, પરમ આલ્યા વાજ	૭૭
તીગ એકુએ લાવિયા, પાણુ ના દીડી ત્યા નાગ,	
વેદાન્ય આલ્યા મન વિધે દિન પડ્યો એ સમાર	૭૮
વચન એવા સામળીને, ઘણુ આવે હાલ્ય,	
મેમ પૂર્વક મેકુ નાણુને, બેનાડયા લઈ પામ	૭૯

૬૮ કોની—કોની મળી ? ૭૫ રૂપિયુ—માર મન એ સ્ત્રીમા વચ્ચે નવ
 : વિવાદ ના અમે ન અજ વા

- સરપાવ આપી વધાય કીધા, આપિયા તોખાર,
પછે કર્ણુ રાખ્યા એકલા, નિજ મેહેવનો મોઝાર ૮૦
- ઉછોડક સચારીને, પરાણે કરાવ્યુ મજન,
વિવિધ અગર ધાગી અગે, આજ દહાડો ધન્ય ૮૧
- નાના રમોઈ નિપની, બહુ ભાતના પડવાન,
કર્ણુનાય સમીપ રાજ, રહ્યો ઉપનિધાન ૮૨
- ભર્તૃભાવે અનેક સેવા, માય ગયો તે દિન,
નિગાકેશે મનો થયો, આયચ્યો કચપતન ૮૩
- કામાવતીએ પાસ તેડી, જે હતી બે નાર,
તમે તેમજ હુ ખરી, આ આપણે ભરતાઃ. ૮૪
- વાત એવી સાબળીને, શીશ નામે સોય,
વરી છે તુજ વચનથી, ત્યા વેગણુ નહિ કોય. ૮૫
- કામાવતી તવ પાસ આવી, સજી સોગ ગણુગાર,
હાવભાવે કર્ણુનાયને, નમી ત્રણે નાઃ ૮૬
- દર્શન પામી કથનું, કર્યો વિવિધ વિહાર,
આદિ મધ્ય ને અત માહી, કહ્યો સર્વ પ્રકાર ૮૭
- ત્રણે નારી કર્ણુની, ભોગવે રૂડા ભોગ,
વિજેગ ઠળિજો કથનો, ને થયો પગ સજોગ ૮૮

ચોપાઈ.

૩૫ અદ્ભુત ના શોમે કાય જાણે એ પૃથ્વીનો રાય,
જોતા કામાવતી તેણે હામ, કર્ણુક વગને કર્યો પ્રણામ ૧

૮૨ મ આગી-શરીર ૫૦ રેડીને ૮૩ ભર્તૃ ઇન્-મર્તૃ (ધારી)ની
ઓક સેનામા ૮૪ હુ ખરી-હુ પણ નારી ખરી ૮૫ વરી ઇન્-હુ
કર્ણુ તાગ વચનથી (તાગ નામથી આ અગે મે વરી છે)

- ત્રણે સ્ત્રી તવ લાગી પાય, આનંદ તેને અંગે ન માય;
કર સપુટ કરી ઉભાં ત્યાંય, કર્ણકુંવર ચાપિ હૃદયિયા માંય. ૨
- પ્રેમ સહિત દેઇ આલિંગન, ત્રણે સ્ત્રી મુખ પામી મન;
કર્ણકુંવર છે પોતે રાય, બેઠ ન જાણે કો પુરમાંય. ૩
- કામાવતી સરખુ છે રૂપ, લોક સર્વે જાણે એ બૂપ;
ત્રીજે વર્ષે મળ્યાં નર નાર, કોઈવાત ન જાણે બાર. ૪
- રાજ્ય કરે આનંદ સોય, લોક સર્વને મા'મુખ હોય;
મળને પાળે બહુ પ્રેમ, સદાકાળ ત્યાં કુરાળદેમ. ૫
- રાજ્ય ભઠ્ઠી પેરે પાળે સહી, કામાવતીની સગે રહી;
ખંડ દશ કીર્તિ થઇ. ઘણી, કર્ણકુંવર પૃથ્વીના ધણી. ૬
- કર્ણકુંવર શોભીતો રાય, ન શબ્દ મુખ કહીએ નહિ થાય;
કર્ણકુંવર તેમાટે નામ, રૂપ સબળ મુખ શોભે ધામ. ૭
- રૂપવતી રમાવતી જોહ, કુંવરને મન વાંછી તેહ;
રાત દિવસ તે કીડા કરે, તે ઉપર બહુ પ્રીતજ ધરે. ૮
- કામાવતી પટરાણી કરી, વેણુ સુદરની તે સુંદરી;
પ્રેમ ઘણો બેહુ જાણને મન, કીડા કરે ગમતી અનુદિન. ૯
- સ્ત્રીને પ્રેમ ઘણો પતિ સાથ, સેવા કરે ગમતી દિન રાત;
જો કર્ણકુંવર ન રૂપે દષ્ટ, તો અબળા મન પામે કષ્ટ. ૧૦
- તત્સણુ માણુ દેહમાંથી જાય, માણુપે વસિલ જાણે રાય;
એમ કરતાં કામાવતી રંગ, બેડી પિયુનણે આનંદગ. ૧૧

૨ કર મપુટ કરી-દાપ જોડી. ૭ ન શબ્દ- નહિ 'એસે શબ્દ માગ-
જુને કહે નહિ. ૯ વેણુ ઈં મુદર (મધુર) વેણુ (વચન) બોલનારી.
અનુદિન-નિત્ય.

૧૧ પ્રાણુ ઈં-રાયને પ્રાણુપે (પ્રાણુથી) મળુ વચન (વાદાવા)
જાણે

કહે અન્યો અન્યે ઘાલી હાથ, નર નારી ચુબન દીએ સાથ;
 કામાવતી કહે તું ચુબ માણુ, તુજ વિના દેહથી છાંડું માણુ. ૧૨
 મે પૂર્વે પૂજ્યા હર ધરી, તો તમ સરખા સ્વામી શીરા,
 બાળપણે પૂજ્યાં હતા માત, એક ચિત્ત રાખી દિન રાત ૧૩
 મત્યક્ષ કૃણ આપ્યુ ભગવતી, જો ચુબને વેચી મહીપતિ;
 નહિતો કેમ પામું હું તને, કૃપા કરી અબાએ મને ૧૪
 વળી વળી વર માણુ નિરધાર, જન્મે જન્મ તુ ચુબ ભરતાર,
 હશી કવર ચુખ બોલ્યો ત્યાય, મર્મ વાતમુને કહોછો આંધ ૧૫
 તમે કૃષ્ણ છો દશ વિદેશ, રાજદીતનો બાણો વેધ,
 તે સુણતા કોપી સુદરી, રૂદન કરે નીચુ ચુખ ધરી. ૧૬
 ઘાડે રૂદન કરે ઘર માય, માથેથી લટ તોડે ત્યાય;
 એવુ સુણીને કર્ણભર્તાર, દુખ સખળ પામ્યો તે ઠાર. ૧૭
 હૃદય સાથે આપે સુંદરી, ચુબન દે કર કંઠે ધરી;
 એમ ન કીજે કામાવતી, તુજને હું બાણુ મહાસતી. ૧૮
 તુજ ચુબ મીતિ પૂર્વે સહી, તો આપણુ બે મળિયા અહી,
 હસતાં વચન કહ્યુ જે સોય, તેમણે કા અબળા રોય. ૧૯
 દુખવતી દખીને કાય, મે કાણુમાત્ર રહ્યુ નવ જાય;
 એવુ વચન સુણી પિયુ પાસ, કામાવતીએ કીધુ હાસ. ૨૦
 શીસ ઉતરી તત્ક્ષણ સતી, પિયુને હૃદ સાથે ભીડતી,
 કક વળગી બેઠા સોય, નર નારી મન બોલે જોય. ૨૧
 કીડા કરે બેહુ જણ અનુદિન, મેમ સખળ નર નારી મન;
 એમ કરતાં સુખદિન જાય, તેણે ત્રી સુખ પામી કાય ૨૨
 જેવુ દુખ હતુ બેને મન, તેવુ સુખ પામ્યા બેઉ તન;
 રીઝ પામ્યા બન્ને જણ અતિ, કર્ણકવર ને કામાવતી ૨૩

પૂર્વછંદો.

કાર્ત્તિક વર કામાવતી, નિત્યનિત્ય, નવલા રંગ;	
શ્રીચન્દ્રિ ભણે સહી, કામાવતીને સંગ	૧
ચોરગી આસન કરી, રંગે રમે નર ને નાર;	
બોગ મકળ તે બોગને, ત્રણે ગચ્છા ગજકુમાર.	૨
એક મમે બેકુજણ રમે, એકાને ઘગ્ગમાં,	
કીડા કરતાં કામિની, ગેપ ભરાણી ત્યાય.	૩
ત્યારે કાર્ત્તિક વર બોલાવે, વગી વગી કંઠ વળાય;	
આણે પિતાની જવ કહી, તવ હુ ખ પામ્યો કાય	૪
નિભાસો મૂકી પડ્યો, મૂઝા પામ્યો કાય;	
માત પિતા મુને સાભર્યા, મહાદુ ખ આણે કાય	૫
ચોપાઈ.	

એક વાર કુવર ઘર માય, માત પિતા માંભર્યાં ત્યાય,	
એમની તે ગી ગન હશે, મહાદુ ખથી દહ છાડશે.	૧
તે હુ ખ મનમા નિત્યે ધરે, રાજન મુખ કીડા પરહરે,	
અજ ઉદક તે તજતો ભય, કુર્મજ અગ થયો પડે રાય.	૨
કામાવતી હુ ખ આણે કાય, અંતર હુ ખ તનને શું ગાય,	
ચિત દેખી પોતે આવડે, દહ તમાગી નિત્ય કચમ ઘટે	૩
મન મ્રાહી હુ ખ ધરે અપાગ, પોતે પ્રેમશુ ક્યો નિચાર,	
લાગ જોઈ પડે કામાવતી, પિયુ માથે તવ બોલી સતી.	૪
કહો પ્રાણુપતિ શુ હુ ખ ચિત્ત, જે નિઆમ (આવડા) મૂકે બે નિત્ય,	
તે કહો મુજને મહારાજ, અમને કૃપા કરે તમે આજ.	૫

પૂર્વછાયા.

સુખ સ પતિ ભરપુર છે. રાજ્ય તમારે ગય,
 ભય તમને કોનો નથી, તો કા ચિતા થાય ૧
 તે કારણ કહો ક થણ, ભય દુ ખ સહ્યુ નવ ભય,
 દુ ખ તમારે ભાગશે, સ્વામી પૈકુ ઠરાય ૨

આપાઈ.

એવુ સુણીને કર્ણકમાર, ગણીશુ યો યો તેણીવાર
 સુણુ સુવામા તુજને કહુ ખરે, મુજને માત પિતા સાભરે ૧
 તે વિરહ મુજને મગઠયો જાણુ, માત પિતા વિણુ જશે પ્રાણુ,
 દુ ખ સળણુ છે મુજને આજ, માત પિતા મળવાને કાળ ૨
 રત્નપુરી રાય કામકુમાર, તે પુરમા રહે છે નિરધાર,
 ભાનુચંદ્ર મહી મારો તાત હ સાવતી છે મારી માત ૩
 તે મુજ માત પિતા સહી જાણુ તેના વિરહ લાગ્યો નિર્ધાણુ,
 જો તે માત પિતા મુજને મળે, તો દુ ખ મારા મનનુ ટળે ૪
 કામાવતી એવુ સાભગી ક થ મલ્યે મુખ યો ની વળી,
 એ દુ ખ મનમા આણો મય, માત પિતા તેડાવો આવ ૫
 દૂત એક એકનો તેણે ડામ, સાસુ સસરા રહે જે ગામ,
 એ ત્રાણુ કહ્યા હતા કે વરે જેહ, રત્નપુરી સર્વ શોધી તેહ ૬
 પણ તે પુરમા કો મળિયુ નહિ, દૂત ફરીને આવ્યો સહી,
 કામાવતીને તે ગતિ કહી, નગર તણને આવ્યા સહી ૭
 પુત્ર વિગોગે મહાદુ ખ ધરી, ત્યાથી સર્વ ગયા નીસરી,
 એના વિના દુ ખી ગયા તે ઘણુ, તેમાટે પુર તજ્યુ આપણુ ૮
 ભાગ્યુ નગર ને લોક સર્વે ગયા, કો વન ગયા કો જોગી થયા,
 એવા વચન કુ વર સાભગી, પડ્યો ભૂમિ ને મૂરડા વળી ૯

- સ્વસ્થ કર્યા કામાવતી સોય, સ્વામી એ દુઃખ આણે કોય;
હું તમ માત પિતાને આજ, સહી શોધી કાઢીશ મહારાજ. ૧૦
- આસનાવાસના દીધી ખરી, પછે વિચાર કરે મુંદરી;
માંડયું એક સરોવર સોય, ચાકરીએ આવે સર્વ કોય. ૧૧
- તે રાખી સોપે એ કામ, લોક સખજ આવે તે કામ;
અંન વસ્ત્ર તેને આપે સહી, પાત દશે દિશાએ ચાલી ગઈ. ૧૨
- કર્ણકુંવર સરોવર ફરે, લોક બહુ ત્યાં ઉદર ભરે;
તે માત પિતાએ સાંભળી પાત, આવ્યાં તે બેહુ વહુ સંગાત. ૧૩
- રતનાવળી જે કુંવરની નાર, ગુણવંતી ભામિની તે સાર;
હુંસાવતી માતાનું નામ, ચારે જણુ આવ્યાં તેણે કામ. ૧૪
- સરોવર ઉપર મૂક્યો જેહ, નિત્ય નામ લખાવે તેહ;
તેને જહ કીધો પ્રણામ, સ્વામી અમને સોપા કામ. ૧૫
- નિત્ય અંન આપી અમને રાખીએ, સરોવરની માટી નાખીએ;
એવું સુણી મધાને એવ, ચારેનાં નામ લખ્યાં તતખેવ. ૧૬
- અંન વસ્ત્ર આપ્યાં તે કામ, સોંપ્યું સરોવર ખાણવા કામ;
નિશા સમે મધાને જહ, રાજને સર્વે ગત કહી. ૧૭
- નિત્ય લોક આવે ત્યાં જેહ, રાજને સંભળાવે તેહ;
એવાં વામ્ય મધાનજ વદે, રાય રજિયાત હવા છે હદે. ૧૮

પૂર્વછાયો.

- સાંભળ ગું પૃથ્વીપતિ, મુંદર સરોવર યાય;
દશ દેશના લોક બહુ, સખજ ભરાણા રાય. ૧
- આજ ચાર જણુ આવિયાં, રતનપુરીથી બાણ;
ત્રણ નાર એક પુરુષ છે, વણિક પુત્ર નિર્વાણ. ૨

- ભાનુચંદ શાહ પુરુષ છે, હંસાવતી તેની નાર;
પૂછે વહુ સાધવી, એક સુવાસણ નાર. ૩
- નામ ધામ સર્વે કહ્યા, તવ સુખ પામ્યો રાય,
એ માત પિતા સહી ગાહ્યર, આનંદએધ ન માય. ૪
- જા સેવક તે સર્વે, જીવન વિષે લેઈ આવ;
અન વસ્ત્ર આપી કરી, પછી (તુ) મુજ કને લાવ. ૫
- ભાનુચંદ શાહ હંસાવતી, બેહુ વહુ સગાત;
મહિલ વિષે તેડી ગયા, જ્યા કીધું હતું રાજન. ૬
- સ્નાન શુદ્ધ કરાવીને, વસ્ત્ર ધરાવ્યાં કાય;
તત્ક્ષણ જાણુ કર્તુ પછે, પ્રધાન જ્યાં રાય. ૭
- કર્ણકુંવર એણે સાંભળી, હૈયે હરખ ન માય,
માત પિતાને નિર્ભયા, તત્ક્ષણ ઊઠી ધાય. ૮

ચોપાઈ.

- તત્ક્ષણ ઊઠી જોયું ત્યાય, એકાંતે રાખ્યા છે જ્યાય,
જેમ ત્યાં લોક ન જાણે કોય, તેમ રાજા ત્યાં ચાલ્યા સોય. ૧
- કામાવતી સગે મુદરી, હાથ કવરને કંઠે ધરી;
રૂપવતી રમાવતી જોહ, આગળ પાછળ શોભે તેહ. ૨
- શત દાસી સાથે નરે દ્ર, જાણે તારા દીઠે ચંદ્ર;
સકળ નાર સાથે પરચે, કર્ણકુંવર જોવા સચે. ૩
- કોને હાથ તાંબૂલ કીકળ પાન, કો રહી અમર કરે રાજન;
કો રહી વેણા વાજે હાથ, મધુર રાખે કરીને ગાય. ૪
- એણી પેરે કર્ણકુંવર ત્યાં રાય, માત પિતાને જોવા જાય;
માત પિતા દીઠાં જોલે, કુંવર હરખ પામ્યો તેટલે ૫

- માત પિતા સ્ત્રી બાળી હોય, સર્વ ઝોળખ્યું કુંવરે સોય;
પાસે જઈ પછે પૂછ્યું ત્યાં, કોણ તમે કેમ આવ્યા આંય. ૬
- દોણ ગામ નામ તમતાણું, દુઃખી તમે દીસો છો ઘણું;
ઐયું સુણી સહુ બોલ્યાં વાણ, અમે વણિકપુત્ર રાજાન. ૭
- ભાતુચંદ શાહ માઈ નામ, રત્નપુરી પાટણું મુજ ગામ;
આ વહુ બે મારી હોય, વડો પુત્ર મૃત્યુ પામ્યો સોય. ૮
- કર્ણકુંવર લઘુ બાળક જેહ, પરદશે મોકલ્યો તેહ;
મૌદ વર્ષ થયાં શોધજ નથી, આ ગુણવંતી તેની સતી. ૯
- પૂર્વે પાપ મહારાં હશે, નહિ તો પુત્ર કાં મૂકી જશે;
તે ઝીમ દેવે તોડી આશ, ઐયું કહી મૂક્યો નિમ્વાસ. ૧૦
- કર્ણકુંવર જોઈ હંસાવતી, ગાઢે-રૂદન કરે તવ સતી;
હૈયું ફાટે મુખ સામું જાય, તેમ તેમ હંસાવતી રોય. ૧૧
- કર્ણકુંવર તવ બોલ્યો મુખ, કાં મનમાં આણો છો દુઃખ;
પૂર્વે પ્રણય કરતાં જેહ, કાંઈ વિધ થયું હશે તેહ. ૧૨
- તે ફળ પામ્યાં હંસાવતી, શોક સર્વ ભાંગે ભગવતી;
કહો સામું મુજને ત્યાં આજ, તારાં દુઃખ ભાંજશે મહારાજ. ૧૩
- હંસાવતી તવ બોલી વાણ, કહેતાં હૈયું ફાટે જાણ;
લક્ષણ કર્ણકુંવરનાં સોય, તમ સરખો હતો કહી રોય. ૧૪
- ૩૫ કેળા ગુણ કુંવરતાણાં, તે સર્વે દીસે તમમાં ઘણાં;
તેમાટે સત્ય માનો ખરે, તમ દીઠેથી સુત સાંભરે. ૧૫
- ઐવાં વચન સુણી મહીપાળ, ગદગદ કંઠ થયો તત્કાળ;
જઈ ચરણે લાગ્યો રાજાન, તવ માત.ને ઝડું સ્તનપાન. ૧૬
- હદ સાથે લઈ બેઠ્યો રાય, હરખે રૂદન કરે સુત માય;
તું માતા તારો સુત બાણ, કર્ણકુંવર માનો નિર્વાણ. ૧૭

- પછે પિતાતણી પ્રદક્ષિણા કરી, આલિંગન દીધું સુખ ધરી;
હરખે આંસુ છૂટ્યાં પછે કાય, જઈ લાભીને બેઠ્યા રાય. ૧૮
- આલિંગન દઈ બોલ્યા હરી, તુ લાભી મુજ માતા જરી;
પછે ગુણવંતી સીને કામ, મેમદાએ જઈ કર્યો પ્રણામ. ૧૯
- પછે એવું દખી કામાવતી, સાસુજીને પગે લાગતી;
હંસાવતી તવ દઈ આશિષ, પુન જાણે સુખ પામ્યો ધરા. ૨૦
- પછે નેહાણીને લાગી પાય, કુશળક્ષેમ પૂછે માંહે માંય;
વડી શોક્ય ગુણવંતી નેહ, સહુ મધ્યે પટરાણી તેહ. ૨૧
- ત્રણે સ્ત્રી તવ લાગી પાય, પટરાણી તે કીધી રાય;
પરસ્પરે સ્નેહ અદકો ધરે, પૂછી કારજ રાજાને કરે. ૨૨

પૂર્વછાયા.

- પ્રથમ નાર હતી ગુણવંતી, કર્ણકુંવરની નેહ;
તેને કામાવતી દઈ આશિષ, અરણે લાગી તેહ. ૧
- પટરાણી તેને કરી, ચારે વલ્લભ નાર;
ક્રીડા મન ગમતી કરે, નિત્ય નિત્ય કર્ણકુંમાર. ૨
- પછે માત પિતાને સોંપિયું, રાજ્ય સહુ ભંડાર;
કર્ણકુંવર સેવા કરે, માત પિતાની સાર. ૩
- રાજ્ય સિંહાસન તાતને, પછે બેસાડ્યા રાય;
ભાનુચંદ રાજતણી, આણુ ફરી પુર માંય. ૪
- વાત ચાલી દશે દિશા, નિત્ય ધર્મે ચાલે ધર્મરૂપ;
યશ વાઘ્યા ત્રેલોક્યમાં, ભાનુચંદ ત્યાં જૂપ. ૫
- ચારે સ્ત્રી સેવા કરે, સુખ પામ્યાં સર્વ કોય;
સર્વ સ્ત્રી સાસુતણા, નિત્યે પૂજે પાય. ૬
- માત પિતાને પૂજતો, કુંવર ઘણું દિન રાત;

માત પિતાને સહુ કહી, કંવરે માંડી વાત. ૭
 આ કામાવતી તારી વહુ, રાજસુતા સુખાણુ;
 સુખ પામે સહુ એથકી, સત્ય માનો નિર્વાણ. ૮
 ભાનુચંદ્ર હંસાવતી, મેમ ધરે વહુ સાથ;
 કામાવતી વચ્ચલ ઘણું, સેવા કરે દિન રાત. ૯

ચોપાદ.

સેવા કરે બહુ કામાવતી, મેમ સખજ મન આણે સતી;
 સામુ સસરાના નિત્યે પાય, પૂજે ચારે વહુ ને રાય. ૧

રાગ આલતો.

પંદર વર્ષે વિયોગ ટળ્યો, કૃપા કરી શ્રીવૈકુંઠરાય;
 કામાવતીનું ચરિત્ર સાંભળતાં, સુખ પામે કાય. ૨
 રાજ્ય પરત્યાં રામનાં ને, થયો જ્ય જ્યકાર;
 એ કથા જે સાંભળે, વિશ્વાસથી નરનાર. ૩
 વિજેગ કદી થાએ નહિ, ગૃહ પુત્ર ધન પરિવાર;
 ઉદ્ધાર કરતા શ્રીહરિ, સુખ બોગવે સંસાર. ૪
 સૂતપુરાણિક બોલિયા, મુણ કથા રાણાસય;
 નર નારને માંડી કહું, આખ્યાનનો મહિમાય. ૫
 એકવીશ અધ્યાય થયા પૂરાણ, પરમ કોમળ વાણુ;
 જે વર લોકો કથા બાણે, મુણ્યું પદ્મપુરાણ. ૬
 અષ્ટાદશ ભારતની માંહે, કથા ન મળે એહ;
 નર નારને સાંભળીને, મન ઉપજે સદેહ. ૭
 દાહન પદ્મપુરાણનું એ, વર્ણવ્યો ઇતિહાસ;

૧ જે છં—જેણે પદ્મપુરાણ સુણ્યું તે વર (ઉત્તમ) લોકો આ કથા બાણે.

અવર કો જાણે નહિ, એ કથા જાણે વ્યાસ	૮
શ્રીરગપદ્મણ વિષે તેના, સર્વો સવળાં કાળ;	
કર્ણરાય ત્યાનો ધણી, તે થઈ રહ્યો મહારાજ.	૯
એ કથા કોમળ જે સુણે, વિશ્વાસ આણી મન;	
કોટિ જગ કર્વાથી ત્યાહે, થાય અધિક પ્રણય	૧૦
સૂતપુરાણિક જોશિયા, સાભળ ચ દ્રસેન રાજન,	
કવિજન વાણી ઉચ્ચરે, સાભળો શ્રોતાજન.	૧૧
એક સો પૂરણ કહ્યા, તે શ્લોક પૂરણ હોય,	
ગર્ભવાસ ન અવતરે, એ સાભળે જે કોય	૧૨

કડવું ૨૨ મુ.

રગ ગોડી ચોપાઈ.

એણી પેર જોડ્યા સતસુનિજન, સાભળ ચ દ્રસેન રાજન,	
કામાવતીતણી આ કથા, સભળાવી તુજને સર્વથા.	૧
ભાવ ધરી સાભળતા એહ, થાય પરમ સકોમળ દેહ,	
સાભળતા થાય ઉલ્લાસ, વિમ વીરજ હરિનો દાસ.	૨
સવત્ સત્તર ને પચીસ, વિક્રમાણ્વત જામિનો ધરી;	
શાકે પદર નેવુતરા, શાવિવાહનકેરા તે ખરા	૩
પોષમાસ ઉત્તરાયન રવિ, કથા રા પૂરણ અભિનવી;	
કુળ પક્ષ ને એકાદશી, એ કથા સહુને મન વસી.	૪
સોમવાર શુભ છે પાવન, ઘટી સાત ત્યા ચઢિયો દિન,	
ઉગમતે દિન પૂરણ ચઈ, ચ દ્રસેનને વ્યાસે કહી	૫

પદ્મપુરાણતણો ઇતિહાસ, મર્મ લહે કો વિરલા વ્યાસ;	
ખોટું બાણી ન દેશો ખોડ, શ્રેય સમોવડ બાંધી નેડ.	૬
સંસ્કૃતનો અર્થ ન થાય, પ્રાકૃત અર્થે સહુ પ્રીજાય;	
મોઢ જ્ઞાતિ દ્વિજોત્તમ સાર, ઉત્તમ બ્રાહ્મણ કુળ અવતાર.	૭
વૃત્તિ નહિ નિવૃત્તિશુ રહે, રામતાણા ગુણ રસના કહે;	
રામ રત્ન પામ્યો ઉચ્ચાસ, દક્ષિણ દેશ તાપીકેરે વાસ.	૮
કાલિદાસ સરખા કવિજન, રઘુવંશ કીધો પાવન;	
તોહવણા પદપંકજ ભણ, સેવક થઈ બોલ્યો વીરણ.	૯
શ્લોકાર્થ અધ્યાય બાવીશ, સાંભળતાં જૂઠે જગદીશ.	૧૦

વધણું.

જગદીશ જૂઠે તોહને, એ કથા સાંભજે ચિત્ત ધરી;	
ભટ વીરણ એમ બોલ્યે, એક વાર બોલો ગ્રીહરિ.	૧૧

૮ વૃત્તિ ઈ—કવિને કાંઈ વૃત્તિ (નિર્વાહ સાધન) નથી, તથાપિ તે નિવૃત્તિથી રહે છે. રામ ઈ—રામરૂપી રત્ન તે પામ્યો છે—રામમંત્ર છે. દક્ષિણ ઈ—દક્ષિણ દેશમાં તાપીને તટે બરહાનપુરમાં વાસ છે.

વઝિરાજાનું

આસ્વાન.

રાગ કેદારો.

મથમ ઉમયા ધ્વિર આરાધુ, વળી થઈ ગયા ને ને સાધુ રે;
ગુરૂપાથી ગમને લાધુ, બગિરાજ હું વર્ણુ રે. ૧
અઠાર પુરાણમાં નામ છે નેનું, ગુણનું ગાયન ગાઉં હું તેનું રે;
આજ અરિત્ર વર્ણુ અનું, સમરૂં વામન ભગવાન રે. ૨

ઢાળ.

વામનજીનું ધ્યાન ધરીને, ગુણ ગાઈશુ આજ;
સરસ્વતીને પે'લી સમરૂં, થાયે નેથી કાજ. ૩
તું પ્રજ્ઞાણી તું રૂદ્રાણી, તું છે મોટી દેવ;
આર નામથી અતુર તારો, કરે તમારી સેવ. ૪
પંચુ પરવત કેઈપેર અઠશે, તેમ સ્તુતિ કેમ થાય;
કેણા કરો તો ગુણ તમારા, કવિ વીરજી તો ગાય. ૫
મુંગાને તો માતા આપે, બોલતા કીધા સાર;
હજાર જીભે શેષ જપે પણ, પામે નવ આઈ પાર. ૬
પ્રજ્ઞપુત્રી ને હસવાહની, મયૂર વાહન સાર;
તેના તે કઈ પાર પામીએ, ગુણ છે અપરમપાર. ૭
તું આઈ મોટી બૌદ્ધરખાણી, અબા કરજે સાર;
શ્રંથ પરિપૂરણ ફરજે મારો, આઈ ઉતારી પાર. ૮

૪ કરે ઇ—કેમકે સૌ તમારી સેવા કરે છે. ૫ પંચુ—પાંગલો.

૬ આઈ—ના.

- આરાસુરમાં આપ બિરાજો, બૈચર અંબે માત;
જગ આધે વિખ્યાત અપારાં, સોવકને હો સાક્ષાત. ૯
- મારું ગર્જનું શું ગુણ ગાવાનું, આધ દેવ અવદાત;
કાલા ઘેઝા બોલ માનજો, વીરછ કવિના માત. ૧૦
- સંકર હો તમે બોળા સંભુ, ગુણ ગાઈ ક્યી પેર;
અંધ પૂર્ણ કરવાને કરજો, તમે ઘણેરી મેર. ૧૧
- ગણપતિના ગુણ ગાતાં હારું, સુદ્ધિ બુદ્ધિ બે નાર;
અપાર મહિમા તારો દેવા, હોકરું છે ચાર. ૧૨
- લક્ષ લાભ બે પુત્ર તમારે, બે કુંવરીઓ સાર;
કરો કલ્યાણ તમે સહુ કોઈ, કવિ વીરછ પામે પાર. ૧૩
- મોટા કવિ અનંત થયા છે, નરસંઘ મેહેતા નામ;
સુરદાસ કબીરછ કહીએ, ભણએ સુંદરસ્થામ. ૧૪
- નરહર નારાયણને નમીએ, કવિ મોટા ગુણવાન;
મીરાંબાઈને ભાવે નમતાં, મળશે મોટું માન. ૧૫
- પાવનરૂપ પ્રભુ પ્રેમાનંદ, ગુણ ગાતાં લગ્નતથ;
પ્રભુના નામે ગુણ ગાઈએ તો, કોઈથી શું સમજાય. ૧૬
- કૃપા થાય જો પરમાનંદે, તો કવિ વીરછ થાય;
અનેક કથાઓ કરીને વીરછ, ગુણ ગૂંઝા ગાય. ૧૭
- બગિરાબનું આખ્યાન કહું, જે મોટો છે મહારાજ;
જેના તપ બગીચી બાણો, પ્રભુછ આવ્યા વાજ. ૧૮
- તેના ગુણ ગાવા છે મારે, ગૂંઝે વામન ગાયા;

૧૦ અવદાન—નિર્મળ. ૧૨ ચાર—લક્ષ, લાભ, એ બે પુત્ર અને
સિદ્ધિ, સિદ્ધિ, એ પુત્રીઓ. ૧૬ લગ્નતથ ઇ—પ્રેમાનંદના ગુણ ગાતાં
મને લગ્ન ઉપજે કે કેમકે તે મારાથી થયાવળ ગાઈ શકતા નથી !

- બળિરાજનને અમે વખાણું, કરજો કવિજન સાચા. ૧૯
- નવે રસે ને અલંકારથી, કવિતા કરવા ધારું;
ગાછ ઉઠું હું ગળ નેટલો, કરીશું સારું સારું. ૨૦
- કવિતા કરવી ગુરૂપાથી, બુદ્ધિ જોઈએ કાંઈ;
અલંકાર તો સારા જોઈએ, રસ જોઈએ વળી માંહી. ૨૧
- તે સહુ મૂકી વણન કરીશું, શ્રોતાકેરે કામ;
કથા વાંચશે પ્રાણણ લોકો, બળિરાજનની ગામે ગામ. ૨૨
- પ્રભા મહાદેવ અને વિષ્ણુજી, દરજે સરવે સાચા;
વીરજી કવિની વિનિતિ તો, ધરજો હૃદય માંધ. ૨૩
- ભાગવત ભારત પુરાણ પૂરાં, સરવે વાંચી વાંચી;
બળિરાજનની કથા અમે તો, એકઠી કીધી સાંચી. ૨૪

વણણ.

- સાંચી સાંચી કથા કીધી, બળિરાજનની આજ રે;
કૃપા કરો ભગવાન પ્રી, તો તો થાયે કાળ રે. ૨૫

કંઠુ ૨ જી.

રાગ ગોડી.

- કરૂં બળિરાજનનું વખાણ, મોતા સાંભળજો નિરવાણ;
નેના ગુણ છે અપરમપાર, તેનો કનિ શું પામે પાર. ટેક. ૧
- નેછો ઈંદ્ર જેવાને હાલ્યા, જેણે વામનજીને ઘોડાવ્યા;
તેની કથા કરવી છે આજ, જે પાતાળનો મોટો રાજ. ૨
- વૈશ્ણવમણિ નામમહાદેવ, જેનેમાટે પ્રભુએ પૂર્યા સાદ;

- તેથી બળિને થઈ ચટપટી, મગ વડાવા જેવું કરૂં ખટી. ૩
- તો તો થાયે માઈ નામ, એમ ભરી બગિચાએ હામ;
પછે કયો તેના વિચાર, અચરજ વાત વિચારી માર ૪
- જો લઈએ ઈંદ્રનું મન્ન, તો તો થાયે મોટું કાન્ન,
પ્રહ્લાદ પરમેશ્વરને બોલાવ્યા, દુષ્ટજનને તો ઠીક હડાવ્યા. ૫
- તેમ ઈંદ્રાસન લેતાં થશે, પ્રભુ પાગવાને આવી વસે,
એમ વિચાર કરી ગય બગિ, તેને દાનવની જોડ મળી. ૬
- મર્વ કહ્યું કરવું ગઈ તેમ, એમા દાનવનું છે ક્ષેમ,
બળિએ વિચારી જે વાત, થઈ દેવમા તે વિખ્યાત ૭
- થઈ દેવને ચટપટી, જાશે મરજનદા આપણી ઘટી;
વિગેચન જે બળિનો બાપ, તે પાણુ બગિથડી મનવાળો સાદ. ૮
- મણિપુરમા તો ગમ્ય કરે, મર્વનું ઘણું પોપણુ કરે,
બળિગજને મન એવી વાત, મને મજે રાજ્ય કરૂં બપાત ૯
- એમ વિચાર કરીને રહેતો, વાત ડોઈ આગળ નવ ડે'તો,
પિતા પાળે પુત્રનું લાડ, મન મનવનો તેનું સાર. ૧૦
- આવે કાપિ નુનિ અનેક, જોઈ બળિને કે'લા વિવેક;
આ તારો પુત્ર થશે ઘણો શૂંગે, પડે લઢનાશને પૂરો. ૧૧
- એની કીર્તિ થશે જગ માહી, એ તો બાકી નહિ રાખે કાઈ,
એના ચિન્હ જુઓ તમે ગય, જેને જોવાથી સુખ થાય ૧૨
- એની નિશા છે તેની બણો, એને જોઈને સુખ માણો,
એના રૂપથી વળીએ દેહ, ઘણો દાનેશ્વરી છે એહ ૧૩

૩ માદ પૂર્વા-દોષતા દીવો અથાત નહાય કરી વડાવા-વડવો-પ્રહ્લાદ
૬ બગિ-બાગી કે ખટપટ કરી ૪ અચરજ-આશ્ચર્ય જેવી ૬ પાગવાને-
ઈંદ્રને પાગવાને.

૧૧ વેર્ડ ૮૦-મળિને જેને તેના શરિરને નિગેક તેના પિતા વિશે
અનોડે કહેતા.

- એના પુણ્યતણા નહિ પાર, જે જાણે છે સાર અસાર;
એને શુક્રાર્યે તે સારો ભાગ્યાવ્યો, એને દાનેશ્વરી તો બનાવ્યો. ૧૪
- એનું બળ પરાક્રમ છે સારૂ, એનાપર દેવ સર્વે વારૂ;
એવા પુત્રના પિતા તમે, વસો સ્વર્ગમાં કેમ કહું અમે. ૧૫
- તમે પામશો પરમધામ, એવાં પુત્ર તમારાનાં કામ;
બાલવાતણા મોટો વિવેક, એના જ્ઞાન તમે રાવ દેક. ૧૬
- એની આંખડી છે અણિયાળી, એ તો દીસે ઘણો ભાગ્યશાળી;
એનું થાશે નવખડે નામ, એનાથી સહુ હારશે હામ. ૧૭
- એની કીર્તિનાં વાગશે ઢોલ, એતો સહેશે નહિ કોઈના બોલ;
એવાં એવાં કર્યાં જ્યારે વખાણ, વિરોચન મન હરખ્યો જાણ. ૧૮
- મારે પુત્ર ભલો જે ભાઈ, મારા પર રીઝ્યા જરૂરાઈ;
જ્યારે લક્ષણવ તો એહ, સોંપુ રાજ્યભાર છે જેહ. ૧૯
- એમ રાચે કર્યો વિચાર, શુક્રાર્ય શીખવતા સાર;
ભાઈ બજિરાજ સાબળ તુ ય, એક વાત કહું છું હું ય. ૨૦
- જે માને મારૂ જાણ, તો તો કરૂં હું તારાં વખાણ;
દાહિયુ કામ સોંપુ તુંને ભાઈ, તે તો મનમાં રાખો સમાઈ. ૨૧
- કરજો કારજ રાજ થાવ, હું તેના કહું આજથી દાવ;
જે તમે રાજ થાઓ ભાઈ, તો લેજો સર્વ તમે તો જાઈ. ૨૨
- તારા પિતાએ નથી કર્યું જેહ, કરજો બજિરાજ તો તેહ;
થાશે જગમાં સારું નામ, સચવાશે અસુરનું કામ. ૨૩
- એવો ઉપદેશ કરતા ગુરૂ, વળી રાખતા ન કંઈ અધૂરું;
તેથી મન યાતું બજિનુ રણી, ક્યારે રાજ્ય મળે મને બળી. ૨૪

૧૫ વાર—એવારીને નાખી દેઈ. અર્થાત્ દેવ કરતાં પણ ચડતો છે.
૨૧ દોહિયુ—કુબ્જર. ૨૪ રણી—રણિયાત. બજિ—બજગન

એમ શીખતો વિદ્યા રાય, કાળ જતો ઘણો જ્યમ વાય;
ધન્ય ધન્ય દેવાધિદેવ, કરીએ એવા ભક્તની સેવ.

૨૫

વક્તવ્ય.

એવા ભક્તની સેવા કરવા, કવિનાં મન પ્રસન્ન રે;
ગુણ ગાવાને થાય નિરાદિન, ઘણું ઘણું તો મન રે.

૨૬

કંઠવું ૩ જુ.

રાગ મેવાડો.

કહું એક ભારતનો ઇતિહાસ છ, જેથી ઓતાની પહેાચે આશ છ;
થયો બળિરાજા જ્યારે મોટો છ, તેના કોઈ નહિ ત્યારે જોડો છ. ૧

, ઢાળ.

જોડો નહિ બળિરાયનો, પૃથ્વીદેવી માંય;
વિરોચને વિચારિયું, વૈરોચનને થાપું રાય. ૨
એવે એક સુકેશી કન્યા, અતિ મનોહર રૂપ;
તેને પૂઠે ગયો બળિરાજા, ત્રિભોવનનો જૂપ. ૩
હે સુંદરી તું વરે મુજને, તો થાયે તારું કાળ;
તે કન્યામાટે સુધનવા પ્રાદ્યણ, દોડી યેડો સાજ. ૪
મને વરો તમે માનની, અમો ઉત્તમ કુળના પ્રસ;
અસુર જાતે બળિરાજા, એનાં નીચાં કર્મ. ૫
બળિરાય કે' તું કન્યા માને, તો તો વરો તમે અમને;
મોટા રાજ્યની સાણી થાશે, કહું છું અમે તમને. ૬

૨૫ વાય ઇ—વાયુની પેઠે ઘણો પ્રગ વીંતનો.

૨ વૈરોચન—બલિ. ૪ સાજ—સાહિત્ય. અર્થાત્ કામ થ ધો તછને બેરો હતો.

- સુકેશીએ વિચારિયું, આવી મોટી આંટી;
હું નારી ત્યારે તો કે'વાણું, ન્યારે જાઉં બેને ખાંટી. ૭
- જે ઉત્તમ હોય તેને વરૂં, એવી વિચારી મત્ય;
પછે સુકેશી ત્યાં ઉચરી, જેનું રૂપ છે અત્ય. ૮
- વરૂં તમને નહિ ચિંતા, પણ મારૂં પણ છે એક;
જે પાળે તેને અમો વરૂં, સુણો તેહ વિવેક. ૯
- મારે કુળ ઉત્તમ સ્વામી વરવો, તમોમાં કોણુ શ્રેષ્ઠ;
જે ઉત્તમ હશે તેને અમો વરૂં, તેહ દર્શિયું નેષ્ટ. ૧૦
- ત્યારે કન્યા લોભથી, બાંન કે' અમો ઉંચા;
કન્યા કે' ડીક ત્યારે તો, તમો બને રૂચ્યા. ૧૧
- પણુ બેમાંથી જે ઉંચો હોય તે, થાય સ્વામી મારો;
ન્યાય કરાવો ત્રીજા પાસે, સારૂં જો વિચારો. ૧૨
- એવે ત્યાં લઢવાડ થઈ, સુધન્વા કે' હું મોટો;
બાળરાય કે' તુ તો બ્રાહ્મણ, મારાથી છે ખોટો. ૧૩
- એમ માંહો માંહે લઢાઈ થઈ, તેમાં કરતા પોણુ;
જે નીચો કરે તે દાસ થાય, કરે છે ન્યાય કોણુ. ૧૪
- નીચો તે તો જીવતા સુધી, સેવક થઈને રે'શે;
ચાકર છે જો તો મારો, એવું મુખે કે'શે. ૧૫
- એવી રાડ બનેલી થઈ, તેના કરે ન્યાય કોણુ;
શુદ્ધ ચાર્યજ પાસે જાઉં, એકું લીધું પોણુ. ૧૬
- ત્યારે સુધન્વા કે' એમ નહિ, કરે તારો પિતા ન્યાય;
જો ઉંચો કરે જો તને તો, પછે થવાનું તે થાય. ૧૭
- વારૂ કહીને બાંને ચાલ્યા, ગયા વિરોચનની પાસ;

સુધન્વાને વિરોચન, ઊભા બ્યાં ઉભસ.	૧૮
અમો પુત્ર તારા, આ છે પ્રાદાણ, કરો તેનો ન્યાય;	
એ કહે છે અમો મોટા, અમે કહું છું નાય.	૧૯
ત્યારે સુધન્વા બોલિયો, વિરોચન તમે મુણો;	
ખરો ન્યાય તમે કરો આજે, અમથા નવ તમે ધૂણો.	૨૦
તમારો પુત્ર જો હારે તો, થશે સેવક મારો;	
વિચારો ન્યાય કરજો તમે, ખરી વાત વિચારો.	૨૧
જો હું નીચો ઠરું તો, જાયે કન્યા મારી;	
એ ઊંચો ઠરે તો આજે, આ મુકેસી વરે સારી.	૨૨
એ રાઠ અમારી તમે ભાજો, છે મને વિશ્વાસ;	
બળિ કુંછે જાતિ કુળમાં, અમારી મોટી આશ.	૨૩
અણુ જોઈને વિરોચન તો, કરે ઘણો વિચાર;	
બોલે નહિ તે ઘણો ધુંધાચો, લાગી ઘણી ત્યાં વાર.	૨૪
ત્યારે સુધન્વા તો કોધે બોલ્યો, કેમ કરો છો વાર;	
જો અન્યાય બોલશે રાજ, તો તો ઘટશે કાર.	૨૫
જો કાંઈ નહિ બોલો તમે, તો તો થશે અન્યાય;	
રાજ તથાને બેઠા છો તે, રાજ્યપદ તો જાય.	૨૬
વળી અમો પ્રાદાણ બોલિયે, તે મુણો તમે જૂપ;	
જો કંઈ નહિ બોલો, કે અન્યાય કરો તો, થશે કહું ૨૫.	૨૭
ઈંદ્ર આવી તમારા કરશે, માધાના સો ભાગ;	
વજ્ર મુકશે તમારી ઉપર, કહું અમો ઉદ્ધાદ.	૨૮
ત્યારે રાજ કાંપી ઉઠ્યો, પીપળાનું જેમ પાન;	
કાચે કહીશું કહી ઉઠ્યા, ગયા ત્યાં કેસ્યપ ભગવાન.	૨૯

- જઈ પૂજ્યુ તેમને નમી, દેવ દૈત્યના બાપ;
આજ બુનિ ! મટાડીએ, હવે અમારો તો તાપ. ૩૦
- વારૂ કહીને બેસાડયા, કહો શુ છે કામ;
ત્યારે રાય બોલ્યો સુણો તમે, મળુ સુદરશ્યામ. ૩૧
- સભામા કોઈ પૂછે તેના, કરે નહિ જો ન્યાય,
તેનુ પાપ તો કહો તમે, કેટલુ (ન) કેવુ દુખ થાય. ૩૨
- વળી ક'ઈ બોલિય નહિ તો, તેનુ ક્યમ થાય;
ત્યારે કશ્યપજી બોલિયા, સુણો તમે રાજાય ૩૩
- જાણ્યા છતાં જે ન્યાય નવ આપે, તે પડે નરકની માય;
વરુણના પાશમા બધાએ, છૂટે નહિ તે ત્યાય ૩૪
- જે અન્યાય કરે તેતો પામે, માઠમા માઠા ઠામ;
તેના તો છૂટકો નવ થાય, ભયે સભાર્યા હોય રામ. ૩૫
- અધર્મની ધર્યે બદલાયે, ત્યા બોલે જે બોલુ;
કાઈ ન બોલે તેનુ તો, પુણ્ય જાય છે મોલુ ૩૬
- મદહ પડતું જો બોલે તો, તે પણ પાપી થાય,
સભામાં બેસનાર થાયે, પાપી સુણો રાય. ૩૭
- જે અન્યાય કરે તેને તો, અતિશે દુઃખ થાય;
ધર્મ વચનનો નિર્ણય કે' નહિ, (તેની) કરે નહિ કો સા'ય. ૩૮
- સાત જન્મના કરેલા પુણ્યો, અનેકવારના જે હોય;
આદે જન્મના જાય તેના, કહ્યુ વિચારી સોય ૩૯
- દ્રવ્ય ગયુ, પુત્ર મુર્યા, માથે હોયે દેવુ;
લીધેતું આપવુ પડતુ હોય, કામ ન થયતુ કે'વુ ૪૦

ધણી વગરની ધણીઆણી, રાજ્યે આલ્યો રોય;
વાંઝીઆ હોયે, વાષે આલ્યો, પરણ્યા વની સ્ત્રી કોય. ૪૧

એ દુઃખ જેવાં તેવાં જાણો, અન્યાયનાં છે દુઃખ;
એવું જાણાઈએ કહ્યું છે, એથી જાણે સઘળું સુખ. ૪૨

એ દુઃખ અને બીજાં ઘણાં, ખોટું ખોલનારને થાય;
એવું સુણી ત્યાંથી આલ્યો, ગયો ઘેર તો ગય. ૪૩

પુત્રને અને મુધન્વાને, ખોટાવ્યા સખાય;
પછે રાજા ખોલિયો, જેમ પુત્રને દુઃખ થાય. ૪૪

મુધન્વા તો શ્રેષ્ઠ છે, એના અંગીરસ બાપ;
મારાથી તે શ્રેષ્ઠ છે, તેવી એની માની છાપ. ૪૫

માટે પુત્ર મારા તમે થાઓ, જીવના મુધી દાસ;
ત્યારે મુધન્વા કે' મુજો રાજા, પુત્ર નેડની તલ આસ. ૪૬

તો હું પણ એને ઠોડી દઉં છું, છવો વરો રાસ;
આ તો કયા અમે ભારત જોઈ, કરી છે પ્રકાસ. ૪૭

વિગેચનનો મહિમા જાણે, કેવો એના ઉજાસ;
ધન્ય ધન્ય ભાઈ એવા રાજા, નામ થયું પ્રકાસ. ૪૮

હવે રાજા બળિ થાશે, કહીશુ તે પ્રખ્યાત,
ભારતઢેરી કયા કહી છે, મુજો એના પાત. ૪૯

વસણ.

એના મહુ કોઈ માંબજો, બળિ રાજા થાય ને,
શુદ્ધચાર્ય અને દાનવ, ખુશી થયા ત્યા થાય ને. ૫૦

કડવું ૪ ચું.

રાગ ભાર.

- થયો વિરોચન અતિ વૃદ્ધ, સોંપી વેરોચનને સમૃદ્ધ;
પછે પોતે ગયો વનમાંય, કર્યું તપ અતિરાય ત્યાંય. ૧
- થયો તેના તો સ્વર્ગ નિવાસ, હવે બળિરાયની કહું આરા;
તેણે પિતાના ગયા પુઠી, રાજકાજની વાળી મુડી. ૨
- કરતો દાન અપાર તો રાય, કરિયા મંત્રી ઘણા મુહાય;
તેનાં કહું છું અમો તો નામ, મુણ્ણે શ્રોતા વક્તા તમામ. ૩
- અસંખ્યાર ત્યાં મંત્રી મોટા, ડિંલ આદિક છે નહિ ખોટા;
સામતો સોળહજાર, કમુદ વિક્રમુદ છે અવિધાર. ૪
- મુર જેવા કર્યો જે રાય, તેવા મુરરાય કરતા સાંય;
સેનાપતિ છે એક લાખ, જૂત મુજૂતની સારી સાખ. ૫
- દેવને ત્યાં છે હયગ્રીવ જેવા, મુમટ રાયના હયગ્રીવ તેવા;
એના બાંધવ છે રાત સાર, ચાકાજ નાકાજ લાકાજ સાર. ૬
- ઉપમત્રીની નથી ખોટ, લટકે લટકે ત્યાં દેતા દોટ;
વિનોદ કરાવનાર અપાર, વદવૃક આદિ નામો સાર. ૭
- કર્યો તેમણે મળી વિચાર, જઈ દેવને જીતવા સાર;
પછે ઈંદ્ર સાથે કરવા યુદ્ધ, મળિયા રાક્ષસ કુળના શુદ્ધ. ૮
- મારી હાક ને ઈંદ્ર ખોલાવ્યો, બધો મહીમંડળ ડોલાવ્યો;
આવ્યો ઈંદ્ર લઢવાનેકાજે, થયું યુદ્ધ ને ઠકો વાજે. ૯
- થયો જેનેકાર ત્યાં તો, દેવ જીતીને આલ્યા જ્યાં તો;
વળી બીજવાર ગયો બળિરાય, લઢ્યો દાનવ મેળી ત્યાંય. ૧૦
- માર્યા દેવને મોકમ માર, નાઠા દેવ તો અપરમપાર;

૧ સમૃદ્ધ—સમૃદ્ધિ. ૨ રાજકાજની મુડી વાળી—રાજકાજ દાધમ;
આલ્યું. ૬ હયગ્રીવ. ૭—જેવા દેવને ત્યાં હયગ્રીવ ગંધર્વ છે તેવા બળિરાગને
પણ હયગ્રીવ (ધોડા જેવી ડોક વાળા અસુર) છે. ૧૦ મેળી—એકા કરીને.

- તેથી થઈ રહ્યો ઘણો પોકાર, કરે દેવ તો મળી હોકાર. ૧૧
- એકદમ આવી પડિયા જ્યારે, બજિરાજએ બાણ માર્યો ત્યારે;
- નાડા વાજ્યોં બાણ અપાર, દેવ કરતા તે મન વિચાર. ૧૨
- ઘણો જોરાજો છે એ જોધ, જોને કરીએ કાંઈક જોધ;
- જઈ મજ્યા બૃહસ્પતિ જ્યારે, શુક્રાચાર્ય પધાર્યા ત્યારે. ૧૩
- કરી સંધિ ને રીઝ્યા સર્વ, દેવતાણા તો ગયો ગર્વ;
- દેવને કહે દાનવરાય, નિત્ય તમે આવો મારી સભાય. ૧૪
- એટલું મારે કરવું કામ, શતનારનુ રહે જેમ નામ,
- દેવસાદ્ કહી માન્યુ સર્વ, યુદ્ધ કરતાં ગયોછે ગર્વ. ૧૫
- જ્યારે માન્યું દેવના મોટા, ત્યારે બજિ ચાલ્યા જોના નવમજે જોટા;
- ગયા સેન સંકેલી સર્વ, ઉતાર્યો છે દેવના ગર્વ. ૧૬
- ગયો પુરમાં પાધરી વાટે, દેવ તો ભરિયા ઉચ્ચાટે;
- નિત્ય બૃહસ્પતિને જાણુ, હંદ્રિ કે' વેડાય ન આણું. ૧૭
- કરે વાયુ તે સેવા બજિ, કરે અગ્નિ તે ચાકરી મળી;
- વસુ આઠ ને ગંધર્વ સર્વ, જાય બજિરાજને ત્યાં સર્વ. ૧૮
- હંદ્ર મજવાને મિથે જાય, તેનું આદર સનમાન થાય;
- પણ મનમા તે મોટો આટી, ગયો દાનવ તો ને ખાટી. ૧૯
- તેના ઉપાય એક ન સૂઝે, દેવ બજિરાજથી ધ્રુજે;
- ઘણો ધર્મ કરે બજિરાય, તેથી દેવથી કાંઈ ન થાય. ૨૦
- મહાપવિત્ર રાજ બજિ, દેવ તેને રાકે કેમ છળી,
- બહુ બહુ ઉપાય કરતા દેવ, તોય ફટતી નહિ કદી સેવ ૨૧
- પાર્ષાને પૂગ પડે બાઈ દેવ, પ્રણયરાગીને શું કરે જોવ,
- એમ કરતો બજિરાય રાજ, ત્યારે બોધ્યા શુદ્ધ મહારાજ. ૨૨
- રાય તારા પ્રણયનો નથી પાર, માનો એક અમારો વિચાર,
- કરે તમે અશ્વમેધ તો તોય, હ્યો હંદ્રની પદવી તોય. ૨૩

જો નન પૂરા થાય યાગ, તો તો પ્રણયનો મળશે ભાગ;
વાર કહી થયો રાય સુખી, સુણી દેવ થયા છે દુઃખી. ૨૪

વલણ.

દેવને બહુ દુઃખ થયું પણ, કરે શું રાયની પાસ રે;
યજ્ઞતણે આરંભ કરવા, કરતો રાજ આસ રે. ૨૫

કડવું ૫ મું.

રાગ મેવાડો.

કરી યજ્ઞની ત્યાં તૈયારી છ, મેળવ્યુ સાહિત્ય તો ત્યાં ભારી છ;
મગાવ્યો પૂજપો વિધ વિધ છ, શુ આણું જેને ઘણી રિધ છ. ૧

ઠાળ.

રિધ ઘણી તેનું આણુ શુ, મંગાવ્યાં સાત સાયર પાણી;
જવ તલના ઢગલા કર્યા, હુતદ્રવ્ય મૂક્યુ આણી. ૨

કપૂરના કોઠાર ભર્યા, અંદનનું ભર્યું ઘર,
કેસરનો તો પાર નહિ ત્યાં, કસ્તુરી છે તર. ૩

ઘૃતકાજે ટાંકાં ભરાવ્યાં, જેનું કરું શુ વખાણુ;
દર્ભનાં ઘણાં ગામ ભરાવ્યાં, જાણે જાણુ મુજાણુ. ૪

સાત સમુદ્રનું પાણી મ ગાવ્યુ, સોનાકેરે કળશે;
પાટતાણી તો બાકી નથી ભાઈ, આવે તેને મળશે. ૫

પછે ગુરુજી યજ્ઞચાર્ય તોડ્યા, પૂછે તેમને વાત;
યજ્ઞ કરવો હવે ક્યાંહી, કહો તમે સાક્ષાત. ૬

ત્યારે ગુરુજી બોલ્યા, ભૃગુપુત્ર મહાપાવન;

યજ્ઞ જો ત્યાં થાય તો, પુણ્યરૂપી મળે ધન.	૭
એક યજ્ઞ જો તમે કરો તો, રાત્રિનું થાયે પુણ્ય;	
જો સો યજ્ઞ બળિ ત્યાં કરો તો, રહે નહિ કંઈ ન્યૂન.	૮
પણ ત્યાં બ્રાહ્મણને વસે, તેને આપો ઘણું ધન;	
પછે ભૂમિ તેજ લેવી, પ્રસન્ન કરીને મન.	૯
રાજા કે' અમો તેમ કરું, નવ બ્રાહ્મણ પામે દુઃખ;	
એવી રીતે ભૂમિ લેશે, થાશે સહુને સુખ.	૧૦
પછે આજ્ઞા માગી શુરની ને, ગયો પોતે રાય;	
ભૂશુપ્તરના બ્રાહ્મણને, ધનની આપી સા'ય.	૧૧
ધનથકી કહો શું ન થાયે, બેટો વેચે બાપ;	
ધનથકી તો બપ સર્પે, તનતાણા પરિતાપ.	૧૨
ધનને કાળે ઘરણી વેચે, ધરતી વેચે હાય;	
ધનને કાળે લઢવા આવે, કરે બીજા બુધ સા'ય.	૧૩
એ વિધિ તો ધનકેરી છે, ધન સર્પે થાય;	
ધન આપતાં ન મળે એકું, નથી કંઈ મહી માંય.	૧૪
બ્રાહ્મણને બમણું ત્રમણું, આખું બ્યારે રાય;	
માગેલી ભૂમિ આપીને સહુ, વશિથા બીજા જગાય.	૧૫
રાજા મન પ્રસન્ન થયો, ગયો મણિપુર ગામ;	
શુરને જઈ વિનતિ કીધી, કરી આલ્યો હું કામ.	૧૬
શુર કે' તમે રૂકું કીધું, હવે કરવો ત્યાં મંડપ;	
મંડપ થાયે પછી માગજે, દેવની પાસે આપ.	૧૭
અશ્વમેધનો ઘોડો જોઈએ, તે છે ઈંદ્રની પાસે;	
તું રાય તેથી તે આપશે, તારાથી એ ત્રાસે.	૧૮

- વાર ગુરૂજી એમ કરીશું, મહપતુ તમે દાખો,
ભૂમિ ભરીને ન્તે આપો તો, ખરચું દ્રામ અમો લાખો ૧૯
- ગુરૂ શુક્રાચાર્યજી અને રાજા, ગયા ભૃગુપુત્ર માય,
મહપકાળે ભૂમિ બતાવી, રીઝયો રાજા ત્યાય ૨૦
- દશ દશથી રાજા તેડ્યા, તેના તેડ્યા સુતાર,
કડિયા રીતપના વેત્તા તેડ્યા, બીજાનો નહિ પાર ૨૧
- કોડ કડિયા સુતાર તેડ્યા, આવી મળિયા ત્યાય,
ગળાએ તો પછે સોચ્યું, મહપતુ કામ જ્યાય ૨૨
- મહપ એવો કરો તમે, જેવો કોઈના નવ કીધો,
સર્વ કહે રાય તેવું કીજે, અર્થ અમારો સીધો ૨૩
- અપાર ધન તેઓને આપ્યું, મહપ ત્યા અણાપ,
રાત ચાજનમા વિસ્તાર તેના, મારાથી શું બણાપ ૨૪

વલણું

- બણાપ શોધથી એવી શોભા, હજાર જેને છલ રે,
માર પોપટ મેના કાઢી, વાઘ વર ન ઈલ રે ૨૫

કડવું ૬ કું.

રાગ ગાધાર.

- મહપ કરવા માડ્યો રે, તેના વર્ણનની મતિ છોડો રે,
લીપી સોનાની ગારે ભીતો રે, ચિત્રનો વાઘ જોઈ સાથ ખીંતો રે ૧
- કાઢ્યા ચિત્ર તે ચારે પાસ રે, જાણે ખોલીને આવે પાસ રે,
મણિ જડિયા તે કરોડો લાખ રે, તેની શોભાની રી સાખ રે ૨
- દાનવ માનવના ઘણા ચિત્ર રે, ભૂમિ મહપની છે પવિત્ર રે,

- ખાંધા અંદરના તે અપાર રે, જેના વર્ણાંજી નહિ પાર રે. ૩
- હસ્ત કસણે બાંધ્યાં હીર રે, જે જોઈને જાયે ધીર રે;
- મખમલ ખાસતો ને દરીઆઈ રે, જેની શોભા જની છે ભાઈ રે. ૪
- મૂકી અંદરયે ઘૂઘરી સારી રે, જેનું મૂલ ધયું છે ભારી રે;
- મૂકી ખારી અટારી ને જળી રે, જેગાંધી જાયે બહુ ભાગી રે. ૫
- સાટીના તો પાથરિયા પાટ રે, એવો કયો છે ત્યાં ડાઁ રે;
- પેસે મંડપમાં કોઈ આવી રે, તેનાં દુઃખ તો જાય લગવી રે. ૬
- જડયા કાચ તે ચારે પાસે રે, બળે ચચાર રૂપ તો ભાસે રે;
- તે માંહી પૂર્યું છે સેનક રે, તેની શોભા તે હું રી કહું રે. ૭
- મીનાકારી કામ છે ઘણું રે, જેનું વર્ણન જાયે ન બન્યું રે;
- હોંચોળાખાટચોના નહિ પાર રે, કર્યા મંડપ એક હજાર રે. ૮
- ખાંધા માળા તે ખેસવાકજે રે, તે તો મંડપની મધ્ય શને રે;
- કરી હીવાની રૂડી સોઇ રે, મન ગોહ પામે તે જોઈ રે. ૯
- એવી આનદની લે'ર કીધી રે, ઘણી સમૃદ્ધિ માગી લીધી રે;
- રાયે જે જોઈએ તે આપ્યું રે, વળી માગણું દુઃખ કાપ્યું રે. ૧૦
- માગે એક તો આપે બેય રે, તેને આપો એક કો કં'ય રે;
- પાથર્યાં પાથરણાં ભરગચી રે, તેની શોભા તો થઇ અચી રે. ૧૧
- ચીતર્યાં ઘોડા ત્યાં તો કચી રે, તેની લઢવાની જોડ મચી રે;
- ચીતર્યાં હાથી તે સિંહજીવ રે, ચીતરી સમુદ્રની તો છીપ રે; ૧૨
- એવો મંડપ કીધો ગોટો રે, જેના જગમાંહી નહિ જોટો રે.
- પછે કુંડ કયો છે વચ્ચે રે, જોઈ મનકું તે માંહી પચે રે. ૧૩
- જડયા થાંભલે કાચના કકડા રે, જેનાર હીંડે છે અકડા રે;

- થઈ રહી તે રગની રેલ રે, જ્ઞનારો થયો છે બેળ રે. ૧૪
- પછે રાજા જોવાને આવ્યા રે, ભરત શીવણિયાં બહુ ભાવ્યા રે;
શુકાચાર ગુરુ છે સાથે રે, રાય વદતા આલી હાથે રે. ૧૫
- ગુરુ જીજ્ઞા દેવનાં આ તો ચિત્ર રે, પછે દાનવ યશ પવિત્ર રે;
બેનુ ચુક લખ્યું છે આંહી રે, તમો ચીતર્યા છે ગુરુ માંહી રે. ૧૬
- આ જીજ્ઞા રાજ્ય આપણુ જાગિ રે, જોઈ થાય ગુરુ ખુશી રે;
કરે દેવ તો સેવા તમારી રે, એ તો વાત લાગેછે સારી રે. ૧૭
- જાણી વળું સર્વે પેર રે, એ તો તમારી છે મે'ર રે;
જોમ વાતો કરતા આવ્યા રે, દેવમહાપ્રભા બન્ને ભાળ્યા રે. ૧૮
- થાશે યજ્ઞ એમાં નથી વાંધો રે, ચરુ જશે એમાં સંધ્યો રે;
છંદ્રે રાય પૃથ્વીના ચઢાવ્યા રે, ચુક કરવાને કોઈ ન આવ્યા રે. ૧૯
- એવુ બળિરાયનું છે બળ રે, સકળ પૃથ્વીની હાથ કળ રે;
તેવા દેવ છતેલા અનેક રે, બળિરાયનુ છે કામ નેક રે. ૨૦
- જોઈ મહાપ્રકેરી શોભા રે, શુક ગુરુ મનથી લોભ્યા રે;
આવી શોભા નથી સ્વર્ગ ધામે રે, પૂરી આશા તો સુદરશામે રે. ૨૧
- આનંદ આનંદની હેલી રે, દુખ તો દૂર મૂક્યા ઠેલી રે;
ધન્ય દિવસ આજનો ઘડી રે, જોવાની તો મઝા ખડી રે. ૨૨
- જોઈ મહાપ્ર ને વળિયા બેય રે, ગયા મણિપુરમાં તેય રે,
પછે શુદ્ધે કલ્પો વિશ્વાસ રે, માગજો અશ્વ તો છંદ્રની પાસ રે. ૨૩
- પછે યજ્ઞનુ કરશુ કામ રે, શત યજ્ઞ કરી લ્યો ઈંદ્રધામ રે. ૨૪

વલણુ.

- ઈંદ્રકેરુ ધામ મળશે, યશે તમારુ કામ રે;
શત યજ્ઞ જો પૂરણુ કરશે, મળશે સુદરશામ રે. ૨૫

કંઠુ ૭ મું.

રાગ વેરાડી.

બેઠા રાજ સભાની માંય, માત્રાજ યથો છે ત્યાંય;
 આલ્યા પૃથ્વીના ભૂપાજ, તે તો બધાઈ બેઠા પાજ. ૧
 એવે આલ્યા જાતા મોટા, ચાર મુખના નહિ નેટા;
 આલ્યા કુબેર અત્રિ સર્વ, ઈંદ્ર આલ્યા ગયો જેનો ગર્વ. ૨
 એમ એક પછી તો એક, આલ્યા દેવ સભામાં છેક;
 સહુ આવીને બેઠા જ્યારે, રાજ બગિ તો બોલ્યો ત્યારે. ૩
 ઈંદ્રરાયને તેડી પાસ, બગિ વચન બોલ્યો ખાસ;
 તમારે ત્યાં અશ્વમેધના વાજ, તે તો અમને આપો યદ્યરાજ. ૪
 અમારે અશ્વમેધ તો કરવો, ઘોડાને પૂજમાં ધરવો;
 અમારે ઈંદ્ર પદ નવ જોઈએ, અમો કરીએ છીએ પુણ્ય સોઈએ. ૫
 ઈંદ્ર કે' હા આપું આણી, બગિ નેચો છે ચંદ્રો નાણી;
 બીજાના મેળવ્યા ઘોડા, ઈંદ્રરાય હરે છે નેડા. ૬
 પણ શું કરે આને આપે આણી, જે છે બળતણી તો ખાણી;
 ગયો રાજ ને ઘોડો લાલ્યો. નેઈ બગિના મનમાં લાલ્યો. ૭
 સર્વ ઘોડાયકી છે જૂદા, નેઈ રાય યથો મન મુદા;
 તે ઘોડો શુક્રાચાર્યને બતાવ્યો, ગુરુને ઘોડો તો ઝટપટ લાલ્યો. ૮
 હવે કરો યજ્ઞવલ્કી તૈયારી, મતિ ઉતાવળી ચાય મારી;
 ગુરુ કે' કાલે છે શુભ જોગ, જાગે તારા ભવોભવના રોગ. ૯
 બીજે દિવસે મુહૂર્ત દા'ડો, એક દિવસ છે માંહી આડો;
 મથમથી પત્રીઆ જોહુ પઠાવી, તેથી રાજની મંડળી આરો. ૧૦

- તેને ઉતગ્વાની જગા આપી, રાચે કદ્દ તે નાખ્યા કાપી,
 પડી રાતને ઉઝ્યો ભાણુ, થયો યજ્ઞનો દિવસ જાણુ ૧૩
- ત્યારે બેઠ લઈ લઈ આવે, તેને રાજા તે તર્ત યોવાવે,
 આવ્યા ઈંદ્ર તે બેઠ લેઈ પાછા વાળ્યા થોકુ દઈ ૧૨
- પછે કુબેર આવ્યા જાણુ તેને યોવાવ્યા સારી વાણુ,
 યમરાજા તે આવ્યા ત્યાહી, યક્ષ રાક્ષસ દીઠા જ્યાહી ૧૩
- વિદ્યાધર ને આવ્યા છે નાગ, આપો લઈ ચાલે થોડો ભાગ,
 નાચે અખ્ખરા માહે રના, તિનોત્તમા રૂપની ખભા ૧૪
- સમુદ્રના રહેવાશી સર્વ, આવના તજી કરીને ગર્વ,
 આવ્યો સમુદ્ર રૂપને લેઈ, પાગે વાળ્યો થોકુ દઈ ૧૫
- નદી તીરના ગહેવાશી મર્વ, આપવા આવ્યા જાણુ પર્વ,
 પર્વત પાર્વતીય ભૂપ, લઈ બેઠ તે આવ્યા અરૂપ ૧૬
- દશ દિશાના જે દિગપાળ, આવ્યા તે તો તહી તતકાળ,
 અષ્ટ કોણના આવ્યા હાથી જેની જોડીતણા સહુ સાથી ૧૭
- સિદ્ધ ચારણુ આવ્યા ભાટ, દાન પામી ગયો ઉચ્ચાટ,
 ત્રણુ લોકના આવ્યા સર્વ, હંતુ બળિરાયને ત્યા પર્વ ૧૮
- બેઠના થયા મોટા ઢગલા, ચળકે રૂપિયા જાણુ બગલા,
 એમ બેઠનુ થઈ ગયું કામ, પડી શુક્ર ગુરુ યોલ્યા આમ ૧૯
- હવે કરો યજ્ઞની તૈયારી એમ મતિ કહે છે મારી,
 હવે મુહૂર્તની છે વેળા, સર્વ આવી મળ્યા છે ભેળા ૨૦
- એવે સીલ્કી આવ્યા જાણુ, તે તો ગુરુશુ યોલ્યા વાણુ,
 ગુરુજી યજ્ઞકંડ થયો છે તૈયાર, તમાનો મહુ એકજ સાર ૨૧
- કંડ તૈયાર થયો બ્યારે, આવી બગનો ઉપર બેઠો ત્યારે,

૧૪ તિનોત્તમા-એ નામની અપ્સરા રૂપની ખભા-રૂપના સ્તભરૂપ

૧૫ રૂપને લેઈ-મૂર્તિમાન થઈને

તેવી મનમા લાગે બીંક, વળી ચઢતી એક બે દોંક	૨૨
એ યજ્ઞ તો પૂરો નવ થાય, તેમ અનૂગે નવ કળાય,	
વિદ્ય કાનાગ તો આ દેવ, તે તો કહે છે સાગી સેવ	૨૩
ગુરુ કે' થાવાનું તે થાશે, તમે આનો અભાગી પાસે,	
હાથ જા પી ને ગયા ગુરુ, જોયું નહિ કાઈ અધુર	૨૪

વસીણ.

અનૂગ કાજ જોયું નહિ, ત્યારે ધ્યા પ્રમત્ત રે,	
પડે રાજાએ દિક્ષા ધની, વાપર્યું જાડું ધન રે	૨૫

કંઠુ ૮ મું.

ગગ ધનાશ્રી.

ભૃગુકુળના આશિષ મર્ષ, આગળીઓ ત્યાં રજા રે,	
ત્રતિવજ અધ્વર્ષ આચાર્ય પ્રભા, મર્મના મન મગન રે	૧
બીજા કુળનો પ્રાત્નજુ કોઈ, યજ્ઞના નવ હીધો રે,	
ભૃગુપતિએ ભેદ થાય જોયો, એવો ઉપાય કીધો રે	૨
મથમ યજ્ઞની નિંદા કીધી, અશ્વનુ પૂજન કીધું રે,	
અમિત્રતા પાળવા મનને, ગુરુએ વચન હીલું રે	૩
પડે વિદિ કનીને અશ્વ દોડ્યો, ભૃગુકુળથી જ્યારે રે,	
બાણામુગ તો પૂઠે આપ્યો, રમણ કરવા ત્યારે રે	૪
બગિરાજને બે સ્ત્રીઓ છે, વિધ્યાવળી ને કોટંગ રે,	
બાણામુગની માતા તે તો, યજ્ઞના આગે ભરી રે	૫
થોડો જો જો આમે વાચે, તે મળા પામે નામ રે,	

૩ અનિવૃત્ત—શ્રીપુરુષની વચ્ચેના ઉત્તરોડી તરવાર મૂકીને એમના ગયન કરી જલસર્પ પાળવાનો નિયમ

- બળિરાજનનું નામ સુહૃદીને, દોષ રાખવાની કરે ન હામ રે ૬
 એમ વોડો દશ દિશાએ ધૂમ્બો, ખાણે ખાએ અર્ધ રે,
 દોષ નૃપતિએ આલ્યો તેના, બાણાસુરે ઉતાર્યો ગર્વ રે. ૭
 એમ ત્રણ માસમા તે તો વોડો, ફરીને આવ્યો પાછો રે;
 દોષએ તેને બાધ્યો નહિ ભાઈ, બળિરાયના પરચો સાચો રે ૮
 નામમાત્રથી તાપ લાગે તો, બાવે ઘોડો કોણ રે,
 બાણાસુર તો લઈને આવ્યા, પાળી કરીને પોણ રે ૯
 રાજાએ તે સુણ્યુ જ્યારે, આવ્યો બાણ તે લઈ ઘોડો રે,
 રાજાને ઘણા હર્ષ થયો છે, થાય છે વોડો વોડો રે. ૧૦
 હજ્યા મજ્યા પુત્ર પિતા પછે, પૂછી સર્વ વાત રે;
 કોણ સામા થયાંતા રાજા, તેમની કહી સહુ ખ્યાત રે. ૧૧
 બળ સહિત તેમને છલ્યો, આલ્યુ ન તેમનું કાંઈ રે,
 દવના છળ એ તો પિતાછ, ખુશી બતાવે આહી રે ૧૨
 બળિરાજા કે' તેજ થાય છે, સર્વ થગે ભાઈ માડુ રે,
 થોડા દિવસ ગડીને જાજે, બીજવાર હુ 'ગર રે. ૧૩
 વળી યજ્ઞનું કામ તો આલ્યુ અટપટ, પ્રથમ યાગ થયો પૂરો રે;
 વિદ્યા કાઈ નહયુ નહિ માહી, શુભાચાર્ય જ્યા રૂંગે રે. ૧૪
 એક યજ્ઞ તો પૂગણ કીધો, બીજ વાર મૂડ્યો વોડો રે;
 જોણ તે તો અશ્વ આલ્યો, તેના કાઢ્યો બાણે ખોડો રે ૧૫
 એમ અશ્વમેધ થાય છે, નથી લાગતી કંઈ વાર રે;
 દવ કપટ કરે છે અતિગે, પણ મળતો નથી કંઈ સાર રે. ૧૬
 બ્રાહ્મણ છે સહુ જુગુપ્તિના, તેણે ન ચાલે ત્યાંહી રે;
 ઘોડા પૂઠે છે બાણસુર નેવો, હારે કપટ કરે જ્યાહી રે ૧૭
 પછે દવ અર્ધ હાગીને જોડા, યજ્ઞ થયા પૂરા એથી કે,

- ઇદ્રગધે તો આશા મે'લી, ચઢિવાતા થયા છે દેખી રે. ૧૮
- ગુરૂ બૃહસ્પતિને પૂછયુ જાઈ, કરવુ શુ ગુરૂ દેવા રે,
દાનવ તો ઘણા મતબાવા, કરે યજ્ઞની સેવા રે ૧૯
- ભૃગુપતિ આગે નવ આરે, કાઈ ગુરૂ ચતુર્ગધ રે,
દાનવને તો એમની માટી, ગુરુજી છે સાઈરે. ૨૦
- ત્યારે બૃહસ્પતિ તો બોલ્યા, ચૂકગે નહિ લગાર રે;
ઉપાય એક રહ્યો છે હાવા, મળવુ વિષ્ણુને સાર રે. ૨૧
- પચાશી યજ્ઞ પૂરા કી'યા, સાભળી કાલે વાત રે,
ત્યાથી ઉઠી દેવો ચાલ્યા, ખ્રિસ્તાડનો જ્યા નાથ રે. ૨૨
- ખ્રિસ્તા દેવને સાથે લેઈ, ગધા શિવની પાસે રે,
શિવજી મુદ્દા ગયા ત્યાથી, વિષ્ણુજીની આશે રે. ૨૩
- જઈકરીને સ્તુતિ કીધી, ખજો એકજ પો'ર રે,
જ્યારે દર્શન તો થયુ નહિ, કાંઈક મુણ્યો સાર રે. ૨૪
- જાવ દેવ સહુ અમો અવતર, અદિતિને પેટે રે,
કશ્યપના અમો તન કા'વુ, જો જો રહીને છેટે રે ૨૫
- તમારુ કુખ અમો ત્યા ભાગીશુ, લાગગે નહિ કરી વાર રે,
ત્યારે ઈદ્રાયાય એહીપેરે બોલ્યા, બાણુ યજ્ઞ થયા સાર રે ૨૬
- આઠ યજ્ઞ બાકી છે દેવા, તેને લાગે એક વર્ષ રે,
એટલામા તે ક્યાથી થાશે, આપનો તો ઉત્કર્ષ રે ૨૭
- વિષ્ણુ કે' અમો સર્વ બાણુ છુ, તમો વળો આજ રે,
તમારુ તો કારણ કરશુ, અમને એની દાઝ રે ૨૮
- એમ સુણીને ઉઘે મને, વળિયા ત્યાથી દેવ રે,
ખ્રિસ્તા સકરને છે ભરોસો, કરશે કાળજ એવ રે ૨૯
- હવે એક દિવસે અદિતિને મદિર, આવ્યા કર્ષપ મુનિ રે,

- બાંને સ્ત્રીઓ સન્મુખ જઈને, મુણ્ડી વેદની ધુની રે. ૩૦
- તેમાં અદિતિ ઉપર પ્રસન્ન થયા, તેને કહ્યું તમે પયત્રત કરો રે;
દુઃખ જાએ સવ તમારાં, આંખડી શેણે ભરો રે. ૩૧
- ઐમ કહીને યુનિ ગયા, પયત્રત કરતાં માતા રે;
તે બાઈને તો ગર્ભ રહ્યો છે, અવતર્યા પુત્ર આતા રે. ૩૨
- તે વિસ્તારી કહીએ અમે, મુણ્ડને શ્રીતા વક્તા રે;
હરિના ગુણ છે જાણો સર્વે, માણુક હીરા મુક્તા રે. ૩૩
- અદિતિ અતિ દુઃખ ધરેછે, કેમ છૂટે પુત્ર મારા રે;
દુઃખ વેઠે અતિશે તે તો, દાનવ લાગે ન સારા રે. ૩૪
- એ દુઃખમાંથી કોણ મુકાવે, મારા પુત્રને આજ રે;
પછે પરમેશ્વરની સ્તુતિ માંડી, છોડાવો તમે શજ રે. ૩૫
- યજ્ઞના ઈશ્વર તમને કે'છે, યજ્ઞના તમે કરતા રે;
યજ્ઞપુરૂષ તો તમને કે' છે, યજ્ઞના તમે ભરતા રે. ૩૬
- દેવના દેવ તો તમને કે'છે, યજ્ઞના તમે કરતા રે;
દેવના નિર્વંતા સ્વામી, દેવના તમે ભરતા રે. ૩૭
- અચ્યુત એકું નામ તમારું, કરીએ સ્તુતિ કેવી રે;
દેવ અને સહુ માનવીરૂપે, દાનવને તેમ દેવી રે. ૩૮
- ગંગા જમુના સરયૂ સાચી, ગોદાવરી ને ગલ્લકડી રે;
એ તો સર્વ તમો છો સ્વામી, જાઓ નહિ છલ્લકડી રે. ૩૯
- તમે દુઃખ એકું સાંભળતામાં, સારું કરો કામ રે;
દુઃખ હરતા તો તેથી તમારું, ત્રીકમળ છે નામ રે. ૪૦
- કલ્યાણ કરતા છો કરાવજી, ગુણ શું ગાએ કોઈ રે;

- અમારું દુખ તો તમે મટાડો, જોઈ રહી સોઈ રે. ૪૧
- આવી સ્તુતિ જ્યારે કરી અદિતિ, મસત થયા ભગવાન રે;
જેથી વાણી થઈ ત્યારે, સુખીને આની સાન રે. ૪૨
- હે ! દેવમાતા અદિતિ તમે, ચિંતા કુગો નહિ રે,
દેવનું હું રક્ષણ કરીશ પાણ, મને જોઈશ સહી રે. ૪૩
- હાલ અમુનું રક્ષણ કરે છે, ભૂગુપતિ જે મોટા રે,
તેથી એમને કરી ન ગકારો, દેવમાતા જોટા રે. ૪૪
- તોપણ તમેએ પ્રત પાણું છે, તેથી કરીશ કામ રે,
તમે આશ રાખજો અદિતિ, રંગી કુટનો કામ રે. ૪૫
- એમ વાણી જેથી થઈ, સુખ પામ્યા છે માતા રે,
ગર્ભ રહ્યા છે સારે દિને, મુખમા દિવસ લાના રે ૪૬
- આન દના ધન ઉઠે નિત્યે, ગર્ભથી નહિ દુખ રે;
સુખ ધણુ છે અદિતિને, ભાગી ભવની ભૂખ રે. ૪૭
- દેવ સહુ તો વાટ જુએ છે, કારે થાશે કામ રે,
એવે નવાણુ મો યજ્ઞ આલિયો દેવે મૂખી હાન રે. ૪૮
- હવે અદિતિને નિષિધી રહ્યા, ગર્ભ તે જન્મવવમાન રે;
તે વાત તો એક જાણે પ્રધા, પીળા રાકર માન રે. ૪૯
- તે બે દેવના આન્યા વે'લા, સ્તુતિ કરવા સાર રે;
પ્રજ્ઞાજી તો સ્તુતિ કરતા, તણુ ગુણમય અવિધાર રે ૫૦
- તમારા ઉદરે તણે લોકો, તે છે ઉદર માય રે,
શ કરજી તો સ્તુતિ કરતા, અન્નમાદા આય રે ૫૧

પદ્ય.

- અન્નમાદા આંધ ઇશ્વર, સ્તુતિ કરતા દેવ રે,
નવાણુ મો યજ્ઞ આલિયો, દુખ ટાળો તત્ખેર રે. ૫૨

કડવું હું મું.

રાગ વેરાડી.

- બ્રહ્મા શકરની સ્તુતિ મુણી, જોવા દેવને ગયા સહુ ધૂણી;
તદા અવતરિયા દયાળ, જન્મ મરણની નહિ જાંજળ. ૧
- આર હાથ ને સુંદરસ્થામ, અક ધરું છે મેઘસ્થામ;
ગદા કમળને આપ્યાં પાણુ, અવતરિયા પ્રભુ નિરવાણુ. ૨
- પે'ર્યા કુડળ ગોટાં કાન, મુખ શોભે જાણે ભાન;
છાતીમાં છે શ્રીવત્સ ચિન્હ, સર્પ દેવથકી છે નિજ. ૩
- પહેર્યા અલંકાર અપાર, મુકટની શોભા છે સાર;
કટિમેખળા પે'રી છે નાથે, બાજુબન્ધ શોભે છે હાથે. ૪
- આઝર લગર પે'ર્યા સ્થામે, વનમાળા ધરી છે નામે;
કૌસ્તુભમણિ મોટો મકારા, પોતે રૂપથી કરના ઉજસ. ૫
- હોયો દિનકર હોય જોમ, નાકુ અધાર તો ત્યાં તેમ;
થયો જન્મ તે સમયે સાર, વરતાઈ રહ્યો ને નેકાર ૬
- થયાં પાણી નિમંગ અપાર, પક્ષી કરતા સારા ઉચ્ચાર;
આનંદ આનંદ થયો ઉજસ, હરિરૂપ થયુ મકારા. ૭
- અવણુ નક્ષત્ર મહિનો શુભ, બાદ્રપદનો છે શુભ કુભ;
શુક્રપક્ષ ને બારણ મોટી, અભિજિતની ઘડી નથી ખોટી. ૮
- બારાબર મધ્યાન્હનો હતો સમો, એ દિવસ સર્વને ગમ્યો;
એ બારણુ છે નામ, નિજવાદાદશી રૂકુ નામ. ૯
- તે દિવસે ને કરે વ્રત, તેનું લન મન થાય વ્રત;
એ વ્રતનો મોટો મહિમાય, બ્રહ્મા શકર જેને ગાય. ૧૦

૩ ભાન—ભાનુ—સૂર્ય. ૬ થયો ઈ—સારે સમયે જન્મ થયો.
૮ અભિજિત એ નામનું નક્ષત્ર. હમેશા મધ્યાન્હ કાળે અભિજિત નક્ષત્ર
ગણાય છે.

- એ પ્રતવાજો તરે ત્રાણોક, યાય કરેલાં દુહ્નૃન રોક;
 ધન્ય ઘડી ને ધન્ય દહાડો, જાણે તેને જન્મદો યાય ન આડો. ૧૧
- એવા શુભ અવસરની માંધ, અવતરિયા મણુછ ત્યાંધ;
 દેવે વગાડ્યાં છે વાજાંન, સરસ્વતી વગાડે જાંન. ૧૨
- ગોમુખ પણુવ અપાર, વગાડે દેવ કરે જેજેકાર;
 જાણે લાગે ન વાર લગાર, યાય નવાણુમો યજ્ઞ માર. ૧૩
- કેમ કરીને દુઃખ દેવ કાપે, દાનવને કેમ હરિ ગાપે;
 એવી વાટ જુએ છે દેવ, એવે કરવા લાજ્યા સેવ. ૧૪
- યદ્દિદુઃસની વૃષ્ટિ ત્યાં સાર, આનંદનો પામું ન પાર;
 જોઈ આનંદ ને આશ્વવ, અદિતિ મંભારતી ભવ. ૧૫
- આ તે શું કરું મેં બાઈપુણ્ય, મારે રહી નહિ કંઈ ન્યૂન;
 ધન્ય ધન્ય છે આજનો દિન, એમ મસત કરતી મન. ૧૬
- જોઈ હરિએ ધરેલો જન્મ, કર્યપ ક્રષિ પુત્રી થયા ત્યમ;
 મહામુનિ જેને આનંદ દુઃખ, એક લેખવે દુઃખ ને મુખ. ૧૭
- તે પણુ આનંદમાં તણાયા, એવી ઈશ્વરની છે માયા;
 ગુણુ ગાયા ઈશ્વરના મારા, છૂટયા તાપ તો મુનિ કે' મારા. ૧૮
- કર્યાં ઈશ્વરનાં દરશન, થયા મણુછ તો પરમન;
 બોલ્યા કર્યપક્રષિ ભગવાન, તમે કરો દેવનું સનમાન. ૧૯
- ત્યારે થયા વામનરૂપે દેવ, કરો બટકની સહુ મેવ;
 વળી બૂકા પડયા છે દેવ સર્વ, પ્રભાએ જાણાવ્યુ પર્વ. ૨૦
- કરાવ્યા સહુ ત્યાં તો મન્દાર, કર્યા સર્વ તહીં આચાર;
 ગુણુ ગાય ને કે' ધન્ય ધન્ય, યાય સર્વનું મન મસત. ૨૧
- અવતર્યા દેવાધિદેવ, કરે મુરિનર મુનિજન સેવ;

થયુ દેવે જાણ્યુ કાજ, (પાણ) કેમ બહુક થયા મહારાજ. ૨૨

તેનો ખજાએ ભાગ્યો બેઠ, એ તો ભણુશે ચારે વેદ;

તેથી થશે આપણું કામ, હમણાં સેવો સુદરશ્યાગ. ૨૩

હુ જૂલો પડ્યો વાર હજાર, તમે શુ જાણો નિરંધાર;

એમ ખજાએ સમજાવ્યા દેવ, તે તો કરવા લાગ્યા સેવ. ૨૪

વલણ.

‘સેવા કરવા સહુ લાગ્યા, બહુકરૂપની ત્યાંય રે;

હવે હરજી શુ કરેછે, વર્ણવે કવિ આય રે. ૨૫

કડવું ૧૦ મું.

રાગ મેવાડો.

જનોઈ દેતા રે, બહુકને સહુ મળી;

સૂર્ય ગાયત્રી રે, આપી હતી મળી. ૧

દેવગુરૂ આપે રે, ઉપવીત દેવને;

કશ્યપ મેખળા રે, આપી કરી સેવને. ૨

પૃથ્વીએ ચર્મ રે, મૃગનુ ત્યાં દીધું;

તેથી મનકુ રે, ખુશી નાથે કીધું. ૩

દંડ આપ્યો રે, ચંદ્રમાએ તહી;

ઠાપીન આપ્યું રે, માતાએ જઈ. ૪

સ્વર્ગ છત્ર કીધું રે, દેવની ઉપરે;

કમ ડગ ગાલુડું રે, દેવ ચમર કરે. ૫

ઋષિ સાત આપ્યા રે, દર્ભ આપી ગયા;

માળા લાવ્યાં રે, સરસ્વતિ ખુશી થયાં. ૬

કુખેરે આપ્યું રે, ભિક્ષાનુ થુંભકુ,

તેમાં તો આપ્યું રે, અંબાએ વહું.	૭
એવા પ્રભાચારી રે, યથા ભગવાનછ;	.
તેજ વાધ્યું રે, લઈ લઈ દાનછ.	૮
પરિસમૂહન રે, કરી હોમ ને કીધો;	
પરિતરણથી રે, પૂજન તો લીધો.	૯
એવા દવ રે, દીપ્ત્યા છે ઘણા;	
ત્યારે બોલ્યા દવો રે, સમાચાર બન્યા.	૧૦
દવ તમે બાણો રે, ભૃગુપતિ દુઃખ દહે;	
દંદ્રપદ લેવા રે, રાત દહાડો કે'છે.	૧૧
તેને નિવારો રે, દુઃખ એ મોહું છે;	
નવાણુમો યજ્ઞ છે રે, નથી કાંઈ ખોટું છે.	૧૨
મુણી વાત રે, વામન બોલિયા;	
દવનું દુઃખ રે, મુણીને કોલિયા.	૧૩
અમો ભાગું રે, દુઃખ ને મોહું છે;	
તમારૂં કે'વું રે, નથી કાંઈ ખોટું છે.	૧૪
ભૃગુપતિ, મોટા રે, બળિની એથે છે;	
દવ હારે રે, બૃહસ્પતિ પોતે છે.	૧૫
એ છે સરખા રે, તો તો શી ચિંતા છે;	
દંદ્ર છે તેવા રે, બળના મિંતા છે.	૧૬
અમો રૂપે નાના રે, કહો ભાઈ શુ કરીએ;	
ભૃગુથી હારીએ રે, શુકને શું કરીએ.	૧૭

૭ શું બહું—ભિક્ષાપાત્ર (૧) ૯ પરિસમૂહન—દર્ભવડે દોમની જગો
સ્વચ્છ કરવાનો એક વિધિ. પરિતરણ—દોમની જગોની આસપાસ દર્ભ
પાથરવાનો એક વિધિ

૧૬ મિંતા—મિત્ર.

ભૃગુકુળ મોહું રે, તેમાં શુદ્ધ સાચો છે;	
તેના કુળના ખાલાણુ રે, વદે ત્યાં વાચો છે.	૧૮
શુદ્ધે તોડ્યા રે, ભૃગુકુળના સર્વે;	
ત્યાં શું કરવું રે, તે તો આલ્યા ગર્વે.	૧૯
ત્યારે દેવ નમિયા રે, હરિ એમ શું બોલો;	
અમારાં દુઃખડાં રે, દામોદર તોલો.	૨૦
એ (તો) તમારું કામ રે, દેવને દુઃખ પડે;	
સ્વરૂપ લેઈ શામ રે, ત્યાં તો આવી અડે.	૨૧
તરિય ખત્તા બોલ્યા રે, ભૃગુકુળ શું (ય.) કરે;	
દેવનો દેવ રે, કોઈથી નાજ ડરે.	૨૨
જઈ કીજે રે, કામ હરિ દેવતાણુ,	
હ ખ પામું રે, અમો તો દેવ ધણુ.	૨૩
ત્યારે ઊઠ્યા રે, શ્રીભગવાન મોટા;	
નથી કોઈ એવા રે, જમના કોઈ જોડા.	૨૪

વસણુ.

જોડા નથી કોઈ એમના, એવા ઊઠ્યા દેવ રે;	
કવિ તેને શુ કહી શકે, જેની કરે છે દેવ સેવ રે	૨૫

કડવું ૧૧ મુ.

રાગ રામઝી.

અજાચારીનો વેપ લઈ, આલ્યા ઠે ભગવાન,	
માતાને તે કે'તા આલ્યા, છત્રીશુ બળવાન.	૧
ચિંતા કરણું નહિ તમે, કરીશુ દેવને મુખ;	
એમ કહીને ચાલિયા, ટાળવા દેવનું દુઃખ.	૨

- નર્મદાતીરે ભૃગુકચ્છ છે, ગયા ત્યાં વામન;
ભૃગુકુળના બ્રાહ્મણ બેઠા, બળિને કે'તા ધન્ય. 3
- તારા જેવો રાજા કોઈ, થયો નથી કોઈ દિન;
દાનવમાં તેં નામ કાઢ્યું, મોહું તારું પ્રણય. 4
- નવાણું અશ્વમેધ કીધા, બીજા તો નવ થાય;
સોમો હવે પૂરો કરશો, દાનવનું દુઃખ જાય. 5
- પછે સ્વર્ગનું રાજ્ય પામો, થશે રૂડાં કાજ;
કુળગૌર અમો તમારા, આપજો રૂડો સાજ. 6
- એમ બ્રાહ્મણ ઋતુતિ કરે છે, એવે હોયો ભાણુ;
એક બાળક આવતો જોયો, થયું મહુને ભાણુ. 7
- તેજ તેનું અતિ અનુપમ, જોઈ લાજ્યા વિષ;
માંદો માંદે વાતો કરતા, મોતીની રીંછી પ. 8
- તેજ જોઈ બ્રાહ્મણ રીઝયા, એવે આવ્યા પામ;
કમ હજ કટિમેખળા રૂડી, વળી ઘણો પ્રકાશ. 9
- તે જોઈ બ્રાહ્મણ સર્વે ઊડ્યા, એમાંડયા ભગવાન;
તમો બાળવેપે કોણુ છો, વદા આજે વાણુ. 10
- વામનજી બોલ્યા નહિ, તેમ ઋષિ કરે વિચાર;
ત્યારે બળિરાજા બોલ્યા, ભયે પધાર્યા માર. 11
- આજ હું પાવન થયો, દર્શન તમારું પામી;
મારી તો સર્વ મટી મઈ દત્તી જે જે પામી. 12
- એમ બોલી આસન આપ્યું, બેગાડયા વામન;
પૂજા કરીને પ્રમજ્જ કીધા, ચાલુ થયા છે મન. 13
- પૂજનું પાગી દાપે લીધું, મૂક્યું મમ્તક સાર;
આજ હું કૃતારથ થયો, એવો મૂક્યો ભાર. 14
- ધન્ય રવ તમો અહીં પધાર્યા, બાકી રહ્યું નહિ કાંઈ;

- વામનરૂપે વિભક્તુ છો કે, શંકરરૂપે સાંધ. ૧૫
- એમ ઘણુ ઘણુ બળિ બોલ્યો, ત્યારે બોલ્યા ભગવાન, .
- બજિરામનું માન રાખ્યું, કરી પછે ત્યાં સાન. ૧૬
- ત્યારે માન આપ્યું રાજાએ ત્યાં, જાણ્યું જોઈએ કે ઈસાર;
- માગનાર તો કહે નહિ, જાણાવે નહિ વિચાર. ૧૭
- રાજા બોલ્યો મુજો વામન, માગો મનનું ગમતું;
- માફ ચિત્ત તો રાત દહાડો, યાચકથી નથી રામનું. ૧૮
- હાથી આપુ ઘોડા આપુ, આપુ ગાયો સારી;
- હીરા માણુક સરવે આપુ, બોલો હે બ્રહ્મચારી. ૧૯
- મહેલ આપુ કો'તો રે'વા, ડોઢો આજ રચાવી;
- છાપરે તો હીરા ટાંગુ, મુખ સહુ મચાવી. ૨૦
- વિધ વિધના માહી પાઠ પાઠ, કરીદાના કામ,
- જેથી મુખ થાય આપને, થાયે માફ નામ. ૨૧
- પખા કરાવુ પહોચતા, મુખી થાય શરીર,
- વિધ વિધ રગના ગલીઆ ને, હસ્ત કસણે હીર ૨૨
- બીજું ને માગો તે આપુ, સોપુ સર્વ શરીર;
- તમે વામન બોલો મુખે, ધરૂં ઝાઝી ધીર ૨૩
- તોય વામન બોલે નહિ, ત્યારે રાજા કથવાય;
- કેમ મુનિ બોલે નહિ, મન રોણે સચવાય. ૨૪

: વલણ.

- સચવાયું મન કેઈપેરથી, એવું જોઈ બોલ્યા દેવ રે,
- રાજા હું મસજ થયો છું, કરી તમે રૂડી સેવ રે. ૨૫

કંકણું ૧૨ મું.

રાગ માર.

- સેવા કરી તેથી બોલું રાય, તારું મન જેમ મુખી થાય;
મહાદના તમે પુન કા'વો, પેટી તમે તો ન લગવો. ૧
- બુગુડજના બેડા ખાલ, લેહ લાણે તમારો મર્મ;
તમે પૂજે અતિથિને સાર, એમાં કરવો તે શાના વિચાર. ૨
- હોય બુદ્ધિ તમારી ચોખી, ઇંદ્રિયા તમે તો રોકી;
'આપું છું' કહી શકો નહિ નાય, થઈ એક વાર તો હાય. ૩
- એ તો તમારા કુળની રીત, તરત થાયે મને ઘણી મીત;
તમે બોલાવો બે વાતે, યુદ્ધ કરવા કે દેવ સાટે. ૪
- તેના તમે કરોછો સ્વીકાર, બૂચો 'ના'ના કહેવો મકાર;
જુઓ મહાદ વંશી તમારા, શોભે ધુવ જેવા સાર. ૫
- તમારો પૂર્વજ જે હિરણ્યકશિપુ, જેની પૂરે રિપુ તો સાક્ષ;
જઈ ગદા તે હાથમાં લાણ, ગયો જલવાને નિરવાણ. ૬
- તેને થયો મજા નહિ કોઈ, મજા વિધ્યુ જોઈ સોઈ;
તેણે કપટથી છલ્યો સાર, મારી નાખ્યો પછે નિરધાર. ૭
- (પણ) વિધ્યુ કે'તા કે એવો ન કોઈ, લાણે યુદ્ધની રડી સોઈ;
એ વાત લાણી હિરણ્યકશિપુ, મારા ભાઈના કોણ રિપુ. ૮
- વિધ્યુ લાણીને ગયો ચેકુઠે, ભાઈતેને તો કોણ કુઠે;
જોઈ ભય પામ્યા અતિ વિધ્યુ, ગભરાતા ઘણા જિધ્યુ. ૯
- જોઈને વસવા ન દીધા દેવે, ગયા રાંકર પામે એવે;
તેમણે પણ કહ્યો નકાર, ગયા જ્યાં પડમે સાર. ૧૦
- ત્યાં પણ થયું નહિ કામ, આખર પેડા તે પેટમાં રથામ;

- ત્યારે શોધી વળ્યો તુલ વંશ, નવ જડ્યો છૂટ્યો'તો દંશ. ૧૧
- તમારા પિતાની શી કહીએ વાત, જેની અતિ નિર્મળ જાત;
- આવ્યા દેવતા માગવા સાર, આખ્યો છવ ન કરી વાર. ૧૨
- એવા તમારા પિતા કહીએ, તમારા ગુણુ શા ગઈએ;
- તમે તો છે મોટા ભૂપ, તમારું દાનેશ્વરી રૂપ. ૧૩
- અમે માગીએ શું તમ પાસે, એવી મનમાં થાયે આશે;
- પણ વળી થાય છે વિચાર, માગતાં હંચકવો ભાર. ૧૪
- નહિ માગવુ એમ મન કે'છે, દુઃખ પાછું ઊભું રે'છે;
- જે તમારી હોય મરણ, તો તો આશા પૂરે મારી હરણ. ૧૫
- મારે લોભ નથી સુણુ રાજા, યોડી વાત કહું છું કાળ;
- મને તેટલું આપો સાર, મારે બીજે નથી વિચાર. ૧૬
- મરણ હોય તો અમે માગું, ના કહેતામાં દહને ત્યાગું;
- તેવું લાગે તમોને પાપ, દેવો પડશે જમને જળાપ. ૧૭
- મરણ હોય તો અમે માગુ, નહિતો બ્રાહ્મણને પાગે લાગું;
- મારે લોભ નથી કંઈ બાજો, મારો દહ છે રાજા સાજો. ૧૮
- તમે આશ નહિ જે પૂરો, વળી કોઈ દાતાર જેઈશ શૂરો;
- માગણુને ખોટજ નહિ. એક ન આપે તો બીજે સહી. ૧૯
- અમે સુણું બળિ મોટો દાતા, તેથી આવ્યા છું ઘેર જાતા;
- પૂરો આશા તો અમારી, પ્રભુ આશા પૂરે તમારી. ૨૦
- આખ્યુ લીધુ સય ન પો'એ, મૂર્ખ હોય તે ઘણું શોએ;
- કદી તમે કહેશો નકાર, તમારૂં યજ્ઞપુણ્ય જાશે સાર. ૨૧
- તમારું મન થશે મુસજ, એવું અમે માગું રાજન;
- બળિરાજ બોલવાં જાય, તેને બોલવા ન દેતા ગુરુરાય. ૨૨

એમ વામનજી કરતા તાલ, રાજ સમજે નહિ જે સાય,
ગજ દાનેશ્વરી છે મોટો, તે તો વિચાર લાવે ન ખોટો ૨૩
જેણે યજ્ઞ કર્યા છે અપાઝ, તે કેમ માગણ વાળે સાર,
પછે રાજ ખોટ્યો મુખ, તમારૂં અમો ટાણુ દુખ ૨૪

વલણુ.

કુખ ટાણુ અમો આજે, ખોનો વામનરૂપ રે,
ત્યારે હરખ ધરી શુ આચરે, મુણો ત્રિભોવનભૂષ રે ૨૫

કંકડું. ૧૩ મુ.

રાગ સામેરી

મારે જોડ્યો ન કાઈ મોટું રે, જોડ્યો વાસ કરી માહી લોટું રે,
આશ્રમ કરવાને કાળે રાજ રે, જોડ્યો કાઈ પૃથ્વીની માઝા રે ૧
જોડ્યો ત્રણ ડગલા તો ભોમ રે, તમારૂં પ્રણય તપે રડે સોમ રે,
જોડ્યો આપો તો રોએ મન રે, ત્યારે ખોટ્યો શુ રાજન રે ૨
અરે બાળક હું તો જાણું રે, તું તો જ્ઞાનનો હૃદય ભાતું રે,
પણ નાદાન છે તું મૂર્ખ રે કાઈ વિચાર કરતો ન પુર્ખ રે ૩
અથા જોડ્યો તો ગરીબ આપે રે, તેમા મને શુ સતાપે રે,
માઝ્ય મારી પાસે ગામ રે, માઝ્ય મનગમતું તો દામ રે ૪
વળી ઈન્દ્ર મનની હોય રે, આપુ દિપ કે દેરા સોય રે,
અમો પૃથ્વીના છુ રાજ રે, અનારી માને છે દેવ માઝા રે ૫
તે તું બાળક જાણું ન કાઈ રે, જુદી નથી અ ના તારા માહી રે,
તે નથી દાન તો દીઝ મારા રે તાગ મન નથી દીસતા સારા રે ૬
હુ આપુ કદી દાન રે, તે તો ધાય છે દેવ સમાન રે,

૨૫ ત્રિભોવનભૂષ ત્રણ ભુવનનો રાજ-મનિ

૩ પુર્ખ—અર્થાત્ પુરુષના જેવો

એણું માગો તમે બટક રે, આવું બોલો છો શું બટક રે. ૭
 જ્યારે માગણું ત્યારે શું બાકી રે, એમ માગતાં શું ગયા થાકી રે;
 ત્યારે વામન બોલ્યા હાકી રે, આપવામાં તો નથી કંઈ બાકી રે. ૮
 પણ અમે સમજીએ છીએ જ્ઞાન રે, અમે આજખ્યા છે ભગવાન રે;
 તેથી તૃપ્તિ નથી કાંઈ આજી રે, નથી નેઈતા હાથી ને વાછ રે. ૯
 મોટા પૃથુ જેવા રાજા રે, ધનની ધારી ગયા નહિ માઝા રે;
 તો તું અને હું તે કોણ રે, આજ દાની ને દાતા આણ રે. ૧૦
 માટે માગ્યું તેટલું આપો રે, લોભ આજો નથી કેમ તાપો રે;
 જ્ઞેત્રજી ડગલાંએ થાય ન તૃપ્તિ રે, હાથી ઘોડાની શી સંપત્તિ રે. ૧૧
 એની મેળે મળી આવે જેહ રે, અમે તો લઈએ છીએ તેહ રે;
 બીજે લોભ અમે કેમ કીજે રે, એથી દવ તો નવ રીઝે રે. ૧૨
 સંતોષમાં છે ઘણું સુખ રે, અસંતોષીને છે દુખ રે;
 એ તો અમે સારી પેઠે જાણું રે, તો દ્રવ્યને કેમ નાણું રે. ૧૩
 ને ખાહ્યાણ હોય ન લોભી રે, તેની જાણને દહ શોભી રે;
 હોય લોભી તે તો છુટાય રે, જમને ત્યાં તો ફૂટાય રે. ૧૪
 એમ અમે કરીએ કેમ રે, અમારો છોકું નહિ નેમ રે;
 ત્રણ પગલાંથી થશે પૂર રે, માર કામ ન રહે અધૂર રે. ૧૫
 તો વધારે શે કાજ માગુ રે, મળે વધારે તે ક્યાં ત્યાગુ રે;
 ત્યારે ખાહ્યાણ કરે વિચાર રે, લોભી બોલતા કંઈ સાર રે. ૧૬
 કરે આણસાર તો ત્યાહી રે, કંઈ આપજે અમને જ્યાંહી રે;
 તેના સામુ તે નવ જોતા રે, જેને લોભ આજા નો'તા રે. ૧૭
 પછે રાયશુ બોલ્યા દવ રે, કેમ આપો છોજ એવ રે;
 નહિ તો જાહ છું અમે પાછા રે, અમે તો છીએ ભાઈ સાચા રે. ૧૮

તેવા તમે થાવ સાચા રે, નેથી અમે જઈએ રાચ્યા રે;
 બળિરાજ બોલ્યા ઠીક રે, ભરી હ્યો બૂમિ તજી ઠીક રે. ૧૯
 જ્યાં મરજી હોય ત્યાં આપું રે, વામન કહે શે સંતાપું રે;
 તમને દિક્ષા લીધેલા જાણું રે, અહીં આપો એમ હું માનું રે. ૨૦
 લીધું પાત્ર ત્યારે રાચે રે, મંત્ર બોલ્યા વામન સાચે રે;
 આપવાને દાન નરેશ રે, બાંધ્યા શિરના છૂટા કેશ રે. ૨૧
 પૃથ્વી આપવાને થયા રાજ રે, ત્યારે શુક તો બોલ્યા સાજ રે;
 જે ત્રણ કાળનું તો જાણું રે, તે તો સુખે બોગ ન માણું રે. ૨૨
 રાય મારી સાંભળ વાણું રે, કંઈ વિચાર કરજે જાણું રે;
 માઈ સાંભળ્યા વિના આપ્ય રે, તુ બહોરી લે છે સંતાપ રે. ૨૩
 તેથી મને થાય છે તાપ રે, માઈ માનવું પડશે બાપ રે;
 અમો તારે કાળે કહીએ રે, તમો માની અમાઈ રહીએ રે. ૨૪

વસણ.

અમાઈ માનો રાજ મોઠા, થાયે તો તો કામ રે;
 તને છળવાને આવિયા, છે આ સુંદરસ્યામ રે. ૨૫

કહવું ૧૪ મું.

નગ ગોડી.

અલ્યા રાજ્ય લેશે એ તો તાઈ, રાય માન્ય કહ્યું તું તો માઈ;
 હું તો કહું છું તારે કાળે, વામન ઈશ્વરનું રૂપ રાજે. ૧
 કશ્યપની અદિતિ નાર, તેના જાણજે એહ કુમાર;
 એ તો દવને કાળે આવ્યો, એને દાનવ તો નથો ભાવ્યો. ૨
 તે તો કર્ણ કપુલ જે સાર, તેના કર્યો નહિ વિચાર;
 અમને પૂજ્ય નહિ લગાર, હવે જાશે તારો ભાર. ૩
 એ તો નિશ્ચે તુજને નડશે, તારી ઉપર એ તો ચઢશે;

મૂઠ જાણ્યો નહિ કઈ મર્મ, વિધણુનો કૂટો ધર્મ	૪
એને દુવની કરવી પક્ષ, તે તુ જાણે નહિ શે દક્ષ,	
તારી લક્ષ્મીને એ લેઈ, ઐશ્વર્ય સુદ્ધા ઈંદ્રને દઈ	૫
પછે પૈકડ જાગે જાણુ, તુ સમજ્યો નહિ અજાણુ,	
તમને કહીએ શુ રાય આજ, તેં તો બગાડ્યું સર્વે કાળ.	૬
એ તો વંશારશે રૂપ મોહ, તાડે બોલ્યું કરશે જોડ,	
એક પગને લેશે પૃથ્વી, એની વાત છે અવનવી	૭
બીજે પગને લેશે સ્વર્ગ, તારો હશે લેશે ગર્વ,	
ત્રીજું પગલું માગશે એ તો, રાય ચેતાવું છું ચેતો	૮
લઈ સર્વને નરકે નાખે, આખ્યું નહિ એવું બાખે,	
તેની સમજણુ તો કઈ રાખે, આ તો કીધો છે તે રાખે	૯
જેથી ખાવાનું જાય દુટી, તેણે આપતા જાણે રૂડી,	
એમ મુનિ સહુ કહે છે દાન તે દાનની રીતે રે'છે	૧૦
એવું આપવું નહિ રાજ, જેથી જામે આપણી માગ,	
અમો તારે કાળે બોલું, દાનવનું કીક થયેથી કોલું	૧૧
ધન મળેછે મહાકુ જે, તેને વાવરો રાજા મુજે,	
દાન આપેથી શુ પામો, ઊભો અરિ આવી જો સામો	૧૨
કઈ કવીએ વિચાર રાય, આપો નહિ એમ ન કહેવાય,	
આપવું હોયે શક્તિ સારી, એવી રાજા છે મતિ મારી	૧૩

સમરથા.

આડ નહિ ને નિપજે, કૂલ કુળ તો અવિધાર,	
ચતુર હશે તે સતશે, કરી જોના વિચાર	૧૪

ઉત્તર-મત્ય

પાણી કોઈ પાય નહિ, નહિ આડ ને રોપ,

મગ ખટ છે જાણજે, દેવવાણીથી લોપ ૧૫
ઉત્તર-અમલ્ય.

એવુ શુ છે અવનવુ, જે કે'વાથી જાય,
મુખ ન પત ને થન ઘણુ, કંપી સમ નવ ખાય. ૧૬
ઉત્તર-હા

અક્ષર એક એવો સદી, કહિયે ચતુર મુજાણુ,
નિદા થાયે લોકમા, મુખ પામે નિગ્વાણુ ૧૭
ઉત્તર-ના.

વેગે એક દીઠા અમે, પચ ચક્ષુ પરમાણુ,
પગ પગ ને કંઠ અદ્ય છે, જાણે જાણુ સુન્દાણુ. ૧૮
ઉત્તર-મણિ, કૃપણુ અને શુક

કીડીનો કંઠ થયો, વિપરિત એ તો વાત,
વેદપુગણુ માભજ્યુ, મુનિ કરત વિખ્યાત ૧૯
ઉત્તર-નામનનુ પૈગાડપ

ત્રાણથી કો' શુ નિપજે, તૂણે વાગિયો ઘાણુ
એ તૂણુ દાખો ચતુર નર, નિકર કહુ પાપાણુ. ૨૦
ઉત્તર-ત્રણ હગવા પૃથ્વી

ધનુષ્ય જાણુ જડ રામમા, મૂતો માને પેટ,
ઝોળી વાળી જન્મતા, એથી છે મો હે. ૨૧
ઉત્તર-વામન

નાગ ચાવતો

માને તો મનાવુ દુય, આપ્યા પડી રેશો શુય,
નિશ્ચય સજ્ય તો તા જાય, માર મને રૂડા ગય ૨૨
આપવુ તેની છે અવધિ, તેના નામે કદા છે વિધિ,
તારૂ થાયે સાર જેમ, અમો તો ભાઈ વારુ તેમ ૨૩

કહી દે ઝટ રાય નકાર, જેથી થાયે સર્વે સાર;
તે સુણીને જોલ્યો રાય, મારું પણ ક્યમે નવ જાયે. ૨૪
વલણુ.

પણ જાયે નવ મારું માનો, કેહે રાજાજી પાવન રે;
રાજ્ય જાય તો ભલે જાયે, પણ મનાવું વામન રે. ૨૫

કડવું ૧૫ મું.

રાગ આશાવરી.

ગુરુ છે વાત સાચી, ગૃહસ્થના એ ધર્મ;
ધન સંચય કરવું ખરું, જે જાણે તેના મર્મ. ૧
હું પુત્ર છું મહાહનો, તે ક્યમ કહું નકાર;
સત્ય વાણી હું વદું, જેથી પામું સાર. ૨
દાતારને મન ધન કશું, પંડિતને મન વાણી;
તેમ ગુરુ મારે કરવું, કીજે તમને જાણી. ૩
મુઝા બહી મજે નહિ, તે જીવતાં તનું હુ વ;
જાણું છું જે ગુરુ મારા, સાથે આવે છે શુ ય. ૪
પ્રાણીને જે આપવું, તે પુણ્યકેરું કામ;
આપીશ કહીને ના કહેવું, ચાલે નહિ એ હામ. ૫
મુઝા પૂઠે નહિ કામનું, રાજ્ય પાટ ને ધન;
શામાટે ગુરુ મારું, ત્યારે ચોરું મન. ૬
પ્રાણી માગે રજ જેટલું, આપવું ઘણું સાર;
નરકમાંથી પ્રાણી તારે, સુણ્યો અમે વિચાર. ૭
તો પછી હું કેમ નાજ આપું, જોલો મારા દવ;
આજ હું તો રૂંડે મકારે, કરું વામનસેવ. ૮

- મધુષૈભે યુદ્ધ આપ્યું, એવા તે દાનવ,
તમે કહ્યા તે ધર્મ પાડાગે, મહીતણા માનવ ૯
- અમો તો એક વાણ્ય બોલુ, બોલુ નહિ જાણિયા,
આપવું તે તો આપવું, હવે કતાડ તે થાય ૧૦
- અપાર દાનવ થઈ ગયા, જોણે મેલ્યા રાજ્ય,
નામ ને નિર્ગાની નહિ, રહ્યું કીર્તિ કાજ ૧૧
- પાત્ર મગલ કંકણ, દાતા મળગે જાણુ,
દાતારને શુ કરી સકે, પાત્ર હોય અનાણુ ૧૨
- દાતા એ તો આપગે, લેનાર લેશે કેમ,
દાતારનું તો સૈમ કરીને, માગણુ મૂકે નેમ ૧૩
- તમે કહોછો વિષય છે, તો એવા માગણુ કોણુ,
નથી મને સામ્યો, આલ્યો છે એ આણુ ૧૪
- તમે એને પ્રમત્ર કરવા, કરો મોટા જાગ,
તો હું કેમ નકાર ભાણુ, ભને થાય ત્યાગ ૧૫
- આ બ્રાહ્મણુરૂપ વિષયુ, દેગે મુજને કુખ,
હું એને નહિ માડ, બ્રાહ્મણુ જોડ મુખ ૧૬
- જો એની મરજ એમ છે, મને દેવ કુખ,
તો કસાથી શુદ્ધ મગરો મુને, અતિગે તો મુખ ૧૭
- જો યુદ્ધ કરવા આવિયો, વિષયુ કે બીજા દેવ,
તો તેની અમો કીજે, ડડી કે ભુડી સેવ ૧૮
- બ્રાહ્મણુ રૂપે આવિયો, માટે દેડ દાન,
લઈ લગ્નિ કેટલું રંગે હશે કદી ભગવાન ૧૯
- ત્યારે શુભચાર્ય ગેપિયા હે મૂઠ માડ માન,
નહિતો તું મને ત્યાપ દેડ, દેખે જેમ ભગવાન ૨૦

- અહ્યા બગ તારું અમથકી, અમે વધાર્યું પુણ્ય;
 નહિ તારૂં જાણુશો અહ્યા, કેટલું છે ન્યૂન. ૨૧
- ના કહી જ્યારે રાયજી, ત્યારે દીધો શાપ;
 તારી લક્ષ્મી જશો આજે, પામીશ તુ સતાપ ૨૨
- તે મારૂં પણ માન્યું નહિ, ગુરૂ ખીજ્યા સાર,
 તે વાતનો કરિયો નહિ, બળિરાજે વિચાર ૨૩
- નારી પાસે ઊભી છે, વિધ્યાવળી જે નામ;
 તેને રાજાએ કહ્યું, પાણી લાવો આમ. ૨૪

વલણુ.

- પાણી લાવો પદ્મિની, પૂજાએ ભગવાન રે,
 કોટરા તો કળકળે છે, શુ કરે રાજાન રે ૨૫

કંડવું ૧૬ મું.

રાગ વેરાડી.

- કોટરાને કાઢી બા'ર, સહુ દેવાને થયો તૈયાર;
 તે જોઈને રીઝ્યા દેવ, વખાણતા બળિને એવ ૧
- ભાઈજાણું છે એ વાત, છે અરિ વિષ્ણુ સાક્ષાત,
 તોય મન નથી કરતો પાછું, ધન્ય ધન્ય બળિનું સાચું. ૨
- એવો દાનેશ્વરી નહિ કોઈ, દેવ ઊભા જોતા સોઈ,
 પૂજ્યા વિષ્ણુને જોવારે, હુ હુભિ ગડગડિયા ત્યારે ૩
- કરી કુલની વૃષ્ટિ દેવે, બળિરાજા વામનને સેવે,
 લીજે દાન કહે જુપાળ, ત્યારે ફરતો નાના બાળ ૪
- શયુ વિગટરૂપ તેવાર, પશુ પક્ષી સમાયા સાર;
 રામ કરનાર ને બીજા સહુ, રૂપ જોઈને બીધ્યા બહુ ૫
- દેવ દાનને દેજે દહુ, એવું વામનનું રૂપ જોઈ,

- સહુ જગત માંહી સમાયું, તોય મન રાયનું ન ભમાયું. ૬
- આપણું એવો નિશ્ચે મનમાં, રાજ ભય નવ માને તનમાં;
એવો દાતાર નહિ કોઈ ભાઈ, જહુવર સાથે છે સગાઈ. ૭
- એક દાતાર બળિ છે મોટો, એના જોયો નહિ કંઈ જોયો;
એનાથી હારે દાનવ દેવ, એવા દાતારની કરું સેવ. ૮
- ત્યારે વિરાટરૂપ તો લીધું, ત્યારે પાસેનું સહુ બીધું;
એવે ભગવાનનાં જે અસ્ત્ર, તે તો આવ્યાં ત્યાંહી સમસ્ત. ૯
- આવ્યા પાર્ષદ નામે નંદ, બીજા મોટા જે સુનંદ;
આવ્યાં આજ્ઞાશુ તમામ, જોઈ બળિની ન ગઈ હામ. ૧૦
- દાતાર તે દાનથી કાપે, એ કરપી હોય તે ચાપે;
એક પગથી તો ભરતા પૃથ્વી, વાત કરતા બીજી નવી. ૧૧
- શરોરથી ભર્યું આકાશ, હાથથી ભરી દિશ પ્રકાશ;
બીજા પગલાને માટે બોલ્યા, આપો આપો કહીને ડોલ્યા. ૧૨
- ત્યારે રાજા બોલ્યો બળિ, સ્વર્ગમાં એ તો હ્યો ભરી;
ત્યારે વિષ્ણુ કે' ઈંદ્રનું રાજ્ય, તે તું આપે કેમ મારાજ. ૧૩
- બળિ કે' ઈંદ્ર છે દામ મારો, તેથી લીજે સ્વર્ગ સારો;
વારું કહીને ભર્યું ત્યાં પગતું પછી ખૂટ્યું છે એક ડગલું. ૧૪
- ગયો હંચો પગ જે જાણુ, પહોંચ્યો બ્રહ્માદેશ નિરખાણુ;
જોઈ વિષ્ણુનો પગ બ્રહ્મા, એવા દીઠેલા બહુ મમા. ૧૫
- તેથી પૂજવાને આવ્યા પાગ, છે મનમાં ઘણો અનુરાગ;
સત્ય લોકે વસતા લોક, તેના ટળી ગયેલા શોક. ૧૬
- તે પાગ પૂજવાને ત્યાં આવ્યા, હરિના પાદ મોને ભાવ્યા;
મન્ય ધન્ય કહે સહુ દેવ, કરતા પાદભજી ત્યાં સેવ. ૧૭
- પુષ્પ ચંદન ને મુગધ, તેણે ચર્ચો પાદનો બંધ;

- ધૂપ દીપ ને આસ્તી કરી, જાણે રીઝે અમ પર હરિ. ૧૮
 એમ આનંદ થયો ઉદે, થયા સત્ય લોક તો મુદે;
 જ્ઞેઈ વામનકેરે રૂપ, આવ્યા રાસસકેરા શૂપ. ૧૯
 એણે હરણ કર્યું છે સર્વ, એને મન વશિયો છે ગર્વ;
 આપણો સ્વામી બેઠો યજ્ઞવા, પાણુ કર્યું રિપુને નવ ભજવા. ૨૦
 તેને છેતર્યો વિષ્ણુએ આજ, ધારે કરવા દેવનું કાજ;
 આપણો સ્વામી મહાપવિત્ર, એના મોટા છે ચરિત્ર. ૨૧
 એને જૂઠું વદા એમ કહેવું, એ તો આપણુ સાર ન લહેવું;
 મારવો વામનને આજ, પછે લેશે શુ આપણુ રાજ. ૨૨
 એમ દાનવ તો હડબડિયા, તોય રાજા ના હડબડિયા;
 નથી મરણ બળિની તોય, ગયા મારવા વામન જ્ઞેય. ૨૩
 તે જ્ઞેઈને દાનવ ત્યાય, હરિ પાર્ષદ બ્રહ્મા ત્યાય,
 દાનવનો વાળ્યો ઘાણુ, ત્યારે બળિરાય બોલ્યો વાણુ. ૨૪

વધણુ.

- બળિરાજ વાણુ વદે, સુણો સહુ અમુર રે;
 કાળ નથી આ આપણો, થયો નહિ કોઈ શૂર રે. ૨૫

કંકલુ. ૧૭ મુ.

રાગ દાબીગડો.

- માનો સામત મારે આજ, કહું છું સાચુ રે;
 આજ કાળ છે એમનો સાર, નથી કાઠ કાચુ રે. ૧
 એણે સુણી ગયા દાનવ, કાઠ નવ વ્યાલુ રે;
 પાતાળમા પૂરાય સર્વ, મન નવ માર'લુ રે. ૨
 એવે ગુરુજી આવ્યા ધાઈ, બાધ્યો રાજા રે,

થયો અનરથ ત્યાં અપાર, રહી નહિ માઝા રે.	૩
જ્યારે બાંધ્યા બળિ ભગવાન, થયો હેકારો રે;	
થાય આ તો કાજો કેર, પડતો પોકારો રે.	૪
તોય માને નહિ ગરૂડ, રાજ બાંધ્યા રે;	
વરણ પારાથકી ભગવાન, સારો સાંધ્યા રે.	૫
પછે જોડ્યા છે ભગવાન, દાનને આપો રે;	
એ પગલાં લીધાં જાણુ, કબ્બને કાપો રે.	૬
અમો બ્રહ્મચારી છું જાણુ, અમારું આપો રે;	
થાય રાજ તને પુણ્ય, કબ્બને કાપો રે.	૭
તે તો જોયું છે તારી આંખ, ગયું સહુ તારું રે;	
રાય તારાથી તો આજ, પૂરું પડ્યું નહિ મારું રે.	૮
હવે ત્રીજું પગયું આપ્યું, નહિ તો જ નરકે રે;	
ખીન્ને ઉપાપ નથી રાય, રહે તું તો રખે રે.	૯
તારા ગુરૂએ કહ્યું છે જાણુ, નાખશે નરકે રે;	
તારા ગુરૂએ કહ્યું છે જાણુ, રોણું તું હરખે રે.	૧૦
દાન આપતાં લાગે વાર, નરકે જાઓ રે;	
નહિ તો આપો અમારું ધન, ખુશી થાઓ રે.	૧૧
આપીશ કહીને યોગે જૂડ, તેથી દુઃખ પામો રે;	
હવે ભગડ્યાં જાણો સાર, તમારાં કામો રે.	૧૨
આપીશ કહીને નવ દય, તે થાય દુઃખી રે;	
તું તો મોટો હતો રાય, ધનનો સુખી રે.	૧૩
આપ્યું થાય છે મને વાર, વધારે શું કહીએ રે;	
અમે ઊભા માગણુ સાર, સુખે કેમ રહીએ રે.	૧૪

૩ એવે ઈ—રાજને દરિના સેવક ગરૂડ બાંધ્યા તે જોઈને શુકાચાર્ય
ગુરુ આપ્યા.

ત્યારે બજિરાજી બોલ્યો બોલ, શે સંતાપો રે;	
કર્થું કપટ તમે ભગવાન, અમને શાપો રે.	૧૫
નાનારૂપે માણ્યું બાણ, મોટું રૂપ ધાર્યું રે;	
ઝેમ છેતરપંડીએ સાર, પાડ્યું બારું રે.	૧૬
એ તો તમારી નહિ રીત, દાતા કેમ બોલે રે;	
પણ અમે આપવા છું તૈયાર, તનડા તોલે રે.	૧૭
લઈ લઈને લેશો શું, આજે તમે દવા રે;	
હું તો પાગ્રો છું અપાર, તમારી સેવા રે.	૧૮
નવ બીવડાવ્યો હું જાઈ, ધ્યાન ન મૂકું રે;	
ધેરો ટેક મેં જ [તે] સાર, તે નવ ચૂકું રે.	૧૯
ભલે નીચે આવે બાણ, તોય હું દાતા રે;	
હરિ પામશો તમે આજ, પગલાં પાતા રે.	૨૦
વારું હવે એક પગલું બાણ, તમારું ખૂટે રે;	
તેથી રાજ બજિ બાણ, સત્યે ન છૂટે રે.	૨૧
છતી લીધા ત્રણે લોક, જેણે બળથી રે;	
તે તો બહિ શુ ભગવાન, તમારે છળથી રે.	૨૨
હવે ગયું છે રાજ્ય બાણ, તોય હું આપું રે;	
તમને લજ્જતું આજ, ઉલટા શાપું રે.	૨૩
તો તો બજિરાજી મારું નામ, તમે બાણો રે;	
ધન્ય ધન્ય દિવસ આજ, સુખડાં માણો રે.	૨૪

વલણ.

સુખડાં માણો કૃષ્ણજી, દાતાને શું નૂન્ય રે;	
આપું છું લેજ્જે વિકલા, પ્રહ્લાદકેરું પ્રણય રે.	૨૫

કલ્પ ૧૮ મું.

રાગ મારૂ.

- લક્ષ કરતાં પાળક મોટો, તમારાથી થાય ન ખોટો;
તે હું આને ઊભો આંહી, માગો ને જોઈએ તે જ્યાંહી. ૧
- મારે માથે મૂકે પાગ, થાય તમારું મન અનુરાગ;
ઐટલે પગલાં થાશે ત્રણ, રીઝશે દાની રૂંધે જન. ૨
- અમારા તમે છો આરિ, તો પીશું અમે ભરી;
કરો દાનવને તમે છરી, વગ કરો છો તમે નરી. ૩
- તોય અમે માનીએ ભાર, દુષ્ટતાને છોડાવા સાર;
ભગવાન આવે માગવા, એવા ગ્રહ તે કયાં જાગવા. ૪
- એ તો મહાદેવે પુણ્ય, આજ રહિ નહિ કાંઈ નૂન્ય;
અમે બતાવ્યું છે કામ, કરી લો તમે મળુ કામ. ૫
- પછી નરકમાં શે નાખો, બાકી તમારું નવ રાખો;
એવે મહાદેવે આપ્યા ભોમે, બાણે દિનકર ઊભા સોમે. ૬
- તેમને મસ્તકથી નમ્યા બળિ, કાંને જાંધેયો છે છળી;
નમ્યા મહાદેવ મળુને ત્યાં, સારૂં કીધું મળુ આંધ. ૭
- એને ઇંદ્રપદ આપ્યું તું બાણ, લીધું તમે જગના ભાણ;
એને યચા'તો ને ગર્વ, તમે છોડાવ્યો તે સર્વ. ૮
- હવે બધ કેમ એ સે'શે, ભક્ત તારો દુઃખી કેમ રે'શે;
અમે કહીએ તમારે લીધે, ભક્ત કારણ આ નવ સીધે. ૯
- તેથી તમારી ને મરણ, સૂનું કીજે તે તમે હરણ;
એમ પ્રજા આદિક બોલે, તેને સોડ હરિ તો તોલે. ૧૦

૧ લક્ષ ૪૦—વાળ કરતાં પણ લાખનો પાળક (ગામ) મોટો છે.

૧૦ સૂનું ૪૦—હે હરણ ! હવે તમને સૂનું દોષ તે કરે.

- એવી સ્તુતિ કરે છે નારી, વિધવાવળી ને કોટરા કારી;
તે સર્વનું માન્યું સાર, પછે યોલ્યા દેવ દતાર. ૧૧
- એના સત્યથી થયો છું રાજ, તેથી બોલું છું હું ગાજ;
જે હંદ્રને નવ આપ્યું, તે તો એને કાજે થાપ્યું. ૧૨
- સાવર્ણિમન્વંતર માંહી, થશે રાજ એ તો જ્યાંહી;
હંદ્રપણાના થશે અધિકાર, એમ કરતાં દેવ ઉચ્ચાર. ૧૩
- ત્યાં સુધી રહેશે સુતળ માંય, જ્યાં કાંઈ દુઃખ ન થાય;
વળી હું થઈશ એના દારપાળ, એવો છે કોઈ ભૂપાળ. ૧૪
- પછે હંદ્રને આપ્યું સ્વર્ગ, સુતળે કર્યો બળિના વર્ગ;
એવા દેવ દયાળ છે મોટા, જેના કાંઈ નથી ભાઈ જોટા. ૧૫
- હીધું તેથી બમણું હીધું, એમ રાવનું કારજ કીધું;
માટે ભાવ ધરીને સેવો, દેવ નથી એના જોવો. ૧૬
- કાંઈ હીધું નથી ભાઈ એણે, ગર્વ ટાળિયો છે જોણે;
ઉપાધિ સર્વ મટાડી, આપી મુક્તિ દુઃખ ટાળી. ૧૭

રાગ કૈર.

- નરસંઈ મેહેતાનું કારજ કરવા, ગયા છે ભગવાન રે;
પાણી પાણું મોસાણું કીધું, હીધાં ભક્તને કાજે દાન રે. ૧૮
- સુદામાનું દુઃખ જો કાપ્યું, નામાની જવાહી ગાય રે;
તુકારામને દર્શન દીધું, મીરાંની કરી છે સાય રે. ૧૯
- એવા દેવ દયાળ છે મોટા, કરો વીરજને સાય રે;
તારો ગુણ તો કવિ વીરજ, ગાજ ગાજ ગાય રે. ૨૦

૧૧ કારી-કારમાં •કામ કરનારી ?) ૧૪ સુતલ-ત્રીજું પાતાળ.
૧૫ વર્ગ ૪૦-બલિરાજને વર્ગ જે દાનવાદિ તેમનો નિવાસ મુતલમાં કર્યો.
૧૮ પાણી પાણું-નરસંઈ મેહેતા તરફથી હતો તેને કૃષ્ણ પાણી પા-
ણું આપી આપ્યું હતું.

- સંવત અદ્વૈત સાગર સાતે, ત્રીગુણને આકાશ રે;
આદિમતમ ગ્રંથ પૂરણ કીધો, શ્રાવણ એકાદશી ઉબસ રે. ૨૧
- શુકરવાર તો સારો ભાઈ, બજિરાયના ગુણ ગાથા રે;
ગ્રંથ સંખ્યા પાંચસે પૂરણ, પદબંધ કરીને ગાથા રે. ૨૨
- કકવાં અદાર છે પૂરાં, જુનવા રાગ ને ઠાળ રે;
તાપીનું તટ અતિ પાવન, ફરે ઘણાં બધાં મરાળ રે. ૨૩
- આતુરવેદી મોઢ સાતિ, પ્રાક્ષણબલિ સાર રે;
દક્ષિણદેશ બરાનપુરમાં, પડિયે સારો ભાર રે. ૨૪
- વિદ્યાઅર્થે વઠંપુર સેવ્યું, ગુરુનું કે'વું ન નામ રે;
બરાનપુરના વાસી તેથી, બરાનપુરમાં મુકામ રે. ૨૫
- ગુરુકૃપાથી કવિકૃપાથી, મિત્રકૃપાથી સાર રે;
કવિ વીરજી તો કવિતા કરતો, જાણે ન સાર અસાર રે. ૨૬
- આખ્યાન બજિરાબકેરું, ગાય તે પામે પાર રે;
અવતરણું ને મરણું છૂટે, તો તેહ સ સાર રે. ૨૭
- શ્રોતા વક્તા મુખ પામે, પહોંચે મનની આશ રે;
વિમ વીરજી જે જે બોલે, ગુણ કરી પ્રકાશ રે. ૨૮

વસણ.

- ગુણ કરી પ્રકાશ બજિના, કવિ વીરજી પામે મુખ રે;
ગુરુચરણે તો વાસો વસતાં, ટળી જાય સહુ દુઃખ રે. ૨૯

૨૧ સંવત ઈ૦—(અકની મણતરી ઉત્તરી નથી કરી તેથી) અદ્વૈત (૧), સાને સાગર (૭), ત્રિગુણ (૩), આકાશ (૦), અર્થાત્ સંવત ૧૭૩૦ ના શ્રાવણ શુદ્ધ ૧૧ ને દિવસે આ આદિમતમ (શ્રેષ્ઠ) ગ્રંથ પૂર્ણ કર્યો.

૨૩ મરાળ—દસ-પરમદસ. ૨૫ બરાનપુરના ઈ૦—બરાનપુરના રહેવાસી માટે વડોદરામાં પણ, બરાનપુરના જીલ્લામાં મુકામ થયો હતો, એ અર્થ છે.

દશાવતારની

કથા.

વારાહાવતાર.

રાગ સામેરી.

- ગુરુ ગણપતિ સારદ સેવી, ગાઈ ગુણ અવિનાશ;
હરિ મારી આશા પ્રરને, ગુણનો કરું મકાશ. ૧
- બૌચર બાળી દુઃખ લો ટાળી, અંબે આઈ ગુણ ગાઈ;
આરામુરમાં વસો આઈ, સમરી તને સુખી થાઈ. ૨
- કવિ જાતા જે જે થયા છે, તેને કરું પ્રણામ;
દશાવતારની લીલા ગાઈ, ભણું રામનું નામ. ૩
- અપાર ગુણ છે હરિ તમારા, પામે શંકર પાર;
વીરજી કવિ શું વર્ણવે, શુભાશુભ નહિ વિચાર. ૪
- ગુરુકૃપાથી કંઈ ભાણું, કરે સંત જો સાર;
કવિ વીરજી નામમાત્ર છે, મિથ્યા વહેતો ભાર. ૫
- રસાલંકારવાળી વાણી, વર્ણવતાં સુખ થાય;
નવે રસ તો વર્ણવું, જેમ શ્રીતાનું દુઃખ જાય. ૬
- પ્રથમ કથા કહું વારાહજીની, પ્રથમ ધર્મો અવતાર;
શ્રીતા વડના સાલજો, જડશે માંહીથી સાર. ૭
- જેમ ગાંડડી બહુ કરીને, ધરે રૂપ અપાર;
તેમ પરશુભ તો રૂપ ધારે, ભક્તની કરવા સાર. ૮
- પ્રજ્ઞાએ બહુ પુત્ર નિપાવ્યા, તેમાં મનુ ભગવાન;
જઈ હુસ્ત જોડી ઊભા, આરા કરો ભજવાન. ૯
- તમે સદુના પિતા કા'વો, તમવડે છે સર્વ;

- બીજી બોલુ તો ગર્વ કે'વાયે, કે'ગે નથી ધર્મ. ૧૦
- તેથી વિનવી એમ કહુ છુ, સુણો પિતાજી વાત;
મૃષ્ટિ વાઘે તેમ કરે હુ, કરો કૃપા સાક્ષાત. ૧૧
- ત્યારે પ્રજ્ઞા મનમા રીઝ્યા, ધન્ય ધન્ય તુ પુત્ર,
ત્યારે આલો સહુથી સાડે, ભાઈ મારા ઘરસૂત્ર ૧૨
- તે ઇચ્છા બાણી મારી સાધુ, મસત્ત કીધુ મન,
જા સ્ત્રીની સાથે સુખ ભોગવ્ય, સુખી રહેશે તન. ૧૩
- ત્યારે મનુ બોલ્યો સુણો પિતા, પૃથ્વી છે જળમાય,
અમો વસુ કહો કયે સ્થાને, સુખ ભોગવુ કયાય ૧૪
- ત્યારે પ્રજ્ઞા મન અતિ દુ ખ પામ્યા, પૃથ્વી ગઈ જળ માય,
હવે હુ તે કયી પેર પાણી, મળ થઈ છે આય. ૧૫
- પૃથ્વી વિણ સહુ કયા વસે, એ દુ ખમા થયા દીન,
જેત જેતા હર્ષ ગયો ન, થયા તે મનથી ભિન્ન ૧૬
- હવે અમારે કશુ કરવુ, ચિતા કરે છે એવી,
એવે એક ત્યા લીલા થાતી, વરણુ હું કેવી. ૧૭
- એકા એકે પ્રનાકેશ, નાકેથી નિકળિયા,
અગુહાતુ ટેરવુ જાણે, વાસાદજી તો પડિયા ૧૮
- રૂપ જોઈસકુ કોઈ આનંદ પામ્યુ, આ તે રી થઈ વાત,
નાકમાથી છુડ નીકળ્યુ, પ્રજ્ઞાની તો ખ્યાત ૧૯
- એવે વસાહ બોલે આતુ, પાડા જેવુ (ચતુ) રૂપ,
વળી હાથી કે પર્વત જેવુ, ચતુ રૂપ અતુપ ૨૦
- રૂપ જોઈ સહુ કોઈ ડાપિયા, આ શુ મહેવાય,
પ્રજ્ઞા પાણુ સમજ્યા નહિ, માયા જલુવર રાય ૨૧
- પર્વત જેવુ ગરીર ચાતા, ગર્જના કરી બોલ,

દેવ દાનવ ભડક્યા, થાયે મોઠો સોર.	૨૨
ત્યારે જાણ્યું અવતાર થયો, વરાહજનો સાર;	
ખ્રિસ્તાએ અને દેવે કીધો, એવો ત્યાં વિચાર.	૨૩
પછે સ્તુતિ ઘણી કીધી, અહો કુઃખહર દેવ;	
અમો ક્રેધ પેર કોન્નિયે, તમારી તો રોવ.	૨૪
હિરણ્યાક્ષ પૃથ્વી લેઈ ગયો, તેથી પાતું કુઃખ;	
કશ્યપનો તે પુત્ર કા'વે, ટાળો તેનું મુખ.	૨૫
દ્વિતિએ તો સધ્યા સમયે, કર્યો એ ઉત્પન્ન;	
એના જેવો ભાઈ છે એના, કરો બંધે નિધન.	૨૬
હરી ગરજ્યા વારાહ પોતે, ગયા સમુદ્રની માંખ;	
સાગરે તો માગ આપ્યો, સ્તુતિ કરતો ત્યાંખ.	૨૭
જેમ જોગી સંસારસિધુ, તરે ન લાગે વાર;	
તેમ પ્રભુજી પામિયા, સાગરકેરી પાર.	૨૮
છેક નીચે ઊતરી નાથજી, ત્યાં પૃથ્વી દીકી સાર;	
દત્તે કરીને ભેરવી લીધી, લાગ્યો નહિ કંઈ ભાર.	૨૯
પોતે જળમાં ખુરાડી'તી, પોતે તારી નિરધાર;	
એ પૃથ્વીને તો દાનવ રાખે, જોઈ થયો તૈયાર.	૩૦
ભાથા ધનુષ્ય ને તરવાર લેઈને, આવ્યો વઠવા જાણ;	
તેના તો હરિએ લીધા છે, જોતજોતામાં ખાણ.	૩૧
તેથી સર્વ પ્રસન્ન થયા, દેવ ગર્ધર્વ અપાર;	
લાલરૂપે હરિ નીકળ્યા, ટાળીને જુભાર.	૩૨
શ્રોતા કે' કેમ રૂપ લાલ તે, વ્યાસ કરો વિસ્તાર;	
* * * * *	૩૩

(ભાઈ) ગેરનાં કરિ પર્વત ભેદ, થાયે છે તે લાલ;

.૨૬ નિધન કરો-મારો ૩૦ રાખે-રક્ષણ કરે.

તેમ દાનવ મારતાં થયા, લાલ આપ ગોપાળ. ૩૪

(એમ) લીલામત્રે દાનવ મારી, આણી પૃથ્વી સાર;
જળ ઊપર તે મૂકી માવે, નવ લગાડી વાર. ૩૫

(એ) વારાહજનાં ચરિત્ર ગાયાં, વીરજી કવિએ સાર;
તાપીતટ પાવન છે સુંદર, બરાનપુર અવિધાર. ૩૬
વટપુરીમાં વિદ્યા શીખ્યા, બરાનપરામાં મુકામ;
હરતાં ફરતાં નામજ લેવું, ભજવા સીતા રામ. ૩૭
ગુરૂપાએ થય કીધો, લીલા ગાઇ ગોવિંદ;
પ્રેમ આનંદની પારખ શેની, મતિનો જો મંદ. ૩૮

વલણ.

મતિનો જો મંદ વીરજી, ગુરૂપાએ કવિ થયો;
શ્રોતા વક્તા પાંચે સુણે, સંશય દુઃખ નાશી ગયો. ૩૯

કપિલાવતાર.

રાગ ગોડી.

શ્રીગુરુને કરી પ્રણામ, ગાઇએ ચતુર્ભુજ નામ;
અંધે આઈને બોચર બાળી, નાખો કષ્ટ તમે સહુ ટાળી. ૧
ગુણ ગાવા કપિલ ભગવાન, તેની આપો આઈ સાન;
સરસ્વતી થાવ પ્રસન્ન, તો તો રાજ થાય મન. ૨
ગુણ ગહન કપિલજીકેરા, ગાય તેના છૂટે ફેરા;
તેના ગુણ ગાય વીરજી આજ, કરો કૃપા સત મા'રાજ. ૩

૩૮ પ્રેમ આનંદ છં—જો હું મતિનો મંદ છું તો મને પ્રેમની અને આનંદની પરીક્ષા રાખી દેાય ! તેમજ, મારા ગુરૂ પ્રેમાનંદની પણ પારખ રાખી દેાય. ।

૩ ગહન—અકર્ષિત.

- કર્મઋષિ મોટા મહંત, તેમણે તપ કીધું અનંત;
 સર્વ શરીર તપથી ગાળ્યું, વીર્ય માત્ર તો તપથી જાળ્યું. ૪
- તેમની ભક્તિ જોઈ ભગવાન, આવ્યા આકાશમાં બળવાન;
 બેઠા ગરુડ ઉપર તો દેવા, કરે બ્રહ્માદિક જેની સેવા. ૫
- સર્વ આયુધ લોધાં પાણુ, સર્વ અલંકાર લક્ષ્મી જાણુ;
 એવા દેવને જોઈ ઋષિ, થયા મન મહિ તે સુખી. ૬
- કથા દંડવત પ્રણામ, જપ ચલાવ્યો લોઈ નામ;
 પ્રભુ આશા પૂરો ભક્ત, આપમાં છે સર્વે જન્મ. ૭
- તમે વિસરો નહિ કદી દેવ, જે કરે તમારી સેવ;
 મને કૃપા કરી છે અપાર, દીધાં દર્શન દેવ મોશર. ૮
- થયો પ્રસન્ન મારો પ્રાણુ, ત્યારે હરિએ કર્યાં વખાણુ;
 તમારા જેવો નહિ ભક્ત, થયો પ્રીતિમાં હું તો રક્ત. ૯
- તમારે જે જોઈએ તે માંગો, આજ મનસાને તો ત્યાગો;
 ત્યારે મુનિ બોલ્યા મુણો દેવ, કરું તમારી હું તો સેવ. ૧૦
- માણું એટલું બીજું ન કાંઈ, એટલું મનકા માંહી;
 ત્યારે પ્રસન્ન થયા ભગવાન, રીઝી બોલ્યા છે બળવાન. ૧૧
- ઋષિ તમારા વીર્ય પ્રતાપ, અમો કહીશુ તમને બાપ;
 તમારા પુત્ર થઈશું અમે, સુખ ભોગ ભોગવો તમે. ૧૨
- પ્રિયવ્રત ને ઉત્તાનપાદ, મનુ કરશે તમને સાદ;
 તેની પુત્રી પરણુજો જોઈ, દેવહૂતી નામની સોઈ. ૧૩
- તેથી યાશે રૂકું કામ, રીશુ અમો જે સુદરશ્યામ;
 એમ બોલી ગયા ભગવાન, ઋષિ આશ્રમ બેઠા જાણુ. ૧૪

૬ પાણુ-પાણિમાં-હાથમાં. ૭ જપ ચલાવ્યો-જપ કરવા માડ્યો.

૧૩ ઉત્તાનપાદ-એ નામનો રાજા. સાદ કરશે-બોલાવશે.

- એવે સ્વાય ભુનમનુ તો આલ્યા, તે તો મુનિને બહુ ભાલ્યો;
થયા મુનિને રાય પ્રસન્ન, ત્યારે બોલ્યા રાય વચન. ૧૫
- આમારી પુત્રી દેવહૂતી નામ, તેનું વિવાહનુ કરું કામ;
મુણ્યું તમારા ગુણનું ગાન, તેથી ભરતા ઈચ્છે ભગવાન. ૧૬
- તેનું લગન કરું તમ સાથ, એટલુ સ્વીકારો મારા નાથ;
તે તો માન્યું મનનું ગમતુ, કષિતુ મન તો હનું ભમતું. ૧૭
- પરણ્યા દેવહૂતી દયાળ, તેની સાથે રમ્યા ભૂપાળ;
અઘોરિક વિમાન કરાવ્યું, તેમાં જે જોઈએ તે ભરાવ્યું. ૧૮
- તેની સાથે કર્યા મુખ્ય બોગ, કષિ કષિપત્ની આરોગ;
એમ બોગવ્યા ઘણા બોગ, નવ કન્યાનો થયો ભોગ. ૧૯
- દશમો ગર્ભ રહ્યો ભાઈ બ્યારે, નિવૃત્તિ પામ્યા ત્યારે;
તે તો દશમો ગર્ભ જે હુતોહ તેનું ગાયન કરું છું હું તો. ૨૦
- કષિલ્લ દેવ હતા દયાળ, વચન પાળવા આલ્યા ભૂપાળ;
રાજ થઈ અવતરિયા દેવ, આલ્યા બ્રહ્મ તો કરવા સેવ. ૨૧
- કરી સેવા તે અપરમપાર, તેથી રીઝઝ ઘણા ભવપાર;
એમ દેવ આલ્યા સર્વત્ર, ગર્ધર્વ ગાન કરતાજી તત્ર. ૨૨
- તે મહુને તો દેવ બનાવ્યા, પછે પિતાને બોલાવ્યા;
તેમણે દર્શન કર્યું સાક્ષાત્, કરી જ્ઞાનની સારી વાત. ૨૩
- પિતા કર્કમ બોલ્યા બાળ, તમે તો છો ત્રિભુવનપાળ;
ચતુર્ભુજ તમારું રૂપ, થયા માણસને સ્વરૂપ. ૨૪
- એ તો કૃપા તમારી દેવ, કરીએ ભક્તજન તો રોવ;
હવે વિષયમાં મન નથી ગમતું, અટકાવિયે મન ભમતું. ૨૫
- તેથી આપની માગી વિદાય, અમો રહ્યું સન્ધસી રાય;

- આપો આજ્ઞા તો જઈએ આજ, કરજો તમારી માતાનું કાજ. ૨૬
ત્યારે બોલ્યા સ્વયં ભગવાન, જેનું પિતામાં લાગ્યું તુ ધ્યાન;
તમે આત્મા ઝાળખજો પ્રીતે, તો તો છૂટશે સારી રીતે. ૨૭
- મારી માતૃ કરી હું કામ, જઈશ સ્વધામે ઝેટલું કામ;
બ્રહ્મવિદ્યા ગઈ છે ભાગી, તેથી અવતર્યો હું જાગી. ૨૮
ઝેટલું કામ કરી અમે જશુ, પછે આનદી તો થાશું;
સુણી રીઝયા કર્દમ મુન્ય, ધન્ય ધન્ય અમારાં પ્રણય. ૨૯
- તમ સરખા નથી કોઈ દેવ, હવે કરશું કોની સેવ;
તેને આત્મજ્ઞાન ગણાવ્યું, અહિંસાનું કામ ભણાવ્યું. ૩૦
ગયા પિતા લઈ સંન્યાસ, પછી માતાની પૂરી આશ;
માતાએ માયા વિષે પૂછ્યું, તેમાં તેનું મન તો રૂચ્યું. ૩૧
- પૂછ્યું ધન વિષે જેમ જેમ, કહ્યું તન મનનું તો તેમ;
પૂછ્યું સંસારકેશું સુખ, તેમાં દેખાડી દીધું દુઃખ. ૩૨
પૂછ્યો સત સાધુનો ભેદ, તેના રૂડા કિયો દેદ;
એમ જ જ માતે પૂછ્યું, તેનું સાંભળી મન રૂચ્યું. ૩૩
- એવા દેવ થયા દયાળ, માતા જોઈ રીઝ્યો બાળ;
સુણી ઉતરી ગયાં પાર, સાંખ્યજ્ઞાનનો રહ્યો સાર. ૩૪
ચોગવિદ્યાનો વિચાર, સર્વ કહ્યો પુત્ર નિરધાર;
સ્થાપી ધર્મ રીઝયા ભગવાન, કરો કપિલના ગુણગાન. ૩૫
- કરી પૂરું સર્વે કાર્ય, પધાર્યા સાંખ્યના આચાર્ય,
એવો કપિલજનો જન્મ, અમે ગાઈ થયા અજન્મ. ૩૬
ગુરૂપાએ ગાઈ કયા, જેવી બુદ્ધિ અમારી યથા;
કવિ બન્યા તે ગુરૂ લીધે, અર્ચ્ય ગુરૂપાથી સીધે. ૩૭
- ગાયા કપિલજનો ગુણ, સુણે તેન થાય પ્રણય;
એના ગુણ છે અપરપાર, તેના પાત્રે કોણ તો પાર. ૩૮

ગુરૂકૃપાથી ગાયુ કાઇ, રીઝે દેવ ને બ્રાહ્મણ ગઈ,
કરો સત કૃપા અવિધાર, દશ અવતારનો પાત્ર પાર ૩૯

વક્ષણ.

દશ અવતારનો પાર પાત્ર, કવિ વીરજી આ વાર રે,
અપાર લીલા સુણો શ્રોતા, વક્તા ગ્રહેજો સાર રે ૪૦

ઋષભદેવાવતાર.

રાગ રામગ્રી.

ગણપતિને નમુ ભાવે, કર પ્રથમ પ્રણામ,	
મહાદેવ માતાને નમી, જપુ ઇશ્વર નામ	૧
સત સાધુ મહતને નમી, ગ ડ ગુણુ લગવાન,	
ગુરૂકૃપાએ પૂર્ણ થાએ, ઋષભદેવ આખ્યાન	૨
અભામાતા પ્રસન્ન થાએ, ઐશ્વર્યગુણુ પુણ્ય,	
વીરજી કવિ વરણુન કરે, ત્યા રહે નહિ દુન્ય	૩
કથા કહુ છું મનોહર, રમ તે માહી રેવાય,	
શ્રોતા વક્તા સાભજે, તેના મન છેવાય	૪
નાભિરાજ મહાદાતા, જેણે યજ્ઞ કર્યા અપાર,	
એરૂદેવી પત્ની તેની, તે પાણુ શુદ્ધ વિચાર	૫
બ્રાહ્મણને ॥ ઈંદાન દી ગ, તેના ગ્રહે નહિ પાર,	
નાભિરાજ જેવો રાજ, થયો નહિ સસાર	૬
એ રાજના યજ્ઞમા, આવ્યા પોને લગવાન,	
સર્વ બ્રાહ્મણે પ્રસન્ન કરીને, માગિયુ વરદાન	૭
મળુ તમારા જેવો પુત્ર પામે, જો થયા પ્રમત્ત,	
વિશ્વજી કે' એ તો મોટું, માન્યુ છે મુનિવંત	૮

- મારા જેવું કોઈ નથી, અને કોરો નહિ;
પછે પુત્ર શો મકટવો, બોલો એવું સહી. ૯
- ત્યારે બ્રાહ્મણ દુઃખ પામ્યા, બોલ્યા છે ભગવાન;
બ્રાહ્મણ માટેં મુખ છે, માટે ધરીયું કાન. ૧૦
- મારા જેવો બીજો નથી, માટે અમો લઈ અવતાર;
રાજાને ઘેર આવશું, એવો કહ્યો વિચાર. ૧૧
- રાજા રાણી રીઝ્યાં, ધન્ય ધન્ય છે ભાગ્ય;
શ્રીહરિ સરખા પુત્ર થાશે, ફળ્યો છે છેલો જાગ. ૧૨
- એમ આનંદ પામ્યાં મેરુદેવી, નાભિરાજા તેમ;
પછે ગર્ભ રહ્યો ત્યાંહી, થયું સઘળું ક્ષેમ. ૧૩
- હરિ ગર્ભમાંહી આવતાં, આનંદ ઊગ્યો જાણુ;
તે જોઈ સહુ આનંદ પામ્યું, સુણી સારી વાણુ. ૧૪
- એવે માસ દિવસ પૂરા થયા, અવતર્યા ભગવાન;
તે દિવસથી ત્યાં આનંદ પ્રગટ્યો, અતિધણ્યો બળવાન. ૧૫
- લોકે જોઈ આનંદિયા, પુત્ર રૂપ રતન;
રાજા કરતા અતિ ધણુ, પુત્રનું જતન. ૧૬
- એવા દેવ મોટા થયા, ત્યારે પ્રજાની યદ્ય પ્રીત;
રાજા શે નવ આપતા, આને રાજ્યની રીત. ૧૭
- ધણા મર્મમાં લોક બોલે, રાજા સમજે નહિ;
એવે કોઈએ મુખે કહ્યું, આ તો કરવું સહી. ૧૮
- પ્રભુનું મન જાણીને, આપ્યું પુત્રને રાજ;
મહારાજ કે' તમે પ્રજા પાળો, (અમો) મોક્ષનું કરું કાજ. ૧૯
- મધ્યાન બ્રાહ્મણ વૃદ્ધને, સોંપ્યા પુત્ર રતન;
કરજો ભાઈ સહુ એમનું, રૂડી રીત જતન. ૨૦
- એમ સોંપી પુરુષ પત્ની, રાયાં બદરિકાશ્રમ;

- ત્યાં જઈને આચ્યે, મોક્ષકેરો ધર્મ. ૨૧
- હવે ઋષભદેવજી રાજ્ય કરતા, પહેલા શીખ્યા વેદ;
ગુરને ઘેર શીખી દખાડ્યું, બાણ્યો સઘળો બેદ. ૨૨
- ગુરને તો દક્ષણા આપી, પછી બેઠા રાજ;
ત્યાં ચંડકેરાં કામ કરીયાં, ઋષભદેવ મહારાજ. ૨૩
- સુખ પામી પ્રજા સર્વે, આનંદનો વરસાદ;
કુઃખ નહિ કાંઈ દશમાં, કૂડો કાંઈ નહિ વાદ. ૨૪
- પ્રજા જાણે આવું રાજ્ય તો, તપો વર્ષે હજાર;
આનંદ લોકને ઉદે પામ્યો, કુઃખનો નહિ ભાર. ૨૫
- પછે રાજ્યમાંથી મન વાળી, કર્યા પુત્ર ઉત્પન્ન;
દીંદ્રની કન્યા જઈતીશું, વર્ષા'તા ભગવાન. ૨૬
- તેથી પેહેલા ભરતજી, થયા છે ઉત્પન્ન;
પછી રાજા નીપન્યા, નવાણું બળવાન. ૨૭
- તે ભરતજીનો મહિમા તેવો, જેણે ભરતખંડ વસાવ્યો;
જેના નામની કીર્તિથી ભાઈ, અરિ કદી નવ ફાવ્યો. ૨૮
- ઋષભજીના દશમાં, થાયે જોઈતા મેહ;
લોક રાજી તેથી, ઘણો ઉન્નતાર ઉન્નત. ૨૯
- પછી ઋષભદેવે પુત્રને, બેળા કર્યા છે સાર;
જ્ઞાન કહ્યું સહુ તેમને, તેનો કહ્યું વિસ્તાર. ૩૦
- ભાઈ વિષય સુખ તો બાણ્યું, પણ પક્ષી કરતાં;
મનુષ્ય કરતાં તેથી, પાપ ભારા નવ ભરતાં. ૩૧
- આટલે કરજે તમે સર્વે, અગ્રે ભાણું મત્યું;
જો રૂડી કરણી રાખજો, તો રૂડી ફે'વાગે મત્યું. ૩૨

- મનુષ્યાવતાર પામી પ્રાણી, કરે જેવાં પ્રણય;
સાક્ષં કૃણ તો તેજ પામે, રહે નહિ કંઈ નૂન્ય. ૩૩
- મનુષ્યદેહે ઝોળખે, પ્રભુ આત્મારામ;
તેનું તો ભાઈ કામ થાય છે, સિદ્ધિ પામે દામ. ૩૪
- પણ દ્રવ્ય ભૂલવે એહને, જે ભૂલે હોય મૂર્ખ;
સમજે તે તો ચૂકે નહિ, તે હોય વિચારી પુર્ખ. ૩૫
- તેવા વિચારી તમો થાજે, સિદ્ધ થાશે કામ;
ઉપદેશ એવો કરીને પછી, યજ્ઞ કીધા જાણ. ૩૬
- એક યજ્ઞ તો સો વખત, એમ કર્યા યજ્ઞ તમામ;
તેથી કીર્તિ ચાલી ચોથુજે, ગજાવ્યું છે નામ. ૩૭
- સાક્ષાતને થું નામ કે'વું, એના સરવે ખેલ;
તોય જગતને તો જણાવ્યું, દીપ બળે હોય તેલ. ૩૮
- એવાં ચરિત્ર અનંત કરી, પછે થયા પરમહસ;
ભરતશ્ચ એ પછે ભાઈ, દીપાવ્યો છે વંશ. ૩૯
- ઋષભદેવના પુત્ર કા'વે, તેમાં શી હોય બાકી;
એવા પુત્ર તો કદી ન જતા, દ્રવ્યથી ભાઈ છાકી. ૪૦
- શ્રીતાવક્તા સાંભળે, તે તો થાય પાવન;
ઋષભદેવનો મહિમા મોટો, જુગોજુગ ચાહન. ૪૧
- શુરકૃપાથી કથા ગાઈ, વીરશ્ચ કવિ અભાણ;
કવિકેશી કૃપાથી કંઈ, રસ અલંકૃતિ જાણ. ૪૨
- પાવન થાશે શ્રીતા વક્તા, પામે પદ નિરવાણ;
એકવાર મહુ જોલજે, જે જે શ્રીભગવાન. ૪૩

વસણ.

ભગવાન યોલો ભાવે, તરો આ સ સાર રે;
વીરજી કવિ વરણન કરે, પામો દુખનો પાર રે. ૪૪

નૃસિંહાવતાર.

રાગ કાલીંગડો. .

ગુરુને લાગી પાય, કહું કયા રે;
મારી બુદ્ધિ જેટલી હોય, યોલુ જ્યા રે. ૧
મર્ચ સતો કરજો સા'ય, વાણી દેવા રે,
વર્ણવું મદ્દહાદ ભક્ત, કરી જેણે સેવા રે. ૨
નૃમિહના ગુણ ગાઈ, જેવા જાણુ રે;
કવિની પદરજ જાણુ, રમને આણુ રે. ૩
માયો હિરણ્યાસ જાણુ, વેર થયું ઊણું રે;
હિરણ્યકશિપુને મન, દેવ ક્યાં કુણું રે. ૪
ખોળ્યા વિષણુ ન આવ્યા હાથ, તેથી દુખી રે;
તપ કરવાને ગયો ભૂપ, નારી મૂકી રે. ૫
તેને નારદ પાળી જાણુ, ગર્ભવતી સારી રે;
ઉપદેશી કવિ ભગવાન, મતિ અવિધારી રે. ૬
તેના ઉદરમાં મતાન, થશે તે વિષણુ રે,
તેથી પામશે આરુ સુખ, મારો જિજ્ઞાસુ રે. ૭
તે નારી આવ્યો અમુર, પાછી આપી રે,
તેને મદ્દહાદ આદિક પુત્ર, યયા મતિ વ્યાપી રે. ૮
તેને ભાગુના મેલ્યા જાણું, નિર્ગોંગ રૂપ રે;

- બીજા સારૂ શીખ્યા જાણુ, મૂઠ્ઠાદે મૂકી માઝા રે. ૯
- કે'તા ગુરૂવર આવી જાણુ, પુત્ર છે ભડત રે;
રાજાએ વરતાવી છે આણુ, વશ થયુ જડન રે. ૧૦
- કોઈ વિષ્ણુનું નવ લે નામ, દાનવ ખૂંચે રે;
યજ્ઞ ભંગ કર્યા અપાર, બીજુ ન સૂઝે રે. ૧૧
- એવો વરતાવ્યો છે કાળ, તેમાં પુત્ર જ્ઞાની રે;
તેને શીખામણુ દીધો સાર, તે તો ન માની રે. ૧૨
- ત્યારે કોપ્યો રાજા જાણુ, ગુરૂને તેડી રે,
એને પગની માથ, નાખ્યો તમે બેડી રે. ૧૩
- તોય બૂઝ્યો નહિ ભજન, માતા વારે રે,
ત્યારે બાળી દવા પુત્ર, રાજા ધારે રે. ૧૪
- પછી કીધા કાબટ તૈયાર, હુતાશન મૂક્યો રે;
બાળે અગ્નિના શા ભાર, તે તો ચૂક્યો રે ૧૫
- તેથી પામી દુ ખ, રાજા બોલ્યો રે,
એને બાધી જાણ્યો સાર, ધકેલી મૂકો રે. ૧૬
- તેમ દાનવે કર્યું સાર, અર્થ ન સીધ્યો રે,
ઘણું દિવસે આવ્યો આ'ર, પુત્ર ના બીધ્યો રે ૧૭
- જેને રામજી રાખાણુહાર, તેને કોણુ મારે રે,
જેને રામજી મારે સાર, તેને કોણુ તારે રે. ૧૮
- જ્યારે મુખ્યો નહિ પુત્ર, ત્યારે આણ્યા હાથી રે,
તેને દાતે બાંધ્યો સાર, નથી કોઈ સાથી રે. ૧૯
- નવ મોર્યા હાથીએ જાણુ, ત્યારે આણ્યા સર્પ રે;
તે પાણુ નપ કરડયા જાણુ, ગયો રાકે દર્પ રે. ૨૦

પછી પ્રહ્લાદજી બોલ્યા વાણ, મુણે રાજા રે;	
અમો નવ મરૂં નિરવાણ, ભક્તિની માઝા રે.	૨૧
નવધા ભક્તિ કરૂં છું જાણ, તમો શુ કરશો રે;	
મારી મારી શું મારશો તાત, આપ તો મરશો રે.	૨૨
એમ મરશે સારૂં જક્ત, ભજન ન જાણ્યું રે;	
તરશે હરિકેશ ભક્ત, ભજન સુખ માણ્યું રે.	૨૩
વળી મર્યો નિશાળ, ભણવાકાને રે;	
ત્યાં ઉપદેશ સહુ બાળ, ભજનને કાને રે.	૨૪
તેમને કર્યો ઉપદેશ, નારદ કીધો રે;	
તેમને તો ત્યાં સહુ અર્થ, શેઠેને સિધ્ધા રે.	૨૫
તે જાણી રૂઝે વાત, જઈને બોલ્યા રે;	
તારે પુત્રે કર્યું કુકુ કાજ, એમ કહી દેલ્યા રે.	૨૬
મારી બગાડી છે નિશાળ, હવે કેમ કીજે રે;	
બોલ્યો પુત્ર તો ત્યાં સાર, હૃદયના સીને રે.	૨૭
અલ્યા મારૂં ન માને તુય, આજ તને મારૂં રે;	
તાતો કરૂં છું થંભ, મત્ય ઉચ્ચારૂં રે.	૨૮
ત્યારે બોલ્યો પુત્ર વચન, એમ તો કરવું રે,	
તમારે અમારે સાર, એતથી મરવું રે.	૨૯
કાઈ જ્ઞાન ગ્રહો જૂપાળ, હરિને પૂજે રે,	
તરવાના છે એ ટેક, મારગ નહિ દૂજે રે.	૩૦
અલ્યા મૂઠ કરે ઉપદેશ, બાઝ આ થંભે રે;	
નવ માની ચઢ્યો છું તુય, આજ આજાળે રે	૩૧
તાતો કર્યો છે થંભો, પ્રહ્લાદ જોતક રે,	
એવે કીડીની ચાલી દાર, જોડ તોં પોત્યા રે.	૩૨

જઈ દેવ કરે છે સ્તુત્ય, ઉગારો ભક્ત રે, તમને છે વા'લા અપાર, હરિ તમ ભક્ત રે	૩૩
હવે મારો ને તમે દેવ, હિરણ્યકશિપુ રે; તો તો થઈએ અમે જાણુ, વિના હરિ રિપુ રે	૩૪
ત્યારે ખજાનુ વરદાન, જાણી દેવા રે; ધર્મ વ્યાપ્ત ને સિંહનુ રૂપ, નરનુ એવા રે.	૩૫
ખાંડી બગાડ્યો દૈત્યે ત્યાય, મ'હાદ થભે રે, થયા શબ્દ ગગડયા મેહ, ચઢી ઓળભે રે.	૩૬
એકાએક થયા મકાશ, નૃસિંહ દેવા રે; જઈ પકડિયો દાનવ રાય, કરી સારી સેવા રે	૩૭
કર્મુ યુદ્ધ તે અપરમપાર, થયો સધ્યાકાળ રે; ઉમર ઉપર માર્યો જાણુ, નૃસિંહ કાળ રે.	૩૮
થયા જેને જેનેકાર, મ'હાદ પાળ્યા રે, નૃસિંહ અવતારે જાણ્ય, દાનવ બાળ્યા રે.	૩૯
કોઈ શીખે સાભળે ગાય, પ્રહ્લદ તે પામે રે, કુખ દાગિદ્ર તમામ, તે તો વામે રે.	૪૦
ગુરુકૃપાથી ગાયા ગુણ, અવતાર એથે રે, કરે પાઠે થાયે પ્રહ્લદ, વૃથા પાને પાયે રે	૪૧

વલણુ.

પાને પાયે વૃથા માને, ગાય મુખ કરી ગુણુ રે, વીરજી કવિ એમ ઉચરે, રહે નહિ કઈ નૂન્ય રે.	૪૨
--	----

મોહનીરૂપાવતાર.

* રાગ જીતમાન.

સાંધી ગુરુજીકેરી સેવા, પામે છે મીઠા મેવા,
ઓળભે—હઠે—ઓળભણુ (વાનાગોડુ)

- ગણપતિ મગજ કરતા, મહાદેવછ છે ભરતા ૧
- બ્રહ્મા અને બ્રહ્માની પુત્રી, કંગરો કથા મારી સૂત્રી;
તેથી આનંદ થાશે ઉદે, શ્રોતા વક્તાનુ રીઝે હૃદે ૨
- ગાઈ મોહનીરૂપની કથા, બુદ્ધિમાને તો હું જ્યાં;
સુણતા શાતા થાય પાવન, તેનું મિઠું થાય વચન. ૩
- બ્રાહ્મ્યા વિષ્ણુ આણી વાંલ, દેવકેરી ટાળવા બળ,
જો તમે સમુદ્ર મયો સાર, નીકળે ચૈદ રત્ન તો આ'ર ૪
- તેથી તમારૂં થાયે કામ, પણ બળતણુ છે કામ;
તમે દૈત્યની સાથે મળો, પછી ઉદ્યોગ કરવા વળો. ૫
- જો અમૃત થાશે ઉદે, તો તો મનકુ થાશે નુદે,
કંગે રવઘ્નિઓ મંદરાચળ, નેતરૂં વાસુકી મલ્લ ૬
- તેવતી સમુદ્ર મયો, પછી કે'વાની વાણી કયો,
એમ કહી લગવાન બતા, દેવ મનમા સુખી થાતા ૭
- દેવે ઉદયમ કીરો જઈ, મૈત્રી દાનવથી કરી સહી,
તેને કહી પછે ખરી વાત, સમુદ્રમા રત્ન છે વિખ્યાત ૮
- આપણુ બેનો કંગીશું લામ, વચોવીશુ સાગર લાગ;
તે તો માની દૈત્યે વાત, પછે ઉદયમ કયો વિખ્યાત ૯
- કયો રવઘ્નિઓ મંદરાચળ, વાસુકી નેતરૂં કીધુ બળ,
એક પાસે દાનવ બાણ, એક પાસે દેવ મમાણ ૧૦
- એમ મયો માગર સાગ, ઘણા ઘણા વર્ષે ત્યાં ત્યાગ,
ગયો મંદરાચળ પાતાળ, તેની કચ્છપટ્ટે લી'રી ભાજ. ૧૧
- તેથી રીઝ્યા દેવ ને દૈત્ય, મયો કૃપણુ તો સારે વૈધ,
એવે નીકળ્યુ જોર અપાગ, તેથી બ્રાહ્મી મુઆ તેણીવાર ૧૨
- કરી બ્રહ્માએ સ્તુતિ આગ, મહાદેવે પીંધુ તેણીવાર,

- પડ્યુ નીલકંઠ એવુ નામ, પણ પીધું ઝેર તમામ. ૧૩
- એવો ભોજો શભુ દેવ, ઉગાર્યા દાનવ અને દેવ;
જય શંકર કર્યા કરો, ત્રણ લોકમા જરા વિસ્તર્યો. ૧૪
- ઝેર પીધુ પીછી શુ થયુ, તે તો જોઈશું આને કહ્યું;
નીકળી કામદુધા તો ગાય, તે તો સમજાવિઓ સાય ૧૫
- પછી ઘોજો નિકળ્યો વોરો, જેના કોઈ નથી જોડો,
તે તો દાનવરાજે ધમ્મચો, પણ ઈંદ્રે તેને ન વાચ્છ્યો. ૧૬
- પછે ઐરાવત જે આવ્યો, તે તો સુરપતિને ભાવ્યો;
પછી કૌસ્તુભ નીકળ્યો સાર, તે તો લીધો દેવ મોરાર ૧૭
- પારિજાતક નીકળ્યું વૃક્ષ, જોઈ રાજી થયા છે દક્ષ;
તે પણ દેવતાએ લીધુ, ભોજનનુ કારણ સીધું. ૧૮
- પછે લક્ષ્મીજી નિકળ્યો સાર, તેને માનતણા નહિ પાર;
તે તો ઈચ્છાવરને વર્ષા, તેથી કોઈના કારણ નવ સર્વ. ૧૯
- પામ્યા પરબ્રહ્મ ભરતાર, આગળ શુ થાતુ હવિ સાર;
એવે એક કન્યા નીકળી સાર, મહિરા નામ તેનુ અવિધાર ૨૦
- તે તો દાનવોએ લીધી લડી, જે વિના વીતે નહિ ઘડી;
એમ મથન કરતા ત્યાય, એક પુરૂષ નીકળ્યા જ્યાય. ૨૧
- મહારૂપનો અવતાર, જેની જોડી નહિ કોઈ સાર,
ધર્મર અ રાધી તેની ઉત્પત્ત, જોઈ હરજ્યુ સહુનુ મન. ૨૨
- તેના હાથમા અમૃત કળશ, જેનો ઉજળો છે જરા;
તેને જોઈ રીઝ્યા સર્વ, ગયા રૂપના હતા ગર્વ. ૨૩
- જાણ્યુ દેવે આવ્યુ પીયૂષ, તેથી મનમા થયા ખુશ,
માંસી ઝોટી લીધુ હાથે, દેવ તો રક્ષા કાવે સાથે ૨૪

- લઈ ગયા દાનવ સર્વ, દેવ હારી જોડા સહુ ગર્વ;
જઈ મુતિ કરી ભગવાન, ત્યારે જોડ્યા તે બગવાન. ૨૫
- અગો કરશું તમારી સા'વ, તમે કરશો નહિ સુરસય;
એમ વદી માયા ચઢાવી, દૈત્ય દાનવની મતિ ભમાવી. ૨૬
- તે તો લડના મહિમાય, એવે એક અવનવુ યયું ત્યાય,
એક નારી અતિશે ૨૫, તે જોઈને મોઢ્યાં જૂપ. ૨૭
- માથાના કેશ છે હોડ્યા, નયના છે રૂડા ઢોળ્યા;
કર કાકણ ને શુભ વાંટી, કરી તિલકની સારી લાંટી. ૨૮
- પાંચે નેપૂરનો રણકાર, કુચકુળનો અતિશે ભાર;
આજતા તે તો જોની છાતી, આયે મહમાતી લજ્જતી. ૨૯
- કોઈને કટાક્ષથી તે મારે, કોઈને હાવભાવમાં પાડે;
કરે નૃત્ય કદા કરે ગાન, એવુ ૨૫ લીધુ ભગવાન. ૩૦
- એ તો મોહનીરૂપ છે ચમ, ભજે તેનુ યાચે કામ,
ભૂત્યા શકર જૂત્યા ખજા, જોઈ અઘોરિકે તે કર્મ. ૩૧
- તે તો આડ્યા દૈત્યની પાસે, જોઈ દૈત્ય જોડ્યા ઉભસે;
આવ્યુ અમૃત તેથી જાણુ, આવી લક્ષ્મી તણ ભગવાન. ૩૨
- એક ફે' નહિ તે આવી સારી, એ તો બીજી છે કોક ભારી;
એવે મૂઢી સહુ ચઢવાડ, જઈ જોયું મોહનુ ઝીડ ૩૩
- કેમ પ્રિયા તમે છો કોણુ, આજ અમેએ દીડા જોણુ,
તમારી મરણ પડે તેને વરો, આજ મનોરથ તો ભરો. ૩૪
- ત્યારે જોડી સ્ત્રી તો સાચ, રૂચે નહિ અસત્યની વાચ,
ત્યારે જોડ્યા દાનવ સાર, તમે એક કરો શુભ વાર ૩૫
- અમે બ ને ભાઈ લલિયે, તેના કળિયાં તમે જલિયે,
એ તો કણ્ઠો કાઢો સાર, તો તો પામે લક્ષ્મી પાર ૩૬
- અમારો વિશ્વાસ છે તમ ઉપર, તમે જે કરશો તે છે વર,

ત્યારે અમૃતનો લઈ કળશ, વેચવા માંડ્યો પછી જરા. ૩૭

પાત્રું તેમને સહુ નીતરતું, રાહતું મનકું માંહી સરતું;

તેને કાપી નાખ્યો ભગવાન, તે તો અમૃતે થયા બળવાન. ૩૮

એમ મોહનીરૂપથી દૈત્ય છળ્યા, કેશવ સારા સર્પને મળ્યા;

પછે યુદ્ધમાં હાર્યા દૈત્ય, છોટે કેશવ હોય નવાં પૈધ. ૩૯

એ મોહનીરૂપથી રીઝું, એના મહિમામાં હું ભીજું;

ગુરૂકૃપાથી ગાહિ ગુણ, એ તો વૃદ્ધકેરું પુણ્ય. ૪૦

શ્રોતા વક્તાનું મન રીજે, એ તો ગુરૂકૃપારસ ભીજે;

ગાયા મોહનીરૂપના ગુણ, મેં તો રાખી નથી કાંઈ નૂન્ય. ૪૧

ધન્ય ભાગ્ય જે કથા વાંચે, તે તો પુણ્યને જુગ જુગ સાંચે;

થાય કલ્યાણ પેઢી સાત, મોહનીરૂપ કરે વિખ્યાત. ૪૨

વલ્લણ.

વિખ્યાત કરે મોહની રૂપને, થાય તેનું સહુ કામ રે;

કવિ વીરજી તો બિચરે, મળે સીતા રામ રે. ૪૩

રામાવતાર.

રાગ ગાંધાર.

શંકરદેવની સાથથી, ગુરૂ રામ ગુણ ગાન;

ગણપતિની પજા કરીને, સમરું હું ભગવાન. ૧

ગુરૂકેરી કદાશા હોય તો, થાય ગ્રંથ પાવન;

સરસ્વતીની કૃપાથકી, રીઝે રૂપ વામન. ૨

ભગવાનકેરા ગુણ ગાવા, શોષ હોરે સાર;

તો કવિ વીરજી કેમ પામે, ગુણ ગાતાં પાર. ૩

શ્રીતાનુ મન પ્રસન્ન થાયે, એવી બોલું વાણ;

રામજીના ગુણ ગાવા, કરું સહુને જાણ. ૪

રઘુરાજના અજરાજ, તેના દશરથ જાણુ;	
તેનાથી તો રામ અવતર્યા, કશાં કરું વખાણુ.	૫
તે રામને તો ચાર બ્રાત, ભરત ને લક્ષ્મણ નામ;	
રાત્રુદ્ધ તો ચોથા ભાઈ, મોટા તેમાં છે રામ.	૬
ધનુરનાં એ ચાર રૂપો, મોટા તેમાં છે રામ;	
વિશ્વામિત્રનો યજ્ઞ કરાવા, ગયા સુંદરયામ.	૭
પછી જનકી વિવા' કીધી, હરાવ્યા છે ભૂપ;	
ત્ર્યંબક તોડી વર્યા સીતા, મહારૂપ અનુપ.	૮
ત્યાં પરશુરામનો ગર્વ ગાળ્યો, એવા છે એ રામ;	
ત્યારે હરિષ્ષે વત્યા ત્યાંહી, રામજી સુંદરયામ.	૯
પછે અયોધ્યામાં આવિયા, ત્યાં ભોગવ્યાં છે સુખ;	
પછે પિતાવચન પાળવાને, ગયા દેવનું જાણી દુઃખ.	૧૦
તેમણે જઈને પંચવટીમાં, ક્યૈં છે મુક્તમ;	
ત્યાં શૂર્પણખા આવી છે જાણી, કરું તેનું કામ.	૧૧
નાક કાન કાખ્યાં તંણે, ખીજ ઘાંટી તે મૂઠ;	
ભાઈ રાવણ સેવે ભાખ્યું, ને ને હતું ગૂઠ.	૧૨
તારેકાને નારી લેવા, ગઈ હતી મારા વીર;	
ત્યાંથી મને ઉપજી છે, અતિશે આ પીડ.	૧૩
ત્યારે રાવણે મરીચિને, મોકલ્યો કરી મૃગ;	
તેથી જનકી ડગાયાં, કરી દેવની વગ.	૧૪
તે મૃગ મારવા રામ ગયા, મારતાં થયો દૈત્ય;	
રાડ સાંભળી જનકીને, લાગી ઘણી ભીત.	૧૫

૮ વારા-ભોગખ્યા (પરશુરામે). ૧૨ તેણે-તેથી કરીને. ૧૫ ભીત
ખીડ.

તેથી લક્ષ્મણ પકાવ્યા, ને ગયા રાઘવ જ્યાંય;	
એવે રાવણ આપિયો, ઊભાં જનકી ત્યાંય.	૧૬
લિક્ષા આપવા નીસર્યાં, કે કર્યું ત્યાંહી હર્ણ;	
રામ ગયા પૂઠે ભાઈ, જટાયુને આપ્યું શર્ણ.	૧૭
જઈ કબંધ આધારિયો, રાવરી તારી સાર;	
વાયુનંદન મળ્યો આવી, સુગ્રીવ પામ્યો પાર.	૧૮
પછે વાળીને મારિયો, સુગ્રીવ ઘેઠા રાજ;	
મદ તેના ટાળિયો પ્રભુ, સીતા શુદ્ધિ કાજ.	૧૯
ત્યાં તો સમુદ્ર આજંગીને, ગયા છે હનૂમાન્;	
લકા બાળી આવ્યા પાછા, શુદ્ધિ લેઈ જાણ.	૨૦
પછે કવિ અપાર મેળવી, ગયા શ્રીભગવાન્;	
સમુદ્રને પાજ બાંધી, તરી ગયા બળવાન.	૨૧
અંગદને ત્યાં વિદિ કરવા, મોકલ્યો વિભીષણ;	
રાવણનું નવ મન માન્યું, રીઝ્યું નહિ ભાઈ તન.	૨૨
પછે શુદ્ધ આરભિયું, માર્યો રાક્ષસ સાર;	
કબકર્ણ વિહારિયો, બળતણો જેને ભાર.	૨૩
પછે હિંદ્રજીત માર્યો, રાવણ માર્યો રામ;	
હનૂમાન તો ઘણી કીધી, સા'ય સુંદરશ્યામ.	૨૪
પછે સીતા શુદ્ધ કીધાં, વળ્યા પાછા રામ;	
પ્રહ્લવિમાને યેસી આલ્યા, વિભીષણનું કરી કામ.	૨૫
અયોધ્યાપુર રામ આવ્યા, આવ્યા ભરતજી ધામ;	
લોક રીઝ્યા અતિ ઘણા, જોઈ સુંદરશ્યામ.	૨૬
બોળીએ તો મે'ણ દીધું, તેથી કાઢી નાર;	

સીતાને તો વનમાં મૂકી, શ્રીરામજી ભરતાર	૨૭
ત્યા તો બને પુત્ર પ્રભવ્યા, રાખ્યા વાત્મીકિ મુન્ય,	
પછે થઈ કીધા રામજી, ઉદ્દે પામ્યુ પુણ્ય	૨૮
તે પુત્રે ઘોરો બાધ્યો, જીત્યા ત્રણે કાકા,	
શ્રીરામજી લઢવા આવ્યા, પડ્યા તેને ફાકા	૨૯
પછે પુત્રે સહિત આવ્યા, પુરમાં રાજા ગમ,	
લોક રીઝ્યા અતિ ઘણા, થયુ સહુનું કામ	૩૦
એ અવતારે એક પત્ની, કરી રાજા રામ,	
નીતિ પાળી અપાઁ સારી, ધન્ય ધન્ય સુદરશ્યામ	૩૧
દશહજાર વર્ષ રાજ્ય કરીને, અથા છે સધામ,	
અવદેહે સહુ સ્વર્ગ લીધા, પુરના લોક તમામ	૩૨
એવા ગમજી મહારાજા ગુણ ગાઉ તેમના ગાજી,	
શ્રીતાવક્તા પાચી થાજે, તમે તો રાજી રાજી	૩૩
અપાર મહિમા રાઘવજીનો, તેમાથી ગાયુ કાઠ,	
સારજી તો ગય જાણો, રસ ઘણો છે માહી	૩૪
ગુરૂકૃપાથી દેવકૃપાથી, મિત્રકૃપાથી જાણુ,	
દેવકેશ ગુણ ગાવા, ભક્તિ થાયે જાણુ	૩૫
દગ અવતારની કથા મધ્યે, ગાયા છે રજી હોય,	
મુજી ભણે ને સાંભળે તેના કુ ખડા સર્વે રોય	૩૬
ચાતુર્વેદી મોઢ બ્રાહ્મણ, બરાનપુરમાં વાસ,	
વિદ્યાકેત મરજ સિદ્ધ્યુ, વરપુર પહોચી આરા	૩૭
ગુરૂકેરી કૃપાથી વાધ્યુ, ગરજુ રૂઢ જ્ઞાન,	
કવિપદ તો પામિયા, પામ્યા સઘળે માન	૩૮

માન પામ્યા પણ ન પમાડ્યા, એવા અમે અબુધ;

ન્યાં ત્યાં કરીને રીઝવવા છે, અમારે ગુરુ બુધ. ૩૯

વધાણું.

ગુરુ બુધને અમે રીઝવું, સુણો શ્રોતા સાર રે;

રામજીના ગુણ ગાશો, ઉતરી જશો પાર રે. ૪૦

પરશુરામાવતાર.

રાગ ધનાશ્રી.

શ્રીગુરુ જોવિંદને પાચે લાગું છું, શુભ થાવા વાણી માગું છું;

શ્રીસરસ્વતી કરજો સાર છું, થાયે નિર્મળ મારા વિચાર છું. ૧

ઢાળ.

વિચાર નિર્મળ થાય માતા, ગાય વીરજી ગુણ;

કવિ સંત મહંત કૃપાથી, લાગે કવિતા ધૂન. ૨

અવતાર સાતમે વર્ણવું, પરશુરામનું કામ;

એકવીશવાર તો કાઢી માર્યા, પોતે પરશુરામ. ૩

તેના ગુણ હું શું ગાઉં, જે ઈશ્વરનો અવતાર;

અંધે માતા સાર કરે તો, પામું પદ નિરધાર. ૪

ગાધિરાજ એક હવે, તેને સત્યવતી કુમાર;

ઋષિકૃષ્ણ તે વરવા આવ્યા, થયું લગન અવિધાર. ૫

સત્યવતીએ વર મેળવિયો, પુત્ર થવાને કાળ;

ચર રાખી મુનિ ગયા, સજી તપનો સાજ. ૬

૩૯ માન ૪૦—અમે-માન પામ્યા ખરા પણ ગુરુએ કહેલી યોગ્યતા પાવીને ગુરુને-અમે માન પમાડયું નહિ, અમે એવા અબુધ-મૂખ છીએ. -પ્રેમાનંદ. બુધ—વિદ્વાન્-માની.

૫ કુમાર—કુમારી. ૬ ચર—સાત. ગાધીસમની સ્ત્રી અને પુત્રી

- એવો બળવાન રાજા આવ્યો, જન્મદગ્નિને ઘેર;
તેની તેના સેવકની કરી, સેવા રૂડી પેર. ૧૮
- તે નેઈ રાજા રીઝ્યો આ, ગાયને લઈ જાઉં;
માહિબતીમાં લઈ ગયો, જાણે સુખી થાઉં. ૧૯
- એવે પરશુરામ તો ઘેર આવ્યા, જાણી સઘળી વાત;
પરશુ લઈ પોતાતણે, ગયા દેવ ત્યાં સાક્ષાત. ૨૦
- પરશુરામની વાત સાંભળી, મોકલ્યું સેન તમામ;
પરશુરામે પરશુથી તે ઠાળ્યું, તત્ક્ષણ નામ. ૨૧
- પછી રાજા લઢવા આવ્યો, હંભર હાથનું નેર;
તેના હાથ કાપ્યા પરશુરામે, માથું કાપી કાપ્યો તોર. ૨૨
- તે મુણી તેના પુત્ર હતા, દશહંજર જે જાણ;
નાસી પેઠા સર્વે ઘરમાં, સે'વાયાં નહિ બાણ. ૨૩
- પછે પરશુરામ તો લઈ, ગયા પિતા પાસ;
વાત માંડી સર્વે કહી, પિતા થયા ઉદાસ. ૨૪
- આદ્વાણુનો એ ધર્મ નહિ, આપણે કમા હોય;
તમો મોહ પાતક કીધું, પિતૃ ભીમા નેય. ૨૫
- હવે એવું કરવું નહિ, કહી વાર્યા પરશુરામ;
પછી તીર્થ દૂરીને પાપ મૂડ્યું, રાજા થયા રામ. ૨૬
- એક દિવસ માતા પરશુરામની, પાણી ભરતી સાર;
માનસિક વ્યભિચાર કીધો, જન્મદગ્નિ બોલ્યા ત્યારે. ૨૭
- અધ્યા પુત્રો મારો આજ આ, વ્યભિચારણી તમ માત;

૧૯ ગાય—કામધેનુ. જેના પ્રભાવથી જન્મદગ્નિએ સહસ્રાર્જુનનું
[તિથ્ય ક્યું હતું તે. માહિબતી—સહસ્રાર્જુનની રાજધાની. ૨૦ પરશુ
-દેશી.]

- ળીજ્ઞથી કાંઈ નય થયું, તેને મારો બોધ્યા જાત. ૨૮
- પરશુરામે મસતનાથી, મારી ગાતા ને ભાઈ તણુ;
મસત કરી મુનિને પછી, છવતાં કર્યાં જાણ્યા વણુ. ૨૯
- એવા દેવતા પરશુરામજી, મણુ મોઢા ભગવાન;
પછે સહસ્રાઅર્જુનના ઘોકરાએ, માર્યા કપિ બાળવાન. ૩૦
- તેથી જાંધી પરશુરામે, પરશુ લીધો પાણુ;
એકવીસવાર તો આપી પૃથ્વી, બ્રાહ્મણને નિરવાણુ. ૩૧
- બ્રાહ્મણને મણુ દાન આપે, જાએ પાછા ઘેર;
સત્રી આવી ખુંચી લેતા, સંભારીને વેર. ૩૨
- તેને જાંઈ પરશુરામ મારે, એમ ક્યું વાર એકવીસ;
મહાદારણુ કૃત્ય કરીને, પડાવી છે ચીસ. ૩૩
- બાપનું પછે શ્રાદ્ધ સાર્યું, સત્રીના લોહી માંય;
રાજ થયા અતિધણુ, પછે મિત્રએ વાર્યા ત્યાંય. ૩૪
- તેનું માની પરશુરામજી, ગયા તપને કાજ;
એવા પરશુરામ મોઢા, ચુકને છે સાજ. ૩૫
- તેમના ગુણ હું શું ગાઉં, પાતું નહિ કાંઈ પાર;
અપાર લીલા દેવે કરી, લેવો માંહીથી સાર. ૩૬
- ગુરૂકૃપાએ જ્ઞાન પામી, ગાવા મણુના ગુણ;
બરાનપુરનાં માન પામી, રાખવી નહિ નૂન્ય. ૩૭
- ઓતા વક્તા સાંભળે, તેનાં મધ્ધે થાયે પાપ;
પરશુરામનું ગાન કરતાં, મટી જાયે તાપ. ૩૮

વલણુ.

તાપ મટે હરિગુણ ગાનાં, મળે કુલ્ય મલાવ રે;

૨૮ તેને ઈ—આરે ળીજ્ઞ બાઈએથી માંનાને મારવાનું કામ ન થયું
મારે તેમને પણ મારે એમ જાત (જાતે—જમદગ્નિએ) કુંજુ.

મુક્તિપુરીમાં વાસો મળશે, જન્મનો જશે દાવ રે. ૩૯

કૃષ્ણાવતાર.

રાગ વેરાળી.

- ગુરુદેવને કરી પ્રણામ, ગુણ ગાઈ સુંદરસ્યામ;
ગાણપતિને ભજ્યું ભાવે, કૃપા કરો તો મતિ આવે. ૧
- એમ દેવનાં ગાઈ ગુણ, કથા કરવા ન રાખું નૂન્ય;
હવે કૃષ્ણદેવના ગુણ ગાવા, પાદ ભગવાનના તો સા'વા. ૨
- ગુરુદેવની કૃપા હોય, તો તો રસીલી વાણી જય;
અખે આઇની કરૂણા મારું, આવે શકર તો તો ત્યાગુ. ૩
- હરિ કૃષ્ણ વિઠ્ઠલ ને કા'ન, તેનાં કરું હવે વખાણ;
વાસુદેવને ઘણી નાર, તેમાં દેવકી રૂપ અંજાર. ૪
- તેના ક સે કર્યો વિનાહ, સર્વ સારો કર્યો ઉત્તહ;
તેમાં આકાશવાણી નહતી, તેથી દેવકી મરવા પડતી. ૫
- લઈ ખડ્ગ ને મારતો ભૂષ, વસુદેવે ઉગારી અનુપ;
જે જે પુત્ર ધયા તે આપુ, એવું કર્યું સારું સાદું. ૬
- વસુદેવને મૂક્યા છૂટા, રખે સાધુ પડતા જૂઠા;
એવે દેવકીને રહ્યા ગર્ભ, તેથી આવી મોટી શર્ભ. ૭
- નાખ્યાં બાંધીખાને બેઠ, નર નારી નામે જેઠ;
ત્યાં અવતર્યા પુત્ર હોય, તેને જીવાડ્યા છે સૌય. ૮
- તે તો નારદે મરાવ્યા, સાતમા બળભદ્રજી આવ્યા;
તે તો ગર્ભ ગળ્યા છે સાર, આડમા આવ્યા દેવમોરાર. ૯
- તેને ગોકુળ મૂક્યા સાર, આણ્યાં જંગમયા અધિધાર;
તેને મારવાહ સ ધાયો, તેમાં ઘણું ઘણું વ'વાયો. ૧૦

- પછી જાણ્યું જોકુળ ગયા કૃષ્ણ, તેથી તાણ કરતો તૃપ્ણ,
થયો જોકુળમા તો ઉચ્છવ, ઘણા હર્ષના થયો રવ. ૧૧
- નદને ઘેર જન્મ્યા પુત્ર, એનું સારું થયું ઘરસત્ર,
ગયા માસીપૂતના નામ, તેને પૂરાં કર્યા સુદરશ્યામ ૧૨
- પછી અગાસુર જગાસુર સાર, ગયા દૈત્ય તે અપરમપાર,
કાઇ સમાચાર ન લાવ્યા, જે જે ગયા તે જમને લાવ્યા ૧૩
- એમ માર્યા અસુર અપાર, કાળિનાગને નાથ્યો સાર,
કરી બાળકીયા અપાર, તેના ગુણ છે એક હજાર. ૧૪
- પછે રંગે રમિયા દેવ, કરી રાસલીલાની સેવ;
ક્રમે કેશો માયા સાર, પામ્યા દાનવ તો સહુ પાર ૧૫
- પછે અદૂરને મોકલિયા, તે તો દેવને લેવા આવિયા,
તેણે કુખ જોખીને દીધુ, કૃષ્ણ રામનું કામ કીધુ. ૧૬
- લઇ ગયા મથુરામા જાણ, જનુના મુખી ગયા ભગવાન,
અદૂરને પાછું દીધુ, મથુરામા ગમન કીધુ. ૧૭
- પહેલો ઘોખી નાખ્યો મારી, પાપી કૃષ્ણડીને ઉઢારી,
બીજે દિવસે હાથી મદ્ય, માર્યા કસ જે મહામદ્ય ૧૮
- તેની નારીઓ રડતી ગઇ, આવ્યો જગસધ તો ધઇ
તેને સત્તરવાર ફેરવિયો, ભણવામા નન બેરવિયો ૧૯
- ભણ્યા ચૌદ વિદ્યા જાણ, પછી ગયા દારકા જાણ,
મથુરામા આવ્યો કાળયવન, તેને બાળી દીધો વન ૨૦
- જરાસધને પૂઠે પાડ્યો, દહ પર્વતમા સત્તાડ્યો,
પછી ગયા દારામતી, મળુ કૃષ્ણની મોટી મતિ ૨૧

૧૧ ૨૫—સા.દ ૧૮ કૃષ્ણડી—કુળમ ૧૬ જાણુતામા ૨૦—પછી
માદીપિની મુનિને ત્યા જાણવા ગયા ૨૦ મથુરામા ૨૦—(દારકામા
જતા પેદના)

પછે કર્યાં રૂક્મિણી લગ્ન, શિશુપાળ થયોછે ભગ્ન;
રૂક્મિણી પામ્યા દુઃખ, ત્યાં કોઈ ન પામ્યું સુખ. ૨૨

મહુ પરણી લાવ્યા રાણી, તે તો જુગ પાધામાં જાણી;
યથા જાદવ છપનકોટિ, જેમની મતિ ધણી છે મોટી. ૧૩

પાળ્યાં પાંડવકેશં લાઠ, સારથિ યઈ જાણ્યો પાડ;
એવા પ્રભુ દેવદયાળ, લેતા ભક્તતાણી સંભાળ. ૨૪

ધન્ય ધન્ય દેવાધિદેવ, કરે સુરીનર મુનિવર સેવ;
આખર જાદવને લઢાડ્યા, સર્પ ચૂરને પાશે પાડ્યા. ૨૫

અર્જુન સરખાને લુંઠાવ્યા, એવા મણુએ તમે કાવ્યા;
 ને અર્જુન જીવ્યો દ્રોણ, તે તો લુંઠાયા છે આણ. ૨૬

પાંડવને પો'આડ્યા નાથ, અર્ગમાં લીધા સંઘાત;
પોતે ભીલથી ખાખ્યા ધામ, કંઈ ઉછા વિદુરનું કામ. ૨૭

એવા કૃપાળ કૃપણુદય, નેના નામની કરીએ શેવ;
કૃપણુવતારકેરી લીલા, અમે ગાતાં પડ્યા નહિ વીલા. ૨૮

મહાગહન શોષણ હારે, કિચિત્ પામ્યો પુણ્ય પમારે;
આહમા અવતારનાં કર્મ, ગાયા કૃપણૂં પૂરણૂં પરબ્રહ્મ. ૨૯

તાપીતટ ઉપર છે વાસ, બરાનપુર નગર ઉબાસ;
ત્યાં પામી માન અપાર, વસતા કવિ વીરજી સાર. ૩૦

ગુરુ ગાથે રીઝવવા દેવ, બીજી ધારે નહિ કંઈ સેવ. ૩૧

શ્રીતા વક્તા પૃચ્છક જન, કૃષ્ણભક્તિ આ મસન. ૩૨

૮ વીય? ૪૦-૬૦ ફુથુલીલા યાદ રહી, એટલે શું ગાઈશુ એવી રીતે

હરિ ગુણનો નહિ પાર, લેવો મળી આપતો સાર.	૩૩
જેમ શ્રોતાનો મન રીઝે, તેમ વીરજી કવિ તો કીજે;	
અવતારની લીલા સારી, અમે આઠમી ગાઇ ધારી.	૩૪
ભજે રામ કૃષ્ણ જે નામ, તો તો બેઠે સુદરશામ;	
કૃષ્ણ દેવનો મહિમા ભાણુ, વાંચતામાં ઉગે ભાણુ.	૩૫
સવત સત્તર ને બેતાળી, ગુણ ગાવાની વૈજ ભાળી;	
અપાર મહિમા છે અતિ સાર, ગુણ ગાતાં ઉતરે પાર.	૩૬

વસણુ.

ગુણ ગાતાં પાર ઉતરે, મહામનોહર રૂપ રે;	
શ્રોતા વક્તા સાંભળો, મળે ત્રિભોવનરૂપ રે.	૩૭

દત્તાત્રેયાવતાર.

રાગ ગોડી.

ગુણ ગઇએ રે, ગુરૂકૃપાયકી;	
વાણી નિર્મળ રે, કરે ઠોકી ઠકી.	૧
ગણપતિ દેવા રે, કહું તારી સેવા;	
કૃપા મોટી રે, પામું મીઠા મેવા.	૨
માતા અંબા રે, વાણી આપે સારી;	
ગુણ તો ગાઉં રે, ગુરૂને સંભારી.	૩
કવિ મોટા રે, સાથે કરો સારી;	
માય મતિ નિર્મળ રે, કૃપા હોયે તારી.	૪
હોલા ગાવા રે, હું સમરથ નથી;	
માય રમવાળી વાણી રે, કથા નંચારે કથી.	૫
ગુરૂ દત્તાત્રેય રે, ગાવા વાણિયે;	

જેનું જ્ઞાન મોટું રે, તેને જાણિયે.	૬
ધન્ય દેવા રે, મને મતિ દીધી;	
ગુણ ગાઢ આજ રે, રૂડી રિક્કિ કીધી.	૭
અત્રિ નાપિ મોટા રે, તેના એ પુત્ર;	
જ્ઞાન કરવા પ્રકાશ રે, પ્રસવ્યા છે સૂત્ર.	૮
જોઈ રૂપ રે, મહાદેવ શીલઆ;	
જોઈ રૂપ રે, બ્રહ્મા બીજઆ.	૯
જોઈ રૂપ રે, વિભક્ત મસન થયા;	
આખ્યાં મુખ રે, ત્રણ તો સાંચ થયા.	૧૦
એક મુખ મોટું રે, તે તો શંકરનું;	
બીજું વિભક્તરાય રે, આખું વિશ્વંભરનું.	૧૧
ત્રીજું તો બ્રહ્મા રે, આખી પુશી થયા;	
એવા દેવ હત રે, ત્રણ ગુણે અવતર્યા.	૧૨
બીજા અવતાર રે, હૃદિરે અનેક મધ્યા;	
આ તો ત્રણના એક રે, પૂજતાં અર્ચ સર્વા.	૧૩
જન્મી આલ્યા રે, જ્ઞાનને ખોળવા;	
માગી વિભૂતિ રે, અંગે ચોળવા.	૧૪
એવા જ્ઞાની રે, અમે તો મુહૂર્થ નથી;	
ધન્ય પ્રભુ રે, તારી માયા જાય ન કથી.	૧૫
એના શિષ્ય મોટા રે, અલક્ષ એવે નામે;	
બીજા પ્રહ્લાદ રે, દુઃખ મુણતાં વામે.	૧૬
કાર્તવીર્ય ત્રીજે રે, મોટો જે રાજ;	
તેને યુદ્ધ પ્રસન્ન રે, હાથની કીધી માઝા.	૧૭
એવા દેવ મોટા રે, તેજનો પાર નહિ;	
ત્રણ ભાવે ત્રણ રે, તિલક કરતા સહી.	૧૮

એક હરિની લીલા ગાવી, ઉતરણું છે પાર.	૧
ગણપતિ દેવની કૃપા છે, સરસ્વતીની તેમ;	
બ્રહ્મા શંકર ભગતાં પામ્યા, મુક્તિપુરી તો નેમ.	૨
હવે અવતારના ગુણ ગાવા, વ્યાસમુનિ ભગવાન;	
કૃષ્ણદ્વિપાયન કહે કોઈ, કોઈ કહે તપવાન.	૩
કોઈ વેદવ્યાસ-કહે છે, જિવાં ઘણાં છે નામ;	
ધૃતિહાસકાર કહે કોઈ, ભારતકેરે ભાણ.	૪
એમ નામ અનેકથી દેવ ગાતા, માણસનું શું નેર;	
મહાપુરુષ થયા પોતે, શાસ્ત્ર ભળ ભરપૂર.	૫
પરાશરકૃષિ એક સમે, ભય નદીની પેઢી તીર;	
એક માછીકેરો પુત્રી આવી, ઉતારવાને ધીર.	૬
તે નેઈ તેને મસાદ આપ્યો, થયા પુત્ર ઉત્પન્ન;	
કુંવારી તે તો રહી, શીઝી પોતાને મન.	૭
‘મજગંધા હતી નામે, તે થઈ ચોજનગંધા;	
અવતાર-સદ્ગુણ થયો તેના, મુધર્યાં કારજ સધાં.	૮
શંતનુ રાજની રાણી થઈ, પ્રહ્લદ જ ને જોઈ;	
કૂડાં કર્મ ટળી ગયાં, દુઃખ ગયાં સહુ જોઈ.	૯
હવે પુત્ર આવ્યા વ્યામણ તે, ભગવાનને અવતાર;	
તે પ્રહ્લદે તો માતા પામી, મુખ સાફ સાર.	૧૦
બ્યારે વ્યાસજી જન્મીઆ, ત્યારે દેવે કીધી વૃષ્ટ;	
કુકુલિ તો ગડગડયાં, રાજ થઈ સહુ મુદ્દ.	૧૧
પછી પિતા પાસે રહ્યા પોતે, માનવ ધર્મને ધારી;	
વિદ્યા શિખ્યા નામની, દીધા પિતા ઉદારી.	૧૨
પછે ધર્મકેરે પાચો ભાગ્યો, કરવા માંડ્યો આજો;	
સર્વ મત ખંડન કરી, વેદમત તો ભાખ્યો.	૧૩

- પુરાણ અઢાર પોતે રચ્યાં, તેમાં ગાયા સ્વયંના ગુણ;
અવતાર લીલા વર્ણવી, કરી વેદની ધૂન. ૧૪
- એવે માતાકેરું કષ્ટ ભણી, ગયા હસ્તિનાપુર;
ત્યાં પુત્ર ત્રણ ઉત્પન્ન કર્યા, વેદ વ્યાસજી સૂર. ૧૫
- પછે તો ઉપદેશ દીધો, પાંડવ ઉપર વા'લ;
તેમને કાળે ગુણ ગાયા, ભારતમાં જૂપાળ. ૧૬
- ભારત કીધું સવાગ્રાખી, મહા મનોહર દેવ;
મલુએ તો પૂરી પાડી, ધર્મકેરી રોવ. ૧૭
- આર વેદથી અધિક કીધું, એવા મોટા એવ;
ને લખવાને ગણપતિ આવે, પામે મીઠા મેવ. ૧૮
- ગણપતિ થાડે લખતાં, હરિ થાકે કેમ કહીએ;
ગૂઢ શ્લોક મૂક્યા ઘણા, ગણપતિ સમજ્યા નહિ કંઈએ. ૧૯
- એવા અવતારે લીલા કોધી, (અમો) કવિ શુ શુ કહીએ;
ગુણ ગાઈને મસત્ર થઈએ, રાજ રાજ રહીએ. ૨૦
- વેદકેશ ખડ કરીને, અપાર મહિમા કીધો;
કળિયુગમાં તો ધર્મ ધારી, મોટો મેવો દીધો. ૨૧
- શંકરને તો પોતે મળિયા, બોધ રૂડો કીધો;
વેદધર્મ ચલાવિયો, મહિમા એમનો લીધો. ૨૨
- પુરાણીનું પૂર કરવા, દેવે અવતાર લીધો;
પ્રાક્ષણનું તો નામ રાખિયું, અવતાર સફળ કીધો. ૨૩

૧૫ માતા-સત્યવતી-શતનુની સ્ત્રી. ૧૭ સવાગ્રાખી-સવાગ્રાક્ષ શ્લોક પૂર. ૨૨ શંકરને-શંકરાચાર્યને. ૨૩ પૂર કરવા-પેટ ભરવા (પુરાણની યા કરીને).

પાળે ગાય રે, હવથી અતિ વા'લી;	.
પાળે બાળ રે, મનમાં તો મા'લી.	૧૯
પાળે કૂતરાં રે, દેવની છે માયા;	
એવા ગુરૂ રે, દત્તાત્રેય જાયા.	૨૦
ગુરૂ કીધા રે, એવીસ તો જોણે;	
મુણે ગણાવ' રે, મણુ પૂરા તેણે.	૨૧
પૃથ્વી તે ગુરૂ રે, દત્તાત્રેય દેવતાણી;	
વાયુ તે ગુરૂ રે, શોભા શી છે બાણી.	૨૨
આકાશ ને મોહું રે, કોઈએ નવ હીકું;	
તે છે ભાઈ ગુરૂ રે, લાગ્યું છે મીકું.	૨૩
પાણી કીધા ગુરૂ રે, ને સહુ કોઈ પીએ;	
અગ્નિ ગુરૂ મારો રે, જેનાથી દવ બીએ.	૨૪
ચંદ્ર છે છાનો રે, જાણે સહુ મૃદિ;	
સૂર્યથી અજાણ્યું રે, કરાવે ને વૃદ્ધિ.	૨૫
પક્ષીમાં હોલો રે, તે પણ ગુરૂ મોયો;	
અજગર છે ગુરૂ રે, દહનો નહિ ઓટો.	૨૬
સચ્ચ ને ખારો રે, તે પણ ગુરૂ કીધો;	
કુદા તમે દીઠા રે, તેણે કે' અર્થ સીધો.	૨૭
ભરો છે તેવો રે, ગુણ તેના લીધો;	
હાથી ગુરૂ સારો રે, માન તેને લીધો.	૨૮
શીકાર કરે નાચો રે, તે પારથી ગુરૂ છે;	
હરણ જાણો તમે રે, હવે શું 'અધૂરું' છે.	૨૯
માણસ જાણુ' રે, તેના ગુણ લીધો;	
ગુણકા ખોટી રે, તેથી કે' અર્થ સીધો.	૩૦

ટીટોડી ટીટોડો રે, ગુરૂપે માને;	
બાળકને તો માન્યું રે, ગુરૂ એ ભગવાને.	૩૧
કુંવારી કન્યા રે, છે ભાઈ ગુરૂ મારી;	
બાણ ઘડનારે, કે' આશા પૂરી સારી.	૩૨
સર્પ પેટે આલે રે, તે તો ગુરૂ દવા;	
કરોળિયાની કરતા રે, ગુરૂ ધારી સેવા.	૩૩
નરકના કીડો રે, તે પાણુ છે સારો;	
માને દત્ત દવા રે, તેને તો કે' ગુરૂ મારો.	૩૪
એમ કરીને કીધો રે, ઉપદેશ લોકોને;	
ખાટું નથી કાંઈ રે, તન્ને તમે શોકોને.	૩૫
સર્પ જગત છે ગુરૂ રે, મોટાં રાખો મનડાં;	
તો તો જાવ તરી રે, સારાં યાચે તનડાં.	૩૬
ધન્ય દેવ એવા રે, બ્રહ્મનિષ્ઠ ભાવે લખ્યું;	
સર્પ જાણે તનિયે રે, ગુરૂ દત્તાત્રેય ચળ્યું.	૩૭
એવો અવતાર રે, નવમો મેં ગાયો;	
ગુરૂકરી કૃપાથી રે, શરણુ તો સા'ચા.	૩૮
શ્રોતા સુણો રે, કથા હવે એક રહી;	
પામો ભેવની પારે રે, જાણ્યું નામ સહી.	૩૯

વલણુ.

નામ જાણ્યું નાશયાણુનું, કે પામ્યા છો પાર રે;
વીરજી કવિ વરાણુવી ભાણે, આ છે સારમા સાર રે. ૪૦

. ય્યાસાવતાર.

રાગ રામગ્રી.

ગુરૂ કરી કૃપા જેવી, તેવી કરો હવે સાર;

બ્રહ્મચર્ય ખરૂં પાળ્યું, વેદ દા'યા ચાર;
 વ્યાસગુનિની વાણીમાં, અતિ સારનો સાર. ૨૪
 એના ગુણ શું પામર ગાયે; હારે શેષછ' સાર;
 હજાર છબે પૂરું ન થાયે, પંખાયે નહિ પાર. ૨૫
 જેને ગુણ ગઈ કઈ આપે, ગુરૂ મોટા હોય;
 શિષ્યથી તો શું બને, બિભા બિભા જાય. ૨૬
 અપાર લીલા વ્યાસની, જેણે ધર્મ જાતાં રાખ્યા;
 તે તો વાણીએથી કોણ વદે, જાયે શેષે ભાખ્યા. ૨૭
 ગુણ ગાતાં તો શારદ હારે, ગણપતિ હાર્યા લખતાં;
 વીરછ કવિ કેટલું કે'શે, આવડે નહિ ભખતાં. ૨૮
 શ્રોતા વક્તા પાવન થાશે, અવજાનું થાય સવળું;
 ગર્ભવાસનો ફેરો મંદશે, જન્મોંતરનું રખું. ૨૯
 સવત સત્તર બેતાળીશમાં, ગાયાં હરિના ગુણ;
 આદિમંત્ર આ ગ્રંથ કીધો, રાખી નહિ કંઈ નૂન્ય. ૩૦
 પૈશાખ વદી પચમીએ, પૂરણ કીધો સાર;
 દશ અવતારની લીલા ગાઈ, શુદ્ધ થયા વિચાર. ૩૧
 ગ્રંથ સંખ્યા સહેજ છે, કડવાં છે ભાઈ દશ;
 ચારસેં પદ છે પૂરણ આમાં, થાયે પ્રભુજી વરા. ૩૨
 સૂર્યપુત્રી તાપીબાઈ, તેને તટ યુકામ;
 બસનપુત્રા'ય વડિને ભાઈ સકરનુ લઈ નામ. ૩૩
 આતુરવેદી મોઢ સાતિ, ભજ્યે સુદરસ્થામ;

વટપુરીમાં વિદ્યા પામ્યા, ગુરુકૃપા રાગ નામ.	૩૪
નર નારી ગાય સાંભળે, દશ અવતારની લીલા;	
રાત્રિકંઠકે જાય સમૂળગુ, રોગ માય સકુ દોલા.	૩૫
કૃપા આચે ગુરુતાણી, હરિ આપે પૈકાં ધામ;	
શ્રોતા વક્તાં ને ને કહો, હરિ પૂરે હામ.	૩૬

વસણ.

હરિ પૂરે હામ હોસે, ગાયે સુણે ને કોઈ રે;	
વિમ્બ વીરજ કવિ નામે, કથાની કહે સોઈ રે.	૩૭

